A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE
XX.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE

VIII.

1960

BUDAPEST, 1961

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE
XX.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE

VIII.

1960

ЕЖЕГОДНИК
Столичной Библиотеки им.
Эрвина САБО, Будапешт
1960

ALMANACH
de la Bibliothèque Municipale
Ervin SZABÓ, Budapest
1960

YEARBOOK
for the year 1960 of the
Municipal Ervin SZABÓ
Library, Budapest

JAHRBUCH
der Hauptstädtischen Bibliothek
Erwin SZABÓ
1960

BUDAPEST, 1961

Az Évkönyv összeállítását szerkesztőbizottság végezte. Tagjai: Dobos Piroska, Marót Miklós, Révész Ferenc, Szőke Tiborné, Tolnai György, Tyroler Gyula. A grafikonok Sárdi Károly, a fényképek a könyvtár fotóműhelyének munkái. Felelős szerkesztő és a jelentés anyagának előkészítője: Tolnai György.

Felelős kiadó: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatója
61/25781. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi u. 28.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR JELENTÉSE 1960.

Könyvtárunk munkájának eszmei tartalmát a beszámoló évében az MSzMP művelődéspolitikai irányelvei és a VII. kongresszus kultúrpolitikai jellegű útmutatásai határozták meg. A könyvtár egész hálózatának olvasószolgálatát és propagandatevékenységét a marxista-leninista világnézeti nevelőmunka további megjavításának érdekében igyekeztünk fejleszteni.

A beszámoló évében kiemelkedő politikai feladatunk volt a felszabadulás tizenötéves évfordulójának könyvtári eszközökkel történő megünneplése és felszabadulásunk irodalmának propagálása. Olvasószolgálatunk, kiadványaink célja a nacionalizmus ellen, a proletár-internacionalizmus érdekében és a természettudományos materialista világnézet elterjesztéséért folytatott propaganda volt.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1960-ban elért legfőbb eredményei — összehasonlítva az egy évtized előtti és a megelőző év megfelelő adataival — a következő képet adják:

	1950	1959	1960
	évben		
Könyvtárak száma[1]	33	43	43
Könyvtári állomány[2]	897 774	1 572 701	1 658 171
Naptári évre beiratkozott olvasók száma[3]	43 534[4]	·	115 018
Kölcsönzők és helyben olvasók száma[5]	·	1 705 011	1 677 449
Kölcsönzött és helyben olvasott kötetek és egyéb könyvtári egységek száma[5]	1 646 305	4 660 116	4 846 510

[1] A központ és a hálózati könyvtárak összes száma
[2] A könyvek, egyéb könyvtári egységek és diafilmek száma
[3] Az olvasótermi és dia-kölcsönzésre beiratkozottakkal együtt
[4] Folyamatos évre beiratkozott olvasók
[5] Dia-kölcsönzőkkel, ill. kölcsönzött darabokkal együtt

Mint a fenti számokból kitűnik, az egy évtized előtti helyzettel szemben könyvtárunk jelentékeny fejlődést mutat fel 1960-ban. A könyvtári állomány csaknem kétszeresére, a kölcsönzött könyvtári egységek száma pedig csaknem háromszorosára emelkedett.

Az 1959-es évi adatokkal összehasonlítva a beszámoló évében a könyvtári állomány 5,3%-kal, az olvasott kötetek száma pedig 4%-kal emelkedett. A könyvforgalom viszonylag csekély emelkedése összefügg több nagy kerületi könyvtárnak a beszámoló évében történt átalakításával és másoknak az állományellenőrzés miatti hosszabb zárvatartásával. Így az olvasóforgalom sem emelkedett, hanem 1,5%-kal csökkent.

A beszámoló évében megszüntettük a beiratkozott olvasók folyamatos évi beiratási érvényességét és — ahogy a közművelődési könyvtárakban ez országos gyakorlat — rátértünk a naptári évi beiratkozás rendszerére. Ezért az 1960-ban kimutatott olvasólétszámhoz

nem hasonlíthatunk megfelelő visszatekintő adatot. Közvetett összehasonlítással azonban — mint később megállapítjuk — 7,5%-os olvasólétszám-növekedéssel számolhatunk.

Marxista-leninista művelődéspolitikai céljaink tervszerűbb kialakítása érdekében a VII. pártkongressszus határozatai alapján 1960 elején összeállítottuk kétéves propagandatervünket. A tervet a könyvtár összes dolgozójának bevonásával, a Művelődésügyi Minisztérium és a Fővárosi Tanács képviselőjének jelenlétében vitattuk meg.

A terv politikai feladatainak előterébe felszabadulásunk 15-ik évfordulójának különböző propagandamunkái kerültek. Módszertani útmutató készült a kerületi könyvtárosok számára az évforduló megünneplésére vonatkozólag. Annotált ajánló katalógust készítettünk a felszabadulással kapcsolatos irodalomról. Felszabadulásunk dokumentumaiból 26 röplapfakszimilét adtunk ki. Elkészült a „Budapest szocialista fejlődése" című háromkötetes bibliográfiánk is, amely fővárosunk 1945-től 1960-ig történt fejlődését ábrázolja. A bibliográfiában az egyes kerületek 15 éves fejlődését ismertető fejezeteket a kerületi pártbizottságok és tanácsok jól fel tudták használni saját propagandamunkájuk színesítéséhez. A kerületi könyvtárak mellett a központban is rendezünk kiállítást felszabadulásunk évfordulójára.

A materialista világnézet terjesztése érdekében különös jelentőséget nyert a természettudományos művek propagálása. Hasonlóképpen fontos feladatul tűztük ki az antiklerikális irodalom forgalmának növelését. Elkészült az antiklerikális irodalom népszerűsítése érdekében írt 12 íves bibliográfiánk, amely 1961-ben jelenik meg. Kiadtuk és minden könyvtárunkba eljuttattuk az „Írók, nagy gondolkodók művei a vallásról" című ajánlóalbumunkat. Olyan kiállításokat rendeztünk, mint „A fejlődés története" a központban, s számtalan természettudományi és antiklerikális kiállítás a kerületi könyvtárakban. A kerületi könyvtárakban ugyanakkor nagyszámú természettudományi és antiklerikális előadást tartottunk. Foglalkoztunk az iskolareformmal kapcsolatos könyvtári feladatokkal.

A beszámoló évében ünnepeltük Lenin születésének 90-ik évfordulóját. 80 oldalas nyomtatott bibliográfiát adtunk ki a Leninről szóló irodalomról, továbbá vándorkiállítást rendeztünk „Lenin a képzőművészetben" címen.

A proletárinternacionalizmus eszméjének fejlesztése érdekében propagandaeszközeinkkel népszerűsítettük a Szovjetuniót és a többi baráti országot. Kiállítást készítettünk Moszkváról, a moszkvai Puskin művészeti múzeum képeiről, továbbá „15 éves a Román Népköztársaság", „Kína művészete", „10 éves az NDK" címen, stb.

A kommunista pártok plakátjaiból készített „Nemzetközi politikai plakátkiállítás" sikere is nagy volt. Magyarországi vándoroltatása után 1960-ban Prágában és Bratislavában is kiállítottuk a cseh-, ill. a szlovák kommunista párt rendezésében.

Továbbfejlődött könyvtárunk kapcsolata *az MSzMP* különböző szerveivel, továbbá a fővárosi és kerületi tanácsokkal. Segítséget nyújtottunk a pártnak — a Központi Bizottság tudományos és kultúrális osztályának, a Budapesti Pártbizottságnak — a könyvtárak helyzetének felmérése terén folytatott munkáihoz. Felszabadulásunk 15. évfordulója alkalmából valamennyi kerületi pártbizottságnak felajánlottuk, hogy könyvtári eszközökkel segítjük az évfordulóval kapcsolatos munkájukat kiállításaik színesebbé tételére. Eljuttattuk hozzájuk a felszabadulásunk dokumentumairól készített röplap-fakszimiléinket.

A *Fővárosi Tanács* a beszámoló évében többször foglalkozott könyvtárunk problémáival. Az év elején a népművelési osztály bizottságot jelölt ki Sallai István elvtárs, a KMK módszertani osztályának vezetője elnökletével az „Ismeretterjesztő irodalom használatáról a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtáraiban" tárgyában. A bizottság 8 kerületi könyvtárat vizsgált meg és jelentésében hasznos iránymutatásokat nyújtott. A Fővárosi Tanács Végrehajtóbizottsága 1960. június 13-án megtárgyalta a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár helyzetéről készített összefoglaló jelentést és a könyvtár fejlesztése érdekében határozatokat hozott. E határozatok utasítják a Tanács népművelési osztályát, hogy: 1. a fővárosi lakosság könyvellátásának megjavítása érdekében mérje fel a fővárosi társadalmi kezelésben levő könyvtárak helyzetét; 2. állíttasson össze módszertani útmutatót az egyes világnézetileg és politikailag fontosabb szakok olvasottsága érdekében; 3. készítsen javaslatot egy zenei fiókkönyvtár felállítására; 4. a könyvtár szakembereinek bevonásával vizsgáltassa

felül a könyvállományban található elfekvő anyagot; 5. biztosítsa a könyvtár ellátását megfelelő közlekedési eszközökkel; 6. a népművelési állandó bizottsággal együttesen vizsgálja felül a könyvtár szervezeti felépítettségét, hogy az a főváros közönségének könyvellátása céljából mennyiben felel meg.

A *Fővárosi Tanács* népművelési állandó bizottsága 1960. december 12-én megtartott ülésén megtárgyalta a lakósság könyvellátásának megjavítására egyes szakszervezeti könyvtáraknak a területi kölcsönzésbe való bevonását, valamint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szervezeti változtatásaira vonatkozó javaslatot, s azt elvben elfogadta. Felkérte a népművelési osztályt, hogy mindezeket az érdekelt szervek bevonásával részleteiben is dolgozza ki és biztosítsa a terv végrehajtásához szükséges anyagi előfeltételeket.

A kerületi tanácsok rendszeresen foglalkoztak a kerületi könyvtárak problémáival, közös rendezvényeket, kiállításokat szerveztek és megbeszélték a könyvtárak munkaterveit, gyakran nyújtottak segítséget új könyvtárhelyiségek biztosításához, ahogy pl. az I. kerületben, a IX. kerületben, vagy Cinkotán, ahol egy sajátkezelésű állomás helyiségét a tanács társadalmi erők mozgósításával biztosítja. Községfejlesztési alapból juttatott könyvvásárlási támogatásuk több mint 450 000 forint volt, 104 000 forinttal (30%-kal) több, mint a korábbi évben. A beszámoló évében a kerületi tenácsoktól a községfejlesztési alap terhére könyvvásárlás, építkezés, beszerzés céljaira összesen 750 000 forintot kapott a fiókhálózat.

A könyvtár olvasóival való kapcsolat elmélyítése és az olvasók társadalmi támogatásának biztosítása érdekében tervbevettük egy központi társadalmi tanácsadótestület létrehozását. Több kerületi könyvtár mellett már működnek hasonló tanácsadó testületek, amelyek — különösen a rendezvényeknél — sok segítséget nyújtanak.

A könyvtári munka továbbjavítására sok erőfeszítést tettünk. Az igazgatói tanács rendszeresen foglalkozott a könyvtári munka elméleti kérdéseivel és a gyakorlati megoldások lehetőségeivel. A munkatervek, kiadványok, a propagandamunka egyes megadott feladatai mellett megtárgyalásra kerültek olyan kérdések, mint az olvasószolgálat főbb elvi problémái, az ismeretterjesztő irodalom forgalmának növeléséről készített jelentés, külföldi tapasztalatcserék eredményei, stb. A kerületi könyvtárak osztályának módszertani munkájához sok segítséget nyújtott könyvtárunk közlönye, a *Könyvtári Híradó* is, amikor hasábjain sorozatosan jelentek meg a könyvtári munka elméletére és gyakorlatára vonatkozó cikkek könyvtárosaink tollából, melyek jelentős segítséget nyújtottak egyes helyi kezdeményezéseknek a hálózatban való továbbterjesztéséhez. Az olvasószolgálati munka megjavítása érdekében rendeztük meg augusztus 31-én könyvtári kollektívánk egyik legérdekesebb és legfontosabb vitáját: az olvasószolgálati ankétot.

Jelentősen növekedett a *szabadpolcrendszerű* kerületi könyvtáraink száma. Ma már 15 olyan könyvtárunk van, — a 2., 11., 13., 14., 15., 17., 18., 19., 21., 22., 27., 28., 35., 37. és 44. sz. könyvtárak — amely nagyszámú könyv válogatását biztosítja olvasóinknak. Eddigi tapasztalataink — megerősítve az errevonatkozó külföldi tapasztalatokkal — azt bizonyítják, hogy ez a módszer több időt biztosít a könyvtáros érdemi munkája számára és a jól előválogatott szabadpolcok nagy segítséget nyújtanak a könyvajánláshoz.

Propagandamunkánk eredményes eszközei lettek az annotált ajánlóalbumok, az ajánlóplakátok, stb. Igen eredményesek a könyvtárunk által rendezett vándorkiállítások is, amelyek a főváros legnagyobb ipari üzemeiben — Csepelen, az Ikarus gyárban, a Ganz-MÁVAG-ban, a MOM-ban, a Gábor Áron Vasöntödében, a Beloiannisz gyárban, a Május 1. ruhagyárban, stb. — sikeres politikai és irodalmi propagandaeszközzé váltak.

Új könyvtárat 1960-ban sem nyitottunk, 23-ról 31-re gyarapodott azonban a sajátkezelésű *könyvállomásaink* száma.

A beszámoló időszakában több új kerületi könyvtár megnyitását készítettük elő. Megnyitás előtt álló könyvtáraink: a Liszt Ferenc téri gyermekkönyvtár, a Sallai Imre utcai gyermekkönyvtár és a Kerepesi úti külön elhelyezett felnőtt- és gyermekkönyvtár. Hosszú idő óta először 1960 nyarán nyitottunk újra ún. parkkönyvtárakat.

Több nagy könyvtárunkat *modernizáltuk*, ill. költöztettük új helyiségbe. Így az újpesti (28. számú) könyvtárunk igazán reprezentatív, modern könyvtára lett fővárosunknak

Hasonlóképpen megszépült a 44-es, a 2-es, a 19-es és a 27-es könyvtár. Kisebb mértékű fejlesztés úgyszólván minden könyvtárunkban történt. Könyvtárunk technikai fejlődésének jele az 1960-ban kapott Rominor-típusú sokszorosítógép.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az utóbbi évek meggyorsult fejlődése ellenére is még sok tekintetben elmaradt és *sok nehézséggel küzd.* Mindez megmutatkozik a kerületi könyvtárak többségének helyiségviszonyaiban: elégtelen területű kölcsönző-helyiségekben, szűk raktárakban, meg nem felelő olvasóhelyiségekben, stb. A polcok túlzsúfoltsága a könyvtárak nagy többségére jellemző. Nemcsak a könyvek tisztántartásának eszközei hiányzanak, hanem gyakran még az olyan minimális szükségleti cikkek, mint székek, szekrények, asztalok is.

Hasonló nehézségeink vannak a *személyi létszám* tekintetében. Kerületi könyvtáraink dolgozói túlterheltek a könyvtári munkában, különösen az őszi és téli időszak megnövekedett forgalmában és létszámuk nem emelkedett a forgalom növekedésének arányában.

A beszámoló évében felsőbb hatóságaink 16 főnyi létszámemelést engedélyeztek, mely enyhített valamit személyi problémáinkon. A beszámoló évének végén új létszámokat kaptunk a könyvkötészet és a javítóműhely számára is.

Személyi vonatkozású esemény könyvtárunk életében, hogy felettes hatóságunk *Tyroler Gyula* elvtárs igazgató helyettest — aki addig ideiglenes minőségben töltötte be ezt a funkciót — véglegesítette beosztásában.

A beszámoló évének elején ment nyugdíjba *Szelestey Gyuláné* elvtársnő, a kerületi könyvtárak osztályának vezetője; utóda az osztály vezetésében *Dobos Piroska* elvtársnő. 1960 végén ment nyugdíjba *Tiszay Andor* elvtárs is, a bibliográfiai osztály vezetője.

A beszámoló évében könyvtárunkat sok *külföldi vendég* kereste fel. Januárban *dr. Walther Peinsipp*, az Osztrák Köztársaság magyarországi követének társaságában meglátogatta könyvtárunkat *dr. Josef Stummvoll*, a bécsi Nemzeti Könyvtár igazgatója. Februárban *Hon Don Cser* elvtárs, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság magyarországi nagykövete kereste fel központi könyvtárunkat. A nyár folyamán a *varsói* Városi Könyvtár 11 könyvtárosa adta vissza könyvtárosaink előző évi lengyelországi látogatását. A párizsi Bibliotheque Nationale csoportvezetője *Mlle Marguerite Courtois*, az UNESCO budapesti kiadványcserekonferenciája során látogatott el a Szabó Ervin Könyvtárba. A beszámoló évének végén *Jaroslav Sluba* és *Jiři Vanek* plzeni könyvtárosok és *Halász Piroska*, a romániai Magyar Autonóm Tartomány könyvtárának igazgatója látogatta meg könyvtárunkat. Ugyancsak 1960-ban láttuk vendégül az NDK könyvtáros delegációját, *Brückman* elvtárs minisztériumi könyvtárügyi osztályvezető vezetésével.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozói 1960-ban *több ország könyvtárait látogatták meg. Lux Lászlóné* az NDK Könyvtártudományi Intézet, a Zentral Institut meghívására utazott Berlinbe. Könyvtári tapasztalatairól az igazgatói tanács ülésén számolt be. A Német Demokratikus Köztársaság berlini Városi Könyvtárának októberi „Ünnepi Hetére" egy dolgozónkat meghívták tapasztalatcserére. Könyvtárunk *Dobos Piroska* elvtársnőt küldte ki, aki könyvtárosi tapasztalatairól az igazgatósági tanácsban és a könyvtárosok körében is beszámolt. Más könyvtárosaink — részben magánutazás keretében — a Szovjetunióba, Bulgáriába, Lengyelországba, Olaszországba, Ausztriába, Franciaországba és Svájcba utaztak és élménybeszámoló keretében, továbbá a Könyvtári Híradó hasábjain számoltak be tapasztalataikról.

A magyarországi könyvtári tapasztalatcserék száma kisebb volt. Látogatást tett könyvtárunk négytagú brigádja a békéscsabai megyei könyvtárban, melynek munkáját részletesen ismertették könyvtárosaink előtt.

I. A KÖZPONTI KÖNYVTÁR TEVÉKENYSÉGE

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR FŐBB ADATAI:

	1959	1960
Állomány (könyv- és egyéb könyvtári egység) db	587 231	602 835
Beiratkozott olvasók száma[1]	11 844	12 210
Kölcsönzők és helyben olvasók száma	102 721	108 766
Kölcsönzött és helyben olvasott könyvtári egységek száma	231 554	248 402

[1] Az olvasóteremben beiratkozott olvasókkal együtt

A központi könyvtár könyvállománya és könyvforgalma

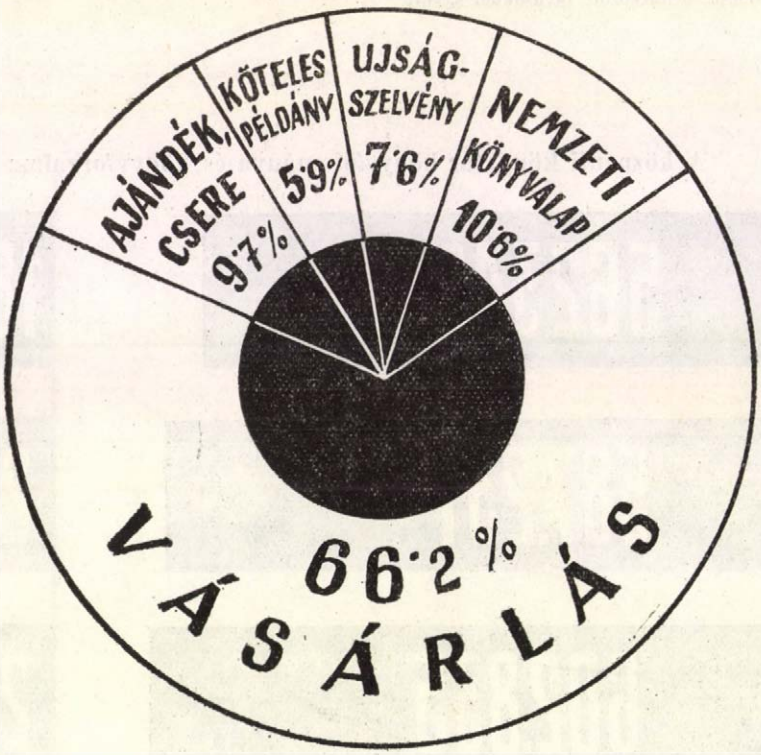
Feldolgozó munka

Szerzeményezési tervünket jelentékenyen megváltoztatta az a körülmény, hogy a tőkés országokból megrendelt devizaigényes könyvek 1960-ban nem érkeztek be. Ezért az eredeti vásárlási keretösszegből az utolsó évnegyedben 100 000 forintot átengedtünk a hálózat könyvbeszerzése javára. Ennek a ténynek a betudásával évi pénzügyi tervünket teljesítettük, jóllehet, összetételében erős módosulások keletkeztek. A központ részére történő könyvvásárlások közel 84 százalékra tervezett aránya a teljesítésben csak 68 százalékos tényarányt mutat; a hálózati könyvvásárlásoké 1,6 százalékról mintegy a tizszeresére, 16,75 százalékra ugrott.

A szocialista országokból vásárolt könyvek terén teljesítettük a tervet, forintösszegben azonban — a szovjet könyvek olcsósága következtében — nem használtuk ki az előirányzott keretet.

A belföldi könyvek megnövekedett átlagára (13,80-ról 23,— forintra) azonos keretösszegből kevesebb könyvtári egység vásárlását engedte, mint tavaly. (Az átlagár nem a könyvdrágulás mellett bizonyít, hiszen függ a mindenkori szerzemény — albumok, enciklopédiák, bibliofil diszkiadások, stb. — jellegétől is.)

A csekélyebb számú beszerzés ellenére is emelkedett azonban a monografikus művek gyarapodása. Ugyanakkor az olcsóbb egységárú kisnyomtatványok beszerzése a felére esett. (Az 1959-es 8762-ről folyó évben 4776-ra.) A különgyűjtemények osztálya a beszámoló időszakában az értékesebb egységek beszerzésére fektette a fősúlyt, a korábbi évek sokkal nagyobb mennyiségű fénykép, röplap, kotta, stb. beszerzésével szemben.

A központi könyvtár gyarapodása származás szerint

A LELTÁRI GYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZÁRMAZÁS SZERINT

Származás	1959	1960	1959	1960
	darab		százalék	
Vásárlás	17 793	10 538	70,9	66,2
Ajándék, csere	2 205	1 526	8,8	9,7
Köteles példány	1 226	944	4,9	5,9
Újságszelvény	1 837	1 225	7,2	7,6
Nemzeti könyvnap	2 072	1 689	8,2	10,6
Együtt	25 133	15 922	100,0	100,0

Az összes leltári gyarapodás csupán 63%-át tette a korábbi évinek.

A KÖZPONTI KÖNYVVÁSÁRLÁS*

Ft	1959			1960		
	Belföldi	Külföldi	Együtt	Belföldi	Külföldi	Együtt
Könyv	189 909	305 778	495 687	169 279	268 259	437 538
Folyóirat	26 441	66 020	92 461	28 165	69 091	97 256
Dia-film	1 746	—	1 746	1 132	60	1 192
Összesen	218 096	371 798	589 894	198 576	337 410	535 986
Darab ill. évfolyam:						
Könyv	13 793	3 118	16 911	7 366	2 804	10 170
Folyóirat	359	336	695	512	418	930**
Dia-film	164	—	164	104	6	110

* A hálózat részére vásárolt könyvek adatait l. a ker. könyvtáraknál
** Az előfizetésen kívül e szám az év közben vásárolt (antiquár, stb.) folyóiratok számát is magában foglalja.

A központ vásárlási összege 10%-kal csökkent az 1959. évi összeggel szemben. A csökkenés itt nagyrészt a könyvekre esik, ezzel szemben a folyóiratokra jutó előfizetési összeg 5%-kal emelkedett.

A KÜLFÖLDI VÁSÁRLÁSOK MEGOSZLÁSA

Összeg (Ft)	1959			1960		
	Szocialista országból	Kapitalista országból	Együtt	Szocialista országból	Kapitalista országból	Együtt
Könyv	46 380	259 398	305 778	69 425	198 834	268 259
Folyóirat	13 237	52 783	66 020	13 863	55 228	69 091
Összesen	59 617	312 181	371 798	83 288*	254 062	337 350*
Darab ill. évfolyam						
Könyv	1 090	2 028	3 118	1 348	1 456	2 804
Folyóirat	142	194	336	148*	270	418*

* Ehhez járul a Szovjetunióból vásárolt 6 db diafilm 60,— Ft összértékben.

A külföldi könyvvásárlások terén a szocialista országokból vett könyvek összértéke 50%-kal emelkedett, ugyanakkor darabszámuk 24%-kal nőtt (a szovjet könyvek átlagára 18,50 Ft, a népi demokratikusoké pedig 72,— Ft volt elsősorban az albumszerű könyvek magasabb árai következtében.) A kapitalista országokból történt könyvvásárlás összege 23%-kal maradt el az elmúlt év megfelelő összegétől (a nyugati országok könyveinek átlagos ára 136,50,— forint volt).

A központi könyvvásárlás megoszlása

A KÖZPONT ÁLLOMÁNYA GYŰJTEMÉNYENKÉNT*

Gyűjtemény	1959. XII. 31-i állomány	1960		
		gyarapodás	csökkenés	állomány XII. 31.
Monografikus raktár	216 036	10 520	779	225 777
Periodika	70 436	1 138	838	70 736
Kézikönyvtár	799	—	3	796
Budapest-gyűjtemény	40 344	1 195	38	41 501
Keleti gyűjtemény	264	—	7	257
Röpirat-gyűjtemény	35 043	1680	14 326	22 397
Szűry-gyűjtemény	6 011	—	4	6 007
Könyvészeti-gyűjtemény	6 079	163	3	8 239
Könyvtártani-gyűjtemény	5 358	21	—	5 379
Könyvritkaságok gyűjteménye	9 982	136	1	10 117
Ballagi-gyűjtemény	4 840	—	—	4 840
Zárt gyűjtemény	935	—	—	935
Kóreai-gyűjtemény	173	11	184	—
Közp. duplum raktár	23 806	11 115	329	34 592
Összesen könyv	422 106	25 979	16 512	431 573

(folytatás)

Gyűjtemény	1958. XII. 31-i állomány	1960		
		gyarapodás	csökkenés	állomány XII. 31.
Mikro- és diafilm	295	120	—	415
Térképgyűjtemény	970	15	—	985
Bp. kisnyomtatvány	106 220	4 776	—	110 996
Bp. újságszelvény	49 262	1 225	—	50 487
Zenei gyűjtemény	8 378	1	—	8 379
Összesen kvt. egység	165 125	6 137	—	171 262
Mindössze kvt. egység	587 231	32 116	16 512	602 835

* A hálózati raktárak adatai nélkül (ezeket lásd a kerületi könyvtáraknál).

A könyvtári állomány tiszta gyarapodása a beszámoló időszakának végén az egy év előtti állapottal szemben 15 604 db, vagyis 2,5%. Az egyes gyűjtemények gyarapodásának (32 116 db) és csökkenésének (16 512 db) magas száma a belső áthelyezések következtében alakult ki. A f. évben végzett összes belső áthelyezés 16 194 kötetre terjedt ki, amelynek oroszlánrészét a röpirat-gyűjtemény rendezése (az anyag egyrészének áthelyezése, numerus-currensbe rakása) képezi. Az R-gyűjteménynek ez a rendezése a feldolgozó osztály határidő előtt elvégzett egyik sikeres nagy-feladata volt.

A nyilvános szolgálat dolgozói folyamatosan végzik a központi könyvtár magasszínvonalú közművelődési anyagába bele nem illő szépirodalmi művek selejtezését. Ennek alapján kiemelésre került a beszámoló időszakában kb. 180 mű.

A LELTÁRI GYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAKOK SZERINT

Szak	1959[1]	1960[1]	1959	1960
	darab		százalék	
0 Általános művek	1624	1239	17,6	15,1
1 Bölcselet	203	216	2,2	2,6
2 Vallási irodalom	65	78	0,7	1,0
3 Társadalomtudomány	(1900)	(1985)	(20,6)	(24,2)
Ebből:				
3K Marxizmus—leninizmus	187	177	2,2	2,2
30 Szociológia	423	449	4,6	5,4
31 Statisztika	45	54	0,5	0,7
32 Politika	634	599	6,8	7,2
33 Szociálpolitika	78	119	0,8	1,5
34 Jog	88	105	0,9	1,3
35 Közigazgatás	40	48	0,4	0,6
36 Társadalmi tevékenység	7	22	0,1	0,3
37 Nevelés	95	97	1,0	1,2
38 Közgazdaság	246	281	2,7	3,4
39 Néprajz	57	34	0,6	0,4
4 Nelvtudomány	188	122	2,0	1,5
5 Természettudomány	305	282	3,3	3,4
6 Alkalmazott tudomány	303	313	3,3	3,6
7 Művészet	961	872	10,5	10,5
8 Irodalom	1655	1610	17,9	19,5
Ebből:				
Szépirodalom	(1354)	(1305)	(14,7)	(15,9)
9 Történelem	806	522	8,7	6,4
91 Földrajz	488	398	5,3	4,9
92 Életrajz	730	582	7,9	7,1
Összesen	9228	8176	100,0	100,0

[1] Áthelyezés, újságszelvény, duplum, kisnyomtatvány stb. nélkül

A szerzeményezés arányaiban kisebb mértékű eltolódások mutatkoznak. Mindenekelőtt a társadalomtudományi könyvek aránya növekedett: a szerzeményezett művek egyötödéről csaknem egynegyedére. A művészeti könyvek aránya — amely a múltban nem egészen indokoltan állandóan emelkedett — változatlan maradt. Növekedett valamivel a beszerzett szépirodalmi művek aránya is. A történelmi művek — amelyek szerzeményezése a társadalomtudománnyal együtt profilunkba vág — nemcsak abszolút számban, hanem arányaiban is csökkentek.

ÁLLOMÁNYGYARAPODÁS MEGOSZLÁSA NYELVEK SZERINT

	1959	1960	1959	1960
	darab		százalék	
Magyar	3638	3264	39,4	40,0
Orosz	1027	956	11,2	11,8
Német	2019	1793	21,8	21,9
Angol	1082	973	11,7	11,9
Francia	1105	802	12,0	9,9
Olasz	168	225	1,8	2,8
Lengyel	14	27	0,2	0,3
Csehszlovák	47	44	0,5	0,5
Román	14	15	0,2	0,2
Bolgár	4	6	0,0	0,0
Egyéb	110	71	1,2	0,7
Összesen	9228	8176	100,0	100,0

A KURRENS FOLYÓIRATOK ÉS HÍRLAPOK MEGOSZLÁSA SZAKOK SZERINT

Szak	1959	1960
0	186	200
1	7	11
2	8	8
3	244	246
4	13	11
5	30	32
6	29	24
7	55	58
8	39	42
9	27	24
Összesen	638	656*

* A 656 megrendelt periódikából folyóirat 601, napilap 55 volt.

A KURRENS FOLYÓIRATOK ÉS HÍRLAPOK MEGJELENÉSI HELY SZERINT

Ország	1959	1960
	darab	
Magyarország	225	245
Szovjetunió	67	69
Kína	6	5
Románia	17	18
Csehszlovákia	14	15
Bulgária	9	8
Lengyelország	6	6
Albánia	3	1
Vietnam	1	2
Német Demokratikus Köztársaság	50	53
Koreai Demokratikus Köztársaság	2	2
Jugoszlávia	11	11
Anglia	30	28
USA	48	42
Franciaország	54	57
Német Szövetségi Közt.	27	29
Ausztria	11	11
Svájc	14	12
Belgium	4	3
Hollandia	8	5
Olaszország	16	19
Dánia	2	2
Svédország	1	1
Ausztrália	4	2
India	4	7
Kanada	1	1
Izrael	2	2
Új-Zéland	1	—
Összesen	638	656

A megrendelt folyóiratok 37%-a magyarországi eredetű s további, csaknem 28%-a szocialista országokból származik. Kapitalista kiadványok a megrendelt hírlapok és folyóiratok egyharmada. Ez az arány hasonló a tavalyihoz.

FELDOLGOZÓ MUNKÁK

	1959	1960
Címfelvétel	13 126	13 758
Ebből új címfelvétel	8 735	9 082
Osztályozás	13 029	13 667
Ebből új osztályozás	8 638	8 991
Katalóguscédula sokszorosítás	128 930	118 615
Katalóguscédula besorolás	102 840	95 665

Katalógusrendszerünk további javítása érdekében *a feldolgozó osztály munkatársai* a következő feladatokat végezték:

A földrajzi katalógus osztólapjainak terminologizálását csaknem 100%-ig végrehajtották. A betűrendes (szolgálati és olvasói) katalógusunk tagoltságát 6243 választólap beiktatásával fokozták. 1729 felesleges katalóguscédulát emeltek ki. A cirill — latin keresztutalókkal különböző betű-írású katalógusunkat kölcsönös kapcsolatba hozták. (4139 cédula készítése.) Helyszámkatalógusunkat 10 320 új cédulával gyarapították.

A feldolgozó osztály a kerületi könyvtárak szempontjából jelentős munkát folytat, amikor a központi címjegyzék (KC) munkálatait gyors léptekkel a befejezés felé viszi. A tervbevett 12 ker. könyvtár anyagának lehasonlítása helyett a beszámoló évében 19-ét hasonlították le. Ennek a munkának a méreteire jellemző, hogy e 19 kerületi könyvtár anyagából 504 200 címet hasonlítottak le és 15 032 cédulát gépeltek.

A röpiratgyűjtemény rendezése során a *nyilvános szolgálat dolgozói* a katalógusokból kb. 50 000 érvényét vesztett R-jelzetű cédulát szedtek ki. A szakkatalógust 7 darab 45 fiókos szekrénnyel bővítették, biztosítva, hogy 5 évig újabb átrendezésre ne legyen szükség. A folyóirat katalógust ugyancsak egy 45 fiókos szekrénnyel láttuk el.

Az archívum részére a *propagandaosztály munkatársai* 15 631 utalókartont és 2043 lapkivágást készítettek el. Ugyancsak folyamatosan jelölték a katalogizáló és a Budapest-gyűjtemény részére szükséges napilap- és folyóirat cikkeket.

KÜLFÖLDI CSEREKAPCSOLATAINK A KÖVETKEZŐKÉPPEN FEJLŐDTEK:

	Beérkezett művek			Küldött művek		
	Szocialista	Kapitalista	Együtt	Szocialista	Kapitalista	Együtt
	országokból			országokba		
1959	226	204	430	46	146	191
1960	372	170	542	107	61	168

A küldött művek számában visszatükröződik kiadványaink viszonylag kis száma. Mindazonáltal — különösen a szocialista országokkal — cserekapcsolataink bővültek.

Olvasószolgálat

A beszámoló időszakában a könyvtár nyitvatartási ideje változatlan maradt. A *különgyűjtemények* olvasótermét a nyár közepéig renoválták. Ez akadályozta az olvasóforgalom fejlődését.

A központi könyvtár olvasószolgálatának főbb adatai:

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA

	1959	1960
A kölcsönzőbe beiratkozott olvasók	8 268	8 452
Az olvasóterembe beiratkozott olvasók	3 576	3 758
Az összes beiratkozott olvasó	11 844	12 210

A könyvtár központjában csak 1961-ben vezetjük be a naptári évre szóló beiratkozást; ezért mindkét évi szám a folyamatos évi beiratkozottak mennyiségét jelzi.

A KÖLCSÖNZÉSRE BEIRATKOZOTT OLVASÓK FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA

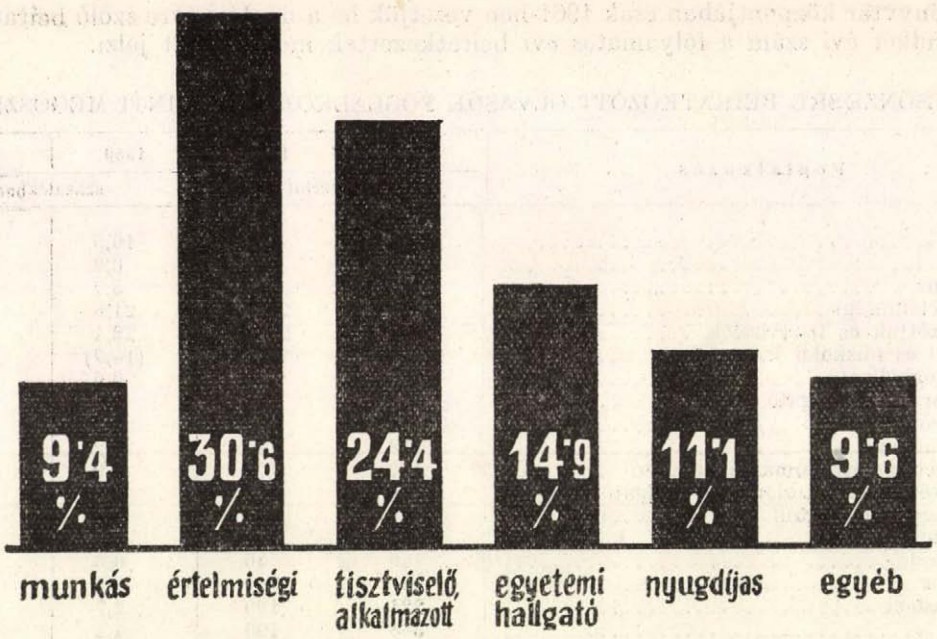
Foglalkozás	1959	1960	1959	1960
	szám szerint		százalékban	
Munkás	865	795	10,5	9,4
Paraszt	17	18	0,2	0,1
Pedagógus	468	557	5,7	6,8
Egyéb értelmiségi	1790	2005	21,6	23,8
Alkalmazottak és tisztviselők	2343	2066	28,4	24,4
Egyetemi és főiskolai hallgatók	(1219)	(1266)	(14,7)	(14,9)
Ebből: joghallgató	48	56	0,6	0,7
orvostanhallgató	322	213	3,9	2,4
bölcsész	382	537	4,6	6,5
műszaki	98	114	1,2	0,8
természettudományi hallgató	77	70	0,9	1,0
közgazdaságtudományi hallgató	63	86	0,7	1,3
egyéb hallgatók	229	190	2,8	2,2
Középiskolai tanuló	308	369	3,7	4,4
Ipari tanuló	48	46	0,6	0,6
Nyugdíjas	621	941	7,5	11,1
Háztartásbeli	221	199	2,7	2,3
Egyéb	368	190	4,4	2,2
Összesen	8268	8452	100,0	100,0

A kölcsönzésre beiratkozott olvasók számát vizsgálva feltűnik az értelmiségiek, s közöttük is a pedagógusok számának emelkedése. Érdekes jelenség a nyugdíjas olvasók számának emelkedése — ugyanakkor a munkás és alkalmazotti, tisztviselői foglalkozású olvasók számának csökkenése — ami összefügg a nyugdíjasok számának 1960-ban bekövetkezett jelentékeny gyarapodásával. Mint látni fogjuk, a nyugdíjasok aránya a hálózati olvasólétszámban is jelentősen növekedett.

A pedagógusok, más értelmiségiek és az egyetemi, főiskolai hallgatók az egész olvasólétszámhoz viszonyított aránya az 1959-es évi 42%-ról a beszámoló évében elérte a 45,5%-ot, vagyis erősen megközelítette a beiratkozott olvasók felét. Az olvasóteremben beiratkozott olvasókat figyelembevéve, ez az arány tovább növekszik.

A KÖLCSÖNZŐK ÉS HELYBENOLVASÓK SZÁMA

	1959	1960
Kölcsönzők száma	34 610	35 437
Index	100,0	102,5
Helybenolvasók száma		
Olvasóteremben	36 180	38 134
Folyóirat-olvasóban	29 939	33 338
Különgyűjtemények-olvasóban	1 992	1 857
Összesen	68 111	73 329
Index	100,0	107,7
Együttesen	102 721	108 766
Index	100,0	106,0

Központi könyvtárba kölcsönzésre beiratkozott olvasók megoszlása

Az egy beiratkozott olvasóra eső kölcsönzések száma a központban (vagyis az ún. *olvasási intenzitás)* a következő volt:

1959-ben 4,2 eset,
1960-ban 4,1 eset volt.

KÖLCSÖNZÖTT ÉS HELYBEN OLVASOTT KÖNYVTÁRI EGYSÉGEK SZÁMA

	1959	1960
Kölcsönzött kötetek száma	76 805	78 795,—
Index	100,0	102,9
Helyben olvasott könyvtári egységek:		
Olvasóteremben, könyv	51 980	42 807
Folyóirat-olvasóban hírlap, kötet	6 387	9 037
Folyóirat-olvasóban hírlap, kurrens	80 242	88 396
Különgyűjtemények olvasóban könyv	10 270	6 971
Különgyűjtemények olvasóban kisnyomtatv.	3 470	1 971
Különgyűjtemények olvasóban egyéb könyvtári egység	2 400	20 425
Összesen kvt. egység	154 749	169 607
Index	100,0	109,5
Együttesen	231 554	248 402
Index	100,0	107,6

Az olvasóteremben mutatkozó könyvforgalom-csökkenés nem teljesen reális, mivel az 1959-ben megállapított forgalom adatainak jelentékeny részét (40 100) becslés alapján állapítottuk meg, s így ez adatok nem megbízhatók. A különgyűjtemények olvasójában történt egyéb könyvtári egységekben jelentkező nagymértékű forgalomemelkedés abból származik, hogy a különgyűjtemények osztálya segítséget nyújtott a Műcsarnokban megrendezett plakát-történeti kiállításhoz, továbbá más intézményeknek is kölcsönzött plakátot.

A központban egy beiratkozott olvasóra eső kölcsönzött kötetek száma (az ún. *olvasási átlag*)

1959-ben és 1960-ban egyformán 9,3%-volt.

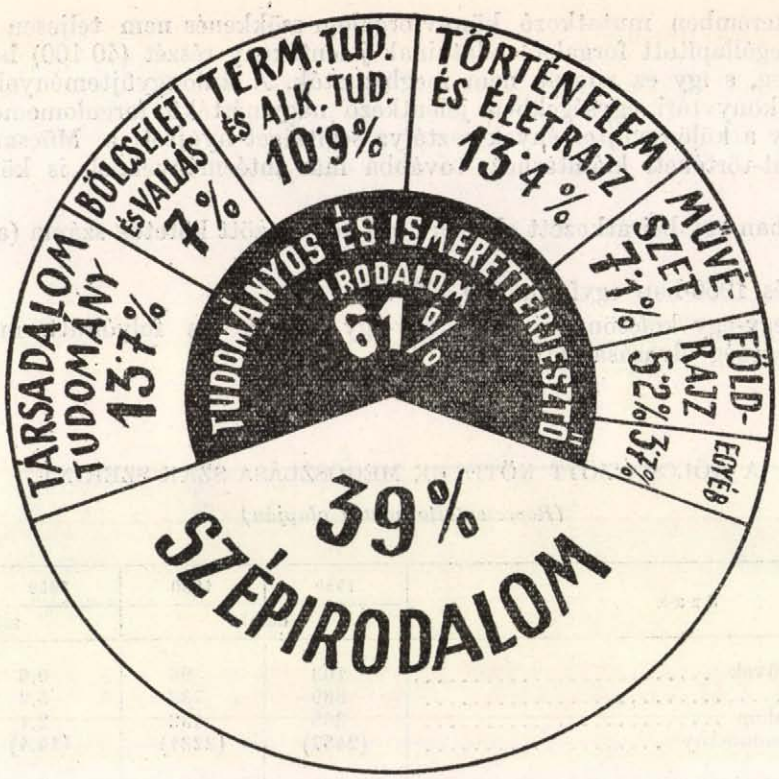
1960-ban egy-egy kölcsönzésre 2,2, egy-egy olvasó- és folyóirattermi látogatásra 2,3 könyvtári egység olvasása jutott.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT

(Reprezentatív adatok alapján)

Szak	1959	1960	1959	1960
	darab		százalék	
0 Általános művek	103	96	0,6	0,6
1 Bölcselet	889	733	5,2	4,4
2 Vallási irodalom	365	432	2,1	2,6
3 Társadalomtudomány	(2457)	(2231)	(14,4)	(13,7)
Ebből:				
3K Marxizmus—leninizmus	252	254	1,5	1,6
30 Szociológia	497	494	2,9	3,1
31 Statisztika	33	37	0,2	0,2
32 Politika	371	365	2,2	2,2
33 Szociálpolitika	198	166	1,2	1,0
34 Jog	206	188	1,2	1,2
35 Közigazgatás	206	170	1,2	1,0
36 Társadalmi tevékenység	22	16	0,1	0,1
37 Nevelés	174	128	1,0	0,8
38 Közgazdaság	251	187	1,5	1,1
39 Néprajz	247	226	1,4	1,4
4 Nyelvtudomány	318	332	1,9	2,0
5 Természettudomány	530	482	3,1	3,0
6 Alkalmazott tudomány	713	625	4,2	3,8
7 Művészet	1187	1165	6,9	7,1
8 Irodalom	7512	7232	44.0	44,2
Ebből: szépirodalom	(6696)	(6392)	(39,2)	(39,0)
9 Történelem	1142	1144	6,7	7,1
91 Földrajz	837	846	4,8	5,2
92 Életrajz	1035	1038	6,1	6,3
Összesen	17 088	16 356	100,0	100,0

A beszámoló évében a központban kölcsönzött kötetek 61%-a volt tudományos, vagy ismeretterjesztő irodalom, s csupán 39%-a szépirodalmi mű. Ez az arány megfelel az 1959-es évinek.

A központban kölcsönzött kötetek megoszlása

A KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK NYELV SZERINTI MEGOSZLÁSA

(Reprezentatív adatok alapján)

Nyelv	1959	1960	1959	1960
	darab		százalék	
Magyar	11 974	11 127	70,2	68,0
Orosz	87	84	0,5	0,5
Német	2 519	2 642	14,7	16,2
Angol	1 252	1 269	7,3	7,7
Francia	153	970	5,6	5,9
Olasz	958	108	0,9	0,7
Egyéb	145	156	0,8	1,0
Összesen	17 088	16 356	100,0	100,0

Az orosznyelvű irodalom kis forgalma arra hívja fel a figyelmet, hogy ezen a téren a könyvtárnak nagyobb olvasópropagandát kell kifejtenie.

A SZERZEMÉNYEZÉS EGYBEVETÉSE A KÖLCSÖNZÉSSEL

	1959		1960	
	szerzeményezett	kölcsönzött	szerzeményezett	kölcsönzött
	kötetek százalékos aránya			
Szépirodalom	14,7	39,2	15,9	39,0
Társadalomtudomány .	20,6	14,4	24,2	13,7
Történelem	8,7	6,7	6,4	7,1
Irodalomtörténet	3,2	4,8	3,6	5,2
Művészettörténet	10,5	6,9	10,5	7,1
Földrajz	5,3	4,8	4,9	5,2
Életrajz	7,9	6,1	7,1	6,3
Bölcselet	2,2	5,2	2,6	4,4
Természettudomány ..	3,3	3,1	3,4	3,0

A központ szerzeményezési politikáját megszabja a központi könyvtár profilja, tehát az, hogy magas színvonalú közművelődési jellege mellett társadalomtudományi és újkori történettudományi alapkönyvtár. A beszámoló évében a szerzeményezés legnagyobb részét a társadalomtudományi könyvek képviselték — a korábbi évinél is nagyobb mértékben —, ugyanakkor a történelmi művek aránya jelentősen csökkent. Változatlanul magas a művészettörténeti és növekedett a szépirodalmi könyvek aránya, amely indokolatlannak látszik. A szerzeményezett és a kölcsönzött kötetek arányának összehasonlítása különösen megmutatja a vásárolt történelmi művek alacsony számát, továbbá azt, hogy a művészettörténeti munkák beszerzése az igényeknél magasabb. A természettudományos munkák vásárlása és kölcsönzése egyensúlyban van, bár itt az a feladatunk, hogy megfelelő könyvpropagandával a forgalmat növeljük. Ezért az e szakba tartozó könyvek vásárlására is nagyobb gondot kell fordítani.

A kölcsönzés mellett, — mint a korábbi forgalmi adatok is mutatták — nagy jelentősége van a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár központjában az olvasótermi szolgálatnak.

Olvasótermi férőhelyek.

Olvasóterem	92 ülőhellyel	(ebből 22 póthely)
Folyóirat-olvasó	52 ülőhellyel	(ebből 4 póthely)
Reference-olvasó	8 ülőhellyel	
Különgyűjtemény-olvasó	16 ülőhellyel	(ebből 5 póthely)
Összesen:	168 ülőhely	

A könyvtár olvasótermei a szolgálati napok többségében — a nyári holt idő kivételével — általában telve vannak, s legtöbbször póthelyek beállítása is szükséges. Nagy hiányossága a központi könyvtárnak, hogy tudományos kutatók számára — helyhiány miatt — nem biztosíthatók megfelelő kutatószobák.

AZ OLVASÓTEREM BEIRATKOZOTT OLVASÓINAK FOLGLALKOZÁSI MEGOSZLÁSA

Foglalkozás	1959	1960	1959	1960
	számban		százalékban	
Munkás	87	80	2,4	2,2
Paraszt	5	7	0,1	0,2
Pedagógus	53	62	1,5	1,7
Egyéb értelmiségi	199	186	5,6	4,9
Tisztv. és alkalm.	139	177	3,9	4,8
Egyet. és főisk. hallg.	(2838)	(2885)	(79,4)	(76,6)
Ebből: jogász	48	86	1,4	2,3
orvostanhallg.	1897	2050	53,1	54,4
bölcsész	137	155	3,8	4,1
műszaki	148	158	4,1	4,2
term.-tud. hallg.	141	177	3,9	4,7
közgazdász	106	106	3,0	2,8
egyéb hallg.	362	153	10,1	4,1
Középisk. tanuló	128	122	3,6	3,2
Ipari tanuló	55	38	1,5	1,0
Nyugdíjas	38	53	1,1	1,4
Háztartásbeli	12	14	0,3	0,4
Egyéb	22	134	0,6	3,6
Összesen:	3576	3758	100,0	100,0

Az olvasóterembe beiratkozott olvasók óriási többsége — 83,2% — értelmiségi, illetve főiskolai hallgató. Az olvasótermek háromnegyedénél nagyobb részét még mindig az egyetemi és főiskolai hallgatók töltik meg. Közöttük is legnagyobb számúak az orvostanhallgatók, akiknek népes csoportja az összes olvasótermi olvasók felénél is nagyobb részét képviseli. A beszámoló évében tehát változatlanul fennállt az a korábbi helyzet, hogy — mivel az egyetem még mindig nem oldotta meg az orvostanhallgatók tanulószoba-kérdését — könyvtárunk olvasóterme elsősorban az orvostanhallgatók tanulószobájának funkcióját tölti be.

Az olvasóterem igénybevétele a pedagógusok, kutatók részéről azért olyan csekély, mert a nehezen fegyelmezhető főiskolai hallgatók környezetében nem kívánják olvasótermünket használni. Az egyéb főiskolai hallgatók száma és aránya viszont azért csökkent, mert az állatorvostanhallgatók tanulószobája a beszámoló évében elkészült és ők már nem veszik igénybe olvasótermünket.

Az olvasóteremben használt raktári kötetek igénybevétele, — melyet elsősorban a főiskolai hallgatók olvasnak, — kapcsolódik az oktatási programhoz. Így magas a marxizmus — leninizmus és a természettudományos anyag olvasottsága, hasonlóképpen jelentős a műszaki és irodalomtudományi művek forgalma is. Az olvasóteremben használt raktári kötetek közül magyarnyelvű anyag 62,3%, idegennyelvű pedig 37,7% volt. Utóbbiban elég magas (6%) az orosznyelvű művek aránya.

Az olvasóteremben használt kézikönyvek olvasottságáról idén először készítettünk — reprezentációs — adatfelvételt. Eszerint legmagasabb a 6-os szak (orvostudományi kézikönyvek és a természettudományos anyag) forgalma (34,3%-os); igen magas az általános jellegű kézikönyvek és a szótárak olvasottsága (22,5%). Jelentős az irodalomtörténeti (13,2%), és a marxizmus—leninizmus műveinek (5,3%) olvasottsága. A közvetlenül az oktatáshoz kapcsolódó kézikönyvek olvasottsága tehát több mint háromnegyed részét teszi ki az olvasóteremben használt kézikönyveknek.

A folyóiratolvasóban az olvasott hírlapok és folyóiratok többsége a napilapokra, általános folyóiratokra esik (56,1%). A társadalomtudományi periodikák a forgalom 22,4%-át képviselik. (Ezen belül 9,1%-ot a hivatalos és rendeleti lapok forgalma.) E két csoport

csaknem négyötödét képviseli az összes használt lapoknak. Jelentékeny még a művészeti (6%) és az irodalmi (5,4%) folyóiratok forgalma. A folyóirat-olvasóban a legnagyobb mértékű az idegennyelvű anyag olvasása, amennyiben az itt olvasott anyag 55,8%-a volt magyarnyelvű és 44,2%-a volt idegennyelvű. (21,1% német, 10,8% angol, 6,5% francia és 3,2% orosznyelvű.)

Fotóműhely. A műhely külső megrendelésre 150 esetben 4483 forint értékben készített fotókópiákat; a könyvtár igényeire 4000 képet készített ugyanannyi forint önköltségi áron.

Tájékoztató munka

A tájékoztató feladatot a központ több osztálya végzi, beleépítve munkájába. Így a *propaganda osztály* a nagyobb kutatást igénylő reference-témákat dolgozza ki, a *nyilvános szolgálat* mindenekelőtt a kisebb és a technikai reference-munkát végzi. A *különgyűjtemények osztálya* a Budapest történetével kapcsolatos felvilágosításokat adja. Ezenkívül tájékoztató tevékenységet végez a *bibliográfiai osztály* is.

A propaganda osztály biztosítja még a könyvtárral kapcsolatos hírek továbbítását a sajtóhoz, rádióhoz, stb.

A propaganda osztály végezte a fontosabb mozgalmi évfordulókkal kapcsolatos tájékoztató feladatokat. Így a nemzetközi nőnapra, felszabadulásunk tizenötödik évfordulójára, május 1-re, anyák napjára, a nemzetközi gyermeknapra, alkotmányunk ünnepére és november 7-re ajánló versjegyzéket állított össze, melyekkel a kerületi könyvtárakat látták el.

Jelentősebb felvilágosítást adott az osztály a következő kérdésekről: a munkásosztály vezető szerepéről, a nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő mártírjairól, a gyarmati sorból felszabadult országokról, azok vezetőiről, a magyar famunkások sztrájkjairól, a szocialista országok nemzeti ünnepeiről, a német fasizmus rémtetteiről Magyarországon, az utopistákról, a magyar történelmi regényről, a magyar export fejlődéséről, az anya helyzete a családban régen és ma, a híres nők életéről, a kunokról, Batsányi Jánosról, Dosztojevszkij-ről, stb. A fenti témák némelyikéről kisebb tájékoztató bibliográfiát állítottunk össze. Az osztály — a nyilvános szolgálattal együtt — az év folyamán 23 írásbeli és 557 nagyobb szóbeli felvilágosítást nyújtott.

A nyilvános szolgálat dolgozói mindenekelőtt a technikai reference-szolgálatot látták el. A különböző pályázatokhoz, tanulmányi versenyekhez, fejtörőkhöz, stb. kapcsolódva, erősen emelkedett a reference- szolgálat telefonforgalma. A forgalmasabb hónapokban napi 25—30 telefonkérdésre adott az osztály tájékoztatást.

Írásbeli bibliográfiai tájékoztatókat állított össze a középiskolai tanulmányi verseny témáihoz, a magnetofonra rögzítendő ún. hangos könyvtár könyveiről (a Vakok Szövetsége kérésére), a legújabb pszihológiai könyveinkről (a Lélektani Intézet kérésére), a takarékosságról írt könyvekről (az OTP kérésére), stb. Márciusban külön kézikönyvtárat állított fel a felszabadulás eseményeiről szóló könyvekből (a felszabadulás tizenötéves évfordulójával kapcsolatban.)

A könyvtárlátogatások vezetését a nyilvános szolgálat végezte. Kül- és belföldi vendégeinket is az osztály dolgozói ismertették meg könyvtárunkkal.

A különgyűjtemények osztálya által gyűjtött budapesti helytörténeti anyag iránt egyre inkább megnyilvánul az érdeklődés. Gyakran keresik fel könyvtárunkat az egyes kerületek történetével foglalkozó kutatók, pedagógusok; néha ugyancsak kutató szándékkal jelentkező úttörők is. Rendszeresen használják gyűjteményünket az újságírók. A felszabadulás tizenötödik évfordulója előtt több intézmény kereste fel az osztályt felvilágosításért. Anyagot adtunk a Budapest Filmstúdiónak a „Tizenöt év" című filmhez. Adatokat adtunk a színházak megnyitásáról a felszabadulás után, a Goldberger gyár államosításáról és fejlődéséről, Angyalföld felszabadulás óta történt építkezéseiről, a Magyar Rádió történetéről, a Citadella építéséről, a Ludoviceum történetéről, Semmelweis, Paulay Ede életéről, stb.

A bibliográfiai osztály reference-szolgálatát 141 esetben vették igénybe az év folyamán.

Bibliográfiák és egyéb kiadványok készítése

Különböző osztályok vettek részt a könyvtár kiadványainak készítésében, szerkesztésében és megjelentetésében. A kiadványok nagy részét azonban a *bibliográfiai osztály* állítja össze, illetve szerkeszti; az osztályon- és intézeten kívüli szerzők esetében gondozója a kiadványoknak.

A bibliográfiai osztály által készített (gondozott) kiadványok:

1. Braun Róbert a könyvtáros és a szociográfus. Összeáll. Pórné Váradi Irma. Szakmailag átnézte dr. Braun Róbertné és Tiszay Andor. Bp., Franklin ny. 73 old. B/6 formátum. (Könyvtárosok kiskönyvtára, 2.) Megjelent okt. 28. 1 000. pld.

2. Szerelem, házasság, család a világirodalom regényeiben. Összeáll. Polgár Erzsébet. Lektorálták és átdolgozták Szalai György és Tiszay Andor. Bp., Franklin, 1960. 112 old A/5 formátum. Megjelent febr. 17. 1000 pld.

3. Lenin. Bibliográfia születésének 90. évfordulójára. Szerk.: Ecsedy Andorné — Gáliczky Éva. Bp., Állami Ny., 1960. 80 old. A/5 formátum. Megjelent ápr. 16. 2000 pld.

4. Mark Twain. 1835—1910. Összeáll. Polonyi Péter. Bp., FSZEK, 1960. 25 old. Rotaprint soksz. A/4 formátum. Megjelent ápr. 4. 200 pld. (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár röplapbibliográfiái 1960. 1.)

5. Lev Tolsztoj (1828—1910). Halálának 50. évfordulójára. Összeáll. Tóbiás Áron. Bp., FSZEK, 1960. 22 old. Rotaprint soksz. A/4 formátum. Megjelent nov. 8. 150 pld. (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár röplapbibliográfiái 1960. 2).

Más intézmények kiadásában megjelent bibliográfiai összeállítások az osztály munkájában: Tizenöt év (Felszabadulásunk 15. évfordulója a könyvtárakban). — A népi demokráciák ünnepei (Készülő bibliográfiánk anyagából összeállítás). — Fentieket a Könyvtártudományi és Módszertani Központ által kiadott „Módszertani Útmutatók" — kb. 20—20 oldalas bibliográfiai mellékleteként adták ki.

Elkészült és nyomdában van „Az antiklerikális irodalom népszerűsítése" című 12 íves kiadvány. (KMK-val közösen kerül kiadásra.)

A bibliográfiai osztály munkatársai a beszámoló évében a fenti kiadványokon kívül még az alábbiakon dolgoztak: Magyar táj a magyar irodalomban; Az európai népi demokráciák irodalma; Amerika irodalma; A világtörténelem regényekben, Újkor; Stendhal; Lev Tolsztoj Emlékkönyv.

A feldolgozó osztály által készített kiadványok:

6. Újabb külföldi szerzemények. (Tudományos és ismeretterjesztő művek.) 1959. 4. füzet. Összeáll. a feldolgozó osztály katalogizáló csoportja, Gordon Erzsébet vezetésével. Bp., FSZEK kiad. 1960. Rotasoksz. 123. [6] old. (697 címfelvétel) 320 pld.

7. Név- és szakmutató a FSZEK Újabb külföldi szerzemények, 1959. 1—4. füzetéhez. Összeáll. a feldolgozó osztály katalogizáló csoportja, Gordon Erzsébet vezetésével. Bp., FSZEK kiad. 1960. Rotasoksz. 113, [1] old. (568 címfelvétel) 320 pld.

8. Újabb külföldi szerzemények, stb. Össszeáll. ua. 1960. 1. füzet. Bp., FSZEK kiad. 1960. Rotasoksz. 113, [1] old. (626 címfelvétel) 320 pld.

9. Ua. 1960. 2. füzet. 109, [1] old. (568 címfelvétel) 320 pld.

10. Ua. 1960. 3. füzet. 119, [1] old. (657 címfelvétel) 320 pld.

Előkészületben az 1960. 4. füzet.

Röplap = fakszimile

A különgyűjtemények osztályának kiadványa:

11. Budapest szocialista fejlődése 1945—1949. Bibliográfia 1—3 köt. Összeáll. a FSZEK Budapest Gyűjteményének munkaközössége. Lektorálta: Niederhauser Emil. Bp., FSZEK kiad. 1960. Rotasoksz. 1—383, [1], 384—754, 755—1147, [3] old. (10 266 címfelvétel) 500 pld.

Az UNESCO városigazgatási csoportja részére készült „Nagyvárosok" c. nemzetközi bibliográfiához a megfelelő budapesti anyag összeállítása, 31 gépelt oldalon.

Elkészültek a „Barokk Pest-Buda" és „Pest-Buda a XVIII. század költészetében" c. kiadványok.

A különgyűjtemények osztályának dolgozói az 1960. évben a már közölt és megjelent anyagon kívül, folyamatosan készítették az összefoglaló jellegű „Budapest története" c. bibliográfiát. Az év folyamán 23 838 bibliográfiai felvétellel szaporodott a gyűjtés s ezzel a munka megindulása óta elkészült bibliográfiai felvételek száma 124 699-re emelkedett. Az év folyamán az osztály — figyelembe véve Niederhauser Emil lektor útbaigazítását — átdolgozta a bibliográfia tematikáját. — A különgyűjtemények osztályának dolgozói a beszámoló évében megkezdték a „Budapest a szépirodalomban" c. bibliográfia anyaggyűjtését; folyik a Budapest történetére vonatkozó szöveggyűjtemény előkészítése s a „Budapest a képzőművészetben" és „Az utcák őrzik emléküket" c. kiadványok készítése.

A propaganda osztály kiadványai

12. 26 röplap. Fakszimilék felszabadulásunk dokumentumaiból. Bp., FSZEK kiad. 1960. 400 pld. (A megyei könyvtárak részére, az OSZK megrendelésére további 400 pld.)
13. Elfelejtett könyvek, amelyeket érdemes elolvasni. I. rész. Bp., FSZEK kiad. 1960. Rotasoksz. 23, [3] old. (37 olvasásra ajánlott mű annotációja.) (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár röplapbibliográfiája, 1960. 3.)
14. Könyvtári híradó. A FSZEK közlönye. Szerk. Krudy Gyula. 1960. 1—12. sz. Számonként 24—30 old. Rotasoksz. Számonként 250 pld.
15. „Olvasta már?" folyóiratcikk-bibliográfia. A Könyvtári Híradó melléklete, 1—12. szám, számonként 1 old. Számonként 100 pld.
16. Felszabadulásunk irodalma. Ajánló album. Bp., 1960. Rotasoksz. 54 mű annotációja. 50 pld.
17. A József Attila olvasómozgalom könyvei. Ajánló album. Bp., 1960. Rotasoksz. 93 mű annotációja. 60 pld.
18. Írók, nagy gondolkodók művei a vallásról. Ajánló album. Bp., 1960. Rotasoksz. 59 mű annotációja. 100 pld.

A kerületi könyvtárak osztályának kiadványai

19. A mi könyveink. Címjegyzék a FSZEK kerületi könyvtárainak könyvállományából. Szerk. Dobos Piroska. Lektorálták: Tiszay Andor és Tyroler Gyula. Bp., FSZEK kiad. 1960. Franklin ny. A/5 formátum. 184 old. Megjelent dec. 17. 20 000 pld.
20. A FSZEK kerületi könyvtárainak kezelési szabályzata. Bp., FSZEK 1960. Rotasoksz. 32,7, [1] old. 5 t. (Módszertani útmutató). 100 pld.
21. Útmutató hazánk felszabadulása 15. évfordulójának megünneplésére. Összeáll. Szőke Tiborné. Bp., FSZEK kiad. 1960. Rotasoksz. 5 old. (Módszertani útmutató) 100 pld.
22. A FSZEK kerületi könyvtárai gyermekkönyvállományainak elemző vizsgálata. Összeáll. Bikácsi Lászlóné. Bp., FSZEK kiad. 1960. Rotasoksz. 24 old. (Módszertani útmutató). 60 pld.

23. „Tíz év az Illatos-úton". A 23. sz. ker. könyvtár munkájáról. Bp., FSZEK kiad. 1960. Rotasoksz. 22, [1] old. 200 pld.

24. „Az első évtized Pesterzsébeten". 10 éves a 27. sz. ker. könyvtár. Összeáll. Erdődy Ferencné. Bp., FSZEK kiad. 1960. Rotasoksz. 26 old. 150 pld.

A kerületi könyvtárak osztályának munkatársai a fentieken kívül még az alábbi kisterjedelmű kiadványokat, módszertani leveleket, stb. készítették el: Tanácsadó gyermekkönyvtárosok számára a felszabadulás megünneplésére; A desiderata katalógus készítésének módszerei; Útmutató a kerületi könyvtárak állományellenőrzésére; Az olvasószolgálat főbb kérdései a kerületi könyvtárakban; Útmutató az őszi — téli propagandamunkához; Tapasztalatok a felszabadulási évforduló és a József Attila olvasómozgalom érdekében végzett könyvtári munkáról; Tájékoztatás a gyermekkönyvtári katalógus gondozásához. Kiegészítés a 6-os és a 7-es szak irodalmából a gyermekkönyvtárak számára (címjegyzék).

Igazgatósági kiadványok

25. A FSZEK 1959. évi jelentése. Bp., 1960. Rotasoksz. 80, [1] old. 80 pld.

26. A FSZEK 1960. évi munkaterve. (Operatív munkaterv) Bp., 1960. Rotasoksz. 41, [1] old. 40 pld.

27. A FSZEK 1960. I. féléves jelentése. Bp., 1960. Rotasoksz. 16 old. 40 pld.

A FSZEK 1958—59 évi Évkönyve elkészült. Nyomdai nehézségek miatt 1961-ben jelenik meg. A kiadvány 7 ív terjedelmű lesz.

Propagandamunka

Könyvtárpropaganda.

Hálózatunk könyvtárainak túlnyomó többsége — részben könyvállományát, részben pedig személyi állományát tekintve — a jelenlegi olvasólétszámnál többet felvenni nem tud; egyes külső kerületi könyvtárak és könyvállomások területén adódik azonban lehetőség olvasótoborzásra. A propaganda osztály — a kerületi könyvtárak osztályának útmutatása szerint — e könyvtárak számára segítette a könyvtárpropagandát. A beszámoló időszakában e célból 10 000 példányban készített plakátokat, amelyeken felhívták a lakosság figyelmét a közeli könyvtár szolgáltatásaira. 60 000 példányban röpcédulákat nyomattak, amelyek az említett körzetekben kerültek kiosztásra.

30 moziban folytattunk diapozitív vetítést. Propaganda osztályunk munkatársai a különböző fővárosi napilapokban és folyóiratokban több ismertető és propagandacikket írtak egyes kerületi könyvtárainkról; ugyanakkor a rádióban és televízióban is folytattunk propagandát.

A propaganda osztály a beszámoló évében kapcsolatot létesített különböző bel- és külföldi hivatalos szervekkel, intézményekkel. Így a Fővárosi Tanács népművelési osztálya felszólítására tervet dolgozott ki arról, hogyan kapcsolódjék könyvtárunk a főváros kulturális munkájának egészéhez.

Az egyes népi demokráciák eredményeinek népszerűsítése érdekében kulturális anyagot kaptak a Román Népköztársaság és a Vietnámi Demokratikus Köztársaság nagykövetségeitől, a Csehszlovák- és Lengyel Kultúrától. Közösen készítettek fejlődéstani kiállítást a Budapesti Állat- és Növénykert tudományos dolgozóival; segítséget kaptak a Népművelési Intézettől az „Új Budapest" fotopályázat lebonyolításához. Az IBUSZ-szal felvettük a kapcsolatot, hogy a népi demokráciákba utazók figyelmét felhívják könyvtárunk földrajzi, történeti, kultúrtörténeti, stb. anyagaira. Hasonlóképpen kapcsolatban álltak a FŐMO-val, a Fővárosi Idegenforgalmi Hivatallal, stb.

Könyvpropaganda.

Az MSZMP határozatainak megfelelően jelentékeny propagandamunkát folytattunk a politikai és természettudományi művek népszerűsítésére, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok irodalmának ismertetésére.

1960-ban rendezett központi nagy kiállítások

1. Csehov (jan. 22. — febr. 20.)
2. Nemzetközi nőnap. (Febr. 28. — márc. 25.)
3. Hazánk felszabadulásának 15. évfordulója (márc. 26—ápr. 14.)
4. Indonézia élete és művészete (ápr. 15.—máj. 15.)
5. A rovarok élete közelről (máj. 15.—jún. 15.)
6. 15 éves a Román Népköztársaság (jún. 18.—júl. 15.)
7. Világpolitika, görbetükörben (okt. 12.—nov. 4.)
8. Új Budapest (fotopályázatunkat lezáró kiállítás) (nov. 5.—dec. 27.)
9. A fejlődés története (dec. 28.-tól)

Az 5. sz. kiállítást a Természettudományi Múzeum, a 6. sz. kiállítást a Román Népköztársaság nagykövetsége, a 8. számút a Népművelési Intézet, a 9. számút pedig az Állatkert dolgozóinak támogatásával készítettük.

Alkalmi (kisebb) kiállítások

A kerületi könyvtárak számára az alábbi alkalmi kiállítások rendezéséhez nyújtottunk segítséget:

10. A. Tolsztoj (központban is kiállítva)
11. 15 éve halt meg Bartók Béla (központban kiállítva)
12. Majakovszkij
13. Május 1.
14. Mikszáth Kálmán
15. Lev Tolsztoj
16. Csehov
17. Augusztus 20.
18. Április 4.
19. November 7.

A fenti kiállításokhoz — a Bartók kiállítás kivételével — minden kerületi könyvtár részére 10—20 db. fotót, plakátot, stb. adtunk a kiállítások megrendezéséhez.

Vándorkiállítások

A kerületi könyvtárakban és más intézményeknél a központi propaganda osztály összesen 86 vándorkiállítást rendezett. E kiállítások tárgyát és a felhasználó fontosabb külső intézményeket az alábbiakban ismertetjük.:

20. A világ grafikusai a békéért (négy helyen, köztük a Gábor Áron Vasöntödében és a Bagi Ilona kultúrházban).
21. Mit adott a 15 év a gyermekeknek? (11 helyen, köztük 7 kerületi könyvtárban, a Csepeli Vasmű könyvtárában, az erzsébeti Erkel kultúrházban)

22. Világpolitika görbetükörben (Honvédelmi Minisztérium, Helyőrségi Tisztiklub, Gábor Áron Vasöntöde)
23. Daumier (4 helyen, köztük az MTI-ben, a Csepeli Munkásotthonban és egy kerületi könyvtárban)
24. 15 éves a Román Népköztársaság (Keleti p. u. váróterem, Ikarusz kultúrházban és a Csepeli Vasműveknél)
25. A francia impresszionizmus (3 helyen, köztük a Népszámlálási Központban és a VIII. ker. Művelődési Otthonban)
26. Moszkva (két kerületi könyvtárban)
27. Lenin a képzőművészetben (9 helyen, köztük a Csepeli Vasműben, a Csepeli SZTK-ban és hat kerületi könyvtárban)
28. 15 éves a DIVSZ (7 helyen, köztük a Magyar Rádióban, a Pataky István kultúrotthonban, a Keleti p. u., a Május 1. Ruhagyárban és egy kerületi könyvtárban)
29. Nemzektözi politikai plakátkiállítás (a Cseh Kommunista Párt, Prága és a Szlovák Kommunista Párt, Bratislava, továbbá Budapesten a Ganz-MÁVAG Kultúrház, a MOM Kultúrház, az Ikarusz kultúrház, a Gábor Áron vasöntöde és a József Attila kultúrház)
30. A gyermekrajz-verseny legszebb képei (az MTI-nél, az erzsébeti Erkel Kultúrházban és a Széchényi Könyvtár dísztermében)
31. A XIX. század orosz festészete (Bagi Ilona kultúrházban)
32. Csehov (8 helyen, köztük a Bagi Ilona kultúrházban és két kerületi könyvtárban)
33. Kína művészete (Népszámlálási Központban, a Csepeli Vasművekben, az MTI-ben, a VIII. ker. Kultúrházban és egy kerületi könyvtárban)
34. Indonézia élete és művészete (a Népszámlálási Központban, a Csepeli Vasművekben, a Beloiannisz Híradástechnikai Gyárban és további három helyen)
35. 10 éves az NDK (a Népszámlálási Központban és egy kerületi könyvtárban)
36. Budapest szocialista fejlődése (Közalkalmazottak Szakszervezetében, a Fővárosi Tanács dísztermében, az SZTK Központban, a Könnyűipari Minisztériumban, a XII. ker. Tanácsban, a soroksári Dózsa Kultúrházban és a Csepeli Vasművekben)
37. 15 éve halt meg Bartók Béla (egy helyen)
38. A moszkvai Puskin Művészeti Múzeum legszebb képei (A kiállítás anyagát összállítottuk, de vándoroltatása csak 1961-ben kezdődik).

Kiállításainkat 1960-ban — részben a látogatók megszámlálása, részben becslés alapján — több mint 200 000 érdeklődő tekintette meg.

Egyéb propagandamunkák

A propaganda osztály a kiállítások rendezésén kívül a könyvpropaganda szolgálatában — a kiadványok között ismertetett ajánló albumok mellett — nagyobbszámú könyvajánló plakátot is készített a kerületi könyvtárak részére. Tapasztalataink szerint e könyvajánlást szolgáló plakátok is jelentékeny segítséget nyújtanak a könyvtári nevelőmunkánál fontos könyvek propagálásához. Kísérletként a következő színes, Rotával sokszorosított ajánló plakátokat készítettük:

1. „Európa vigyázz!" (100 pld.)
2. „Könyvek az emberi gondolat harcának történetéből" (100 pld.)
3. „Mind hősök ők!" (100 pld.)
4. „Vegye igénybe bibliográfiáinkat" (útmutató sokszorosítás előtt)
5. A József Attila olvasómozgalom propagandája érdekében színes plakátot nyomattunk (300 pld-t átvett a KISZ Budapesti Bizottsága)

A kerületi könyvtárak irányítása; módszertani munka

A budapesti Szabó Ervin Könyvtár könyvtári hálózatának módszertani irányítását a kerületi könyvtárak osztálya végzi. Az osztály jó kapcsolatokat épített ki a különböző könyvtárügyi szervekkel — mindenekelőtt a Könyvtártudományi és Módszertani Központ módszertani osztályával, — ami elősegíti, hogy munkájában az országos könyvtárügyi irányítás elvi és gyakorlati szempontjai közvetlenül érvényesüljenek.

A kerületi könyvtárak irányítása.

Az osztály a kerületi könyvtárak munkájának irányítása közben gondot fordít arra, hogy a kerületi könyvtárak megfelelő kapcsolatba kerüljenek az egyes kerületek párt-, tanács- és tömegszervezeteivel. A munkatársak részt vettek a kerületi tanácsok VB-inek a könyvtári munkát tárgyaló értekezletein. (IV., X., XII., XVII. kerület.) Megbeszélték a kerület könyvtárfejlesztési terveit a népművelési osztályok vezetőivel. (XI., XVI., XX., XXI. kerület.) Informálták a kerületi népművelési osztályokat a tervezett személyzeti változásokról.

Az osztály felülvizsgálta a 6-os, 44-es, 5-ös és 32-es könyvtárakat. A vizsgálatok jelentéseinek tárgyalására meghívták a kerületi népművelési osztályok munkatársait, a jelentést megküldték a kerületi pártbizottságoknak.

Megvizsgálta az osztály a kerületi könyvtárak évi terveit; a vezetőkkel instruktori csoportokban megbeszélték az előző évi beszámoló-jelentéseket. Több könyvtárban (21., 18., 35., 39., 20., 24.) ellenőrizték a statisztikakészítés helyességét. Azon könyvtárakban, melyeknél a beszámoló évében vezetőcsere volt (30, 35, 26, 28, 39, 2), szervezték a könyvtárak átadás-átvételét.

Sok munkája volt az osztálynak a könyvtárfejlesztéssel kapcsolatban is. (28., 44., 2, könyvtárak költöztetése, korszerűsítése, stb.) Igen fontos eredmény a kerületi könyvtárak egységes tevékenységének kialakításánál a kerületi könyvtárak kezelési szabályzatának megjelentetése. A szabályzatot a könyvtárvezetők bevonásával megvitatták.

Az olvasók naptári évre történő beiratkozásának átszervezését megfelelő adminisztratív intézkedések bevezetésével ugyancsak a kerületi könyvtárak osztálya készítette el.

A könyvállomány fejlesztése

A kerületi könyvtárak szerzeményezési munkája változatlanul a rendelési tanácsadás segítségével történt. A könyvismertető értekezleteken problematikusunak talált művekről vitát folytattunk a könyvkiadók munkatársaival. A vitát a Kiadói Főigazgatóság vezetője irányította.

Több kerületi könyvtárban desiderata-katalógust készítettek, s ennek figyelembevételével fejlesztik állományukat.

Az állományelemző munka tovább folyt a kerületi könyvtárakban. Intézményes könyvkivonásra a beszámoló évében nem került sor. A 6-os szak elavult anyagát összeállítottuk, s az elbírálásra vár. Folyik a 91-es szak elavult anyagának összeállítása is.

A HÁLÓZATI DUPLUM-RAKTÁR ÉS A LÉTESÍTENDŐ KÖNYVTÁRAK RAKTÁRAI SZÁMÁRA VALÓ SZERZEMÉNYEZÉS

Származás	1959	1960	1959	1960
	darab		százalék	
Vásárlás	5 511	8 488	49,0	35,2
Ajándék, csere, kruda	224	17	2,0	0,0
Fiókokból duplum ...	5 514	15 635	49,0	64,8
Nemzeti könyvalapból duplum	—	—	—	—
Összes gyarapodás ...	11 249	24 140	100,0	100,0

A RAKTÁRAK SZÁMÁRA TÖRTÉNT KÖNYVVÁSÁRLÁS ADATAI A KÖVETKEZŐK:*

	1960-ban		1959-ben
	Ft. érték	Kötet	Kötet
Hálózati duplum-raktár számára ..	7 768	284	465
Létesítendő fiókok számára	195 584	8204	5046
Összesen	203 352	8488	5511

* A hálózati vásárlások kimutatásában szerepel.

A RAKTÁRAK KÖNYVÁLLOMÁNYA

	1959. XII. 31-i könyvállomány	1960		
		gyarapodás	csökkenés	állomány XII. 31.
Hálózati duplumraktár	28 753	15 892	11 989	32 656
Létesítendő fiókok ...	22 358	8 248	1 662	28 944
Összesen	51 111	24 140	13 651	61 600

A beszámoló időszakában a kerületi könyvtárak és más intézmények a duplum-raktárból 8401 kötet könyvet kaptak. 3588 kötetet kiselejteztünk, mint kötészeti selejtet.

A kerületi könyvtárak osztálya gondoskodik a hálózati könyvbeszerzési keretösszeg megfelelő szétosztásáról és ellenőrzéséről.

Az osztály útmutatót készített az állomány ellenőrzési munkáihoz: 27 könyvtárban történt állományellenőrzés, de olyan jelentékeny munkaidővel és erővel, hogy feltétlenül szükségesnek látjuk e munka egyszerűsítését. Véleményünk szerint feleslegesen gyakori a jelenlegi állományellenőrzési kötelezettség által előírt 2, vagy 3 év; elegendő volna az 5-évenkénti ellenőrzés. Egyidejűleg azonban jobban kellene biztosítani a központi ellenőrzést. A Fővárosi Tanács által jóváhagyott leírási engedélyt a könyvtáraknak továbbítottuk és 3 esetben írásbeli figyelmeztetést alkalmaztunk.

Olvasószolgálat.

A munka középpontjába az olvasószolgálat került. A kerületi könyvtárosok ankétján megvitatták az „Olvasószolgálat főbb kérdései a kerületi könyvtárakban" című módszertani összefoglalót — amelyet az OKT szakbizottságában és az OKT ülésén is megtárgyaltak. A téma szemléltetéséül kiállítást rendeztünk, amelyen bemutattuk a kerületi könyvtárakban használt olvasószolgálati segédeszközöket és kísérleti módszereket.

A kerületi könyvtárak olvasószolgálatának fontos feladatául tekintettük az ismeretterjesztő irodalom forgalmának növelését. A kerületi könyvtárak dolgozói módszereikről sorozatosan cikkeztek a Könyvtári Híradóban.

A felszabadulással kapcsolatos megemlékezések keretében gazdagodott a könyvajánlómunka. Az osztály módszertani levéllel nyújtott a kerületi könyvtáraknak segítséget; 60 művet sorolt fel azzal a céllal, hogy fokozzák e művek forgalmát.

Az olvasószolgálat fejlesztését célozza a mintegy 5000 könyvcímet tartalmazó címjegyzék, amelyet 20 000 példányban nyomattunk ki az olvasók használatára. A könyvajánlás munkáját támogatják a propagandaosztály kiadásában megjelent ajánló albumok is. Hasznos volt e téren az elfelejtett könyvekről készített ajánló bibliografia is. A könyvhét alkalmából minden kerületi könyvtárban tartottak valamilyen formában megemlékezést és ismertették

az új könyveket. A propagandamunka elvi kérdéseiről és a szóbali propaganda eszközökről módszertani vitát rendeztünk.

Továbbfejlesztettük a szabadpolcos kölcsönzést. Jelenleg 15 könyvtárban folyik fejlettebb szabadpolcos típusú olvasószolgálat és kisebb válogatópolc további 6—8 könyvtárban áll az olvasók rendelkezésére. E tekintetben a kerületi könyvtárak sok kísérletet folytattak az állomány felállításával, elhelyezésével kapcsolatban, különböző méréseket végeztek a könyvek egyes csoportjainak igénybevételéről. Növekedett a kerületi könyvtárosok tapasztalatcsere látogatásainak száma a szabadpolcos könyvtárakban a kerületi könyvtárak osztálya ösztönzésére.

Kiemelt feladatként kezeltük a kerületi könyvtárak olvasószolgálati tevékenységében a munkásolvasókkal való fokozottabb foglalkozást. A Fővárosi Tanács népművelési osztályának utasítására kidolgoztuk a szocialista brigádokkal való foglalkozás módszereit. A szakszervezeti könyvtárakkal való kapcsolat kérdésében a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár javaslatot készített a Fővárosi Tanács népművelési osztálya részére. Ebben néhány nagyobb szakszervezeti könyvtárnak a területi kölcsönzésbe való bevonását javasoltuk, a többi könyvtárakkal pedig bizonyos módszertani kapcsolat kialakítását terveztük.

Azokban a kerületekben, ahol nagyobb számú a paraszti lakosság, még nem értük el az olvasótoborzásukban kívánt eredményt. Az érintett kerületekben létesített kölcsönzőállomások a következő évek fejlődésének biztosítékai.

A KISZ-korosztályú fiatalokkal való foglalkozásunk gerincét a József Attila olvasómozgalom kerületi könyvtárakban történő fokozott támogatása alkotta. Résztvettünk a mozgalom irodalmi jegyzékének összeállításában és kiegészítésében. Összefoglaló jelentést írtunk a XIII. kerületi KISZ bizottságnak és résztvettünk a kérdést tárgyaló több ülésen. A fiatalokkal való foglalkozás bevált módszerének a — 9-es könyvtárban szerzett tapasztalataink alapján—„fiatalok pultjá"-t tartjuk. A fiatalok olvasásáról több könyvtárban végeztünk statisztikai felvételeket. A „fiatalok pultja" tapasztalatairól tanulmány készült, amelyet 1961-ben a KMK jelentet meg.

Gyermekkönyvtári munka

A gyermekkönyvtárak könyvállományuk megfelelő szintű biztosítása érdekében megállapítottuk az egyes kerületi könyvtárak számára a gyermekkönyvek vásárlására fordítandó összegek arányát. Ez az arány átlagosan 23%-át képviselte az összes könyvvásárlásra fordított összegeknek. Az intézkedés következményeképpen — bár nem mindenütt hajtották teljesen végre — sokat javult a gyermekkönyv-állomány. Az állomány gazdagítása érdekében ajánlójegyzéket adtunk ki a 6-os és 7-es szak anyagából. A gyermekkönyv-állomány elemzését vita keretében tárgyaltuk meg, s eredményeit módszertani levélben adtuk közzé.

A gyermekkönyvtári munka színvonalát jelentősen emelte az 1960-ban könyvtárainkba eljuttatott alapkatalógus. Ez a feldolgozó osztály segítségével és a KC igénybevételével készült. Elkészültek mind a betűrendes, mind a tematikus gyermekkönyvtári katalógusokhoz szükséges színes, képes választólapok is. El kell érnünk, hogy gyermekkönyvtáraink kis olvasóit mindenütt megtanítsák a katalógusok használatára.

Szakmai vitát rendeztünk a tervszerű olvasószervezés kérdéseiről. A propaganda megjavításának feltételeit biztosítja az 1960-ban bevezetett naplószerű olvasónyilvántartás, amely könnyen áttekinthetővé teszi, hogy melyik iskolából hány olvasója van a könyvtárnak.

A gyermekkönyvtári munkát színesebbé tette a felszabadulás évfordulójára kiadott tanácsadó és a „Mit adott a 15 év a gyermekeknek" című kiállítási tablók.

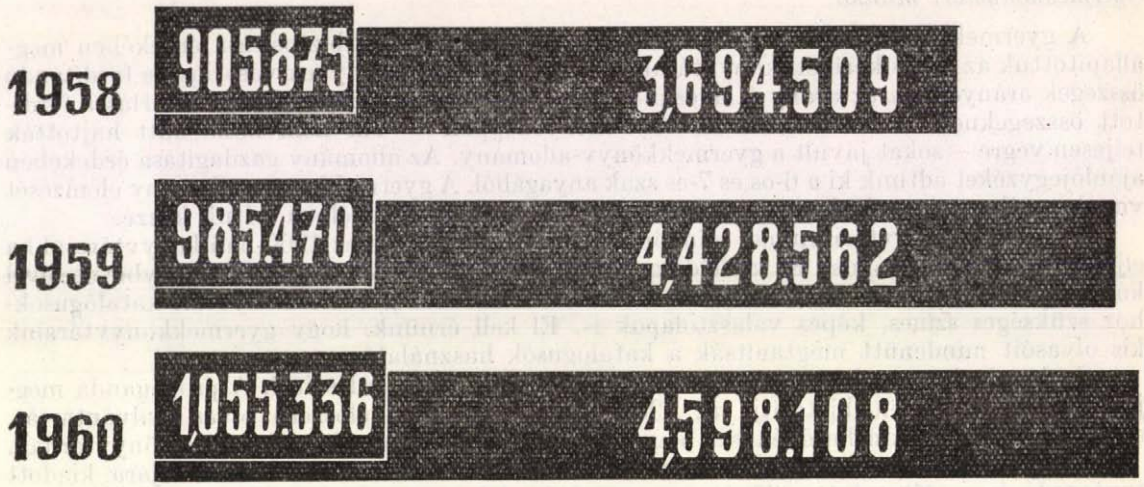
1960-ban megvalósultak két önálló gyermekkönyvtár megnyitásának feltételei és a kerületi könyvtárak osztálya foglalkozott a kijelölt vezető könyvtárosokkal, a könyvtárak beindítási munkálataival. Gyermekkönyvtáraink számára jobb elhelyezés vált lehetővé a IV. és a IX. kerületben; remény van arra, hogy a közeljövőben az V., X., XIII, és XIV. kerületekben is kedvezőbb körülmények közé kerülnek gyermekrészlegeink.

A gyermekkönyvtárosok szakmai képzése a jelenlegi oktatási feladatok miatt tanfolyamok helyett szakmai viták keretében folyt.

A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK FŐBB ADATAI

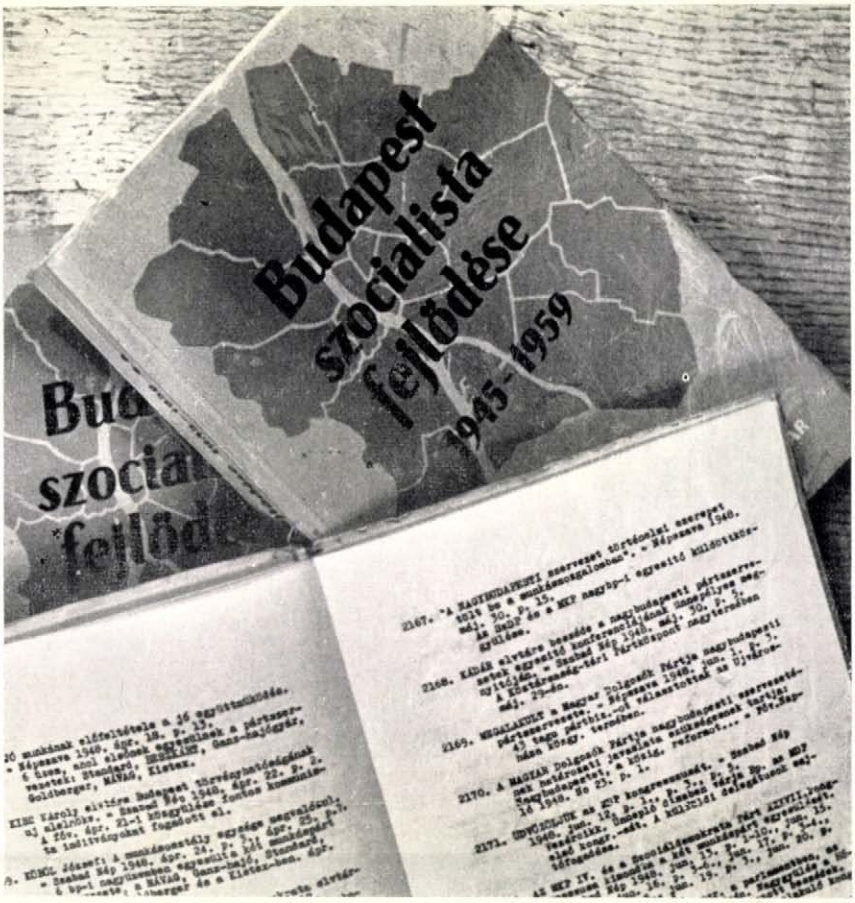
	1959	1960
Ker. könyvtárak száma	42	42
Könyvtári állomány[1]	985 470	1 055 336
Naptári évre beiratk. olv. száma[2]	—[3]	102 808
Kölcsönzők[4] és helyben olvasók száma	1 602 290	1 568 683
Kölcsönzött kötetek és diafilmek száma	4 428 562	4 598 108

[1] Könyvek és diafilmek együttes száma
[2] A dia-kölcsönzésre beiratkozottakkal együtt
[3] 1959-ben összehasonlító szám nincs
[4] Dia-film kölcsönzőkkel együtt

A kerületi könyvtárak könyvállománya és könyvforgalma

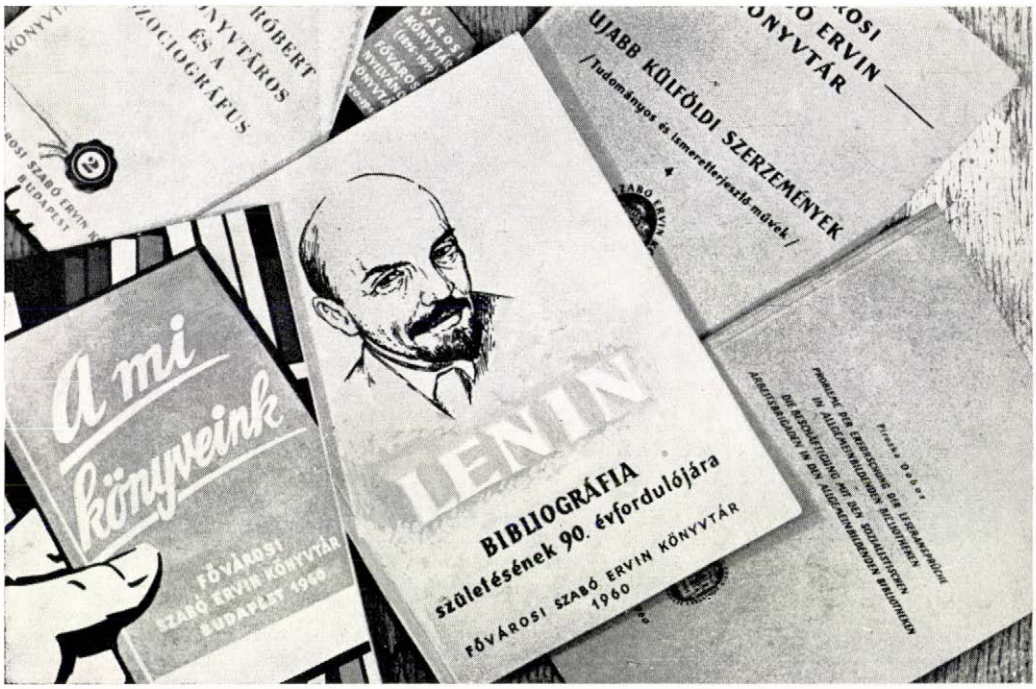
1960-ban több nagyobb kerületi könyvtár tartott hosszabb ideig zárva, s ez a tény befolyásolta mind az olvasó-, mind pedig a könyvforgalom alakulását. Ez az oka annak, hogy a kölcsönzők és helyben olvasók száma 2%-kal csökkent az előző év adataival szemben. A kölcsönzött könyvtári egységek száma ennek ellenére 4%-kal emelkedett.

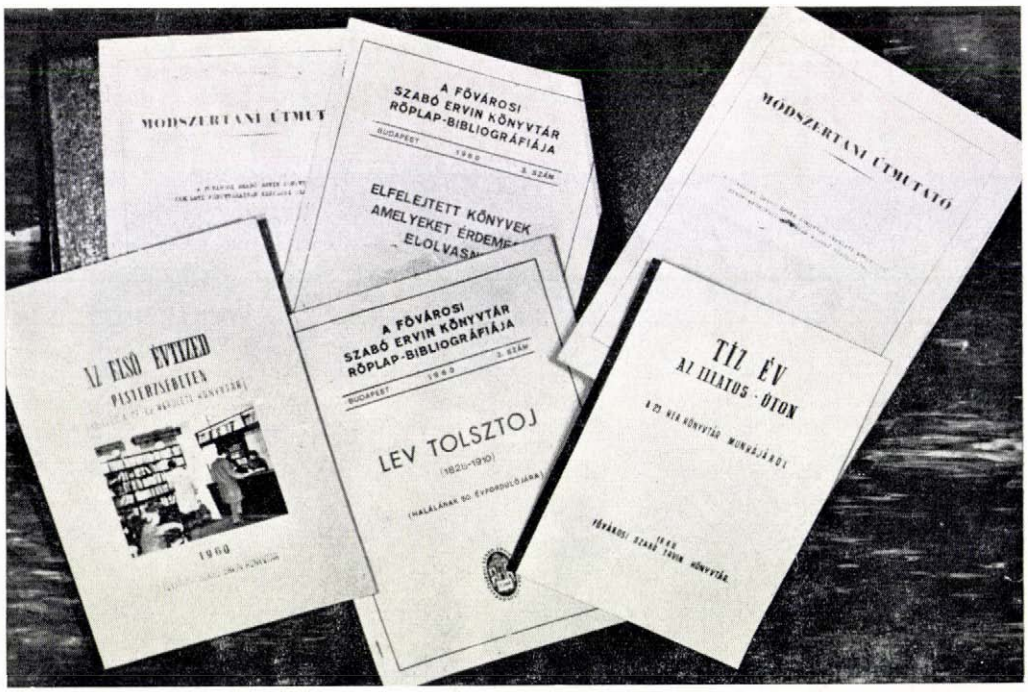

Három kötetes kiadványunk: Budapest szocialista fejlődése 1945—1959

Ajánló albumainknak sikere van az olvasók körében

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiadványai

Kiadványunk: a 26 röplap-fakszimile

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közlönye

Anghi Csaba professzor megnyitja „A fejlődés története" c. kiállításunkat

Nagy érdeklődés.
(A Drezdai képtár kiállítása.)
Bajtai Lajos fényképe

Általános iskola
Bajtai Lajos fényképe

Az „Új Budapest" c. fotópályázatunk díjnyertes képei

Mi építettük
Jónás László fényképe

Esti Budapest
ifj. Benedek László fényképe

Az „Új Budapest" c. fotópályázatunk díjnyertes képei

Duna mentén
Jónás László fényképe

Az „Új Budapest” c. fotópályázatunk díjnyertes képe

A nemzetközi politikai plakátkiállításunk Bratislavában

AZ EGYES KERÜLETI KÖNYVTÁRAK FŐBB ADATAI 1960-BAN

Kerület	Kvt. sz.	Kvállomány száma az év végén	Napt. évre beir. olvasók száma az év végén	Kölcsönzők száma az év folyamán	Kölcs. kötetek száma az év folyamán
Hálózati raktár		61 600			
I.	11	31 066	2 394	33 554	112 079
	20	20 289	1 507	22 163	73 490
II.	37	25 307	4 097	55 647	157 201
III.	8	35 471	2 522	35 186	131 568
	21	12 171	1 465	19 870	55 175
	33	9 019	592	9 280	34 181
IV.	28	38 293	4 486	52 008	169 953
	41	10 293	1 114	16 628	45 888
V.	1	34 103	3 670	47 842	141 542
	14	27 090	3 178	43 298	144 433
VI.	10	48 140	4 596	64 478	256 174
VII.	2	39 804	2 680	44 932	143 948
	22	17 348	1 852	25 409	92 704
VIII.	9	48 735	6 002	89 271	262 721
	44	25 592	3 569	40 829	119 941
	3	27 343	2 147	40 786	126 593
IX.	39	20 632	2 527	33 223	97 749
	26	19 820	2 303	28 702	92 520
	23	16 415	1 134	19 383	60 523
X.	12	30 246	2 762	36 620	126 890
XI.	6	37 944	4 957	69 887	233 492
XII.	38	21 207	2 619	31 374	109 390
XIII.	7	28 653	2 078	27 124	90 310
	19	23 309	2 040	29 028	104 678
	4	19 339	2 501	38 219	111 918
Sallai u.		2 463	—	—	—
XIV.	18	30 010	2 976	36 631	116 419
	5	14 756	1 671	21 733	66 943
XV.	29	15 376	1 616	25 174	75 463
	34	13 828	1 069	18 495	66 662
XVI.	32	27 694	2 542	38 444	142 079
XVII.	36	21 907	2 155	27 075	91 450
	40	13 104	1 052	17 983	62 656
XVIII.	24	18 798	2 569	27 169	99 623
	31	9 672	1 359	18 699	55 263
XIX.	25	30 541	4 764	59 454	197 613
XX.	27	21 376	2 358	30 577	91 269
	35	14 036	1 637	21 669	63 466
XXI.	42	16 194	1 622	25 688	85 200
	30	16 024	1 109	16 150	49 347
XXII.	13	21 779	1 778	21 320	83 813
1. sz. mozg. k.	15	6 008	924	12 611	43 836
2. sz. mozg. k.	17	5 451	814	13 387	48 607
Össz. 1960:		1 028 246	100 807	1 387 010	4 534 770
Össz. 1959:		965 254	—	1 408 504	4 372 352

A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK ÁLLOMÁNYNAGYSÁGÁNAK MEGOSZLÁSA
(1960)

Állomány-nagyság	A kategóriába eső könyvtárak	
	száma	százalékos megoszlása
10 000 kötet alatt	5	11
10—20 000 kötet között	14	33
20—30 000 kötet között	13	30
30—40 000 kötet között	9	21
40 000 kötet fölött	2	5
Összesen	43*	100

* Ebből 1 (Sallai u.) könyvtár még nem nyílt meg.

A legkedvezőbb nagyságrendű könyvtárak — amelyek a 20- és 40 000 közötti kötetállománnyal rendelkeznek — a beszámoló évében tovább gyarapodtak amennyiben a könyvtáraknak már 51%-át képviselték az előző év 45%-ával szemben. Ezzel szemben a kisebb könyvtárak 1959-ben 50%-ot kitevő aránya 1960-ban 44%-ra csökkent.

A kerületi könyvtárak — különösen a nagyobb területre kiterjedő külső kerületekben — az olvasóközönség jobb könyvtári szolgálata érdekében a beszámoló évében is több saját-kezelésű könyvállomást létesítettek. E könyvállomások általában a hét 2—3 napján teljesítenek szolgálatot, a kerületi könyvtár egyik dolgozója kezelésében. A társadalmi kezelésű könyvállomások jelentősége viszont 1960-ban tovább csökkent.

A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK KÖNYVÁLLOMÁSAINAK ADATAI

Év	Sajátkezelésű		Társadalmi kezelésű	
	könyvállomások			
	száma	könyvállománya	száma	könyvállománya
1959	23	38 149	23	2677
1960	31	53 217	18	2934

Az 1960-as évben tehát 31 sajátkezelésű könyvállomás működött, 8-cal több, mint egy évvel azelőtt. Egy-egy saját kezelésű könyvállomásra átlagosan 1720 kötet könyvállomány jutott; ez a korábbi év 1547 átlagkötetével szemben növekedést jelent. Egy-egy társadalmi kezelésű könyvállomásra átlagosan 163 kötet jutott, ami magyarázatot ad a kölcsönzésben betöltött jelentéktelenebb szerepükre is.

Új színt jelentettek a kerületi könyvtárak kölcsönzésében 1960. évben a park-kölcsönző könyvtárak. 3 kerületi könyvtárunk mellett a közeli parkokban nyitottunk nyár folyamán ilyen könyvtárat: a Kun Béla-téren, a Csajkovszkij-parkban és a Városmajorban.

A Fővárosi Szabó Ervin könyvtár kerületi hálózatának szerepe a fővárosi lakosság könyvvel való ellátásában.

1959-ben a Fővárosi Tanács abból a célból, hogy felmérje a fővárosi lakosságnak közművelődési könyvtárakkal való ellátottságát, összeírta a főváros területén működő szak szervezeti könyvtárak állományát és forgalmi adatait.

A KÖZMŰVELŐDÉSI HÁLÓZAT FŐBB ADATAI 1959-BEN

	kvtárak száma	könyvállomány		kölcsönzött kötet	
		szám	%	szám	%
Kerületi Szabó Ervin könyvtárak ...	42	965 254	32,0	4 372 352	50,3
Szakszervezeti könyvtárak	1207	2 062 830	68,0	4 330 493	49,7
Együtt	1249	3 028 084	100,0	8 702 845	100,0

A Fővárosi Szabó Ervin könyvtár kerületi hálózata a lakosság könyvtári ellátását területi vonatkozásban végzi, míg a szakszervezeti könyvtárak általában csak saját üzemük, hivataluk stb. dolgozóinak kölcsönöznek. Mindössze 26 olyan szakszervezeti könyvtár van, amely terület számára is kölcsönöz, összesen 6675 lakos számára. Ez a szám a szakszervezeti könyvtárak olvasóinak csupán 2,8%-át teszi ki és két közepes nagyságú Szabó Ervin kerületi könyvtár olvasóinak számával egyenlő.

Mint a fenti számok is mutatják, a kerületi Szabó Ervin könyvtárak a könyvállomány egyharmadának birtokában a kötetek valamivel több mint felét forgalmazzák.

A főváros területén még két jelentős könyvtárhálózat működik: az üzemi műszaki könyvtárak és az iskolai könyvtárak hálózata. Az első állománya (könyvek, folyóiratok, szabadalmi leírások stb.) 1 572 345 darabra, a másiké 253 396 darabra rúg; együttesen kb. 1,8 millió könyvtári egység. E két könyvtártípussal azonban a budapesti közművelődési könyvtárhálózat vizsgálatánál nem foglalkoztunk, mivel ezek nem közművelődési, hanem szakkönyvtárak. Az iskolai könyvtárak anyagának egyrésze t. i. pedagógiai szakkönyv, másrésze pedig a tanulmányokat segítő kötelező és ajánlott irodalom. Az iskolai könyvtárak véleményünk szerint a jövőben is az oktató-nevelőmunka támogatását szolgálják és nem oldhatnak meg iskolánkívüli közművelődési feladatokat a fővárosban. Az üzemi műszaki könyvtáraknál mindez fel sem merül.

A HÁLÓZAT FŐBB MUTATÓSZÁMAI A LAKÓSSÁG KÖNYVELLÁTÁSÁVAL KAPCSOLATBAN

Év	Könyvtárak száma[1]	Egy könyvtárra jut		Ezer lakósra jut		Ezer 6—14 éves lakósra jut gyermek olvasó[2]
		km² terület	1000 lakos	kötet	beiratk. olvasó[2]	
1959	50	10,5	36,1	538	.	.
1960	52	10,1	35,1	563	55	151

[1] A 40 kerületi könyvtárhoz és két mozgókönyvtárhoz egy-egy sajátkezelésű könyvállomást 1/3 könyvtárnak véve
[2] Naptári évre beiratkozott olvasók.

A hálózati könyvállomány és szerzeményezés

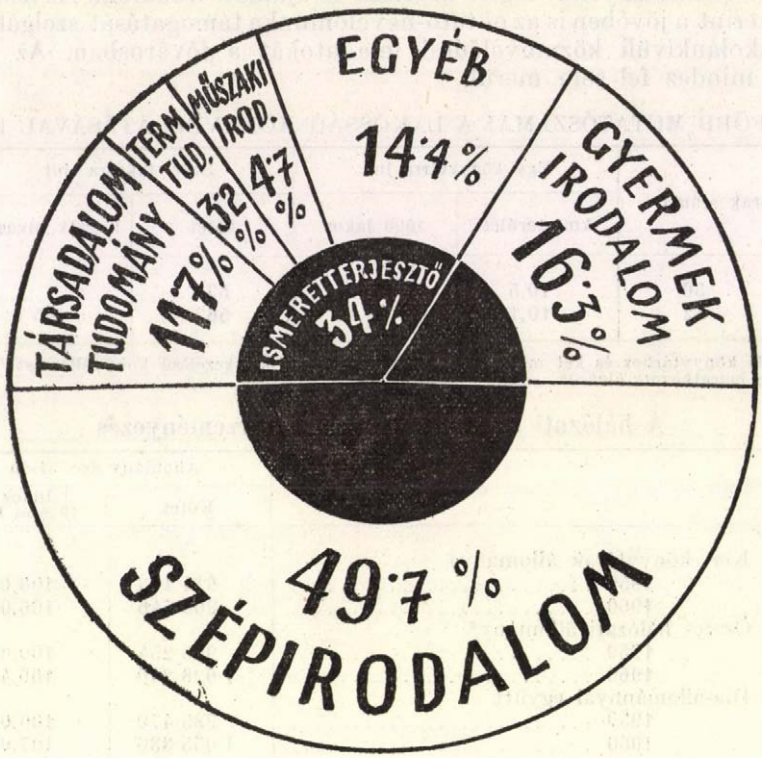
	Állomány dec. 31-én	
	Kötet	Index 1959 = 100
A) Ker. könyvtárak állománya		
1959	914 143	100,0
1960	966 646	106,0
B) Összes hálózati állomány*		
1959	965 254	100,0
1960	1 028 246	106,4
C) Dia-állománnyal együtt		
1959	985 470	100,0
1960	1 055 336	107,0

* A kerületi könyvtárak és a hálózati raktárak összes állománya.

A KÖNYVÁLLOMÁNY SZAKOK SZERINTI MEGOSZLÁSA*

Szakszám	Megnevezés	1959	1960	1959	1960
		darabban		százalékban	
0	Általános művek	9 247	10 735	1,0	1,0
1,2,3,9	Társad. tud. (fil., tört.)	87 014	92 637	9,5	9,7
3 K	Marxizmus—leninizmus	20 471	19 234	2,2	2,0
4	Nyelvtudomány	4 086	4 172	0,4	0,4
5	Természettudomány	30 404	30 664	3,3	3,2
61	Orvostudomány	8 186	9 076	0,9	0,9
62—64 69	Alkalmazott tudomány	47 144	45 148	5,2	4,7
63	Mezőgazdaság	8 127	7 964	0,9	0,8
7	Művészet	47 619	51 588	5,2	5,4
8	Irodalomtudomány	29 737	31 139	3,3	3,2
	Szépirodalom	451 406	480 422	49,5	49,7
91	Földrajz	24 320	271 331	2,6	2,7
	Gyermekirodalom	146,382	156 734	16,0	16,3
Összesen:		914 143	966 646	100,0	100,0

* A hálózati raktárak állománya nélkül.

A kerületi könyvállomány szakok szerinti megoszlása

SZERZEMÉNYEZÉS*

Származás	1959	1960	1969	1960
	darab		százalék	
Vásárlás	110 151	120 023	88,9	79,5
Egyéb módok (ajándék, csere, stb).	13 743	30 689	11,1	20,5
Összesen	123 894	150 712	100,0	100,0

* A kerületi könyvtárak és a hálózati raktárak összesített adatai.

AZ ÁLLOMÁNY-GYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT*

Szakszám	Megnevezés	1959	1960	1959	1960
		darabban		százalékban	
0	Általános művek	1 528	2 181	1,4	1,8
1,2,3,9	Társadalomtudomány	7 827	10 358	7,3	8,6
3 K	Marxizmus—leninizmus	802	650	0,7	0,5
4	Nyelvtudomány	369	262	0,3	0,2
5	Természettudomány	1 417	2 413	1,3	2,0
61	Orvostudomány	1 549	1 491	1,4	1,2
62—64/69	Alkalmazott tudomány	2 900	2 635	2,7	2,2
63	Mezőgazdasági tudomány	359	446	0,3	0,4
7	Művészet	5 958	6 401	5,5	5,3
8	Irodalomtudomány	2 140	2 503	2,0	2,1
	Szépirodalom	51 916	56 156	48,1	46,8
91	Földrajz	4 316	4 142	4,0	3,4
	Gyermekirodalom	26 938	30 612	25,0	25,5
	Összesen:	108 019	120 250	100,0	100,0

* A hálózati raktárak gyarapodása stb. nélkül

Növekedett az ideológiai-politikai munkák, és mindenekelőtt a gyermekirodalom szerzeményezési aránya. Az új természettudományos könyvek száma is nőtt. A műszaki könyvek gyarapodása az idevonatkozó új népszerű irodalom elégtelen száma miatt, csökkent.

A *könyvvásárlás* a beszámoló évében az összes szerzeményezés csaknem 80%-át képviseli.

A kerületi könyvtárak osztálya megvizsgálta, milyen az arány az újonnan vásárolt szépirodalmi könyvek egyes csoportjai között. Eszerint a beszámoló évében és az azt megelőző 1959-es évben az *ÁKV-tól vásárolt szépirodalmi művek százalékos aránya* a következő:

	1959	1960
Új magyar irodalom	33,8	37,0
Régi magyar irodalom	12,8	11,3
Világirodalmi klasszikus	16,2	14,1
Szovjet irodalom	7,2	9,8
Népi demokratikus irodalom	10,6	7,2
Egyéb szépirodalom	19,4	20,6
	100,0	100,0

Emelkedett a szovjet, csökkent a népi demokratikus irodalom beszerzési aránya. Ez erősen függvénye a piacon található könyveknek.

KÖNYVVÁSÁRLÁS A HÁLÓZATBAN (1960)

	Ft	Kötet	Százalék	
			1960	1959
a) Hálózati keretből:				
ker. kvt. oszt. keretéből	195 518	8 170	6,8	4,6
ker. könyvtárak keretéből	1 895 374	82 315	68,5	71,8
b) Központi kvt. keretéből	7 834	318	0,3	0,4
c) Kártérítési összegből	230 241	10 010	8,4	9,0
d) Községfejlesztési alapból	450 465	19 210	16,0	14,2
Összesen	2 779 432	120 023	100,0	100,0

A hálózat számára biztosított könyvvásárlási keret 1961-ben 344 937 forinttal, vagyis 14%-kal múlta felül az előző évit. A vásárolt könyvek számánál az emelkedés csak 9%-os .Ennek az a magyarázata, hogy időközben a könyvek átlagos vételára 22 forintról 23 forintra emelkedett.

A vásárlási összeg több mint háromnegyed része a hálózatnak közvetlenül vagy közvetve — a kerületi könyvtárak osztályán keresztül — juttatott költségvetési keretből adódik. A községfejlesztési alapból juttatott összegek 1960-ban abszolút számban 104 250 forinttal emelkedtek, ugyanakkor 1,8%-kal növekedett részesedési aránya is.

Az 1961-es évre a hálózat számára megrendelt 1100 folyóirat és hírlap előfizetési összege 97 948 forint volt, 16%-kal több, mint az előző évben.

A beszámoló időszakában a fent részletezett 150 712 kötetnyi szerzeményezéssel szemben 74 069 kötet volt az *állománycsökkenés.*

ÁLLOMÁNYCSÖKKENÉS A FŐBB SZAKCSOPORTOKBAN

	Kötet		Á ománycsökkenés százalékban	
	1959	1960	1959	1960
Összes hálózati csökkenés*	46 644	74 069	100,0	100,0
Ebből:				
Társadalomtudományok (1, 2, 3, 9)	12 367	6 182	26,5	8,3
Alkalmazott tudományok (62—64/69)	2 716	3 266	5,8	4,4
Szépirodalom	15 204	34 381	32,4	46,5
Gyermekkönyvek	9 745	21 069	20,0	28,5

* A hálózati raktárak stb. csökkenése nélkül.

A beszámoló időszakában jelentősen emelkedett az állományból leírt kötetek száma. Ennek oka, hogy 1960-ban kaptunk engedélyt az 1957 előtti peres ügyekből behajthatatlannak minősített követelések leírására. Ezek jelentékeny mértékben a szépirodalmi állományt terhelték. Ugyancsak a beszámoló évében adtunk utasítást a gyermekkönyvtárak részére, hogy egészségügyi és esztétikai okokból az elrongyolt, piszkos, selejtes gyermekkönyveket vonják ki a forgalomból, s azokat ugyancsak felsőbb engedélyre leírtuk. Ez a magyarázata, hogy a szépirodalmi állomány aránya 14%-kal, a gyermekkönyveké pedig 8,5%-kal

csökkent. A társadalomtudományi könyvek selejtezésének nagy része már korábban megtörtént.

1960-ban a szerzeményezés 150 712 kötete és az állománycsökkenés, 74 069 kötete között mutatkozó különbözet jelenti az állomány *tiszta könyvgyarapodását*, 76 643 kötetet

Beiratkozott olvasók

1960-ban végrehajtottuk az olvasók beiratkozásának naptári évre való átszervezését. Az eddigi folyamatos évi — a beiratkozás időpontjától 12 hónapig érvényes — módszerről a naptári évi beiratkozásra való áttérés nagy munkatöbbletet jelent az év elején, amikor minden érvényes olvasót újra be kell írni, s egyidejűleg a téli időszakra különben is jellemző nagyobb olvasószolgálati munka terheli dolgozóinkat. A naptári évre szóló beiratkozáshoz szükséges beiratkozási napló vezetése is munkatöbbletet jelent. Ezzel szemben az új nyilvántartási rendszer a beiratkozott olvasók reálisabb számát tükrözi a könyvtárakban. Az új nyilvántartás előnye egyben az is, hogy az olvasók szociális összetételét naprakész állapotban tükrözi.

NAPTÁRI ÉVRE BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA

	1960. dec. 31-én
	fő
Felnőtt	76 108
14 éven aluli	24 699
Összesen	100 807

A naptári évi beiratkozott olvasók száma tehát a hálózatban túlhaladta a százezret. Ez a szám a korábban nyilvántartott folyamatos évi beiratkozott olvasók számának 1/4-ével kevesebb. A beiratkozott olvasók 24,5%-a 14 éven aluli gyermekolvasó.

Az új beiratkozási formára való rátérés természetesen azzal jár együtt, hogy 1960-as eredményünket nem tudjuk összehasonlítani a korábbi évek megfelelő adataival. Mégis, annak érdekében, hogy a beiratkozott olvasók számának fejlődését érzékelhessük, az alábbiakban összehasonlítjuk a folyamatos évi beiratkozott olvasóknak a beszámoló évében elért számát a korábbi év megfelelő adataival.

FOLYAMATOS ÉVI BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA

	1959	1960
	év végén személy	
Felnőtt	93 985	100 392
14 éven aluli	32 492	34 562
Összesen	126 477	134 954
Index	100,0	107,5

A folyamatos évi beiratkozott olvasók 1960-ban — amikor ezt az adatot utoljára vettük fel — 7,5%-kal többen voltak, mint 1959-ben. Tehát a naptári éves beiratkozott olvasók számában a látszólagos csökkenés ellenére, a hálózat olvasóinak száma ténylegesen emelkedett. Mindezt illusztrálják az alábbiakban ismertetett megnövekedett adatok a forgalom terén.

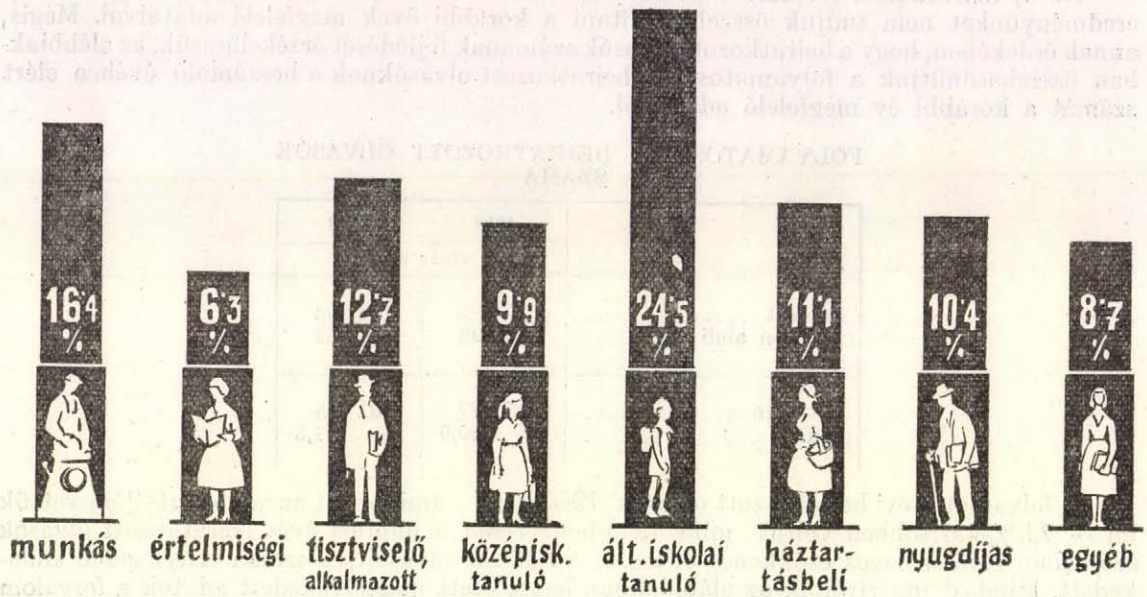
A BEIRATKOZOTT OLVASÓK FOGLALKOZÁSA

	1959*	1960	1959*	1960
	fő		százalék	
Munkás	21 970	16 527	17,3	16,4
Paraszt	216	140	0,2	0,1
Pedagógus	3 087	2 331	2,4	2,3
Egyéb értelmiségi	5 183	3 984	4,1	4,0
Tisztviselő és alkalmazott	15 803	12 766	12,5	12,7
Egyetemi és főiskolai hallgató	2 197	2 062	1,7	2,0
Középiskolai tanuló	12 135	10 004	9,6	9,9
Ipari tanuló	3 973	3 578	3,2	3,6
Általános iskolai tanuló	32 263	24 699	25,5	24,5
Háztartásbeli	15 281	11 180	12,1	11,1
Nyugdíjas	10 106	10 533	8,0	10,4
Egyéb	4 263	3 003	3,4	3,0
Együtt	126 477	100 807	100,0	100,0

* Folyamatos évi beiratkozott olvasók.

A foglalkozási megoszlás egybevetésénél a korábbi évből — ismert okoknál fogva — csupán a folyamatos évi beiratkozott olvasók adatai állnak rendelkezésünkre. Miután az összehasonlítás alapja nem teljesen azonos, maga az egybevetés is bizonyos torzulásokkal járhat. Mégis, egyéb híján csak ez az összehasonlítási lehetőség maradt fenn számunkra.

A százalékos adatok egybevetése (az abszolút számok összehasonlítására természetesen nincs lehetőségünk) azt mutatja, hogy valamit csökkent a munkásolvasók és a paraszt-olvasók aránya. Az értelmiségi, tisztviselői és alkalmazotti arány általában változatlan volt. A háztartásbeliek jelentősége az összes olvasók számához viszonyítva valamit csökkent, ugyanakkor a nyugdíjasoké jelentősebben növekedett. Utóbbit már a központi beiratkozott olvasóknál is láttuk A tanulóknál valamit csökkent az általános iskolások, és növekedett az ipari tanulók, középiskolások és egyetemi hallgatók aránya.

A kerületi könyvtárak beiratkozott olvasóinak megoszlása foglalkozás szerint

AZ OLVASÓK MEGOSZLÁSA KORUK ÉS NEMÜK SZERINT (1960)

	Férfi	Nő	Együtt
14 évig	13 472	11 193	24 665
15—18 év között	7 363	6 553	13 916
19—26 év között	5 593	5 665	11 258
27 év felett	21 483	29 485	50 968
Összesen	47 911	52 896	100 807

A beiratkozott olvasók számának nagyobb része — ahogy eddig is — nőolvasó. Az olvasók kor és nem szerinti megoszlásának százalékos arányát egybevetjük az 1959. (folyamatos) évi olvasók megfelelő százalékos arányaival:

AZ OLVASÓK MEGOSZLÁSÁNAK SZÁZALÉKOS ARÁNYA

	Férfi		Nő		Együtt	
	1959	1960	1959	1960	1959	1960
14 évig	14,0	13,3	11,2	11,1	25,2	24,4
15—18 év között	6,9	7,3	5,8	6,5	12,7	13,8
19—26 év között	6,8	5,6	7,1	5,6	13,9	11,2
27 év felett	20,8	21,3	27,4	29,3	48,2	50,6
Összesen	48,5	47,5	51,5	52,5	100,0	100,0

A fenti százalékos arányok összehasonlítása azt mutatja, hogy mind a férfi, mind a nőolvasóknál a legidősebb korosztály aránya növekedett. Ezt már megállapítottuk az általános iskolások számának csökkenésére vonatkozólag, és most láthatjuk, hogy a KISZ-korosztályú fiatalok — egyébként hasonló nagyságrendű — csoportjánál is hasonló csökkenés következett be (a 15—18 évesek kivételével).

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK AKTIVITÁSA

Az év végén	Az összes			A 14 éven aluli		
	beiratk. olvasók	olvasó-tasakok	Százalékos arányuk	beiratk. olvasók	olvasó tasakok	százalékos arányuk
	száma			száma		
1959	126 477	83 835	66,1	32 492	18 705	57,5
1960	100 807	79 938	79,4	24 699	18 841	75,9

A kölcsönzők száma

A kölcsönzők — illetőleg kölcsönzés céljából a könyvtárakban megjelent látogatók — száma kisebb csökkenést mutat.

A kölcsönzők számának csökkenése tehát 21 494, vagyis 1,5%-os. E csökkenést az magyarázza, hogy átalakítás, illetőleg építkezés miatt több nagyobb könyvtárunk (2-es, 44-es, stb.) hosszabb ideig zárva volt.

A KÖLCSÖNZŐK SZÁMA

	1959		1960	
	szám	%	szám	%
Felnőtt kölcsönzők	1 073 114	76,3	1 053 939	76,0
Gyermek kölcsönzők	335 390	23,7	333 071	24,0
Összes kölcsönzők	1 408 504	100,0	1 387 010	100,0

A felnőtt kölcsönzők az összes kölcsönzők számának több mint háromnegyed részét, a gyermekkölcsönzők csaknem negyed részét képviselik. A beszámoló évében a gyermekkölcsönzők aránya növekedett.

Az egy beiratkozott olvasóra eső kölcsönzések száma, az ún. *olvasói intenzitás 1960-ban* 13,8 volt. (Az adminisztráció megváltozása miatt ez a szám nem hasonlítható össze a korábbi évi számokkal.)

A kerületi könyvtárak olvasói a kölcsönzés mellett a kerületi könyvtárak *olvasótermeit* is látogatják, hogy akár a kölcsönzött könyvet, akár pedig az ott található folyóiratokat olvassák. Könyvtárhálózatunk olvasóhelyiségeinek száma az igénybevevők szükségleteihez képest igen alacsony.

KERÜLETI OLVASÓHELYISÉGEK

	1959	1960
Olvasótermek száma ..	21	20
Kölcsönzői olvasóhelyiségek	36	36
Ifjúsági olvasótermek .	2	2
Ifjúsági kölcs. olv. helyiségek	21	21
Összesen:	80	79

Olvasói ülőhelyek	1959	1960
Olvasóteremben	466	374
Kölcsönzőhelyiségben ..	301	319
Ifjúsági olvasóteremben	25	37
Ifjúsági kölcsönzőhelyiségben	155	166
Összesen:	947	896

A kerületi könyvtárak helyiség-hiányára az olvasói ülőhelyek jelentős csökkenése mutat rá a legjobban. Az olvasótermekben elhelyezett olvasói ülőhelyek közül 92-t meg kellett szüntetni, hogy a könyvtárak fokozódó forgalmának megfelelő helyet biztosítsunk.

A könyvtárak jelenlegi létszáma mellett nem lehet szó arról, hogy az olvasóhelyiségekbe könyvtárost helyezzünk felügyelőnek. Igy az olvasótermi látogatók számát becslés alapján tudják csak megadni.

AZ OLVASÓTERMI LÁTOGATÓK ADATAI

	1959		1960	
	szám	%	szám	%
Felnőtt látogatók	121 075	67,5	112 579	67,6
Gyermek látogatók	58 238	32,5	53 939	32,4
Összes látogatók	179 313	100,0	166 518	100,0

Az olvasótermi látogatók száma a beszámoló évében 7%-kal csökkent. A csökkenés részben a már említett könyvtárak hosszabb ideig tartó zárvatartásának, részben — a viszonylag magas csökkenési százalék erre mutat — az ülőhelyek csökkenésének tulajdonítható. E 7%-os forgalomcsökkenés mindenesetre a kerületi könyvtárak olvasótermeinek, illetve olvasói ülőhelyeinek elégtelenségét húzza alá.

A kerületi könyvtárak olvasóforgalmát a kölcsönzők és az olvasótermi látogatók együttes száma adja. Ez a szám 1960-ban 1 553 528 volt.

A kölcsönzött kötetek száma

A kölcsönzött kötetek száma a következő volt

	1959		1960	
	szám	%	szám	%
Felnőtteknek kölcsönzött kötetek	3 523 978	80,6	3 624 446	79,9
Gyermekeknek kölcsönzött kötetek	848 374	19,4	910 324	20,1
Összes kölcsönzött kötet ...	4 372 352	100,0	4 534 770	100,0

A kölcsönzött kötetek száma tehát 3,5%-kal növekedett az előző évhez képest.

Az egy beiratkozott olvasóra eső kölcsönzött kötetek száma, vagyis az ún. *olvasási átlag 1960-ban 45 kötet volt.*

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában az állomány egy könyvére jutó kölcsönzött kötetek száma, vagyis *a könyvek forgási sebessége*

1959-ben 4,54 kötet,

1960 ban 4,41 kötet, vagyis valamivel csökkent. Az állomány egy-egy kötete tehát átlagosan csaknem négy és félszer fordult meg a kölcsönzők kezén.

Az egyszeri kölcsönzésre eső kötetek száma a beszámoló évében 3,3, 1959-ben 3,2 volt.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK SZAKSZERINTI MEGOSZLÁSA

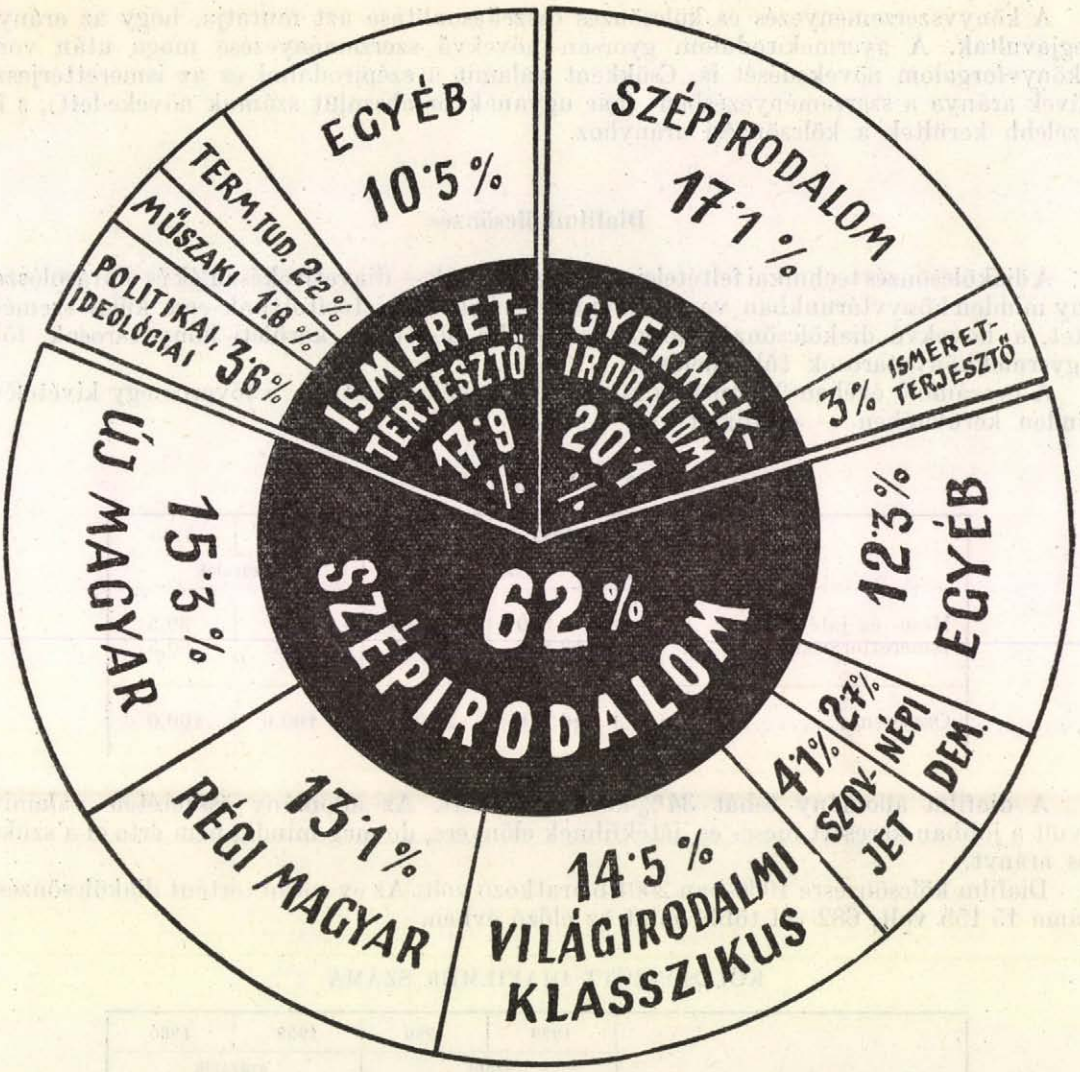
Szakcsoport	1959	1960	1959	1960
	számban		százalékban	
Szépirodalom	2 778 046	2 810 770	63,5	62,0
Ebből: Új magyar	632 969	693 021	14,5	15,3
Régi magyar	644 001	596 401	14,7	13,1
Világirodalmi klasszikus	680 406	655 771	15,5	14,5
Szovjet irodalom	182 044	186 484	4,2	4,1
Népi demokratikus irodalom	-	121 990	-	2,7
Egyéb irodalom	638 626	557 103	14,6	12,3
Ismeretterjesztő	745 932	813 676	17 1	17 9
Ebből: Ideológiai politikai irodalom	133 413	163 618	3,1	3,6
Műszaki irodalom	63 457	70 414	1,5	1,6
Mezőgazdasági irodalom	12 456	10 528	0,3	0,2
Természettudományi irodalom	79 359	101 242	1,8	2,2
Egyéb ismeretterjesztő irodalom	457 247	467 874	10,4	10,3
Gyermekirodalom	848 374	910 324	19,4	20,1
Ebből: Szépirodalom	735 462	774 306	16,8	17,1
Ismeretterjesztő irodalom	112 912	136 018	2,6	3,0
Összesen	4 372 352	4 534 770	100,0	100,0

A kölcsönzött könyvek legnagyobb csoportja változatlanul a szépirodalmi művek, százalékos arányuk azonban a korábbi év megfelelő adataival szemben 1,5%-ot csökkent. Egyidejűleg részben az ismeretterjesztő, részben a gyermekirodalom aránya megfelelően növekedett a könyvek összes forgalmában. A szépirodalmon belül emelkedett — állandó folyamatként — az új magyar szerzők műveinek forgalma, s ezzel egyidejűleg csökkent a régi magyar és a világirodalmi klasszikus művek kölcsönzöttsége. Minimálisan csökkent a szovjet irodalom aránya is; abszolút számuk azonban emelkedett. 1960-ban kezdtük külön vizsgálni a népi demokratikus irodalom forgalmát, ami jelentékeny nagyságú hálózatunkban. A politikai szempontból figyelemmel kísért szépirodalmi művek — az új magyar, a szovjet és a népi demokratikus irodalom — összesítve igen magas forgalmat jelentenek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában: 1 001 495 kötetet. A kölcsönzött könyvek össz-számának ez 22,1%-a, a forgalmazott szépirodalmi műveknek pedig csaknem 36%-a, több mint harmada.

A kölcsönzött ismeretterjesztő irodalom aránya is emelkedett 0,8%-kal; abszolút számban nagyobb, 9%-os az emelkedés. Örvendetes, hogy nőtt az ideológiai-politikai, a műszaki és a természettudományos művek forgalma. Az ideológiai könyvek kölcsönzése abszolút számban csaknem 23%-kal, a műszaki irodalomé 11%-kal, a természettudományi műveké pedig meg éppen 28%-kal növekedett. Mindhárom szakcsoport forgalmának növekedésére fokozott figyelmet fordítottunk, s e számok törekvéseinek sikerét jelentik. A következőkben természetesen tovább kívánjuk növelni az eredményeket. Sajnálatos, hogy a mezőgazdasági könyvek forgalmában ugyanakkor csökkenés következett be; a jövőben e téren is jelentős emelkedést szeretnénk elérni, mindenekelőtt természetesen a külső, mezőgazdasági jellegű kerületekben.

Növekedett a gyermekirodalom aránya is; ez a növekedés az abszolút számok összehasonlítása során csaknem 8%-ot mutat. A gyermekirodalmon belül a szépirodalom forgalma kisebb mértékben, 5%-kal, az ismeretterjesztő irodalomé pedig jelentékenyebben, csaknem 11%-kal növekedett.

A kölcsönzött könyvek kedvezőbb arányaiban kétségtelenül nagy szerepe van állandóan javuló könyvpropagandánknak.

A kerületi könyvtárakban kölcsönzött könyvek szakok szerinti megoszlása

A SZERZEMÉNYEZETT ÉS KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK EGYBEVETÉSE

	1959		1960	
	szerzemé-nyezett	kölcsönzött	szerzemé-nyezett	kölcsönzött
	kötetek százalékos megoszlása			
Szépirodalom	48,1	63,5	46,6	62,0
Ismeretterjesztő irodalom ...	31,5	17,1	28,0	17,9
Gyermekirodalom	20,4	19,4	25,4	20,1
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0

A könyvszerzeményezés és kölcsönzés összehasonlítása azt mutatja, hogy az arányok megjavultak. A gyermekirodalom gyorsan növekvő szerzeményezése maga után vonta a könyvforgalom növekedését is. Csökkent valamit a szépirodalmi és az ismeretterjesztő művek aránya a szerzeményezésben (bár ugyanakkor abszolút számuk növekedett), s így közelebb kerültek a kölcsönzési arányhoz.

Diafilmkölcsönzés

A diakölcsönzés technikai feltételei némileg javultak — diavetitőkészülék és diatárolószekrény minden könyvtárunkban van —, de mivel sehol sem biztosítottunk erre külön személyzetet, a növekvő diakölcsönzési forgalom tovább növelte a kerületi könyvtárosok, főleg a gyermekkönyvtárosok túlterhelését.

A beszámoló évében 23 kerületi könyvtárunk kölcsönzött — a főváros egy kivételével minden kerületében — diafilmet.

DIAFILM-ÁLLOMÁNY

	1959	1960	1959	1960
	száma		százalék	
Mese- és játékfilm	7 319	10 695	36,2	39,5
Ismeretterjesztő film	12 897	16 395	63,8	60,5
Összesen	20 216	27 090	100,0	100,0

A diafilm állomány tehát 34%-kal emelkedett. Az állomány összetétele valamivel javult a jobban keresett mese- és játékfilmek előnyére, de még mindig nem érte el a szükséges arányt.

Diafilm kölcsönzésre 1960-ban 2001 beiratkozó volt. Az év során történt diakölcsönzések száma 15 155 volt, 682-vel több, mint az előző évben.

KÖLCSÖNZÖTT DIAFILMEK SZÁMA

	1959	1960	1959	1960
	szám		százalék	
Mese- és játékfilm	43 343	51 101	77,2	80,7
Ismeretterjesztő film	12 867	12 237	22,8	19,3
Összesen	56 210	63 338	100,0	100,0

A diafilm-kölcsönzések száma 1960-ban 13%-kal magasabb volt, mint egy évvel korábban. A kölcsönzött diafilmek megoszlását tekintve megállapítható, hogy az kedvezőtlenebb, mint 1959-ben, mert a kultúrpolitikai szempontból elsősorban jelentős ismeretterjesztő filmek kölcsönzési aránya 3,5%-kal csökkent.

A jelentés évében a filmállomány nem egészen 40%-át kitevő mese- és játékfilmek forgalma az összes diaforgalomnak több mint 80%-át érte el, s ugyanakkor a 60%-nyi ismeretterjesztő filmállomány a forgalomnak 20%-át sem tette ki. A mese- és játékfilmek forgási sebessége tehát 4,8 volt, az ismeretterjesztő filmeké viszont 0,7; ez azt jelenti, hogy az

év folyamán a mesefilmek egy-egy darabja átlagosan csaknem ötször, az ismeretterjesztő filmek pedig nem egészen egyszer fordultak meg.

A diafilm-forgalom jelentősebb növelését és ezen belül különösen az ismeretterjesztő filmek forgalmának fokozott emelését csak az biztosíthatná, ha könyvtárosaink több időt fordíthatnának a diafilm propagandájára, ami létszámnövelés nélkül nem valósulhat meg.

Olvasószolgálat, propagandamunka

1960-ban a kerületi könyvtárak munkájának középpontjába az olvasószolgálat került. A könyvtárosok régi és új módszerekkel törekedtek az olvasói igények fejlesztésére, kielégítésére és sok könyvtárban elemző tanulmányokban foglalták össze kísérleteik eredményeit. Az ipari tanulók, a 15—18 évesek, vagyis a KISZ korosztályúak olvasmányait több könyvtárban kísérték figyelemmel, s ez nem csupán passzív adatfelvételt, hanem tudatos nevelő munkát is jelentett. E munka keretében megemlíthető a KISZ József Attila-olvasómozgalmának támogatása is, melyet minden könyvtárban külön feladatnak tekintettünk, s ha a siker nem is általános jellegű, egyes könyvtárakban kimutatható a mozgalomban résztvevő fiataloknak az átlagosnál elmélyültebb, rendszeresebb olvasása.

Tudatosság nyilvánult meg a könyvek politikai szempontból fontos csoportjainak népszerűsítése terén is. A természettudományos és antiklerikális irodalom forgalmának jelentős emelkedését éppen ennek köszönhetjük. Egyenként kimutatható, hogy azokban a könyvtárakban, ahol az elemző munka vált uralkodóvá, nagyobb eredményeket értek el.

Az előjegyzések elemzése, befolyásolása néhány könyvtárban szintén tartalmasabbá tette az olvasószolgálatot. Az olvasók pozitív jellegű igényeinek például a természettudományos művek iránti érdeklődésnek számontartása tovább növelte az olvasók bizalmát a könyvtárosok iránt. E bizalom a jó munka egyik legfőbb záloga. Ennek talaján fejlődött tovább a jelentés évében az olvasókkal való egyéni foglalkozáson kívül az olvasószolgálat részét képező propagandamunka is.

A beszámoló évében a kerületi könyvtárak propagandájára vonatkozó adatok összegyűjtésénél külön foglalkoztunk a felnőttek és külön a gyermekek számára folytatott propagandával.

A könyvkiállítások adatai e téren a következő képet mutatják:

1960-ban felnőtteknek rendezett kiállítások száma	833,
gyermekeknek rendezett kiállítások száma	276,
összesen	1109 volt.

A kiállítások száma elmarad az 1959-es évi 1396 kiállítás mögött számszerűségben, azonban előkészítésben, kiállításban az ideiek jobbak voltak. A kerületi könyvtárak részben a központ propaganda osztálya, illetve a kerületi könyvtárak osztálya által kijelölt témákban készítik kiállításukat — ezek főleg a nagyobb munkásmozgalmi és állami ünnepekre, politikai eseményekre, nagyobb jelentőségű kultúrális évfordulókra vonatkoznak — részben saját kezdeményezésből választják ki azokat, ugyancsak a központ részéről nyújtott eseménynaptárak felhasználása révén. Néhol helyi — kerületi — események, évfordulók a kiállítások tárgyai.

Példaképpen felsoroljuk néhány kerületi könyvtár kiállítási programját, mely bizonyítja sokoldalúságukat. Az egyes kiállítások címei: Lenin halálának évfordulója; Csehov születésének évfordulója; A. Tolsztoj; nemzetközi nőnap; március 15-e; április 4-e; Lenin születésének 90. évfordulója; május 1.; kiállítás a tanács községfejlesztési alapjából vásárolt új könyvekből; Mikszáth évforduló; ünnepi könyvhét; pedagógusnap; alkotmány ünnepe; sportkiállítás az olimpiász alkalmából; az elsőosztályosok üdvözlése; természettudományos és technikai könyvek kiállítása; a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulójára;

Lev Tolsztoj halálának 50-ik évfordulójára. Más könyvtár az egyes fenti kiállítások mellett Majakovszkij, az Új Budapest fotópályázatról, a lengyel könyvtárosok látogatásakor a lengyel irodalmat bemutató kiállításokat szervezett. Ugyanitt Hatvany Lajos és Benedek Marcell kiállítást is rendeztek. Másik könyvtár kiállítási programjából: A szovjet film ünnepére, a József Attila olvasómozgalom könyveiről, a mai modern líráról; hazánk felszabadulásának 15 éves évfordulójára; Katona József halálának évfordulójára; a természet és vallás; az MSZBT 15 éves évfordulójára rendezett kiállítások, stb.

A kerületi könyvtárak kiállításai között különösen nagy gondot fordítottak a hazánk felszabadulásának 15. évfordulójára rendezett kiállításra. Vándorkiállítást készítettünk ez alkalomra: a „Mit adott a 15 év a gyermekeknek" címen.

A kiállítások mellett igen nagy látogatottságnak örvendő rendezvények tömegét szervezték meg a kerületi könyvtárak. Előadások, ankétok, diafilmvetítések, filmvetítéssel egybekötött előadások, stb. adják a rendezvények programját.

ELŐADÁSOK

	Előadások	
	száma	látogatók száma
Felnőtteknek rendezett ...	160	11 837
Gyermekeknek rendezett ..	262	15 318
Összesen	422	27 155

Egy-egy felnőtt előadáson átlagosan 74, egy-egy gyermekelőadáson pedig átlagosan 59 látogató jelent meg. A hálózat előadásait a beszámoló évében csaknem 30 000-en látogatták.

Az előadások politikai eseményekhez — a felszabadulás 15. évfordulója, a nagy október, stb — kapcsolódnak; továbbá író-olvasó találkozókat, ankétokat rendeztünk. Az egyik könyvtárba látogatott Berkesi András, Ignácz Rózsa, Major Ottó, Szabó Magda; a másik könyvtárba Földeák János, a harmadikba Berda József, stb. Kultúrpolitikánknak megfelelően sok vallásellenes felvilágosító előadást is tartottunk: nagy gondolkodók a vallásról; babonákról mai szemmel; van-e lélek, stb. Sikeresek a politikai előadások is: Afrika a szabadság útján, a szovjet badsereg magyarországi felszabadító harca, a Szovjetúnió fejlődése, stb.

Igen kedveltek a vetítéssel egybekötött előadások.

FILM- ÉS DIAFILM VETÍTÉSEK

	A vetítések	
	száma	látogatók száma
Felnőttek számára rendezett vetítések	46	2933*
Gyermekek számára rendezett vetítések	187	7031*
Összesen	233	9964*

* Részben számított adat

Tíz éves az Erzsébeti 27. számú könyvtár

A VIII. kerületi 44. számú könyvtár

A XVIII. kerületi 24. számú könyvtár gyermekolvasóterme

A tíz éves Illatos úti (23. számú) könyvtár kézimunka szakköre

A IV. kerületi 28. számú könyvtár szabadpolcos terme

Könyvválogatás a 29. számú könyvtárban

A beszámoló évében már mindegyik kerületi könyvtárunk rendelkezett diavetítővel; keskenyfilmet és hozzá való filmvetítőt általában a központi propaganda osztály biztosított. A csaknem 10 000 látogató kétharmada gyermek volt. A felnőttek számára rendezett vetítéses rendezvények átlagos látogatottsága 64 fő, a gyermekeké 38 fő. Az egyes könyvtárakban a következő jellegű keskenyfilm-vetítések folytak: „Virágba borul a föld" (L'Humanité'története), „Titokzatos Afrika", „Utolsó felvonás", műszaki filmek, „Egyiptom", „Tunisz", „Moszkvai utinapló", „Anna Frank naplója", „Világrekorderek" (Sportfilmek), „A teutonkard akció", „Vakáció Silt szigetén", „Utazz velünk", stb.

A gyermekek számára nagy számú diavetítést tartanak, mesedélutánnal egybekötve. A diavetítéseket néha lemezkísérettel végzik, máskor magnetofont használnak segédeszközül. A vetített diafilmek között mindig vannak ismeretterjesztők is.

Ha a kerületi propagandamunkát vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy mind számban, mind minőségben megelőzi a korábbi év hasonló munkáját. 1960-ban 655 előadás és vetítés történt, míg egy évvel korábban 507. A rendezvények látogatóinak száma 1960-ban 37 119 volt, 1959-ben 34 558.

A könyvtárpropaganda, olvasótoborzás céljaira a plakáttól a röplapszórástól az ún. szomszédságmozgalomig, diapozitív-vetítésig mindent felhasználnak azok a könyvtárak, ahol még felvehetnek új olvasókat. Igen jelentős a gyermekolvasó-toborzás terén az egyes iskolák felkeresése, a könyvtárosnak az osztályfőnöki órán tartott könyvtár-ismertetése, a könyvtárban iskolalátogatások megszervezése, az elmaradt olvasók visszahívólevéllel való megkeresése, stb.

III. A KÖNYVTÁR GAZDASÁGI SZERVEI

Gazdasági osztály

A gazdasági osztály munkáját jelentésünkben csupán érintjük, mivel az osztály tevékenységéről rendszeresen elkészíti részletes zárszámadását.

A KÖNYVTÁRI KÖLTSÉGVETÉS FŐBB TÉTELEI (TELJESÍTÉS)

Tételek	1959	1960	1959	1960
	Összeg Ft-ban*		százalékban	
Éves költségvetés összesen	13 592 678	14 455 245	100,0	100,0
Személyi kiadások	6 306 062	6 927 585	46,4	47,9
Dologi kiadások	7 286 616	7 527 660	53,6	52,1
Ebből: könyvbeszerzés	2 454 211	2 639 704	18,1	18,3
könyvkötés (külső)	852 549	662 316	6,3	4,6
saját kiadvány	93 308	174 577	0,7	1,2
szakmai nyomtatvány	80 626	96 307	0,6	0,7
szakmai felszerelés, berendezés	820 938	437 819	6,1	3,0
felújítás	775 238	434 742	5,7	3,0
egyéb dologi kiadás	2 209 746	3 082 195	16,3	21,3
Index: Összes kiadás	100,0	106,5	—	—
Személyi kiadás	100,0	110,0	—	—
Könyvbeszerzés	100,0	107,9	—	—

* A népművelési osztály által engedélyezett módosítással.

A költségvetés összege 1960-ban 6,5%-kal emelkedett. A költségvetési keretből a személyi kiadások magasabb (10%-os), a dologi kiadások pedig alacsonyabb, (3%-os) emelkedést mutatnak. A személyi kiadások aránya valamivel magasabb, mint a korábbiakban.

A dologi kiadásoknak a könyvbeszerzésre eső része minimálisan emelkedett. Csökkent a külső könyvkötésre fordított összeg; csaknem kétszeresére emelkedett a könyvtár kiadványaira fordított pénzösszeg. Szakmai felszerelés, berendezés és felújítás — mind olyan tételek, amelyek a könyvtárfejlesztés szempontjából nagy fontosságúak — sajnálatosan csaknem felére estek; a keretösszegben való százalékos arányuk is 11,8%-ról 6%-ra csökkent. A szakmai felszerelés és berendezés csökkenésének oka, hogy részben nem találtunk megrendeléseinkhez kivitelező kapacitást, másrészt egyéb, még nyomasztóbb szükségleteinkre kellett fordítanunk a keretösszeg egy részét. Ezért 330 000 Ft évközi törlést kértünk és kaptunk a tanács pénzügyi osztályától, mely összeget más kiadásaink fedezésére fordítottunk (könyvvásárlás, világítás, kisebb építkezés). A felújítás keretének csökkenését a költségvetés eredetileg is alacsonyan, 450 000 forintban szabta meg.

A könyvtár technikai berendezései.

A könyvtár technikai felszerelése jelentékeny mértékben nem növekedett, s így könyvtárunknak technikailag elmaradott állapota, amely eddig fennállott, változatlan maradt 1960-ban is. A modern könyvtár részére szinte nélkülözhetetlen mikrofilm-felvevő és -leolvasó berendezéseket még mindig nem tudtuk beszerezni. Az év folyamán mind a központi könyvtár, mind a kerületi könyvtárak csak néhány kisebb jelentőségű technikai felszerelési tárgyat kaptak, (diavetítő, lemezjátszó, írógép, porszívó, stb.). Megemlítjük, hogy a könyvtár a beszámoló évében kapott egy Warszawa típusú személyautót.

TECHNIKAI FELSZERELÉSEK

	1959	1960	1959	1960
	központban		hálózatban	
	darab			
Vetítőgép	1	1	—	1
Epidiascop	1	1	—	1
Dia-vetítő	1	1	24	26
Magnetofon, lemezjátszó	3	3	—	3
Rádió	3	4	—	1
Televízió	1	1	—	1
Ormig-sokszorosítógép	1	1	—	—
Stencil-sokszorosítógép	1	1	—	—
Rominor rotaprint soksz. gép	1	1	—	—
Irógép	37	38	40	45
Padlókefélőgép	7	7	19	19
Porszívó	3	4	5	6
Hangerősítő berendezés	1	1	—	1
Számológép	4	5	—	—

A központ és hálózat jelenleg csupán a keskenyfilm, illetve dia-vetítő készülékek és az írógépek terén van hozzávetőleg megfelelően ellátva. Az olyan fontos kultúreszközök, amilyen a rádió, vagy olyan fontos takarítógépek, mint a porszívó, padlókefélő, — számát még növelni kell.

A KÖNYVTÁR BEVÉTELEI

	1959	1960
Könyvtárhasználati díj	225 547	209 510
Késedelmi díj	300 194	344 181
Együtt	525 741	553 691
MÉH-nek történő eladás	3 163	5 386
Fotóból	3 839	5 254
Bírói bevételek	4 027	190
Bibliográfiai bevételek	12 651	6 046
Olvasófüzet eladásából	10 117	16 074
Egyéb bevételek	28 789	1 096
Együtt	62 586	34 046
Összesen	588 327	587 737

A könyvtárhasználati díj csökkenése összefüggésben áll az új (naptári évi) beiratkozási forma bevezetésével, továbbá egyes könyvtárak hosszabb idejű zárvatartásával. A késedelmi díjak a hálózatban jelentősen emelkedtek. A bibliográfiai bevételek a felére csökkentek. A jövőben gondoskodnunk kell e tétel megfelelő emeléséről kiadványaink forgalmának növelésével. Az olvasófüzetek eladása a beszámoló évében 60%-kal megnövekedett.

A könyvtár költségvetési kiadásaiból az egy beiratkozott olvasóra eső összes kiadás a beszámoló évében 125,60 forint volt; egy-egy beiratkozott olvasóra 120,50 forint tiszta kiadás jutott, mivel az egy olvasóra jutó bevétel összege 5,10 Ft volt.

KÉSEDELMI-DÍJ FIZETÉS

Év	Késedelmi-díj fizetők száma	Összes késedelmi díj Ft	Egy késedelmeskedőre jutó átl. Ft
a) Központ ...			
1959	2 353	11 542	4,90
1960	2 464	10 871	4,40
b) Hálózat			
1959	72 591	261 724	4,52
1960	65 767	317 373	4,83

A központban nőtt valamit a késedelmi díjat fizetők száma, viszont csökkent a késedelmi díjak összege, s így a késedelmi díjak átlagos összege is. A hálózatban viszont csökkent a késedelmeskedők száma és nőtt a késedelmidíjak — s vele az egy késedelmeskedőre jutó átlag — összege. A fenti számok ugyanúgy bizonyítják, mint az eddigi tapasztalatok, hogy a késedelmi díjak következetes szedése a kölcsönzési fegyelem jobb megtartására készteti az olvasót. A hálózatban — ahol magasabb átlagösszeg jut egy-egy késedelmeskedőre — ezért csökkent a késedelmeskedők száma.

PERLÉSEK

	1959	1960
Perfelszólítások száma	7 447	6 794
Perlések száma	2 817	3 257
Ebből: végrehajtással	.	2 407
fizetésletiltással	.	850
Elintézett esetek száma	2 817	2 654
Visszahozott könyvek száma	.	6 642
Elveszett könyvekért befizett kártérítés, Ft.	254 499	253 418

A perlések száma 15%-kal növekedett, eredményességük azonban ennél is nagyobb mértékben nőtt. Ha a 6642 visszahozott könyvet átlagos 30 Ft értékkel vesszük, az így nyert 199 260 Ft érték és az elveszett könyvekért befizetett 253 418 Ft érték összege 452 678,— Ft, több mint 75%-kal magasabb az 1959 évben hasonló címeken befolyt értéknél.

A gazdasági osztály a pénzügyi és ügyviteli feladatok mellett folyamatos ellenőrzést tartott a kerületi könyvtárakban és a központi házipénztárban. Az ellenőrzés a könyvhasználati, a késedelmi és — a kerületi könyvtárakban — a diafilm kölcsönzési díjak kezelésére vonatkozott. Hasonlóképpen szúrópróbaszerűen ellenőrizték a tüzelőanyag-nyilvántartást is.

Beszerzési, felújítási és beruházási tevékenységünk csaknem kivétel nélkül minden kerületi könyvtárra kiterjedt.

Könyvkötészet

A könyvkötési munkákat — mint az előbbi években is — részben a házikönyvkötészet, részben pedig külső könyvkötő vállalatok végezték.

A HÁZI KÖNYVKÖTÉSZET FŐBB MUNKÁI (DB)

	1959			1960		
	Közp.	Hálóz.	Össz.	Közp.	Hálóz.	Összesen
Új kötés	690	417	1 107	664	255	916
Karton kötés	4 741	32	4 773	7 374	—	7 374
Javítás	682	19 049	19 731	629	19 597	20 226
Aranyozás	45 800	—	45 800	39 637	—	39 637
Táskakészítés	8 650	32 800	41 450	15 800	46 650	62 450
Táskázás	10 507	852	11 359	11 043	1 608	12 651
Kölcs. tasak	—	42 200	42 200	—	63 600	63 600

Az új kötés és javítás együttes száma kb. 2%-kal nőtt. Az aranyozás csökkent, viszont a többi munka (táskakészítés, táskázás, kölcsönző tasak) darabszáma jelentősen növekedett. A kartonkötés tétele alatt szerepel többek között a „Budapest szocialista fejlődése" című háromkötetes kiadvány bekötése. (1500 darab). A könyvtár propagandamunkájához és egyéb kötési stb. (kasírozási) szükségleteit biztosító munkákhoz 1457 munkaórát vettek igénybe, valamivel többet, mint 1959-ben. Ezenkívül elvégezték 4275 darab képkatalógus és 250 darab facsimile ragasztását, stb.

A könyvkötészet létszáma novemberben és decemberben egy-egy fővel szaporodott.

KÜLSŐ KÖTÉSZETRE ADOTT MUNKÁK (db)

	1959			1960		
	Közp.	Hálóz.	Összesen	Közp.	Hálóz.	Összesen
Új kötés	1170	30	1 200	879	—	879
Javítás	—	30 769	30 769	119	16 059	16 178
Együtt	1170	30 799	31 969	998	16 059	17 057

A külső kötésre kiadott munkák száma jelentősen csökkent. Ennek oka egyrészt a keretösszeg csökkenése; 1959-ben 817 183 forintot, a következő évben pedig 662 316 forintot fordítottunk külső vállalatok által végzett könyvkötésre. Emellett egyidejűleg növekedtek a kötés-egységárak is. 1959-ben az átlagos kötési egységár 26,60 forint volt a külső vállalatoknál, 1960-ban pedig 38,80 forint. Ennek magyarázata elsősorban az, hogy a beszámoló évében általában terjedelmesebb könyvek kötésére került sor, ami jóval magasabb egységárat jelent; ebben az évben került restaurálásra több, a különgyűjteménybe tartozó kötet is, amelyek egységára igen magas volt.

A külső kötésnél kapacitási nehézségek is felmerültek és így 70 nagyformátumú újság és folyóirat bekötését — amelyet a múltban külső vállalatok végeztek — házi kötészetünknek kellett elvégezni.

Az adatok összesítése alapján megállapítható, hogy 1960-ban 38 199 új kötés és javítás történt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár könyvkötészetében, a külső könyvkötő vállalatoknál.

IV. A KÖNYVTÁR SZERVEZETI ÉS SZEMÉLYI ÜGYEI

A Fővárosi Szabó Ervin könyvtár személyi létszáma 26 fővel növekedett.
A könyvtár szervezetében változás nem történt.

A KÖNYVTÁR KÖZPONTI OSZTÁLYAI

	1959 létszám XII. 31-én	1960 létszám XII. 31-én	Vezetője 1960. XII. 31-én
Igazgatóság	7	7	Révész Ferenc h. Tyroler Gyula
Feldolgozó osztály	18	18	Dr. Szász Károly
Nyilvános szolgálat	22	22	Marót Miklós
Különgyűjtemények osztálya	13	13	Dr. Zoltán József
Tájékoztató és kulturális. oszt.	6	8	Pataki Ferenc
Bibliográfiai osztály	5	7	Tiszay Andor
Kerületi könyvtárak osztálya	11	12	Dobos Piroska
Gazdasági osztály	29	35	Egeresi Zoltán
Házi kötészet	18	21	Svientek Sándor
Együtt	129	143	

A legnagyobb emelkedés a gazdasági osztály létszámában történt; a gondnokság, a javítóműhely létszáma növekedett meg elsősorban. A tájékoztató és a bibliográfiai osztályok, a könyvkötő műhely, továbbá a kerületi könyvtárak osztálya létszáma emelkedett egy, két illetve hár m fővel.

Főleg tehát azon munkaterületeken nőtt a dolgozók száma, melyek az egész könyvtár, — mind a kerületi könyvtárak, mind a központ — szempontjából egyaránt fontosak.

A beszámoló évében a hálózatban egy-egy könyvtárosra 9 000 kölcsönzés jutott, vagyis évi átlagban 29 700 kiszolgáltatott kötet. Ez 1 000-rel kevesebb, mint az 1959-es évi átlag. A javulás egyrésze nyilván az év folyamán a hálózati kölcsönző munkába bekapcsolódott 12 új kerületi könyvtáros hatására következett be, — de a javulás részben csak látszólagos. Mint ismeretes, a kölcsönzők számának 1960-as alacsony színvonalát az okozta, hogy több nagy könyvtárunk átalakítás miatt az év jelentős részében nem kölcsönzött és 27 egyéb könyvtár hosszabb ideig állományellenőrzés céljából zárva volt. Nyilvánvaló, hogy a kölcsönzők kiszolgálása a nyitvamaradó könyvtárak dolgozóira hárult, így azok egyéni megterhelése alig volt kisebb, mint a korábbi évben. A beszámoló időszakában továbbnövekvő diafilm kölcsönzés ugyancsak tovább növelte könyvtárosaink túlterhelését.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR DOLGOZÓINAK MUNKAKÖRI BESOROLÁSA 1960. DECEMBER 31-ÉN

Kulcsszám	Munkakör	Központ	Kerületi könyvtárak	1960 összesen	1959 összesen
701	Igazgató	1	—	1	1
702	Igazgató h.	1	—	1	1
703	Gazdasági vezető	1	—	1	1
706	Tud. osztályvezető	6	—	6	5
707	Tud. csoportvezető	5	—	5	4
708	Tud. főmunkatárs, ker. kvt. vezető	36	41	77	74
710	Tud. munkatárs, könyvtáros	24	50	74	81
711	Gyakornok	—	—	—	—
712	Tud. techn. munkaerő	1	—	1	1
713	Segédkönyvtáros	—	64	64	42
715	Közgyűjt. munkaerő	7	31	38	44
716	Adm. vezető	1	—	1	1
717	Adm. ügyintéző I.	3	—	3	3
718	Adm. ügyintéző II.	6	—	6	5
719	Adminisztrátor	—	—	—	4
721	Műszaki II.	13	—	13	9
722	Műszaki III.	18	—	18	11
723	Kisegítő	6	—	6	3
724	Kisegítő II.	14	1	15	14
	Összesen	143	187	330	304

1960-ban kitüntetett munkatársaink.

A pedagógusnap alkalmával *Lux Lászlóné* a „Szocialista kultúráért" kitüntetésben, *Szalay Tibor* miniszteri dicséretben részesült.

Oktatás, továbbképzés.

A könyvtárosi továbbképzés, oktatás feladatát a kerületi könyvtárak osztálya végzi. A beszámoló évében — mint 1959-ben is — a könyvtáros-továbbképzés keretében nagy súlyt fektettünk a marxizmus—leninizmus elméleti kérdéseinek ismertetésére könyvtárosaink között. Emellett folytattuk a természettudományi tanfolyamot és az ugyancsak világnézeti jellegű általános műveltségi előadás-sorozatot.

A fiatal könyvtárosok szakmai továbbképzését biztosító *kétéves középfokú könyvtárosképző tanfolyam* első évét végeztük be a beszámoló időszakának közepéig, s második, — befejező — évfolyamát kezdtük el az év második felében. Az első tanévet 34 könyvtáros végezte igen jó eredménnyel. A második tanévet 32 hallgatóval kezdtük el. A tanév befejezése után a hallgatók könyvtáros-technikumi képzettséggel fognak rendelkezni.

Könyvtárunk, mint tankönyvtár, 4 könyvtáros tanuló képzését végezte a beszámoló évében. A tanulók fél munkaidőben elméleti, a munkaidő másik felében gyakorlati könyvtári munkát folytatnak, s a beszámoló évében megkezdett második évfolyam elvégzése után ugyancsak könyvtáros-technikumi végzettsége kapnak.

A levelező tanfolyam vizsgáit — a KMK által kiküldött vizsgaellenőr jelenlétében — a könyvtár belső erőkkel oldja meg; a könyvtáros-tanulók viszont a KMK-ban vizsgáznak. Mind a két tanfolyam hallgatóinak foglalkoztatásával és tanulásával kapcsolatos teendőket kijelölt instruktor végzi.

A KÖNYVTÁROSI MUNKAKÖRBEN DOLGOZÓK KÉPZETTSÉGE (FŐFOGLALKOZÁSÚAK) 1960

	Egyetemi v. főisk. végzetts.	Középisk.	Egyéb isk.	Összesen
Központ	56	17	1	74
Hálózat	93	51	11	155
Együtt	149	68	12	229

A központi könyvtár könyvtárosainak 76 %-a főiskolát, 23 %-a pedig középiskolát végzett; a hálózatban a könyvtárosok 60 %-a főiskolát, 33 %-a középiskolát végzett.

KÖNYVTÁROSI SZAKKÉPZETTSÉG (1960)

	Egyetemi v. főisk.	Közép-isk.	Technik. minimum	Szakképz. nélkül	Összesen
Központ	36	7	—	31	74
Hálózat	60	4	32	59	155
Együtt	96	11	32	90	229

Könyvtárosi szakképzettsége a központban a könyvtárosi beosztásban dolgozók 58 %-ának, a ker. könyvtárakban dolgozók 61 %-ának van. A központi könyvtárosok 49 %-a könyvtárosi főiskolát, 9 %-a középfokú könyvtárosképzőt végzett; a hálózatban 40 % főiskolát, 3 % középfokú oktatást, 21 %-a könyvtáros-technikumi minimum-tanfolyamot végzett. Jelenleg 36-an vesznek részt a középfokú könyvtárosi tanfolyami oktatáson (a könyvtáros tanulókkal együtt).

EGYÉB TANFOLYAMOK, ELŐADÁS-SOROZATOK

Megnevezés	Az év folyamán befejezett tanfolyamok		Az év utolsó napján folyamatban levő tanfolyamok, előadások	
	száma	hallgatók száma	száma	hallgatók száma
1. Természettudományi tanfolyam	1	63	1	56
2. Marxizmus—leninizmus kérdései tanfolyam	1	35	1	28
3. Marxista—leninista esztétikai tanfolyam	1	48	1	46
4. Kerületi raktárkezelők tanfolyama	1	36	1	36
5. Központi raktárkezelők tanfolyama	—	—	1	8
6. „Általános műveltség"-i előadássorozat a kerületi és központi könyvtárosok részére	1	186	1	188
7. *Nyelvtanfolyamok*				
Orosz haladó	1	5	1	5
Német kezdő	1	11	—	—
Német haladó	—	—	1	3
Francia kezdő	1	12	—	—
Francia haladó	1	5	—	—
Angol kezdő	1	5	—	—
Angol közép	2	19	—	—
Angol haladó	1	5	2	16
Nyelvtanfolyamok együtt	8	76	4	24
Összesen:	13	444	10	384

Az év második felében kezdődött tanfolyamok hallgatóinak száma bizonyos csökkenést mutat. Ennek oka egyrészt az, hogy a középfokú könyvtáros tanfolyamot végző hallgatókat kikapcsoltuk az egyéb tanfolyamokból, hogy elkerüljük túlterhelésüket; másrészt, az új egyetemi hallgatókat hasonló okból elengedtük a tanfolyamok kötelékéből; végül — igazgatói utasítás szerint — ez időszaktól kezdve egy könyvtáros csak egy tanfolyamon vehet részt.

A nyelvtanfolyamok hallgatóinak száma is lényegesen csökkent. Ennek oka az az igazgatói utasítás, melynek értelmében az oktatásra szánt hivatalos időben (szombaton) csak azok a munkatársak tanulhatnak nyelvet, akik hajlandók nyelvvizsgára menni.

Szakmai viták

A beszámoló évében részben a helyes könyvtári módszerek kialakítása, részben pedig módszereink elvi tisztázása érdekében az alábbi szakmai vitákat rendeztük:

1. A felszabadulás évfordulójának megünneplése és a József Attila olvasómozgalom.
2. A Szépirodalmi Kiadó problematikus könyveiről.
3. —4. A Móra Ferenc és a Szépirodalmi Kiadó évi terve.
5. Az állományellenőrzés előkészítése.
6. Az olvasószolgálat főbb kérdései a kerületi könyvtárakban.
7. A propagandamunka elvi kérdései és a szóbeli propaganda eszközei, módszerei.
8. A kezelési szabályzat.

Gyermekkönyvtári szakmai viták.

1. A rajzverseny tanulságai.
2. A politechnikai oktatás segítése a gyermekkönyvtárakban.
3. A könyvállomány elemzése.
4. A tervszerű olvasószervezés.
5. A felszabadulás évfordulójának megünneplése.

Tanulmányi kirándulások.

Könyvtárosainkat az alábbi tanulmányi kirándulásokra, tapasztalatcserékre vittük el:

1. Miskolc — Sárospatakra, a könyvtárak tanulmányozására.
2. Az állatkertbe.
3. „A magyar könyv 15 éve" c. kiállítás megtekintésére.
4. A csillagvizsgáló intézetbe.
5. „Másfél évtized a szovjet és a magyar nép barátságának történetéből" c. kiállításra.
6. A székesfehérvári megyei könyvtárban tapasztalatcsere, (egy munkatárs).

***

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1961-ben több kerületi könyvtár megnyitásával és a központ részleges átszervezésével kívánja kulturális tevékenységét bővíteni.

RÉVÉSZ FERENC
igazgató.

HALOTTAINK

HORVÁTH LAJOSNÉ Dénes Margit (1921–1960) törékeny, halkszavu asszony volt, nagy tudásszomjjal, emberszeretettel és energiával. Életének hat utolsó esztendejét töltötte velünk, közöttünk. Előbb a 25-ös, majd a 6-os könyvtárban dolgozott. Ezután — súlyos betegségére való tekintettel — 1958-ban a központ olvasótermébe helyezték át. Sejtette, tudta, életének utolsó hónapjaiban a közeli elkerülhetetlent, de szinte utolsó percéig olyan helytállással tartott ki, segitett az olvasóknak, melynek tragikuma és nagyszerüsége felejthetetlen marad számunkra, akik ismertük, szerettük és nagyrabecsültük.

NAGY ISTVÁNNÉ Csillag Katalin (1900—1960) küzdelmes életü tiszta ember volt. A „város peremén" lakó munkásasszonyok nehéz sorsát hordozta a Horthy-korszak éveiben. Az üzemben, ahol dolgozott, az az emberibb, jobb életért folyó bérharc egyik szervezőjeként a Horthy rendőrség ütlegeit, börtönét is vállalta. Felszabaduláskor szívvel-lélekkel kapcsolódott be az uj életet formáló társadalmi munkába. 1951-től haláláig a 32-es könyvtárunk dolgozója volt, ugyancsak „peremkerületben", Sashalmon. Az olvasók szerették, megbecsülték jóindulatu, segitőkész munkatársunkat, akinek élete az elvhüség, a becsület és szorgalom egyik szép példája marad számunkra.

Emléküket kegyelettel megőrizzük.

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR AZ ELLENFORRADALOM ELSŐ ÉVEIBEN*

(1919 augusztus — 1923.)

1. „Hazafias rendcsinálás"

1919. augusztus 1-én a Peidl-féle ún. „szakszervezeti kormány" lépett hivatalba. E kormány minden igyekvése abban merült ki, hogy a szocialista forradalom vívmányait minél előbb felszámolja. A bérházakat, üzemeket, vállalatokat, bankokat stb. napokon belül visszaszolgáltatták a tőkés tulajdonosoknak, megkezdték a munkásság önvédelmi szervezetének, a vörösőrségnek feloszlatását, a régi rendőrség visszaállítását, egyszersmind valamiféle „koalíciós" rendszer kialakításáról indítottak tárgyalásokat a polgárság olyan mérsékeltebb elemeivel, amelyek szóbaálltak velük. A Peidl-kormány tevékenységének legfontosabb része a nyugati hatalmak Budapesten levő katonai misszióinak vezetőivel, a rangidős olasz ezredessel, Romanellivel, majd a csakhamar ideérkező Troubridge angol admirálissal, Gorton tábornokkal stb. folytatott tárgyalásokból, utasításaik végrehajtásából áll.

Augusztus legelején az ugrásra kész burzsoázia még nem érezte egészen biztosnak a talajt a lába alatt. A vörös lobogókat ugyan bevonatta a Peidl-féle „munkáskormány", de a polgárságnak még nem volt fegyveres bázisa. A Népszava 1919. augusztus 5-i száma például arról ad hírt, hogy amikor a munkástanács néhány megmaradt képviselője a városházán a polgárság küldötteivel tárgyalt, városi tisztviselők egy fehér terroristákból álló csoportja sikertelenül próbálta megzavarni őket. A *Kornai* István számvevőségi tiszt (később egyideig a fővárosi könyvtár munkatársa) vezetésével összeverődött hangoskodók egy ott időző vörösőr egyetlen levegőbe eresztett puskalövésére szerteszaladtak.

Úgy látszik, a fővárosi könyvtárban is hasonló volt a helyzet. 1919. augusztus 2-án még mindig Braun Róbert, a Tanácsköztársaság idején kinevezett vezető írta alá az aktákat. Ezek közül különösen figyelemreméltó a következő:

„K ö r l e v é l

Hétfőn délután 6 órakor nyitjuk meg új (7. számú) fiókunkat. (Népháza, Vág utca 12. — 1. és 57. villamoson a régi vámig kell menni.) Kérjük az elvtársakat, jelenjenek meg a megnyitáson minél számosabban.

1919. augusztus 2.

Braun
vezető"[1]

* Részlet a szerző „A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története" c. készülő monográfiájából.

[1] Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Könyvtártörténeti Iratok. Ellenforradalom. (A továbbiakban: FSZEK Kvt.-tört. Ir. Ellenf.) 1919. aug. 2.

Meghatva betűzzük ezt a körlevelet, mely a Tanácsköztársaság építő lendületének talán utolsó bágyadt szárnycsapása volt. Braun Róbert az augusztus első két napján lezajlott eseményekből bizonyára kivehette, hogy a könyvtár felett is súlyos vészfelhők gyülekeznek. A helyén maradt, hiszen még a forradalmakat megelőző idők hivatali besorolása szerint is ő volt a rangidős, reá hárultak a vezetői teendők. Nem kétséges, hogy az ő figyelmét sem kerülte el a véres megtorlásra készülő burzsoázia feszengése. Braun Róbert azonban arra gondolhatott: ő maga nem mint kommunista, hanem mint a munkáshatalom célkitűzéseiért felkesedő humanista vette ki részét a Tanácsköztársaság építőmunkájából és ezért őt senki kellősségre nem vonhatja. — De bármiként vélekedett is az új helyzetről, körleveléből annyi derül, hogy fel akarta avatni azt a könyvtárat, amelyet a proletárdiktatúra az ő közreműködésével hozott létre. Bizonyára sejtette, hogy jó lesz sietni a megnyitással. Talán az is eszébe utott, hogy a munkáshatalom által létrehozott első, a budai 6-os számú fiókkönyvtár felavatása is sikerült, jóllehet azt is megzavarta 1919. június 24-én az ellenforradalmárok csúfos kudarcba fulladt véres puccskísérlete, lövöldözése.

Ez esetben tévedett Braun Róbert az erőviszonyok megítélésében. 1919 augusztusában a magyar burzsoázia nem egymaga indult a munkáshatalom megdöntésére, mint junius 24-én. Ekkor már mögötte állott a nyugati nagyhatalmak és az 1919-ben még eszközükként szolgáló román királyi seregek egész fegyveres és diplomáciai ereje.

A román csapatok augusztus 3-án megkezdték és 4-én befejezték Budapest katonai megszállását. A Népszava egykorú riportja szerint a megszálló hadműveletek augusztus 4-én, *hétfőn* délután 6 órakor fejeződtek be, tehát pontosan abban az órában, amikorra a könyvtáravatást kitűzték. Az ünnepélyes átadás ezért elmaradt s Braun Róbert nem volt már többé a könyvtár vezetője.

A nyugati nagyhatalmak teljhatalmú megbízottainak, *Clerk*, *Troubridge* és *Gorton* angol katonai vezetőknek, *Bandholz* USA ezredesnek, *Graziani* francia tábornoknak Budapestre érkezése, valamint a megszálló román hadsereg jelenléte megteremtette a fegyveres bázist a burzsoázia által „nemzeti feltámadás"-nak nevezett ellenforradalom számára.

1919. augusztus 5-én, a megszállás második napján, mint ismeretes, *Friedrich* István gyáros, *Csilléry* András fogorvos és még néhány más fegyveres ellenforradalmár kitessékelte hivatalából a „szakszervezeti kormány"-t és a nyugati hatalmak budapesti misszióinak engedélyével „nemzeti kormány"-t alakított.

A városházán is „nemzethű", értsd: a tőkés földesúri rendet támogató elemek vették kezükbe a vezetést. *Bódy* Tivadar, aki még 1918-ban, a forradalmakat megelőzően lett polgármester, azután minden rendszernek felajánlotta szolgálatait (csak a Tanácsköztársaság nem vette őt igénybe), újból elfoglalta hivatalát.

Ennyi biztosíték láttán a fővárosi könyvtár falai között is felütötték fejüket azok a karrierista és ellenforradalmi elemek, akik eddig gondosan meghúzódva bólogattak az idők változásain s nyomban élére álltak a külföldi segédlettel megindult „hazafias rendcsinálás"-nak.

* * *

Mielőtt a könyvtárt a tönk szélére juttató ellenforradalmi pusztításról szólnánk, vessünk egy pillantást arra, hogyan vélekedtek maguk a „nemzeti könyvtárpolitika" ügyvivői saját munkásságukról.

A Tanácsköztársaság megdöntését követő években a fővárosi könyvtár a gyorsütemű lezüllés útjára jutott. Az intézmény ellenforradalmi krónikásai azonban erőnek erejével bizonygatták, hogy előzőleg, a munkáshatalom hónapjaiban folyt valami általuk közelebbről meg nem határozott „rombolás". Szerintük a tőkés-földesúri hatalom visszaállításával a „keresztény-nemzeti" megújulás, az „ujjáépítés" kora következett el.

Az igazságnak ezt a fejtetőre állítását az általuk kiszolgált rendszer és önmaguk igazolására hajtották végre. A könyvtár 1919 nyár végén kezdődött leromlása azonban annyira szembeszökő volt, hogy tartósan nem lehetett szép frázisok mögé rejteni. Az intézmény általános sorvadásáról tanúskodtak kezdettől fogva a számadatok és a siralmas állapotot az új vezetőség néhány kényszerű beismerése is feltárta.

Lássuk hogyan jellemezték az ellenforradalom első, 1919 augusztusától ugyanez év végéig terjedő öt hónapját az erről kiadott összefoglaló jelentésükben:

„Az esztendő második felében a romok eltakarításán, a meglazult munkafegyelem helyreállításán, a nemzeti szellem feltétlen érvényesítésén dolgozott az új vezetőség... és ha ebben az évben nem sikerült megvalósítani a sok-sok jó és nemes tervet, ez nem a vezetőségen múlt."[2]

A következő, az 1920-as évről készült jelentés ennél is önelégültebb hangnemben méltatta a vezetőség munkáját:

„Első évünk ez a közelmúlt viharai után, amely csöndes, komoly munkában telt el minden zavar nélkül. Könyvtárunk egész közszellemének újjáteremtése létrehozta azt az alaphangulatot, amely szükséges ahhoz, hogy egy komoly kultúrintézmény feladatait végezhesse."[3]

Kremmer Dezső, a könyvtár első igazgatója az ellenforradalomban, egy későbbi, az intézmény múltjával foglalkozó dolgozatában röviden így jellemezte a Tanácsköztársaság megdöntését követő időket: *„Uj élet fakadt a romokon..."*[4]

Ha egy kissé tüzetesebben szemügyre vesszük az ellenforradalom által évről évre kiadott jelentések statisztikai táblázatait, nyomban kiderül, hogy mindez a tények közönséges meghamisítása volt. A számadatok világosan beszélnek arról, hogy a könyvtári élet legfontosabb területein, a könyvgyarapodás, a kölcsönzés kötetforgalma, a fiókkönyvtárak tevékenysége, s nem utolsó sorban a könyvtári személyzet létszáma tekintetében az ellenforradalom hatalomrajutása pillanatától kezdve *katasztrófális a hanyatlás.*

A *személyzeti létszám* a Tanácsköztársaság alatt a *100*-at meghaladta, 1920-ig *32*-re esett. Az ellenforradalom a Tanácsköztársaságtól *hét fiókkönyvtárat örökölt*, (ebből, mint láttuk, kettőt a munkáshatalom teremtett). 1923-ig *két fiókot végleg beszüntettek* (a 4-es és 5-ös számúakat) *három fiók* (az 1-es, a 2-es és 3-as) rövidebb-hosszabb ideig, néha *évekig zárva volt.* Jellemző, hogy éppen az a két fiókkönyvtár, amelyet a Tanácsköztársaság létesített, (a 6-os és 7-es) volt olyan erős, hogy át tudta vészelni az ellenforradalmi „építés" megpróbáltatásait. — Egyedül ezek működtek 1919 után is megszakítás nélkül. — A könyvtár *állomány-gyarapodása* az 1919-es év *tizenhétezer* kötetéről 1923-ig *tizenegyezer-hatszázra* esett. A kölcsönzés *kötetforgalma* a Tanácsköztársaság évének 338 ezer kötetéről 1922-ig 232 ezerre apadt.[5]

A leromlás oly nyilvánvaló volt, hogy azt tartósan nem lehetett takargatni. Az *1922-es* számadás már e szavakkal indult: *„Nehéz körülmények közt kezdte meg munkáját ez évben könyvtárunk..."*[6] — az *1923-as* évi jelentésben pedig már *„sanyarú viszonyok"*-ról, *„megdöbbentő visszaesés"*-ről, a fiókkönyvtárakkal kapcsolatban pedig *„egyenesen válságos helyzet"*-ről panaszkodik a vezetőség.[7]

Látjuk tehát, hogy még a nyilvánosságnak szánt ellenforradalmi jelentések sem tudták egészen elleplezni a „romeltakarítás" és „nemzeti megújhodás" mögötti lesújtó valóságot.

Kezdetben a bajokért a Tanácsköztársaságra próbálták hárítani a felelősséget, esztendők múltán ezt már nem tehették. 1922—1923-ban az általuk magasztalt burzsoá világ „istencsapására", a gazdasági válságra hivatkoztak. — Természetesen annak még gondolata sem merülhetett fel, hogy maga a válság a burzsoá rendszerből fakad és, hogy a könyvtár- és városvezetés pusztító munkája nélkül a válság ellenére sem jutott volna olyan mélyre az intézmény, mint ahová jutott.

---

[2] A Városi Nyilvános Könyvtár jelentése az 1919. évről. p. 3.
[3] Ua. ... az 1920. évről. p. 3.
[4] Kremmer Dezső: A Fővárosi Könyvtár története. Kézirat. 1923. p. 29. FSZEK Kvt. tört. Ir.
[5] Ld. a Városi Nyilvános Könyvtár 1919—1923 közötti évi jelentéseinek statisztikai mellékleteit.
[6] A Városi Nyilvános Könyvtár jelentése az 1922-es évről. p. 3.
[7] A Fővárosi Nyilvános Könyvtár jelentése az 1923-as évről. p. 3.

Ám a ha hivatalos kiadványok mélyen hallgatnak is a könyvtár Tanácsköztársaság utáni általános leromlásának okairól, más források, szigorúan bizalmas irattári dokumentumok, hírlapi adalékok és kortársak visszaemlékezései nyomán kibontakoznak előttünk annak a hazaáruló, embertelen és kultúrellenes klikk munkájának körvonalai, amely klikk ezekben az években a könyvtár sorsát intézte.

2. Ellenforradalom a könyvtárban.

Az 1919-es évről szóló ellenforradalmi jelentés szerint az új vezetőség augusztus 4-én, tehát éppen a román királyi hadsereg megszállása befejezésének napján kezdte meg tevékenységét.[8] Arról, természetesen nem írtak hogy a régi vezető eltávolítása és az új vezetőség hivatalba lépése a legszorosabban összefüggött Budapest idegen katonai megszállásával, és azzal, hogy ettől fogva az USA, angol és francia katonai missziók teljhatalmúlag intézkedtek Magyarország belügyeiben. Annál inkább elöntötte az egykorú iratokat a „hazafias" és „nemzeti megújhodás"-ról hangoztatott szólamok áradata. A történelmi helyzetnek nyilvánvalóan ellentmondó, hamis hangvétel példájaként idézzük egy 1919 augusztusában írott könyvtári dokumentumból az alábbi részt:

> „Mélyen tisztelt Igazgató Úr! Olyan időket élünk, hogy meggyötört magyar fajunknak minden parányi értékével számolnunk kell, hogy az eljövendő nemzetközi szellemű harcokban helyünket megállhassuk... Én multakon merengő szemeimmel úgy látom, hogy a magyar könyv, a magyar írás hivatásos őreire, a könyvtárosokra nagy nemzeti feladatok megoldása vár. De a nagy munkára csak egyesült erővel vállalkozhatunk. Mély tisztelettel kérem ezek alapján Méltóságodat, mint a megújhodott és nemzeti irányba terelt Városi Nyilvános Könyvtár vezető könyvtárosa: kegyeskedjék hozzájárulni, hogy a magyar könyvtárosok egy táborba való tömörülését helyesli...[9]

Ezt a körlevelet, melyet a fővárosi könyvtár vezetősége Budapest többi nagy könyvtárainak vezetőihez küldött szét, nem azért idéztük, hogy az akkor kudarcba fulladt szervezkedési kísérlettel foglalkozzunk, hanem csupán a történelmi tények és a kenetteljesen hazafias frázisok közötti kiáltó ellentmondás illusztrálására. Íme: az új vezetőség számára a könyvtár „nemzeti megújhodása" akkor kezdődött, a „nemzetközi szellem" elleni harc és a „nagy nemzeti feladatok megoldásának" távlatai akkor tárultak fel, amikor éppen megtörtént hazánk imperialista legázolása, az ország megszállása.

Ezek után nézzük meg tetteiket, vagyis azt: hogyan váltották valóra az unos-untalan hangoztatott hazafias jelszavakat?

Az új vezetők első intézkedései *a könyvtáron belül* kettős célt szolgáltak: a lehető legrövidebb időn belül megszabadulni az általuk hazaellenesnek nevezett könyvállománytól s ezzel párhuzamosan maguktól a nemzetközi szellem által fertőzöttnek nyilvánított kollegáktól.

Kifelé a könyvtárvezetőség legfontosabb feladatának azt tartotta, hogy az imperialista megszállókat a legmesszebbmenően kiszolgálja, kegyeiket elnyerje.

Lássuk előbb azt a munkát, amelyet mint a „magyar írás hivatásos őrei" — ahogy magukat nevezték — végeztek a fővárosi könyvtár állományának „védelmében".

A könyvtári irattár adatai szerint az ellenforradalom első „építő" tette abban állott, hogy a fővárosi könyvtár állományának értékes hányadát *kiszolgáltatta a megszállóknak.*

Egy keltezés nélküli, feltételezhetően 1919 szeptember—október körül a polgármesterhez benyújtott jelentésben olvashatjuk:

---

[8] A Városi Nyilvános Könyvtár jelentése az 1919-es évről. p. 4.

[9] Fővárosi Levéltár (a továbbiakban: Főv. Lev. tár) Tanácsi iratok XIV. ü. o. 471/1913 — Itt mondok köszönetet Hajdú Tibornénak, a Fővárosi Levéltár munkatársának, aki a Levéltárban felbukkant fontos könyvtári vonatkozású iratcsomókra felhívta figyelmemet. — R. L.

„Méltóságos Polgármester Úr!

... Van szerencsém tisztelettel jelenteni, hogy a könyvtárunkban levő kommunista, bolsevista s anarchista irányú művek egy tekintélyes részét a román nagyvezérkar kiküldött képviselője egy felállítandó kézikönyvtár céljaira elvitte..."[10]

Ez volt hát a nyitánya a „nemzeti szellem feltétlen érvényesítésé"-nek.

A könyvtár irattárában találunk egy „Románok által elvitt könyvek jegyzéke" című mappát. Ebben csak a lista első és hetedik lapja maradt meg, összesen 70 címmel. Ha a jegyzék csak hét lapból állott, így is legalább két és félszáz könyvet szállítottak el a románok, de lehet, hogy ennek tízszeresét.

A töredékes lista egyébként némileg ellentmond az idézett jelentésnek, ui. a címek között találkozunk Pulszky Ferenc „Magyarország archeológiája" című két kötetes művével is. Az 1897-es kiadású munka még a legjobb akarattal sem nevezhető bolsevistának. Kimerítőbb tájékoztatást kapunk a rendelő-osztály 1919-es évi (kéziratban fennmaradt) jelentéséből. Eszerint:

„A románok kb. 340 darab könyvet vittek el. Köztük a Huszadik Század 35 kötetét, a Magyar Iparfelügyelők Tevékenysége 16 kötetét, a Magyar Bányakalauz 4 kötetét, Szilágyi Magyar nemzet történetét, a Statisztikai Hivatal Évkönyveit (1872—1914-ig), Borovszky Samu Magyarország vármegyéi és városai 24 kötetét, a Magyar törvénytár (Franklin kiad.) 35 kötetét, Jászi Oszkár összes műveit, Arany, Vörösmarty összes munkáit, Salamon összes műveit."[11]

Fél esztendővel később a könyvtárvezető a sajtóban is nyilatkozott az ügyről. Szerinte a román királyi hadsereg megbízottai elvittek

„Körülbelül 10 000 korona értékű könyvet, jobbára Erdélyre vonatkozó közgazdasági és statisztikai tanulmányokat és bolsevista iratokat..."[12]

Ezek után még kevésbbé hihetjük, hogy valóban „csak" kommunista stb. művek kerültek a megszállók birtokába.

Az 1919-es évi jelentés közli, hogy abban az esztendőben a központ 45.000 korona értékű könyvet vásárolt. A megszállóknak tehát az igazgató bevallása szerint az évi gyarapodás egynegyedének megfelelő értékű anyagot juttattak.

A kiszolgáltatott könyvek kötetszámát tehát csak hozzávetőlegesen tudjuk, de megközelítő pontossággal határozhatjuk meg az átadás napját, ha a fentebb idézett jelentés további részét vesszük szemügyre Íme a folytatás:

„Tisztelettel jelentem, hogy a könyvtárban levő bolsevista, kommunista jellegű irodalom ama részét, amelyet a románok meghagytak, a napi kölcsönzésből kivontam... Minthogy könyvtárunk a proletárdiktatúra idején gyakori szereplése miatt erősen kompromittált volt, sőt, már annak előtte is a nemzeti szellem teljes elhanyagolása mellett az internacionalizmus gondolatvilágának kedvezett, — ezért a nemzeti szellem újjáébredése idején, midőn tisztelettel alulírottat bízta meg a tanács a vezetéssel, azonnal elrendeltem a kommunista írásoknak a kölcsönzési forgalomból való kiemelését. Ennek igazolásául van szerencsém bemutatni Méltóságodnak augusztus 10-én keltezett körlevelem másolatát."[13]

A könyvek átadása tehát augusztus 10-e előtt történt, hiszen a körlevél kibocsátását megelőzte.

Idézzük kivonatosan ezt az első, 1919. augusztus 10-én kelt eredeti dokumentumot:

„Körlevél. A reference-tisztviselőket, a kölcsönző személyzetet és a fiókvezetőket felszólítom, ... hogy kommunista szellemben bármily kérdésről írt könyveket és füze-

---

[10] Uo.
[11] FSZEK kvt.-tört. Ir. Ellenf. 1920. jan. 5.
[12] A fővárosi könyvtár jövője — Magyarország 1920. jan. 11.
[13] Főv. Lev. tár Tanácsi iratok. XIV. ü. o. 471/1913.

teket ezentúl senkinek ne adjanak kölcsön. Továbbá, hogy azon olvasókat, akiknél ilyen könyvek vannak, ezek visszaszolgáltatására haladéktalanul szólítsák fel."[14]

A Kremmer Dezső — ekkor már megbízott vezető — által aláírt utasítás további része bejelenti, hogy a központ anyagát esetről-esetre kijelölt reference-könyvtáros vizsgálja felül kölcsönzés előtt, a fiókokét pedig egy „szakemberekből" összeállított bizottság.[15]

A lendületes „romeltakarító" munka korántsem ért véget ezekkel a rendszabályokkal. A román megszállók étvágya még nem csillapult, de jutott a fővárosi könyvtár könyveiből az *államrendőrségnek is.* Erre vet fényt az alábbi akta:

„Tekintetes ker. Kapitányság! A mellékelt kommunista, bolseviki és anarchista könyveket van szerencsém további eljárás céljából tisztelettel átküldeni. Megjegyzem, hogy Aradi Viktor román katonai cenzor úr avval a szóbeli kéréssel fordult hozzám, hogy a belügyminiszteri rendelettel indexre tett bolseviki könyvekből 5—5 példányt a felállítandó román múzeumok részére engedjek át. — Tekintettel arra, hogy a beszállításra kijelölt könyvanyag fölött én már nem rendelkezhetem, fenti körülményt avval jelentem be, hogy Aradi Viktor úrral közöltem, hogy kérésével egyenest a ker. Kapitánysághoz forduljon. Tisztelettel Kremmer s. k. 1919. XI. 3."[16]

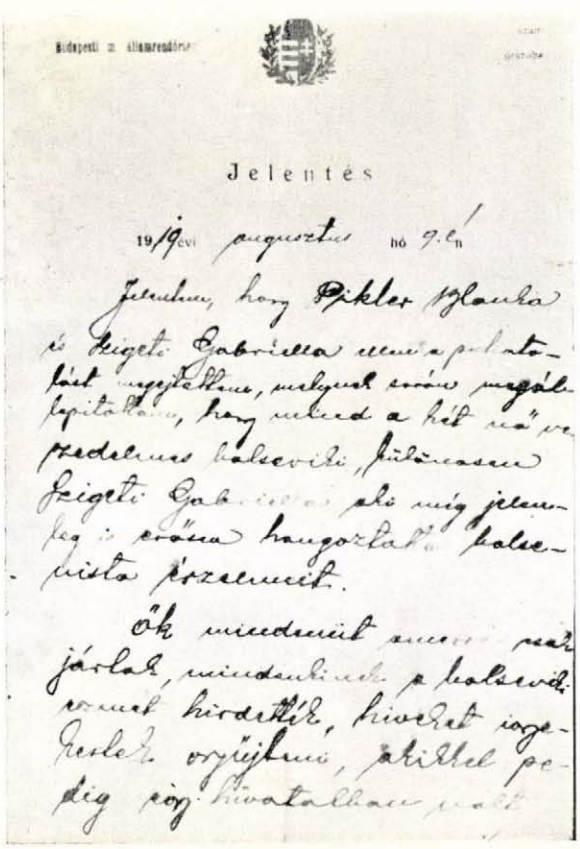
Nem tudjuk, vajon a román nagyvezérkar és a román múzeumok igényeinek kielégítésén, továbbá a rendőrségnek kiszolgáltatott könyvtömegen kívül sikerült-e más útonmódon is „könnyíteni" a könyvtár állományán. Egyes korabeli külföldi lapok, melyek a fővárosi könyvtárban előállott botrányos helyzettel foglalkoztak, az intézmény Károlyi (ma: Ferenczy István) utca 8. alatti központjának udvarán végrehajtott könyvégetésekről is tudni véltek. Lehet, hogy ilyesmi is történt, de erre vonatkozó forrásanyagokkal nem találkoztunk. De ha csak annyi történt, amennyiről az imént idézett dokumentumok szólnak, az is bőven elegendő volt a becsületes emberek felháborodásának kiváltására. Ennek egyébként a Népszava is kifejezést adott néhány cikkében. Idézzünk az egyikből:

„Arról értesülünk, hogy a Fővárosi Könyvtár új vezetősége állította össze azoknak a könyveknek jegyzékét, amelyek bolsevista irányúak, a közérdekre károsak. A durvaságot tudatlan, analfabéta közegektől vártuk. Tévedtünk. A jegyzékben, amelyet a IV.kerületi kapitánysághoz küldtek be, 244 könyvet és 600 folyóiratot soroltak fel. Nemcsak a diktatúra alatt megjelent, hanem régebbi idő óta megjelent könyveket is felvettek... A Fővárosi Könyvtár európai értékű volt a Szabó Ervin vezetése alatt a magyar tudományosság hírét kezdték odakinn megbecsülni... Ez a cselekedet nincs messze attól a nomád szokástól, amikor még nyereg alatt puhítottuk a húst."[17]

Ennél is élesebben bélyegezte meg a haladó külföldi sajtó ezt a kultúrbarbárságot. Ennek többek között nyomát találjuk az egyik ellenforradalmi lapban is, mely a bécsi Arbeiterzeitung-ban közölt leleplezéssel próbált vitázni.[18] Emellett a fővárosi könyvtár újságszelvény — gyűjteményében is találunk ilyen kivágást, mégpedig egy kevéssé ismert svájci lap „A budapesti vandálok" című cikkét, amely külön emeli ki a fővárosi könyvtár ellen elkövetett merényletet:

„A legborzasztóbbat a budapesti városi könyvtár szétrombolásával vitték véghez a budapesti vandálok. Ez a könyvtár, amelyet az ismert Marx-kutató és rettenthetetlen forradalmár, az egy esztendővel ezelőtt elhúnyt Szabó Ervin emelt magasra, egyike volt a legteljesebb szociológiai gyűjteményeknek. Az összes alapvető művek, amelyek Euró-

[14] FSZEK Kvt.-tört. Ir. Ellenf. 1919. aug. 10.
[15] A bizottság tagjai: Kremmer Dezső, Enyvvári Jenő és Drescher Pál voltak. — Főv. Lev. tár. Tanácsi iratok XIV. ü. o. 471/1913
[16] U.o.
[17] Népszava 1919. okt. 18.
[18] Virradat, 1920. június 15.

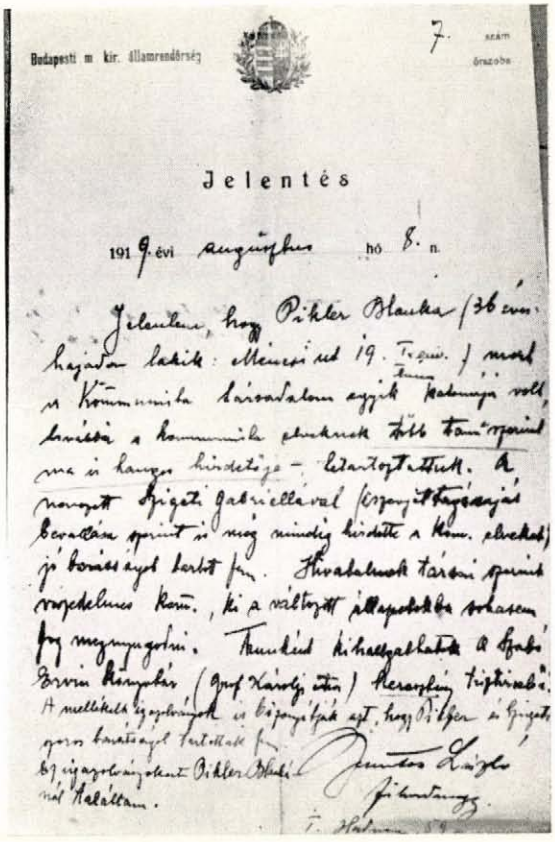

Budapesti m. kir. államrendőrség

Jelentés

19[illegible] évi augusztus hó 9.-én

Jelentem, hogy Pikler Blanka és Szigeti Gabriella ...

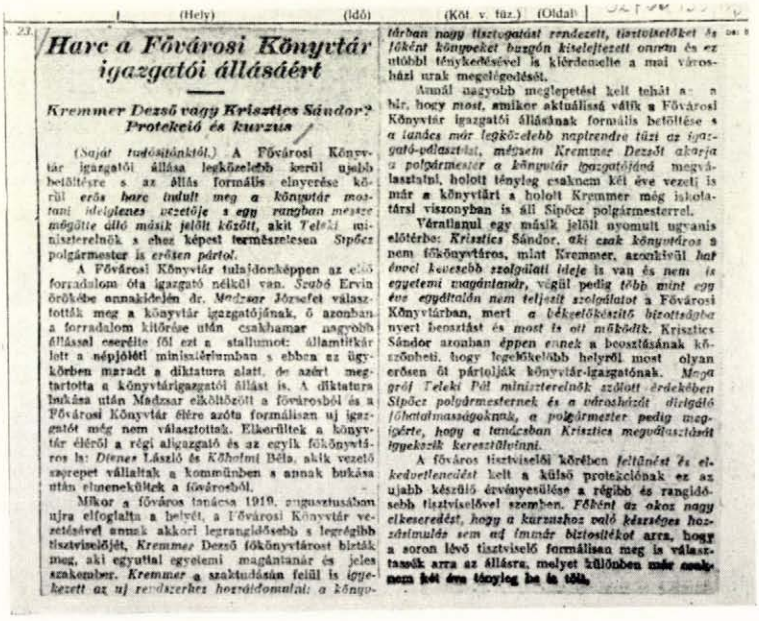
Budapesti m kir. államrendőrség 7. szám

Jelentés

1919. évi augusztus hó 8. n.

Jelentem, hogy Pikler Blanka ... Szigeti Gabriellával ...

Egykorú rendőrségi jelentések Pikler Blanka és Szigeti Gabriella ügyében

(Hely) (Idő) (Kőt v. tűz.) (Oldal)

Harc a Fővárosi Könyvtár igazgatói állásáért

Kremmer Dezső vagy Krisztics Sándor? Protekció és kurzus

(Saját tudósítónktól.) A Fővárosi Könyvtár igazgatói állása legközelebb kerül ujabb betöltésre s az állás formális elnyerése körül erős harc indult meg a könyvtár mostani ideiglenes vezetője s egy rangban messze mögötte álló másik jelölt között, akit Teleki miniszterelnök s ehez képest természetesen Sipőcz polgármester is erősen pártol.

A Fővárosi Könyvtár tulajdonképpen az első forradalom óta igazgató nélkül van. Szabó Ervin örökébe annakidején dr. Mednyánszky Józsefet választották meg a könyvtár igazgatójának, ő azonban a forradalom kitörése után csakhamar nagyobb állással cserélte fel ezt a stallumot: államtitkár lett a népjóléti miniszterumban s ebben az ügykörben maradt a diktatura alatt, de azért megtartotta a könyvtárigazgatói állást is. A diktatura bukása után Mednyánszky elköltözött a fővárosból és a Fővárosi Könyvtár élére azóta formálisan uj igazgatót még nem választottak. Elkerültek a könyvtár éléről a régi aligazgató és az egyik főkönyvtáros is: Dienes László és Kőhalmi Béla, akik vezető szerepet vállaltak a kommünben s annak bukása után elmenekültek a fővárosból.

Mikor a főváros tanácsa 1919. augusztusában ujra elfoglalta a helyét, a Fővárosi Könyvtár vezetésével annak akkori legrangidősebb s legrégibb tisztviselőjét, Kremmer Dezső főkönyvtárost bizták meg, aki egyuttal egyetemi magántanár és jeles szakember. Kremmer a szaktudásán felül is igyekezett az uj rendszerhez hozzáidomulni: a könyvtárban nagy tisztogatást rendezett, tisztviselőket és főként könyveket buzgón kiselejtezett onnan és ez utóbbi ténykedésével is kiérdemelte a mai városházi urak megelégedését.

Annál nagyobb meglepetést kelt tehát az a hír, hogy most, amikor aktuálissá vált a Fővárosi Könyvtár igazgatói állásának formális betöltése s a tanács már legközelebb napirendre tűzi az igazgató-választást, mégsem Kremmer Dezsőt akarja a polgármester a könyvtár igazgatójává megválasztatni, holott tényleg csaknem két éve vezeti is már a könyvtárt a holott Kremmer még iskolatársi viszonyban is áll Sipőcz polgármesterrel.

Váratlanul egy másik jelölt nyomult ugyanis előtérbe: Krisztics Sándor, aki csak könyvtáros s nem főkönyvtáros, mint Kremmer, azonkivül hat évvel kevesebb szolgálati ideje is van és nem is egyetemi magántanár, végül pedig több mint egy éve egyáltalán nem teljesít szolgálatot a Fővárosi Könyvtárban, mert a békelőkészitő bizottságba nyert beosztást és most is ott működik. Krisztics Sándor azonban éppen ennek a beosztásának köszönheti, hogy legelőkelőbb helyről most olyan erősen öt pártolják könyvtár-igazgatónak. Mogy gróf Teleki Pál miniszterelnök szólott érdekében Sipőcz polgármesternek és a városházát divigáló főhatalmasságoknak, a polgármester pedig megigérte, hogy a tanácsban Krisztics megválasztását igyekszik keresztülvinni.

A főváros tisztviselői körében feltűnést és elkedvetlenedést kelt a külső protekcionak ez az ujabb készülő érvényesülése a régibb és ranglódsebb tisztviselővel szemben. Főként az okoz nagy elkeseredést, hogy a kurzushoz való készséges hozzásimulás sem ad immár biztositékot arra, hogy a soron lévő tisztviselő formálisan meg is választassék arra az állásra, melyet különben már csaknem két éve tényleg be is tölt.

Marakodás a könyvtár igazgatói székéért

Hova juttatták Wolffék Budapestet?

Másfélmillióba kerül a fővárosnak a Keresztény Községi Párt párthelyisége

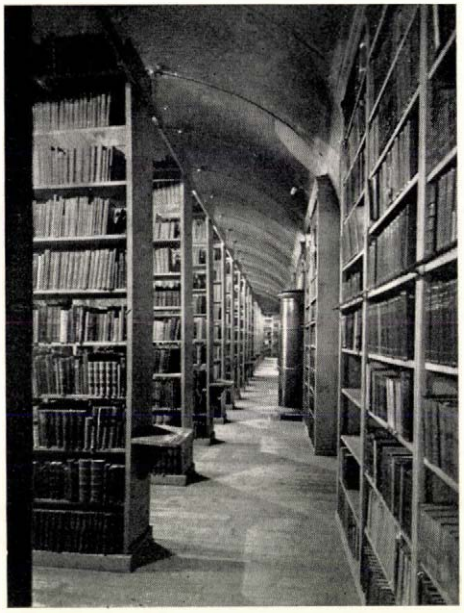
Kilakoltatják a Fővárosi Könyvtárt

Wolff Károly a Fővárosi Könyvtár ellen

Egykori újságcikkek a kurzus könyvtárellenes politikájáról

A Fővárosi Könyvtár központja a 20-as években (Károlyi utca 8.) A rendelő-nyitás

Olvasóterem a régi központban

Részlet a régi központi könyvraktárból

pában és Amerikában e kérdésről megjelentek, az összes folyóiratok megvoltak, pontosan katalogizálva, mindenki számára hozzáférhetően. Ez az intézmény nemcsak a szociológiai kutatás pótolhatatlan eszköze, hanem minden szociális irányú népszerű törekvés központja volt, egyszersmind azon ritka kultúrális alkotások közé tartozott, melyeket minden nemzet tiszteletben tartott. S most az úgynevezett „keresztény Magyarország" ellenforradalmi hordái szétrombolták a kultúrának ezt a szentélyét, szétrombolták vak dühükben, tudatlanságuktól és gyűlölködésüktől vezetve."[19]

A svájci lap végül első kézből nyert, meg nem nevezett, de „feltétlenül hiteles"-nek minősített forrásra hivatkozva kereken *15 000-re* teszi a megsemmisített kötetek számát és a „budapesti vandálokat" a „jóérzésű emberek közmegvetésének adja át."

A fővárosi könyvtár ellenforradalmi vezetőségének kisebb gondja is nagyobb lehetett annál, mint hogy a jóérzésű emberek véleményével törődjék. Ellenkezőleg, minden törekvésük azt a célt szolgálta, hogy a könyvtár nagy alapítójának, Szabó Ervinnek hagyatékát az ellenforradalom képére torzítsák.

Ha a Tanácsköztársaság Szabó Ervin érdemeit azzal méltatta, hogy róla nevezte el a fővárosi könyvtárat, úgy az ellenforradalom egyik legsürgősebb teendőjének tartotta, hogy megfossza az intézményt ettől a névtől. 1919. augusztus 30-án bocsátották ki a következő körlevelet:

„Körlevél. A polgármester úr és a tanács határozata folytán a könyvtárnak a proletárdiktatúra alatt nyert elnevezése megszűnik. Hivatalos neve ismét Városi Nyilvános Könyvtár lesz. Ezen határozat természetesen Szabó Ervin emlékét nem érinti. 1919. aug. 30. Kremmer Dezső megbízott vezető."[20]

Nem ez volt az első és nem is az utolsó eset, hogy a könyvtár új vezetősége, a maga felelősségét kisebbíteni akarva, a felsőbbségre hivatkozott egy népszerűtlen intézkedés végrehajtásakor.

Szabó Ervinnek, a könyvtár alig egy éve elhúnyt alapítójának és első igazgatójának emléke még olyan elevenen él a könyvtár dolgozóiban, s ezek között még az új vezetőség tagjaiban is, hogy egészében nem tagadhatták meg. Ez a magyarázata, hogy az elhunyt igazgató halála évfordulóján ezt írta Kremmer Dezső körlevelében:

„Egy éve, hogy Dr *Szabó* Ervin, a mi könyvtárunk ujjászervezője és első igazgatója elment közülünk. Nem mulaszthatom el, mint Szabó Ervinnek, a könyvtárosnak tanítványa, hogy ez alkalommal az ő nemes alakjára ne irányítsam kartársaimnak figyelmét. — Szabó Ervin a könyvtári tudományok lelkes, buzgó művelője, a fővárosi könyvtári és kapcsolatos kérdések állandó felszínen tartója, bátor harcosa, — legyen a mi példaképünk. — Kemény szóval, nemes írással küzdött az ő kedves terve, egy nagyarányú hatalmas közművelődési könyvtár és intézet kiépítéséért. Hogy nem sikerült e szép terv, — nem rajta múlt! — Álljon meg egy röpke percig kezünkben a toll, a nyitott könyv, a katalóguscédula, s az emlékezés koszorúját gondolatban tegyük le az ő sírjára! 1919. szeptember 30. Kremmer Dezső."[21]

A lélekelemzés körébe tartozna annak vizsgálata, miként egyeztette össze az ellenforradalmat készségesen kiszolgáló Kremmer saját tetteit azzal a felfogásával, hogy ő „Szabó Ervinnek, a könyvtárosnak tanítványa." Nyilvánvaló, hogy Kremmer Szabó Ervinben külön akarta választani a könyvtárost és a szocialista forradalmárt s ez utóbbi vonatkozásban természetesen megtagadta őt. Mégis, több mint furcsa, hogy meleghangú emlékezésével körülbelül egyidőben Szabó Ervin szocialista szellemű munkáit zár alá helyezte, illetve a rendőrségnek adta át. A Népszava 1919. október 15-i számának vezércikkében „Index" címen a Friedrich kormány által selejtezésre ítélt művek között Vandervelde, Kautsky,

[19] Bündner Volkswache 1919. nov. 22.
[20] FSZEK Kvt.-tört. Ir. Ellenf. 1919. aug. 30.
[21] Uo. 1919. szept. 30.

Marx és Engels mellett Szabó Ervin könyveit is felemlíti és október 18-i újabb (már idézett) közleményében („A Fővárosi Könyvtár leromlása") hírül adja, hogy „*A Fővárosi Könyvtár új vezetősége állította össze e könyvek jegyzékét...*" Köztük „*Szabó Ervinnek, Ágoston Péternek néhány könyvét*" stb. A könyvtár elnevezésének megváltoztatása mellett ez a kegyeletsértő eljárás is teljességgel lerontja az idézett megemlékezés értékét. De nehezen érthető az is, hogyan vallhatta magát a *könyvtáros* Szabó Ervin tanítványának ugyanaz a Kremmer, aki a Szabó Ervin ösztönzésére különös gonddal gyűjtött haladó szellemű könyvektől szabadulni igyekezett s mint látni fogjuk, nemcsak a könyvektől, hanem azoktól a könyvtárosoktól is, akik éppen Szabó Ervin legszorosabb köréhez tartoztak. De Kremmerék könyvtárpolitikája, amint ez a továbbiakból kiderül, mind a központi gyűjtemény, mind a fiókhálózat szempontjából általában éppen az ellenkező eredményekre vezetett, mint amire Szabó Ervin törekedett: a könyvtár leromlásához.

Mindez legalábbis annyit bizonyít: méltatlanul nevezi magát Szabó Ervin tanítványának az, aki megkísérli Szabó Ervin kultúrpolitikai tevékenységéből a szocialista vonásokat kiiktatni.

A Szabó-Ervin-i útmutatással, törekvésekkel nemcsak az az eljárás volt homlokegyenest ellenkező, ahogyan a könyvtár társadalomtudományi anyagával elbántak, hanem az is, ahogyan ezt az intézményt az új vezetők politikai érvényesülésük ugródeszkájaként felhasználták.

Szabó Ervin vezetése idején a fővárosi könyvtár a hazai intézmények mellett számtalan *külföldi tudományos és népkönyvtárral* is *kapcsolatot* teremtett. — A *„hazafias" vezetőség* feleleventette ezt a szokást, de kissé *más* tartalommal: tudományos intézmények és könyvtárak helyett a *győztes imperialista rablóhatalmak*, Anglia, Franciaország *katonai vezetőivel* igyekezett közvetlen kapcsolatokat kiépíteni és nem is egészen sikertelenül.

Két idevonatkozó irat maradt ránk. Az egyik *Troubridge angol admirálistól* érkezett angol nyelvű köszönőlevél"[22] a másik *Graziani francia tábornoknak*, a budapesti francia katonai misszió vezetőjének szívélyes hangú francia nyelvű levele a fővárosi könyvtár új vezetőjéhez.[23] — Az angol parancsnok 1919. november 16-i levelében köszönetet mond azért, hogy a könyvtár „igazgatója" megküldte a fővárosi könyvtár „*Duna*" című, a Dunára vonatkozó könyvek bibliográfiáját. Tudnunk kell, hogy ezt a bibliográfiát a könyvtár még 1918-ban adta ki, tehát abban az időpontban, amikor az új vezető szerint ezt az intézményt még „a nemzeti szellem teljes elhanyagolása" jellemezte. Troubridge admirális, a Tanácsköztársaság elleni nemzetközi cselszövés egyik vezére köszönetét az új vezetőség a maga számlájára írhatta.

Graziani francia tábornok, hazánk függetlenségének másik hóhéra, rendkívül szívélyes hangú levélben arról értesíti a könyvtárvezetőt, hogy három francia folyóirat néhány példánya érkezett hozzá és ezeket ajándékképpen neki továbbítja.

A „szeretetteljes" kapcsolat a megszálló hatalmak főmegbizottai és a könyvtárigazgató között még esztendők múltán is fennállott, erről tanúskodik az egyik újság cikke: „Troubridge admirális és a fővárosi könyvtár"[24] Ez az írás arról tájékoztat, hogy az admirális könyvküldeménnyel segítette a fővárosi könyvtárat.

---

[22] Főv. Lev. tár. Tanácsi iratok XIV. ü.o. 471/1913. "Interallied Danube Commission. To Dr. D. Kremmer, Director of the Public Library of the City of Budapest. I am directed by admiral Sir E. T. Troubridge, K. C. M. G., C. B., M. V. O., President of the Inter-allied Danube Commission, to acknowledge the receipt of your letter. No. 283/1919 kvt. sz. of 15 th October 1919, and to express to you his thanks for the copies of the Danube Leaflets enclosed therewith. P. H. olvashatatlan aláírás. Secretary to Admiral Commanding on the Danube. Bp., 16 th November 1919."

[23] Uo." Mission Militaire Francaise en Hongrie. Budapest, le 5 Avril 1920. Le Général Graziani. A Monsieur le Directeur de la Bibliothéque de la Ville de Budapest IV. Gróf Károlyi utcza Budapest. Monsieur le Directeur, Je viens de recevoir un certain nombre d'exemplaires de la „Revue Bleue" de la „Revue Rose" et de „La France Nouvelle." J'ai pensé qu'il vous serait agréable de les lire et je me permets de vous les offrir. Veuillez agréer, Monsieur le Directeur, l'assurance de ma considération distinguée. (P. H.) Graziani."

[24] Új Budapest, 1921. máj. 11.

Első pillantásra azt mondhatnók, hogy a könyvtárvezető helyesen járt el, hiszen könyveket szerzett a könyvtárnak. Ha azonban azt nézzük, hogy mi volt ennek a háttere, azonnal kitűnik, hogy a mozgatórugók tudatosan reakciósak voltak. 1920-ban pozíciójának erősítésére érdemként hozza fel Sipőcz polgármester előtt, és mellékeli a fenti dokumentumokat, igazolva jobboldaliságát, hogy ő az antant-megszállókkal kezdettől fogva a legjobb barátságban volt.[24/a]

Az imperialista győztesekhez való dörgölődzés egyébként természetes dolog volt a „nemzetileg megújhodott" városvezetőség szemében. A tőkés-földesúri rendszer minden vezető hivatalnoka tisztában volt azzal, hogy a rendszer igazi támaszát a nyugati nagyhatalmak képezik. Ezt a szellemet néhány odavetett könyöradományukkal maguk a tőkés országok is igyekeztek ébren tartani. Időről időre élelmiszer- és ruhasegélyek érkezéséről, valamint szétosztásáról bocsátott ki a polgármester körleveleket. A dán, a holland, a norvég, a svéd zabpehely-csomagok, kilós margarinok, alsószoknyák és egyéb textiliák az erről szóló és a könyvtár irattárában is meglevő jegyzékek tanusága szerint olyan bőségben érkeztek, hogy legalább minden századik, néha éppen minden tizedik alkalmazottnak jutott egy-egy csomag.

A „legbőkezűbb" már akkor is az Amerikai Vöröskereszt volt. — Csaknem minden városi alkalmazottnak 80 deka pamutot juttatott.

Az amerikaiak egyébként megkövetelték, hogy illő módon kifejezésre jusson a városi alkalmazottak „hálája" is: azt kívánták, hogy az adományozott pamutból készült pullovereket és harisnyákat stb. megfelelő módon közszemlére tegyék. Erre következtethetünk *Sipőcz* Jenő egy 1920. novemberi körleveléből, amelyben többek között azt olvashatjuk, hogy

> „Az alkalmazottak köréből hozzám intézett kérelmek folytán eljártam az Amerikai Vöröskereszt vezetőségénél aziránt, hogy a pamuttárgyak kiállítását legyenek szívesek elejteni, azonban szigorúan ragaszkodnak, hogy a kiállítást 1920. december 7-én megrendezzük..."[25]

Hogy a magyar népre szakadt rettenetes nyomor és nélkülözés idején ezek az amerikai segélycsomagocskák annyit értek, mint halottnak a szenteltvíz, arról már akkor is meggyőződhetünk, ha a korabeli ellenforradalmi sajtó napihíreit, szociális rovatait olvasgatjuk. — De nem is erről akartunk szólni, A példákat azért hoztuk fel, hogy lássuk: a magas városvezetőség és a könyvtárvezetés minden tekintetben egy húron pendült.

* * *

Ugyanezt a szoros együttműködést figyelhetjük meg *a haladószellemű könyvtárosok elleni terrorhadjárat során.*

1919. augusztus hó 15-én jelent meg a hivatalos lapban *Bódy* Tivadar polgármester aláírásával az a rendelet, amely „törvényes alapot" adott a főváros hivatalaiban, üzemeiben stb. ekkor már javában dúló fehérterrornak. E rendelet azonnali hatállyal felfüggesztett állásából minden városi alkalmazottat, aki „a proletárdiktatúra megbízásából vezető állást töltött be, vagy a kommunista mozgalmakban aktív részt vett".[26]

A fővárosi könyvtár 1919-ről kiadott ellenforradalmi jelentésében szűkszavú közlemény tudósít arról, hogy a felülről szentesített „tisztogatásnak" itt is megvoltak a maga áldozatai:

> „A kommunizmus alatt szerepet vitt több régi könyvtári tisztviselőnek távoznia kellett. A polgármester úr a következő tisztviselőket függesztette fel állásuktól és vonta őket fegyelmi eljárás alá: dr. *Braun* Róbert aligazgatót, dr. *Dienes* László főkönyvtárost, *Kőhalmi* Béla könyvtárost, *Pikler* Blanka könytári főtisztet, *Szigeti* Gabriella könyvtári tisztet. *Matkovits* Máté altiszt rövid úton elbocsáttatott." [27]

[24/a] Főv. Lev. tár Tanácsi iratok, XIV. ü. o. 471/1913.
[25] FSZEK Kvt.-tört. Ir. Ellenf. 1920. nov. 14.
[26] Fővárosi Közlöny 1919. aug. 15.
[27] A Városi Nyilvános Könyvtár jelentése az 1919. évről. p. 4.

Hogyan szerzett tudomást a polgármester úr mindezen személyek „bűnösségéről", mi volt a „bűnük", s mi lett a további sorsuk ezeknek a könyvtárosoknak, akik egytől-egyig az intézmény régi törzsgárdájához tartoztak, — ezekre a kérdésekre már hiába is keresünk választ a hivatalos kiadványokban.

Egykorú hírlapokból, kortársak visszaemlékezéseiből és szigorúan bizalmas rendőrségi, ügyészségi és fővárosi irattári dokumentumokból bontakoznak ki előttünk a kulisszák mögötti munka körvonalai, melyek a fegyelmiket megelőzték. Ugyanezekből a dokumentumokból némi képet kapunk a terror áldozataivá lett könyvtárosok szenvedéseiről.

Idézünk először azt a véletlen folytán fennmaradt okiratot, melyből kiderült, hogy az új vezetőség milyen *gyors és szolgai készséggel* indította el a fegyelmi—sorozatot. Említettük, hogy az ide vonatkozó polgármesteri rendelet csak 1919 augusztus 15-én jelent meg a hivatalos közlönyben, Kremmer Dezső és Drescher (Szentkúty) Pál itt következő jelentése azonban két nappal *korábbról* keltezve hivatkozik a nyilván csak bizalmas köriratból ismert paragrafusra. Ime a jelentés teljes szövege:

„Méltóságos Polgármester Úr! — 96.115/1919—I. számmal kiadott rendelet értelmében van szerencsém a Szabó Ervin könyvtár személyzete ama tagjainak névsorát közölni, akik a közelmúlt rezsime bűneiben akár vezető sorban, akár pedig más módon aktív részt vettek. Kérem Polgármester Urat, méltóztassék lent fölsorolandók ellen a fegyelmi vizsgálatot megindítani s annak befejeztéig nevezendőket állásaiktól fölfüggeszteni.

1. *Braun* Róbert, könyvtári aligazgatóval szemben tisztázandó volna, hogy Kun Bélával fönntartott állandó érintkezése milyen irányban mozgott. Tisztázandó volna aligazgató szerepe a Varjas Sándor vezetése alatt működő bolseviki propaganda-osztályban vállalt cenzori állásában. Végül kihallgatandók volnának a középiskolai tanárátképző tanfolyam hallgatói aligazgatónak a tanfolyamon kifejtett propagatív előadásai tárgyában. — 2. *Dienes* László főkönyvtáros a könyvtárügynek politikai megbízottjaképp működött s mint ilyen a rombolás munkájából legaktívabb részt vett, ugyanígy 3. *Kőhalmi* Béla könyvtáros helyettes politikai megbízottja is. 4. *Szigeti* Gabriella, 5. *Váradi* Irma könyvtártisztek, valamint 6. *Matkovits* Máté altiszt tagjai voltak a kommunista pártnak s agitatórius működésükkel és a kommunista mozgalomban való aktív részességükkel a könyvtár egész személyzete előtt ismeretesek voltak. Szigeti Gabriella egyébként az államrendőrség fogházában őriztetik, mint vizsgálati fogoly s ellene bűnügyi vizsgálat van folyamatban.

A könyvtár közismert túlzóan radikális szellemének gyökeres megváltoztatása lévén a legközelebbi jövő múlhatatlan feladata, kérem Méltóságodat, hogy nevezettekkel szemben a fegyelmi vizsgálatot a legszigorúbban lefolytatni méltóztassék. Kremmer."[28]

„Van szerencsém . . ." — sajátos alkalmazása ez a sablonos fordulatnak egy ilyen, a sok esztendőn át volt munkatársakat feljelentő irat élén. A fenti esetben mégis érthető: a karrierista tisztviselők kétségtelenül szerencsésnek érezhették magukat, hogy egyszerű beadvány útján tehetséges riválisaktól megszabadulhattak.

Különösen jellemzők a sanda vádaskodás módszereire a Braun Róbertről írottak. Braun sohasem vallotta magát kommunistának. „Kun Bélával fenntartott állandó érintkezése" — amint ezt alább idézett forrásból tudjuk[23]/a— sem több, sem kevesebb nem volt, mint Kun Bélának két Braunhoz intézett levele. Ezekben az angolul kitűnően beszélő tudóst arra kérte fel, hogy vállalja el a tolmácsi munkát egy Budapestre érkezett angol újságíró mellett. Nem lehetett „súlyosabb" vád, amit Braun Róbertnek a Tanácsköztársaság alatt tartott előadásaival kapcsolatban hánytorgatott a feljelentés. Braun aligha vihetett be több forradalmi szellemet előadásaiba, mint azt a munkáshatalom által rendezett könyvtáros

[28] FSZEK Kvt.-tört. Ir. Ellenf. 1919. aug. 13.
[28]/a özv. Braun Róbertné visszaemlékezése

tanfolyamon ugyancsak előadásokat tartó Kremmer Dezső, vagyis maga a feljelentő, vagy akár az előadók névsorában szintén szereplő Hóman Bálint, később fasiszta kultuszminiszter tette. A beadvány szerkesztői se tudtak konkrétumokat, de annyit bizonyosan, hogy a homályos „tisztázandó volna" kommentárukkal Braunt elintézték.

Tanulságosak a feljelentés befejező sorai is: az új vezetők „a fegyelmi vizsgálat legszigorúbb lefolytatását" követelik s meg is mondják, hogy azért, mert így „a könyvtár közismert túlzóan radikális szellemét" kiirthatják.

Ami a szigorúságot illeti, valójában ezen a téren már nem sok tennivalója maradt a polgármesternek. Erről tanúskodnak az alábbi újsághírek, illetve ügyészségi és egyéb dokumentumok.

Lássuk előbb azt a fegyelmi határozatot, pontosabban annak könyvtári vonatkozású részét, mely *Madzsar* Józsefre, Szabó Ervinnek az igazgatói tisztségben utódára vonatkozik. Madzsar nevét az imént idézett könyvtári kiadványok nem említették, őt ugyanis, mivel a polgári demokratikus forradalom idején mint a Népjóléti Minisztérium szervezője és első államtitkára (akit könyvtárigazgatói feladatai alól tartósan felmentettek), a Tanácsköztársaság alatt az országos közegészségügy vezetője volt, államtitkári minőségében vonták felelősségre. A Madzsar elleni fegyelmi határozatban mégis bő helyet kapott, amit könyvtárosi minőségében elkövetett „bűneiként" olvastak a fejére. Ezzel kapcsolatban állapították meg:

„Nemzetellenes magatartása abban jut kifejezésre, hogy minden tekintetben magáévá tette azt a könyvtárpolitikát, amelyet elődje, Szabó Ervin inaugurált és amelynek bevallott célja azt volt, hogy a könyvtárnak szociológiai jelleget adjon. Folytatta Szabó Ervin radikális könyvtárpolitikáját annyiban, hogy egyetemes nemzeti szempontokból egyáltalán nem indokolt mértékben és a szociológián kívül álló tudományágak rovására nagy előszeretettel rendelte meg az antimilitarista nemzet- és vallásellenes defaitista, szocialista és kommunista eszméket tárgyaló termékeket, valamint a szocialista szakszervezetek által kiadott, vagy ezek érdekeit képviselő lapokat, mindezeket az olvasó közönségnek korlátozás nélkül rendelkezésére bocsátotta és ennek a politikának a könyvtáron kívül kifejtett közéleti működésével propagandát csinált. Szabó Ervinnel együtt istápolt személyi politikával elérte azt, hogy a könyvtár személyzetében jóformán kizárólag a radikális irányzatok szolgálatában álló elvbarátai foglaltak helyet, ennek a személyi politikának eredményeként a könyvtár a forradalom melegágya lett, a Tanácsköztársaság kikiáltása után pedig a kommunizmus a könyvtár tisztviselői karának túlnyomó részében lelkes támogatókra talált, és ennek következményeként a könyvtár 12 főbb tisztviselője közül 7 a kommunizmus alatt tanúsított magatartása miatt jelenleg állásától fel van függesztve. Ennek a könyvtárpolitikának eredménye lett, hogy a könyvtár olvasóközönsége túlnyomó részben a radikális és felforgató irányzatok iránt érdeklődő elemekből állott. Ennek a könyvtárpolitikának forradalomra nevelő irányzatában nyilvánult meg a könyvtár jelentékeny szerepe az 1918 októberi lázadás előkészítésében, amelyet a lázadás kitörése után a könyvtár vezetői értekezletén, a forradalom lelkes üdvözlése után tett nyilatkozatával maga Madzsar állapított meg."[29]

Nem kell a fejünket törnünk, hogy honnan szereztek ilyen „terhelő" információt a Népjóléti Minisztérium fegyelmi bizottságának tagjai Madzsar könyvtári működésére vonatkozóan. Nem kétséges, hogy itt is Kremmerék voltak a tájékoztatók, akiknek ugyan Madzsar visszatérésétől aligha kellett tartaniuk, tekintve az ő valóban kimagasló forradalmi szerepét.

Braun Róbertnél eleinte mégsem lehettek olyan bizonyosak a dolgukban, de csakhamar kitűnt, hogy az ellenforradalom még olyan jószándékú és nem kommunista emberrel szemben sem ismer kíméletet, mint amilyen Braun volt.

A Fővárosi Levéltárban fennmaradt ügyészségi — rendőrségi iratok vetnek fényt Braun további sorsára.[30] Az aktacsomó egyik kézírásos feljegyzése így szól: „*Tarczali utca 14.*

---

[29] Magyar Munkásmozgalmi Intézet 26.406. lelt. sz. A II. 12/1582 irattári helyszám. — A Párttörténeti Intézet Archivuma régi jelzéseit adjuk.

[30] Fővárosi Levéltár. Bp.-i Kir. Ügyészség. IV. 13/5601/1919

Dr. Braun Róbert magántitkára volt Kun Bélának" — A kísérő iratokból arra következtethetünk, hogy ezt a cédulát azon detektívek egyike kapta kezébe, akiknek jelentéseit ugyanott találjuk. Az első ilyen jelentés a Főkapitányság politikai ügyosztályához szól s közli, hogy Braunt a VIII. kerületi rendőrség illetékesség híján 1919. szeptember 18-án nem vezethette elő. A következő dokumentum 1919. október 8-i keltezésű: Jegyzőkönyv Braun Róbert rendőrségi kihallgatásáról, mely szerint Braun közölte, hogy ügyével Váry főügyész foglalkozik. A harmadik irat szövege a következő:

„1919. december 20. Ad. 23.375/1919 eln. res. Dr. Váry főállamügyész úr november 14-én kelt határozata értelmében Dr. Braun Róbert szfőv. könyvtári aligazgató lezárandó."

A negyedik ugyanaz nap kelt, mint az előbbi s benne Hofbauer Ferenc, valamint Dál Domokos dektektívek jelentik:

„Váry főállamügyész úr f. évi nov. 14-én kelt utasítása alapján Braun Róbert főv. könyvtári aligazgatót, akit a románok szeptember hó 17-én a gyűjtőfogházból kiszabadítottak, a mai napon a tek. főkapitánysághoz előállítottuk."

— majd december 27-i jelentés szerint Szentkirályi államügyész elrendelte Braun letartóztatását.

Braun egy kelet nélküli védekező iratában, melyet számos másolatban is megtalálunk, többször is hangsúlyozta: nem kommunistaként, hanem mint könyvtáros végezte vezetői munkáját a Tanácsköztársaság alatt és ennek igazolására a könyvtár két vezetőemberének, Drescher Pálnak és Kremmer Dezsőnek ilyen értelmű nyilatkozatait is mellékelte. Kremmer és Drescher, akiknek már nem kellett Braun könyvtárba való visszatérésétől tartaniuk, ellentétben augusztus 13-i bizalmas jelentésükkel, valóban mentegették Braunt. Ők, akik „csak" karrieristák, nem tudatos ellenforradalmárok voltak, bizonyára nem kívánták Braun teljes pusztulását. Braun közvetlen felkérésére szemtől szemben azt is elismerték, hogy nem volt kommunista.

Mindennek eredménye lehetett, hogy az idézett aktacsomó utolsó darabja szerint 1920. január 28-án Váry főállamügyész elrendelte Braun Róbert szabadlábrahelyezését, mert „bűnössége nem bizonyítható".

Az előbbieknél szerencsésebb volt *Dienes* László, —ő forradalmi tapasztalatokkal rendelkezve tisztában lehetett azzal, milyen sors vár reá, aki Madzsarhoz hasonlóan vezető szerepet vállalt a szocialista forradalom előkészítésében s a munkáshatalom idején is. Dienes a fehérterror első napjaiban illegalitásba vonult, majd dunai hajós elvtársai segítségével külföldre emigrált.

Kevésbé volt szerencsés *Szigeti* Gabriella. Az ő sorsára az egyik napilap korabeli riportja is fényt vet. „Mi történik a börtönökben?" a riport címe. Ebben olvashatjuk a következő hírt:

„ A női osztályon *Szigeti* Gabriellát, mert nem tagadta, hogy kommunista érzelmű, nyolc hete a detektívek úgy megverték, hogy azóta rabkórházban fekszik."[31]

Bécsi emigráns újságban olvashatunk a könyvtár másik kiváló munkatársáról, *Pikler* Blankáról. A lapban egy Horthy-Magyarországról kimenekült újságíró (erősen valószínű, hogy *Gábor* Andor volt ez) budapesti börtönélményeit sorjázva jegyezte fel:

„A lábam a földben gyökeredzik, nem hiszek a szememnek. Sápadt, finom, törékeny, kedves mártirarc: Pikler Blanka, a fővárosi könyvtár kitűnő, csöndes hivatalnoka . . . ‚Maga itt?' — Igen, a kollégáim feljelentettek, hogy lelkes kommunista vagyok'."[32]

Szigeti Gabriella és *Pikler* Blanka sorsáról további adatokat ismét a véletlen folytán fennmaradt rendőrségi és ügyészségi akták szolgáltatnak.

---

[31] Világ 1919. okt. 5.
[32] Az Ember 1920. jan. 2. p. 23.

A „bűnügyi" akták között találunk mindenekelőtt két „delictum"-ot, „főbenjáró", „perdöntő" bizonyítékot. Keltezése szerint az első „terhelő" irat *Pikler* Blankáé, melyben a következőket olvashatjuk:

„A Fővárosi Népbiztosság felhatalmazza *Pikler Blanka* elvtársat, hogy a Szabó Ervin Könyvtár fiókjai részére szükséges helyiségek kijelölése céljából a VII—VIII. kerületben bármely épületet vagy épületrészt szabadon megtekinthessen. Felhívom a helyiség felügyeletével megbízott elvtársakat, hogy a népbiztosság jelen igazolványával ellátott megbizottját e működésében támogassák és mindenben kezére járjanak.

Budapest, 1919. április 10-én.

„Budapest Népbiztossága" körpecsétje

dr. Dienes László
fővárosi népbiztos"[33]

A másik „corpus delicti" Szigeti Gabriellára vonatkozik:

„Igazolvány

Szigeti Gabriella elvtárs 8 óra után is jogosult az utcán tartózkodni.

Budapest, 1919. 6. 25.

I. ker. Munkás és Katonai Forradalmi Tanács körpecsétje

Olvashatatlan aláírás
intézőbizottsági tag."[34]

Ezek bizony nagyon „súlyos" bűnjelek lehettek, mert az egyre vastagodó aktacsomót mindvégig elkísérték.

Időrendben a harmadik irat egy fehérterrorista jelentése:

„Budapesti M. Kir. Államrendőrség. — 7. szám. — *Jelentés.* 1919. évi augusztus hó 8-án. — Jelentem, hogy Pikler Blanka (36 éves hajadon, lakik: Ménesi út 19. I. em.) mert a Kommunista társadalom egyik harcos katonája volt, továbbá a kommunista elveknek *több tanú szerint ma is hangos hirdetője* —, letartóztattuk. A nevezett *Szigeti Gabriellával* (szovjet tag és saját bevallása szerint is még mindig hírdette a kom. elveket) jó barátságot tartott fenn. Hivatalnoktársai szerint veszedelmes kom., ki a változott állapotokban sohasem fog megnyugodni. Tanúként kihallgatható a Szabó Ervin Könyvtár . . . tisztviselői. A mellékelt igazolványok is bizonyítják, hogy Pikler és Szigeti szoros barátságot tartottak fenn . . ."[35]

A jelentés túloldalán piros ceruzával feltűnően jelezték: *„őrizetes"*, tintával pedig a következő feljegyzést tették: *„bentnevezett a Gyűjtőfogházba kisértetett át. Bp. 1919. aug. 11."*

A következő napon, 1919. augusztus 9-én egy Véber János nevezetű detektív újabb feljelentést készített, nyilván a már időközben eszközölt kihallgatás anyagát is felhasználva:

„Jelentés. — 1919. évi augusztus hó 9-én. Jelentem, hogy *Pikler Blanka* és *Szigeti Gabriella* ellen a puhatolást megejtettem, melynek során megállapítottam, hogy mind a két nő veszedelmes bolseviki, különösen Szigeti Gabriella, aki még jelenleg is erősen hangoztatta kommunista érzelmeit. — Ők mindenütt, amerre csak jártak, mindenkinek a bolseviki eszmét hirdették, híveket is igyekeztek gyűjteni, akikkel pedig egy hivatalban volt azokat egyenesen terrorizálta, kényszerítette őket a kommunista elv megszívlelésére, amennyiben főbizami állásuk volt. — Véber János detektív, — látta Antal csoportvezető."[36]

---

[33] Fővárosi Levéltár; Bp.-i Kir. Ügyészség IV./13/558/1919.
[34] Uo.
[35] Uo. A fogalmazási hibák az eredetiben.
[36] Uo. A fogalmazási hibák az eredetiben.

Az idézett dokumentumokból tehát kiderül, hogy Piklert és Szigetit augusztus 7-én vagy 8án hurcolták el a könyvtárból és elsősorban kollegái „közbenjárására". — Az a vallátás, amelyről a „Világ" című lap nyomán tudjuk, hogy rabkórházban való szállítással fejeződött be, 8-án vagy 9-én történhetett.

Egy újabb, a főkapitányság által a gyűjtőfogház igazgatóságához intézett átirat szerint Pikler Blankát augusztus 11-én szállították át a gyűjtőfogházba. Ugyanezen irat túloldalán olvashatjuk: „Szabadul *Pikler Blanka* 1919. VIII. 20."[37] — Hogy Pikler Blanka ténylegesen akkor szabadult-e, erről nem tudunk, arról azonban igen, hogy a könyvtárvezetőség által követelt szigorú eljárás még korántsem ért véget vele szemben.

Mielőtt a Pikler Blanka „bűnügyére" vonatkozó további aktákat ismertetnénk, iktassuk ide azt az egy ügyiratot, mely Szigeti Gabriellára vonatkozik, de a Pikler-féle csomóban feltalálható:

> „Budapesti m. kir. államrendőrség. — 20273/920. fk. eln. res. — *Jelentés.* — 1920. év. július hó 10-én. Szigethi Gabriella a gróf Károlyi utcza 6 szám alatt jelzett Szabó Ervin (Fővárosi könyvtár) pár év óta hivatalnok volt. A kommun kitörése itt érte... bizalmi lett... A kommun alatt bátor kommunistává lett és lelkesedéssel volt a diktatúra iránt. Ezen helyen a kommun alatt mint bizalmi csak két-három hétig volt, mert azután Dienes László a főváros népbiztosa titkára lett... a könyvtárnál gyűléseket nem tartott... ő míg ott volt, egyesek előtt dicsőitette a kommunizmust és híveket igyekezett neki gyűjteni és semmiféle bűncselekményeket nem követett el. ... Szigeti Gabriella, mint előttem az első napon beismerte, hogy a kommun hűséges híve volt, még a mai napig is az. A nevezett ellen előzőleg, mint jelenleg más megállapítható nem volt. — Pikler Blanka mérsékeltebb kommunista elvű volt, mint Szigeti Gabriella. A kommunnak is lelkes híve volt, azonban nem hangoztatta annyira a kommun jóságát. A könyvtár alkalmazottai nem akarnak nyilvánosan tanúskodni és a bírósághoz és ügyészséghez ezért nem neveztetnek meg... Hittigh Gyula detektív."[38]

A rendőrség azonban nem volt tekintettel arra, hogy a „tudomány emberei" legalább kifelé fenn akarják tartani a becsületesség látszatát. Erre világít rá Zsille István detektív 1920. október 31-iki jelentése a kapitányhoz:

> ... Jelentem, hogy a nyomozást újólag megejtettem, melynek folyamán sikerült megállapítanom, hogy Hittigh Gyula volt áll. rend. detektív kiket hallgatott ki ezen ügyben. — A jelzett Szabó Ervin Könyvtár (IV. gróf. Károlyi u. 8.) vezetői közül kihallgatta dr. *Kremmer* Dezsőt, *Bor* Dezsőt, *Drescher* Pált és *Vavrinecz* Dezsőt..."[39]

Alig kétséges, hogy az egyik fehérterrorista, aki augusztus 7-e körül a könyvtárban járt, a nevezett Hittigh Gyula volt, ugyanő végezte azt az „alapos" vallatást, melynek következtében a 22 éves Szigeti Gabriella 8 héten át nem tudott felemelkedni a rabkórházi ágyról. Végül ugyanez a Hittigh Gyula volt kénytelen egy esztendővel később jelenteni, hogy áldozatára a könyvtárosok vallomásával ellentétben „*semmiféle bűncselekményeket*" nem tudott rábizonyítani azon kívül, hogy Szigeti Gabriella a kínzások közepette is kommunistának vallotta magát.

Az utóbb idézett irat pedig a leghitelesebb formában leplezi le azoknak a könyvtárosoknak az eljárását, akik sok esztendőn volt kollegáikat börtönbe juttatták s ráadásul azt szerették volna, hogy a kortársak és az utókor tetteikről ne szerezzen tudomást.

A tanúk tehát horogra akadtak, a rendőrség most már közelebbről is megvizsgálhatta, hogy tulajdonképpen miért is kellett lefognia Pikler Blankát és Szigeti Gabriellát.

Egy 1921. március 14-iki, a már említett Zsille István detektív által készített jelentés

---

[37] Uo.
[38] Uo. Fogalmazási hibák az eredetiben.
[39] Uo.

felsorolja a vádlottak és a tanúk címét, ahová az idézések kiküldhetők. Ebből tudjuk meg, hogy Szigeti Gabriella *még akkor is a zalaegerszegi fogolytáborban* volt.[40]

1921. március utolsó napjaiban kiküldték az idézéseket és április 12-én a megjelent négy könyvtáros megtehette vallomását az ötödik ellen, akit sikerült közel két esztendővel korábban a terroristák kezére adni.

A négy tanúvallomási jegyzőkönyvet csak kivonatosan ismertetjük.

1. *Kremmer* Dezső, a könyvtár vezetője másfél oldalas vallomásában elmondotta, hogy 1914 óta dolgozott együtt Pikler Blankával. Majd így folytatta:

„Már a Károlyi éra alatt kezdtem tapasztalni, hogy Pikler Blanka az akkor feltűnő kommunisták eszméivel rokonszenvez, azonban viselkedésében úgy ekkor, mint később a kommun alatt rendkívül óvatos volt... Nem tett soha olyan kijelentést, mellyel a kommun eszméket dicsérte volna... Hallomásból tudom, hogy a V. A. O. SZ-ba szorgalmasan eljárt s ott élénk tevékenységet fejtett ki s főként ebből kifolyólag bocsátották el a főváros szolgálatából.... Megjegyzem, hogy részletes vallomást tettem 1919 őszén, amidőn az eseményekre még sokkal intenzívebben emlékeztem... Dr. Kremmer Dezső."[41]

2. *Drescher* (később: Szentkúty) Pál jobban emlékezett a történtekre, másszóval kevésbé voltak gátlásai, hiszen ő nem volt annyira exponált, mint az igazgatójelölt Kremmer, akinek bizonyos fokig az „úri viselkedés "szabályait szem előtt kellett tartania. Drescher emlékezett arra, hogy

„Pikler Blanka már 1918 előtt szorosabb nexusban volt Szabó Ervinnel... a Károlyi kormány alatt a városi könyvtár tisztviselőinek bizalmija volt s élénk szerepe volt a tisztviselőknek a szociáldemokrata pártba való megszervezésében... A kommunista vezető emberek közül válogatta meg barátait, ... jó viszonyban volt Pogány Józseffel is... Drescher Pál."[42]

3. *Vavrinecz* (később: Vágfalvi) Dezső sem habozott, hogy „hazafias" kötelességének eleget tegyen: ő is elmondotta, hogy Pikler Blanka a V. A. O. SZ. bizalmija volt, összeköttetésben állt a kommun exponált embereivel, sőt:

„a V. A. O. SZ. gyűlésein, ha valamelyik szónok beszédjét nem találta elég radikálisnak rögtön felszólalt és ily irányba igyekezett terelni a hallgatóságot... Vavrinecz Dezső."[43]

4. *Bor* Dezső volt a legóvatosabb. Másfél esztendő után már semmire sem emlékezett, semmit sem látott, semmiről sem hallott, bár mint látni fogjuk, más ügyben ő sem habozott a terhelő tanú szerepét vállalni.[44]

A következő napra (1921. április 13-ra) idézték be magát az ekkor már szabadlábon levő vádlottat, Pikler Blankát. Két teljes oldalt kitevő vallomásában pontról pontra sorra vette és visszautasította a fejére olvasott bűnöket.

A rendőrség úgy látszik, mégis Pikler Blanka védekezését fogadta el, mert a további iratok szerint *a vádat elejtették*. Az utolsó akta 1922. február 19-i keltezéssel közli a véghatározatot, mely szerint

„Pikler Blanka ellen bolsevista bűncselekmények miatt folyamatba tett nyomozást a Btk. 101. §. 3. p. alapján megszüntetem, mert a megejtett nyomozás során nem merült fel bizonyíték arra, hogy gyanúsított büntetőkönyvbe ütköző cselekvést követett volna el. — Kovács ügyész."[45]

---

[40] Uo.
[41] Uo.
[42] Uo.
[43] Uo.
[44] Ld. e cikk 79. old.-án.
[45] Főv. Lev. tár Bp.-i Kir. Ügyészség IV./13/558/1919.

„Pardon tévedtem" — konstatálta kényszeredetten az emberséggel és jóakarattal semmiképpen sem „vádolható" ellenforradalmi rendőrség és ügyészség. Ők utólag még a legnagyobb erőlködéssel és az eleve igazságtalan és elfogult burzsoá jogszolgáltatás paragrafusaiban keresgélve sem tudtak elfogadható indokolást találni Pikler Blanka, s mint fentebb láttuk, Szigeti Gabriella esetében sem.

Maga az 1953-ban elhúnyt *Szigeti* Gabriella (*Solti* Andrásné néven a fővárosi könyvtár aligazgatója) így idézte fel rendőrkézre juttatásának körülményeit:

„A Fővárosi Könyvtárban egészen 1919. augusztus 7-én történt letartóztatásomig együtt dolgoztam Szentkuty, azelőtt Drescher Pállal, akinek szélsőjobboldali magatartása a Fővárosi Könyvtárban közismert volt. A proletárdiktatúra bukása után Enyvvári Jenővel és a közben elhalt Kremmer Dezső dr-ral együtt ő indította a rendőri és politikai hajszát mindazok ellen, akiket a könyvtár személyzetéből haladó szelleműeknek ismert, mint Dr. Madzsar József, Dr. Braun Róbert, Pikler Blanka, Kőhalmi Béla, Pór Nándorné és én. Ennek a hajszának a szervezése és irányítása azonban csaknem kizárólag Szentkuty dr. személyes műve volt. Én magam a Kommunisták Magyarországi Pártjának tagja voltam és ennek alapján Szentkuty dr. elfogatott, még pedig valósággal szinpadi trükkel megrendezett keretek között. Mikor 1919. augusztus 7-én a könyvtár épületébe beléptem, az altiszttel a könyvtár leghátsó helyiségébe, a rendelő osztályba irányíttatott és mire onnan dolgomvégezetlenül visszajöttem a folyosóra, akkorra összegyűjtötte a lépcsőfeljárathoz a könyvtár egész személyzetét és a detektíveket várakozásra szólította fel. Az egybegyűlt személyzet előtt le engedett menni a lépcső közepéig, amint azonban odaértem, többekkel együtt kiáltozni kezdett: ‚Ott megy, ott megy, fogják meg!' — mintha szökni akartam volna, ami pedig egyáltalában nem volt szándékomban. Volt a Könyvtárban egy Bossányi nevű egyén, Szentkutynak személyes barátja, vagy rokona, akit a proletárdiktatúra idején éppen Szentkuty hozott be a könyvtárba. Ezt a bizalmi emberét küldte be a Főkapitányságra, hogy kihallgatásomnál jelen legyen arra az esetre, ha tagadásban volnék, valójában pedig azért, hogy bántalmazásomról személyes meggyőződést szerezzen. Bossányi végig is nézte, amint engem a rendőrségen megvertek. Ugyancsak Szentkuty irányította a fegyelmi eljárásokat is. Én a magam fegyelmi ügyében semmiféle tárgyaláson nem vettem részt, én akkor különböző fogházakban és internáló táborokban éltem és a fegyelmi eljárást távollétemben folytatták le. Biztos tudomásom van azonban arról, hogy ellenem a tanukat Szentkuty dr. szedte össze, tanította ki, hogy mit valljanak és azokat, akik erre nem voltak hajlandók, erővel reá is beszélte a tanuskodásra. Minderre a személyes hajszára Szentkuty dr-nak semmi oka nem volt, személyes bosszú nem vezethette, mert a proletárdiktatura alatt valamennyi baloldali érzelmű kollégával a legjobb egyetértésben, egyesekkel úgyszolván szivélyes viszonyban állott, semmi bántódása nem esett, sőt, alkalma volt arra is, hogy bizalmas embereit, mint Bossányi is, akik akkor állás nélkül voltak, a Könyvtárba behozza. Fenti ténykedéseiben tehát kizárólag a haladó szellemmel élesen szembenálló világnézete vezette. — Solti Andrásné".[46]

Az előbbiekéhez hasonlóan ügyészségi iratokból tájékozódhatunk arról, ami a könyvtár egy másik kiváló munkatársát, *Kőhalmi* Bélát érte.[47] Őt ugyancsak 1919 augusztusában hurcolta el a rendőrség, mint „kommunista üzelmekkel gyanúsított" személyt és augusztus 30-án tartott kihallgatásának jegyzőkönyve szerint egyebet, mint a könyvtárügy érdekében kifejtett tevékenységét nem tudtak ellene felhozni. Egy későbbi, 1919. szeptember 13-i keltezésű jegyzőkönyvből kiderül, hogy Kőhalmi ekkor a gyűjtőfogház foglya.Tizenhárom

[46] A Bp.-i Nemzeti Bizottság Igazoló Biz.-ához 1945. ápr. 30-i kelt.-sel benyújtott jelentés. — FSzEK Kvt.-tört Ir. Solti Andrásné Szigeti Gabriella iratai. — Itt mondunk köszönetet Solti Gabriellának az édesanyjára vonatkozó fontos dokumentumok átadásáért.

[47] Magyar Munkásmozgalmi Intézet A II. 12/749. lelt. sz.

nappal később, 1919. szeptember 30-án kelt nyomozási jelentés ellene főként a „Mit olvassunk a szocialista irodalomból?" című Tanácsköztársaság alatti brosúráját hozza fel vádként s felemlíti, hogy Kőhalmi időközben szabadlábra került (1919. szeptember 15-én). Az ügyészség erre újabb nyomozást rendelt el, de Kőhalmi ekkor már élve az adott lehetőséggel, illegalitásba vonult. Erről tanúskodik az 1919. október 8-i detektív-jelentés, mely közli, hogy „*Kőhalmi szökésben van*", további különböző körözö iratok, köztük egy pontos személyleírást tartalmazó űrlap. A detektívek még 1920. nyarán is lesben álltak. Egy augusztus 10-i jelentés végül hírül adja, hogy feleségének tájékoztatása szerint Kőhalmi Ausztriában van. Az utolsó nyomozati akta keltezése 1920. december 9.

Nem kerülhette el sorsát *Váradi* Irma sem: személyes közléséből s egy a továbbiakban idézett akta utalásából derül ki, hogy Szigeti Gabriellával együtt ő is börtönbe, majd internálótáborba került, de közelebbi részleteket is feltáró dokumentumok ez esetben nem állnak rendelkezésünkre.

Ennyi, amit elszórt újsághírekből, kortársak emlékezéseiből vagy hivatalos akták lapjairól megtudhatunk.

Az ellenforradalmi könyvtár-történetírás azonban még a *nevüket is ki akarta iktatni* azoknak, akik az ellenforradalom áldozatai lettek:

> „A tanácsköztársaság bukása után... hat beválasztott tisztviselő... — köztük a könyvtár egész vezetősége — elmozdíttatott állásából."[48]

Pontosan ez az egyetlen mondat jutott *Kelényi* Béla 1931-ben közreadott „A Fővárosi Könyvtár története" című tanulmányvázlatában annak, ami Dienes Lászlóval, Szigeti Gabriellával és a többiekkel történt.

Az az új könyvtárvezetőség pedig, amelynek aktív, vagy passzív értelemben jelentős szerepe volt a tragédiák e halmazának előidézésénél, igyekezett a jóindulatú semlegesség mezében megjelenni a nyilvánosság előtt. Kremmer és Drescher, az első összefoglaló feljelentés szerzői például mindketten jelen voltak az 1919. augusztus 11-én a városvezetőség által életrehívott Fővárosi Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége (FANSZ) alapításánál, mindketten bekerültek e fasiszta jellegű szervezet első tisztikarába s a közvélemény előtt ők is vallották a FANSZ alapszabályának elveit, melynek első pontja kimondta:

> „A Szövetség célja a hazaszeretet, a magyar nemzeti érzés és a kartársi szeretet terjesztése. A szövetség kizár köréből minden pártpolitikai és felekezeti kérdést... Tagjait a hazai törvények tiszteletbentartására kötelezi."[49]

A fentebb ismertetett dokumentumok láttán válik világossá előttünk, mit jelentettek a gyakorlatban ezek a szép szavak.

3. Tömeges elbocsátások, fegyelmik

Az új vezetőség bizonyára a Tanácsköztársaság „romboló" munkái közé sorolta a könyvtár személyzetének akkori megduplázását. Kiderül ez abból a fogalmazásból is, ahogyan a munkáshatalom által végrehajtott létszámemelésről tudósítanak:

> „A proletárdiktatúra idején a könyvtári alkalmazottak száma ijesztően megnövekedett. A rendes létszámon felül 34 új tisztviselőt, 42 új gyakornokot és 8 új szolgát alkalmazott a könyvtárügy politikai biztossága'"[50]

Az egyetemes könyvtártörténetből aligha lehet még egy példát találni arra, hogy könyvtárvezetők a létszámemelést tartották volna „ijesztőnek". Eddig csak az ellenkezőjéről hallottunk és olvastunk hazai és külföldi könyvtáraknál egyaránt: létszámhiány miatti

---

[48] Kelényi Béla: A Fővárosi Könyvtár története — Főv. Kvt. Évk. 1931. p. 49.
[49] Fővárosi Közlöny 1919. aug. 29. p. 1.
[50] A Városi Nyilvános Könyvtár jelentése az 1919. évről. p. 4.

panaszokról. Az eddigiek alapján mégis azt mondhatjuk: a felelősök következetesek voltak, hiszen ők mindent megtettek a régi tisztviselőgárda elmozdításáért, miért akarták volna megtartani az újabbakat?...

A Tanácsköztársaság alatt alkalmazottak megtartását annál is inkább minősítették — legalábbis nyilvánosan — „ijesztőnek", mert a fenti jelentésben ezeket „mindenféle avatatlan, jövedelme- és foglalkozásfosztott egyén"-eknek minősítették. Olyanoknak, akiknek nagy része a Tanácsköztársaság alatt lefolytatott s a reakciós szakemberek által „gyorstalpalónak" minősített könyvtáros kurzus elvégzése után „tolultak a Városi Könyvtárba".

A felelősök ennek az állapotnak a megszűntetésére is „dicséretes" gyorsasággal tették meg a lépéseket. A polgármester rendeletére hivatkozva, mely szerint az 1919. március 21-e után a főváros alkalmazásába került személyek elbocsátandók[51], már augusztus 29-én jelentették, hogy ezek

> „Dávid Antal, néhány gyakornok és két takarítónő kivételével valamennyien elbocsáttattak állásukból."[52]

Az új vezetőség tehát elégedett lehetett: az elbocsátottak listáján 27 tisztviselő és 37 gyakornok neve szerepel.

A börtönbe, internálótáborba juttatott, vagy emigrációba kergetett személyekkel együtt tehát nem egész négy hét alatt, *1919. augusztus 29-ig 73 régi és új könyvtári alkalmazottat sikerült megfosztani kenyerétől az ellenforradalomnak.* — Tegyük hozzá, hogy a „tisztogató" munka ezzel még nem ért véget.

Az elbocsátások végrehajtásáról szóló jelentés mellett még egy másik bizalmas akta is elindult a polgármesteri hivatalba. Ennek két kéziratos változata is fennmaradt, az egyik Drescher Pál, a másik Kremmer Dezső kezeírása, szövegük csaknem teljesen egyezik, és azoknak az ügyével foglalkozik, akiket a vezetőség meg kívánt tartani állásukban. Idézzünk ebből egy jellemző részletet:

> „Az elbocsátottak között igen jó, szakképzett és éppen nem kommunista érzelmű alkalmazottak is voltak, amiről a könyvtár politikailag megbízható tisztviselőinek alkalmuk volt többízben is meggyőződést szerezni... Mély tisztelettel kérem Méltóságodat, kegyeskedjék az elbocsátottak közül az alább felsoroltakat ideiglenes hivatalnokoknak kinevezni:
>
> Dr Dávid Antal okleveles középiskolai tanárt,
> Kaposi Józsefnét, továbbá
> Weininger Lászlót,
> Hefty György okl. tanítót,
> Báró De Ben Christát és
> Trauschenfels Editet — a könyvtárosi kurzus végzett hallgatóit."[53]

A beadvány a továbbiakban behatóan méltatja Dávid Antal pályafutását. Eszerint a *Tanácsköztársaság alatt alkalmazást nyert* Dávid Antal

> „alkalmaztatása már évekkel ezelőtt szóba került... Kineveztetésének egyébként semmiféle politikai színezete nem volt, mint annyi más szovjet kinevezésnek és az tisztán tudományos készültségének tudható be. Politikai megbízhatóságához különben semmi kétség nem férhet."[54]

„Tantae molis erat" — „Ily nehéz volt" megtartani egy, a munkáshatalom alatt alkalmazást nyert tisztviselőt, ennyi bizonyítékot kellett összehordani „megbízhatósága" mellett és eközben néhány leghitelesebb, mert a gyűlölködő ellenforradalom részéről önkéntelenül

---

[51] Fővárosi Közlöny 1919. aug. 15.
[52] FSZEK Kvt.-tört. Ir. Ellenf. 1919. aug. 29.
[53] Uo.
[54] Uo.

hangoztatott bizonyságot szolgáltatni a kommunisták igaza mellett. Az idézetekből ugyanis mindenekelőtt kiviláglik az, hogy az általuk jó szakembernek tartott Dávid Antal sérelmét, azt, hogy állás nélkül tengődött, éppen a proletárdiktatúra orvosolta. Az is kitudódik a fenti sorokból, hogy a munkáshatalom politikai szempontokra való tekintet nélkül vett fel a könyvtárba embereket, köztük egy báró Ben Christát is, vagy olyan nem-kommunistát, mint Dávid Antal. A bizalmas levelezgetés azonban azt is megmutatja, hogy a magát pártatlannak, egyetemesen nemzetinek nevező ellenforradalom a legkínosabb óvatossággal ügyelt az egészen jelentéktelen állások betöltésénél is a politikai megbízhatóságra. — Végül még egy érdekes mozzanat: úgy látszik, hogy az illetékeseknek mégsem volt olyan rossz véleményük a Tanácsköztársaság alatti könyvtárosi kurzusról, ha ezt olyan a lelkükhöz közel álló emberek végezték el, mint a báró-lány és a többiek.

Mindezek után nehezen tudjuk elhinni, hogy a politikailag kevésbé megbízható elbocsátottak tömege valóban „avatatlan" egyénekből állott volna.

Az ellenforradalmi bosszúhadjárat ezen enyhébb válfaja, az állásfosztások sorozata nem ért véget az első rohammal, csupán új formát öltött: a régi munkatársak lassú, *egyenkénti „kigolyózása"* következett ezután. A politikai szempontokat később a tisztán *személyi gyűlölködés*ből fakadó áskálódások és emellett a kurzuspolitika által szentesített *antiszemitizmus* váltotta fel.

Az *antiszemita tisztogatás* áldozatai lettek többek között *Schein* Józsefné, *Weisz* Stefánia, *Sziklai* István.

Hogy a könyvtárvezetőség e kérdésben is tudott disztingválni, az kiviláglik Kremmer Dezső egy 1920-as, Sipőcz polgármesterhez eljuttatott bizalmas beadványából. Ebben jelenti, hogy a könyvtárnak mindössze négy zsidó tisztviselője van, közülük

„dr. *Medvei* Mária havidíjas, 26 éves, zsidó vallású, budapesti háztulajdonos főorvos leánya. Szorgalmas. Dr *Sziklai* István havidíjas, 31 éves, zsidó vallású, özvegy édesanyja van. Szorgalmas."[55]

Nem nehéz kitalálni, hogy nem a háztulajdonos főorvos leányának, hanem Sziklai Istvánnak a nevét találjuk meg a könyvtár 1921-es évkönyvében ott, ahol az „önként távozottak"-at sorolják fel.

Az 1920-as évkönyvben említett „megfelelő alaphangulat" megteremtését kétségtelenül jól szolgálták a megmaradt könyvtárosok egyik-másika ellen lefolytatott *fegyelmi eljárások*.

A hivatotalos jelentések csupán az 1919 augusztusában felfüggesztettek, tehát Szigeti Gabriella, Pikler Blanka, Dienes László, Kőhalmi Béla, Braun Róbert és Váradi Irma elleni fegyelmi határozatokról tesznek néhány szavas említést és közlik, hogy őket a főváros állásukból de iure is eltávolította.

Arra, hogy milyen „komolyan" rendezték meg ezeket a fegyelmi eljárásokat, jellemző Dienes László esete. A régesrég emigrációba menekült Dienes Lászlót 1920-ban szólítják fel a hivatalos közlöny útján, hogy 8 napon belül jelentkezzék *„ellenkező esetben a fegyelmi eljárást meghallgatása nélkül fogják lefolytatni."*[56] — Dienesnek természetesen kisebb gondja is nagyobb lehetett annál, minthogy külföldről visszatérve az ellenforradalmi vérbírák elé álljon. Az 1922-es évről szóló jelentésben olvashatjuk:

„Ez évben fejeződött be az utolsó könyvtári kommunista fegyelmi ügy is, Szigeti Gabrielláé, akit végső fokon a belügyminiszter úr is hivatalvesztésre ítélt."[57]

A szóban forgó személyekkel szemben mindez már csak bürokratikus formaság volt.

* * *

[55] Fővárosi Lev-tár Tanácsi iratok XIV. ü. o. 471/1913
[56] Fővárosi Közlöny 1920. p. 269.
[57] Városi Nyilvános Könyvtár Értesítője 1922. p. 3.

A továbbiakban azoknak a fegyelmi ügyeiről szólunk, akikről a hivatalos kiadványok nem tesznek említést. Pedig egyes könytárosok ellen hónapokig, sőt esztendőkön át tartó hajsza folyt a város, illetve a könyvtár kulisszái mögött.

Ilyen volt *Szabó* Ferencné fegyelmi ügye, mely 1920. július 20-án kezdődött. Szabóné a Tanácsköztársaság idején a fiókközpontot vezette és ellene vádak egész halmazát hozták fel. A vizsgálóbizottság, mely a városháza vezető embereiből tevődött össze, kénytelen volt megállapítani, hogy „terhelt a vádhatározatban terhére rótt cselekményekben vétkesnek nem tekinthető", de a „lefolytatott vizsgálat során olyan adatok merültek fel, melyek azt bizonyítják, hogy terhelt kezdetben a kommunizmussal rokonszenvezett." Így *Wesselényi* Emilné *(Enyvvári* Paula), *Varga* Istvánné és *Leskó* Béla tanúk előtt

„terhelt a proletárdiktatúra kitörése után éltette a kommunizmust és kérkedett azzal, hogy ő volt az első, aki a kommunista pártba belépett."[58]

Utólag ugyan nem sikerült bizonyítani, hogy Szabóné valóban tagja lett volna a kommunista pártnak és ugyanő „töredelmesen megbánta", hogy lelkesedni merészelt a szocializmusért — a bizottság mégis „dorgálásra" ítélte és ez röviddel később csendes elbocsátássá változott.

Akadt azonban olyan könyvtárosnő, akinek minden lehetősége megvolt, hogy alkalmazkodjon az „új rezsim"-hez, de nem ezt tette, jóllehet nem volt olyan „politikai bűne", ami miatt elbocsáthatták. *Szauder* Erzsébet volt ez, aki könyvtárosok számára példát mutatott magatartásával.

Szauder Erzsébet 22 esztendős korában, 1915-ben került a könyvtárhoz. Ma is élő munkatársai úgy emlékeznek rá, mint feltűnően szép, szőke leányra, aki munkájának élt, kissé zárkózott, finomlelkű teremtés volt. Fölöttesei megbecsülték. Szabó Ervin egy 1916-os felterjesztésében írta róla:

„Működésével kezdet óta teljes megelégedésemet érdemelte ki. Szorgalmas és kiválóan intelligens munkaerő, akinek irodalmi ismeretei a kölcsönző szolgálatnak értékes kvalitást képeznek."[59]

Ugyanígy jellemzik későbbi, 1917—1918-as hivatali jelentések az angolt második anyanyelvének tekintő (iskoláit Amerikában végzett) Szauder Erzsébetet.

A Tanácsköztársaság alatt reá bízták a budai 6-os számú fiókkönyvtár tető alá hozatalát. A Tanácsköztársaság hivatalos könyvtári lapja így emlékezett meg munkájáról:

„Melegen köszöntötte az egybegyűlt közönség a könyvtár átszervezőjét, Szauder Erzsébet elvtársnőt, aki a patriarchálisan elavult Budai Könyvtár-egyesület könyvtárából pár hét alatt modern nyilvános könyvtárat szervezett."[60]

Szauder Erzsébet tehát alaposan kivette részét a Tanácsköztársaság „romboló" munkájából, mivel azonban nem volt kommunista, aktivitása csupán a fentiekben volt kimutatható, nem bocsáthatták el azonnal. Sőt: az új vezetőség, mely a gyakorlott könyvtárosokat csaknem kivétel nélkül eltávolította, Szaudert a katalogizáló osztály élére állította.

Az ellene folyó akció azonban már kezdettől fogva megindult a vezetőség részéről. E szempontból jellemző a következő mozzanat. Szauder nem rendelkezett a főtiszti állásához szükséges magyar érettségi bizonyítvánnyal. A vizsga letételére nemcsak olyan kiváló munkaerőnek, mint amilyen ő volt, de bárkinek is automatikusan és folytatólagosan türelmi időket adott a főváros egyszerű kérvény alapján. Szauder is beadta kérvényét. A könyvtárvezetőség azonban a következő „szigorúan bizalmas" kommentárt mellékelte hozzá:

„Szauder Erzsébet könyvtártiszt a már felfüggesztett Pikler Blanka és Váradi Irma könyvtári főtisztek bizalmas barátnője volt. E barátság Pikler Blankával ma is fönnáll. ... Szauder Erzsébet a Fővárosi Alkalmazottak Nemzeti Szövetségébe annak idején

[58] FSZEK Kvt.-tört. Ir. Ellenf. 1920. júl. 20.
[59] Uo. Szauder Erzsébet iratai.
[60] A Tanácsköztársaság Könyvtárügye 1919. júl. p. 7.

nem lépett be. Alulírott mint a FANSZ-nak a könyvtár személyzete részéről megválasztott választmányi tagja, az ismeretes belépő nyilatkozatot az önként jelentkezőkkel aláírattam, s a könyvtár minden tagja belépett, csupán Szauder Erzsébet és dr. Medvei Mária nem léptek be."[61]

Kremmer végül „az egyenlő elbánás . . . a méltányosság elvénél fogva is" nem javasolja, hogy a vizsgára haladékot adjanak.

A könyvtárvezetőség 1920. március 5-én küldte el ezt az „ajánló" levelet, s ehelyütt az általuk gyakorolt „méltányosság . . . egyenlő elbánás" példájaként idézünk egy hasonló ügyben 1920. március 12-én írott levélből, mely ezúttal *Bor* Dezsőnek, „a rendszer emberének" vizsgaügyével foglalkozott. A levél megállapítja, hogy Bor állásához a középiskola alsó négy osztályáról szóló bizonyítványra lenne szükség, de ezzel ő nem rendelkezik, majd így folytatja:

„Tekintettel arra, hogy Bor Dezső, egyike a legmegbízhatóbb tisztviselőknek . . . olyan IV. oszt. gimnáziumi bizonyítványt mutatott be, melyben a latin nyelvből neki elégtelen érdemjegye van . . . minthogy oly tárgyból kapott elégtelent, melyre pályáján szüksége nincs, mély tisztelettel kérem a Tekintetes Tanácsot, kegyeskedjék kimondani, hogy Bor Dezső . . . a kezelő státusban ezen végzettsége alapján rendesen haladhat előre . . ."[62]

Ugyanez a könyvtárvezető követelte, hogy Szauder Erzsébetnek a lehetőséget se adják meg a vizsgára.

A csúf hajszának megvolt az eredménye. Szauder Erzsébet ellen fegyelmi eljárást is lefolytattak, melynek a Sipőcz Jenő polgármester aláírásával jegyzett „*Véghatározat*"-ára pontosan a Tanácsköztársaság kikiáltása második évfordulóján, 1921. március 21-én ütötte rá a pecsétet a polgármesteri hivatal. Érdemes ebből bővebben idézni.

A végzés így foglalja össze a „tényállást":

„*Szauder* Erzsébet könyvtártisztet a proletárdiktatúra folyamán a 6. sz. fiókkönyvtárba helyezték át, ahol a proletárdiktatúra megszüntéig működött. Terhelt a tanúk szerint . . . politikai természetű vitákba ritkán bocsátkozott. Bár általában a proletárdiktatúrát sem nem dicsérte, sem nem ócsárolta . . . hivatalnoktársaiban azt a hitet keltette, hogy ő a kommunizmus eszméivel rokonszenvez. *Horváth* Margit és *Ehrlich* Nina lényegében egybevágó vallomása szerint egy alkalommal, midőn utóbbi erős hangnemben bírálta Kun Béláék és Dienes László működését, terhelt őket felháborodással védelmébe vette . . . Magatartása folytán utóbb említett tanú *(Ehrlich* Nina) saját áthelyezését is szorgalmazta . . . *Wesselényi* Emilné *(Enyvvári* Paula) tanúvallomása szerint a Budai Könyvtár megnyitása alkalmából, mely éppen az ellenforradalom napjára volt kitűzve, a lövöldözések hallatára, midőn hivatalnoktársai ujjongtak, a terhelt fehér arccal szó nélkül állott és mikor kissé magához tért, azon sopánkodott, hogy a népbiztosok és Dienes László nem jöhetnek el a megnyitásra. *Bor* Dezső tanúvallomásából is megállapítható, hogy terhelt . . . nemzetietlen irányban tartott kijelentést tett . . . *Leskó* Béla is megerősíti . . ., hogy terhelt Pikler Blankának és Szigeti Gabriellának . . . a fogházba egyet-mást behordott . . . A könyvtár vezetőjének és tanúknak egybehangzó vallomásából megállapítható, hogy terhelt a proletárdiktatúra alatt igen nagy ambitióval és szorgalommal dolgozott, annak bukása után azonban elkedvetlenedett . . . Ez működésében is feltűnően megnyilvánult . . . bár utóbb megint szorgalmasan teljesítette kötelességét . . .

Ehrlich Nina vallomásából kiderül, hogy midőn ő egy *'Világ proletárjai egyesüljetek!'* feliratú kommunista kiáltványt tartalmazó füzetet a diktatúra után felháborodással megsemmisített, a terhelt ez ellen tiltakozott . . ."[63]

---

[61] FSZEK Kvt.-tört. Ir. Szauder Erzsébet iratai. 1920. márc. 5.
[62] FSZEK Kvt.-tört. Ir. Ellenf. 1920. márc. 12.
[63] FSZEK Kvt.-tört. Ir. Szauder Erzsébet iratai.

A polgármesteri döntés az *„egyébként szorgalmas s igen használható alkalmazottat" dorgálással* büntette.

Mint a jegyzőkönyvből kiderül, a „főbenjáró bűnöket" *Ehrlich* Nina olvasta Szauder Erzsébet fejére. „Sajnálatos véletlen", hogy nem is sokkal később ez a „honleány" szintén fegyelmi bizottság elé került. Az ő ügye egyszerűbb volt: mint az 1-es könyvtár vezetője, 150 koronát *sikkasztott* a kölcsönzési díjakból. — Kétségtelenül ez sokkal „kisebb" bűn volt, mint például Szauder Erzsébeté. Az 1921. júl. 4—5-én lefolytatott diszkrét házi vizsgálathoz nem csődítettek össze tanúkat, a könyvtárvezető is rendkívül megértőnek bizonyult a megtévedt tisztviselőnő iránt. A felsőbbségnek küldött beadványában sajátkezűleg írta oda, hogy a szóbanforgó Ehrlich Nina (aki időközben Éberre magyarosította nevét) „csupán hiányzó zsebpénzét akarta visszaszerezni", anyagilag nem szorult rá a sikkasztott összegre, emellett „édesatyja köztiszteletben álló bankigazgató, beteg", ezért kíméletes elbánást kér a megtévedt leány számára.[64]

Az iménti epizódra csupán a tanúk, illetve koronatanúk jellemzése miatt tértünk ki. Ehrlich-Éber Ninát végül mégis el kellett bocsátani állásából, de ennél fontosabb témánk szempontjából, mi lett *Szauder* Erzsébet további sorsa. — A könyvtári irattár anyagából azt látjuk, hogy Szauder Erzsébet a fegyelmi határozat meghozatala után 3 hónapi szabadságot kért, de ennek lejárta után, 1921. július 1-én nem tért vissza a könyvtárba, s az igazgatónak a polgármesterhez küldött jelentése szerint „életjelt sem adott magáról."[65]

Szauder Erzsébet azért nem adott életjelt, mert az üldöztetésektől, szenvedésektől szabadulni akarva, megvált a könyvtártól.[66]

* * *

A fenti esetek ismeretében szinte ártalmatlan rendszabályoknak látszanak az ellenforradalmi könyvtárvezetőség azon intézkedései, melyek nem egyeseket sújtottak, hanem az intézmény egész személyzetét voltak hivatva a „nemzeti illemszabályokra" megtanítani. Ezek közé tartozott a következő, 1919. augusztus 17-én kibocsátott körlevél:

> „A Fővárosi Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége fölhívását a taggyűjtő ívvel együtt mellékelten azzal a megjegyzéssel küldöm körül, hogy ... a belépésnek semmiféle kényszerjellege nincs ... Drescher Pál titkár a Szövetség levéltárosa."[67]

Az igazgató egy fentebb említett bizalmas írásából már tudjuk, a könyvtár dolgozói pedig nyilván a kulisszatitkok ismerete nélkül is teljesen tudatában voltak annak, hogy milyen következményekkel jár, ha nem lépnek be. — Ezzel magyarázható, hogy a dolgozók „csaknem egyöntetű lelkesedéssel" aláírták a belépési nyilatkozatot. Bizonyára e lelkesedés következtében „egyszerüsitették" 1919 végén a FANSZ tagdíjak fizetését is: egy körlevél tájékoztat arról, hogy ettől fogva már közvetlenül a fizetésekből vonták le a havi 5 koronát.

Az ujdonsült FANSZ-tagok talán az első napokban még nem értették meg, milyen kötelezettségek hárulnak reájuk. Ez lehetett az alábbi körlevél hátterében:

> „Körlevél. Megfigyelésem szerint tisztviselőtársaim a munkaidőből még mindig sok negyedórát vonnak el politika magánvéleményeik kicserélésére. Nyomatékosan fölhívom munkatársaimat, hogy a mostani komoly időkben, midőn könyvtárunk ugyis sok illetéktelen és avatatlan bírálatnak van kitéve ... mindennemű politizálástól tartózkodjanak. — Amennyiben e figyelmeztetés dacára visszaesést fogok tapasztalni, kénytelen leszek erről a polgármester úrnak jelentést tenni. 1919. aug. 19. Kremmer."[68]

A könyvtár dolgozói tehát tudomásul vehették, hogy az intézmény új vezetősége rajtuk tartja a szemét, figyeli, sőt „megfigyeli" őket. Ami a körlevél végére biggyesztett iskolás

---

[64] Uo.
[65] Uo.
[66] Solti Gabriélla közlése.
[67] FSZEK Kvt.-tört. Ir. Ellenf. 1919. aug. 17.
[68] Uo. 1919. aug. 19.

fenyegetést illeti: mindenki tisztában lehetett az ellenforradalom első heteinek eseményei láttán, hogy a polgármesteri mumussal való fenyegetésnek fele sem tréfa . . .

Hogy mennyire teljes volt a városi tisztviselők és köztük a könyvtárosok politikai ellenőrzése, — az ellenforradalmi „tisztogatások" után is — igazolja az 1919. szeptember 17-i polgármesteri körlevél, amelyet a könyvtárban is köröztek:

„A román katonai parancsnokság a lefolytatott távbeszélgetéseket szigorúan ellenőrzi, s azon hivatalos távbeszélő állomásokat, amelyekről magánbeszélgetéseket folytatnak, haladéktalanul leszereltetni. A távolsági beszélgetéseknél pedig név és állás bejelentése kötelezővé tétetett. — Kremmer vezető."[69]

A polgármesterrel való fenyegetődzés után tehát következett az „ultima ratio", a „nemzeti feltámadás talpkövére", a román burzsoá hadseregre való hivatkozás.

Az ilyen és ehhez hasonló intézkedések ismeretében most már világossá válik előttünk, milyen eszközökkel biztosították akkoriban azt a megfelelő alaphangulatot, melyről az 1920-as évi jelentés olyan önelégülten hírt adott.

4. Ellenforradalmi könyvtárpolitika

Voltak, akik a kezdet kezdetén még nem látták tisztán, hogy az ellenforradalom felülkerekedése milyen gyors átalakulást hozott a fővárosi könyvtárba, ezek közé tartozott *Sípos* Kamilló is, a könyvtár „régi ügyfele". — Más alkalommal már szó esett arról, hogy az önmagát „közíróként" emlegető Sípos Kamilló 1916 óta a megszállott makacsságával, elvakult dühvel indította új és újabb rohamait a fővárosi könyvtár és személy szerint Szabó Ervin, valamint munkatársai ellen. A forradalom előestéjén azonban Síposra nem hallgatott senki.[70]

1919. augusztusában ez a feltűnési viszketegségben szenvedő férfiú, aki egyes hírek szerint különitményes tiszt lett, elérkezettnek látta az időt, hogy végre „kegyelemdöfést" adjon a számára gyűlöletes kultúrintézménynek. Sípos 1919. augusztus közepén ismét feljelentést tett a könyvtár ellen. — A feljelentés szövegét nem ismerjük, de ránk maradt Kremmernek, ekkor már megbízott vezetőnek a reflexiója:

„. . . Ez a beadvány nem egyéb, mint panasztevő minden áron pacifikálni (bizonyára „purifikálni" értendő. — Szerk. megj.) akarásának folyománya. A könyvtár ezidőszerinti — alulírott — vezetője a polgármesteri rendelet értelmében jelentését a könyvtár kommunistáiról legjobb tudása szerint megtette már. A kérvényben felsoroltak a napi politikától távolálló, jó munkásai a könyvtárnak. Ami Sipos Kamillónak, a könyvtár könyvanyagáról szóló kritikáját illeti, legyen szabad megjegyeznem, hogy *könyvtárunk teljesen objektiv gyűjtőhelye lévén a társadalmi tudományoknak, belőle egyként merit szocialista és klerikális magának megfelelőt* . . . A könyvtár szakrendszeréről kockáztatott véleménye panasztevőnek — miként az első pillantásra kiderül — merő laicizmus . . . 1919. aug. 29. Kremmer".[71]

Kremmer észrevételeiből látható, hogy Sípos keveselte az eltávolítottak számát s igyekezett a könyvtárat, mint tudományos intézményt lejáratni. Azokat a sorokat, amelyekben az *ellenforradalmár* Kremmer hangsúlyozza, hogy a Szabó Ervin által kiépített társadalomtudományi könyvtár jellegére nézve *pártatlan*, mi emeltük ki, mert erre még később hivatkoznunk kell.

Sípos újabb, a számára legkedvezőbb történelmi feltételek között benyújtott feljelentése ezúttal is hatástalan maradt, a polgármesteri hivatalban ad acta tették, azonban ő nem

[69] Uo. 1919. szept. 17.

[70] L. bővebben: Remete László: Reakciós hadjárat Szabó Ervin, a könyvtárpolitikus ellen... —. A FSZEK Évkönyve 1949—1954. p. 81—83.

[71] FSZEK Kvt.-tört. Ir. Ellenf. 1919. aug. 29.

nyugodott bele a dolgok ilyetén alakulásába. A 8 Órai Újság 1919. október 22-i számában feljelentését nyilvánosságra hozta. Többek között szóvátette, hogy a személyi „tisztogatás" körül van még teendő, pl. ott van még a könyvtárban Leitgeb (helyesen: Leitgib) János, „az a buzgó elvtárs, aki a 15. munkásezred ötödik zászlóalját egymaga megszervezte" és mellette Medvei Mária és Sauber (helyesen: Szauder) Erzsébet „még ma is lelkes harcosai a kommunizmusnak"[72] Sípos szerint a könyvtár „szakkatalógusa tudományos szempontból teljesen hasznavehetetlen . . ." Az említett lap két nappal későbbi száma szerint Sipos Kamillót az ekkor éppen szabadlábon levő Braun Róbert rágalmazásért beperelte, és bár Sípos hangoztatta, hogy az ügy visszájára fog fordulni és majd „Bódy polgármesternek és Wildner tanácsnoknak is nagyon kellemetlen lesz ez a per", — a bíróság előtt ismét Sípos maradt alul.

Mindezek azonban csak előcsatározások voltak. Ezek közé tartozik az „Új Nemzedék" című szélsőséges ellenforradalmár napilap ez idő tájt megjelent „*A bolsevizmus melegágya — A fővárosi könyvtár üzelmei*" című iromány is. (1919. okt. 20) mely az intézménynek a háborúellenes mozgalmak és a forradalmak előkészítése körüli szerepét vázolva kijelenti:

> „Nekünk jogunk és kötelességünk követelni, hogy a könyvtár személyzetét alaposan tisztogassák meg a destruktív szellemű elemektől és lelkiismeretesen rostálják meg azt a sok szemetet, amelyet a könyvtár hosszú évek során tudományos munkákként összevásárolt. Éber figyelemmel fogjuk kísérni a város részéről megindított revíziónak minden mozzanatát... És napirenden tartjuk a Városi Könyvtár dolgait, amíg az ... nem forradalmi propagandaműhely, de igazi könyvtár, a kultúra komoly terjesztője lesz."

A város vezetősége az említetteknél semmivel sem volt kevésbé ellenforradalmi érzelmű s mint már a korábbi fejezetekből is láttuk, „megtette a maga kötelességét". — A sorozatos támadásoknak azonban végül mégis eredménye lett: szélsőjobboldalról egy *olyan veszedelmes akció indult el* a könyvtár ellen, *mely csaknem végzetes és jóvátehetetlen következményekkel járt*, siker esetén gyakorlatilag az intézmény teljes felszámolását eredményezte volna. Íme az ügy részletei:

1920. március 28-án egy vaskos iratcsomót tettek le a néhány héttel korábban kormányzóvá választott Horthy kultuszminiszterének, *Haller* Istvánnak asztalára. Az aktacsomag egy *Mosdóssy* Imre miniszteri tanácsos, a székesfőváros királyi tanfelügyelője által készített 5 oldalas feljelentést és több terjedelmes mellékletet tartalmazott. Szó szerint idézzük a hosszadalmas beadvány bevezető részét:

> „1076/920 márc. 28. Nagyméltóságú Miniszter Úr, Kegyelmes Uram! — Az a szomorú jelenség, hogy a főváros tanítóságának nagy száma a szociáldemokrata irányzat és törekvés szolgálatába állott és egy részük később a kommunista eszmék harcosává vált, szükségessé teszi azon okok kinyomozását, amelyek ezen eredményt előidézték. — A főváros közéleti viszonyait és közintézményeit e tekintetben tanulmányozva az alábbiakban van szerencsém rámutatni arra, hogy ezen okok közül egyik igen lényeges faktor volt a székesfővárosi könyvtár, melynek szellemi irányzata olyan kíméletlen következetességgel és szívós kitartással törekedett a szociáldemokrata eszmék térhódítására, a kommunista szellem számára talaj keresésére, hogy a főváros tanítósága nagy részében előidézett káros hatást lehetetlen a véletlen művének tekinteni, ellenkezően nagy részben a könyvtár részéről tanúsított tervszerű működése egyik szükségszerű és majdnem elkerülhetetlen következménye gyanánt lehet megállapítani. — Épp ezért az alábbiakban van szerencsém a székesfővárosi könyvtár jelentőségére mély tisztelettel rámutatni, mely pedagógiai, sociál-politikai, kultúrális szempontból egyaránt a leggondosabb figyelmet és a legsürgősebben eszközlendő intézkedéseket igényelné..."[73]

[72] Az előzményekből már mi is tudjuk, hogy a felsoroltak közül egy sem volt kommunista. — Leitgib János éppenséggel nagyon is távol állott attól, hogy akár a legcsekélyebb baloldalisággal lehetett volna „vádolni".

[73] Főv. Lev.-tár Tanácsi iratok XIV. ü. o. 471/1913. — Fogalmazási hibák az eredetiben.

A feljelentés a továbbiakban elég zavarosan s néhol a stílus szabályait is mellőzve bizonygatja, hogy a fővárosi könyvtár „joggal tekinthető minden állámellenes törekvés elsőrangú képzőintézetének". — Ezt a mondatot és a felhozott bizonyítékokat szó szerint, vagy majdnem szó szerint megtalálhatjuk Sípos Kamillónak azokban az 1916 óta a könyvtár ellen intézett támadó irataiban, melyekre már fentebb utaltunk. — Mosdóssy feljelentése a Síposéival szemben ott hoz újat, hogy különösen a tanítóságnak a könyvtár által végrehajtott „szocialista fertőzését" hangoztatja.

A beadvány kiemeli, hogy az intézményt

„elősegítette e munkájában az is, hogy a fővárosban e könyvtárban lehet legkönnyebben könyvhöz jutni..."

Ugyancsak a Sipos Kamillóval való szellemi rokonságra vall az az ostobaság, amelyet a könyvtár tudományos jellegéről állít:

„Ami pedig a könyvtár tudományos voltát illeti, arra... már a Dewey rendszerű decimális osztályozás alkalmazása is rámutathat, ami minden tudományos rendszertant felborít..."

A beadvány különben név szerint is felemlíti Sípos Kamillót, a könyvtár elleni korábbi akcióinak meddőségét panaszolja fel és elmarasztalja a főváros „közömbös és nemtörődöm" vezetőségét, amely miatt az állapotok idáig fajultak.

Mosdóssy vádiratát a magas minisztérium valóban nem fektette el, ellenkezőleg, a legkomolyabban foglalkozott az üggyel. Haller miniszter két szakembernek küldte meg javaslattételre a feljelentést. *Melich* János, a Széchényi Könyvtár igazgatója volt az egyik, *Gulyás* Pál, ugyancsak a Széchényi könyvtár munkatársa, egyszersmind az ekkor már végsőket vergődő Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége előadója a másik.

Gulyás Pál, a mélyen konzervatív, klerikális könyvtári szakember, Síposhoz hasonlóan már régi ismerőse volt a fővárosi könyvtárnak. Gulyás minősítette elsőként zűrzavarosnak a könyvtárban alkalmazott Dewey-féle tizedes osztályozási rendszert, amely azóta csaknem az egész földkerekségen elterjedt. 1910 óta Gulyás rendszeresen támadta a könyvtár haladó irányzatát, mint erre más alkalommal rámutattunk.[74]

Gulyás Pál 1920. április 27-i keltezéssel küldte meg szakvéleményét a minisztériumnak. Ebben mindenekelőtt leszögezte, hogy a leleplezés elsőségének érdeme az övé, ő már rég megmondotta, hogy Szabó Ervin a fővárosi könyvtár igazgatója

„Sub titulo 'államtudomány' központi könyvtárának magvául egy kombattáns szocialista könyvtárat tett meg."[75]

Gulyás elismeri, hogy Szabó Ervin konzervatív klerikális anyagot is gyűjtött, de szerinte ezt csupán azért tette, hogy a pártpolitikai harcokhoz az ellentábor iratai is meglegyenek. Majd a következőket írja Gulyás:

„A múlt év szomorú eseményei (a Tanácsköztársaságra utalt így. —Szerk. megj.) azután teljes mértékben igazolták a haza sorsáért és a jogrend épségéért aggódók vádjait és teljesen igazat kell adnom Mosdóssy Imre min. tan. úrnak, amikor a Városi Nyilvános Könyvtár részletes megvizsgálását javasolja."

Gulyás a továbbiakban kifejti, hogy nemcsak a tudományos, hanem a szépirodalmi anyagot is revízió alá kell venni és hozzáfűzi:

„Emellett több oly intézkedésre is szükség volna, mely lehetetlenné teszi, hogy a könyvtár nagy szabadsága a még eléggé nem érett elemekre is kiterjesztessék. E tekintetben javasolom az ifjúsági osztályok teljes megszüntetését... A könyvtár egyéb osztályainak használatát pedig a betöltött 18-ik évhez javaslom kötni... A középfokú

[74] Ld.: Remete László: Reakciós hadjárat ... — A FSZEK Évkve 1949—1954. p. 69—83.
[75] Főv. Lev.-tár Tanácsi iratok XIV. ü.o. 471/1913

iskolák tanulóival kapcsolatban az iskola igazgatóságának külön írásos beleegyezése, iskolába nem járóknak pedig az apa, vagy a gyám beleegyezése... katonáknak altiszttől lefelé, csakis a katonai fölöttes hatóságuk útján kiállított írásbeli engedély alapján volna szabad a könyvtár olvasótermeit és kölcsönkönyvtárát igénybevenni..."

Kezeltessék tehát a könyvtár mint fertőző góc, amelybe a „nép gyermekei" csak kivételképpen és megfelelő engedélyekkel felszerelve léphetnek be. Ez is tökéletesen megfelelt a nemzetet „felkaroló" úri rend szellemének.

Befejezésül Gulyás *„az állam szolgálatában álló megbízható könyvtári szakembernek... kormánybiztosnak leendő kiküldetését"* sürgeti. — Gulyás *nem írta oda*, hogy legyen ez a kormánybiztos *Gulyás Pál.*

Melich János jelentése május 21-én készült el és ebben főként Gulyás érveit ismételgette azzal a konkrét javaslattal kiegészítve, hogy a fővárosi könyvtárból csináljanak „egy nagyszabású közművelődési könyvtárat" és állítsanak élére „egy céltudatos és vasakaratú, nagyismeretű férfiút." A „megbízandó, illetőleg könyvtárigazgatóvá kinevezendő szakférfiú" vezetésével

„részben vagy egészben államosittatnék a fővárosi könyvtár, egész személyzetét a vallás- és közoktatásügyi minisztérium nevezné ki s ez a személyzet az ő hatáskörébe tartozzon."[76]

Melich János sem állította *ebben* a javaslatában, hogy Gulyás Pálnak kell az új igazgatónak lennie.

A Mosdóssy—Gulyás—Melich-féle javaslatok következtében előállott az a furcsa helyzet, hogy az *ellenforradalmi kormány*, a semmivel sem kevésbé *ellenforradalmi városvezetőséggel került szembe.*

A minisztérium vizsgálata a legnagyobb titokzatosság közepette indult meg, de Sipőczék kémeik útján mégis megneszelhették a dolgot. Ezzel magyarázható, hogy Sipőcz polgármester Kremmer Dezsőtől kért sürgős jelentést: hogyan is áll a könyvtár ügye. — Kremmer 1920. május 31-i emlékiratában ugyanolyan kifejezésekkel taposta sárba a fővárosi könyvtár múltját, mint Mosdóssyék és Melichék, — pedig Kremmer már hét éve dolgozott ebben az intézményben, de jól tudta, hogy az ellenforradalom érdekében kifejtett egész addigi tevékenysége sem biztosíték arra, hogy belőle, aki ekkor még mindig csak megbízott vezető volt, könyvtárigazgatót csináljanak. Az emlékiratban saját és egyelvű társai Tanácsköztársaság alatti szereplését így jellemezte:

„A könyvtári kar néhány megmaradt tagja, azok, akik a világmegváltó eszméket nem tudták méltányolni, mellőzésnek, sőt rendszeres politikai üldöztetésnek voltak kitéve."[77]

Hogy ez az „üldöztetés" — homlokegyenest ellentétben az általa pártfogolt rendszer eljárásával — rendőrbot, internálótábor, elbocsátások és fegyelmik helyett többek közt abban nyilvánult meg, hogy Kremmer Dezső és társai a Tanácsköztársaság által rendezett könyvtáros kurzuson adtak elő, ezt természetesen „elfelejtette" megemlíteni jóllehet ennek még a Tanácsköztársaság hivatalos lapjában is nyoma maradt. — A hét fejezetből álló emlékirat az ellenforradalom kezdeti szakaszát ilyen szerény cím alatt méltatja: „Új vezető, új szellem". Itt sorolja fel a „nemzeti megújhodás" érdekében tett azon intézkedéseit, amelyeket részben az ezen emlékirathoz mellékelt dokumentumokból a megelőző fejezetekben idéztünk.— Az emlékirat nagy büszkén hivatkozik arra, hogy

„a könyvtár olvasóinak összetétele az új, nemzeti szellem kidomborodása kapcsán lassanként megváltozott. A keresztény jó középosztály... törzsközönségünket alkotja."

---

[76] Uo.
[77] Uo.

Ennek bizonyítására mindjárt statisztikai táblázatot is mellékel, mely szerint 878 olvasó közül mindössze 19 a bérmunkás. Hivatkozik arra is, hogy 1919. októberében a kommunista anyagot a rendőrségre szállította, hogy Drescher Pállal és Enyvvári Jenővel megrostálták a kerületi könyvtárak állományát, hogy az antant megszálló parancsnokain kívül a külügyminisztérium hírszerző osztályával is jó kapcsolatot teremtett.

Különösen figyelemre méltó a beadvány „Új könyvtárpolitika" című fejezete, ahol Kremmer ugyanazt bizonygatja, amit tőle függetlenül Melich és Gulyás: a fővárosi könyvtár központját *„egyetemes jellegű kultúrkönyvtárhoz illő minden tudománynak reprezentáns műveit gyűjtő"* intézménnyé kell átalakítani.

A könyvbeszerzés új szempontjaként hangoztatja Kremmer, hogy a leggondosabban mérlegeli a vásárlásokat és így *„még véletlenül se kerül a könyvtárba olyan mű, mely távoli vonatkozásban is a régi destruktiv irányt szolgálja."* Végül a személyzeti viszonyokat jellemezve megállapítja, hogy az elbocsátások és fegyelmik után 1920-ban ugyanannyi tisztviselője van a könyvtárnak, mint 1914-ben volt: 32 személy.

Mindent egybevetve: Kremmer „tiszta" lelkiismerettel állíthatta, hogy ami őt illeti, már eddig is mindent megtett a „félresiklott" könyvtár „helyes" irányba tereléséért.

Mikor Kremmer önmaga védelmére írott emlékirata Sipőczhöz befutott, már a polgármester kezében volt *a minisztérium leirata*, mely 1920. június 2-i keltezéssel elrendelte, hogy öttagú bizottság vizsgálja ki a fővárosi könyvtár szerepét

> „tekintettel azon eminens veszélyre, amelyet a fővárosi nyilvános könyvtár nemzeti és kultúrális szempontból még ma is magában rejt."[78]

A bizottság tagjaivá *Czakó* Elemér miniszteri tanácsost, *Kremmer* Dezső könyvtárvezetőt, *Mosdóssy* Imre miniszteri tanácsost, *Melich* Jánost, a Széchenyi Könyvtár igazgatóját és a minisztérium részéről *Gulyás* Pált nevezték ki.

1920. június 12-én már össze is ült a társaság, mégpedig Sípőcz Jenő hivatali szobájában és egy háromtagú, Kremmerből, Gulyásból és Melichből álló különbizottságot választott a vizsgálat tényleges lefolytatására. A főváros tehát kisebbségi képviseletet kapott a két államival szemben. Ebből nem sok jó származhatott a könyvtárra nézve.

A „titok", amelyről most már ilyen sokan tudtak, nem maradhatott továbbra is titok:

> *„Öttagú bizottság vizsgálja meg a fővárosi könyvtár ügyeit. — Gulyás Pál dr. lesz az új igazgató."*

Vastagbetűs cím alatt hozza a szenzációs tudósítást a történtekről a 8 Órai Újság 1920. július 13-i száma. — A cikk szerzője nincs megjelölve, de miután, mint láttuk, ugyanebből a lapból küldözte mérges nyilait az egész ügy hátterében rejtőzködő Sipos Kamilló a könyvtár ellen néhány hónappal előbb, feltehető, hogy ezúttal is ő volt a diadalmas ujjongó.

És ugyanezen írás címét olvasva, most már nem lehet kétségünk, hogy csupán a formaságok betartása miatt hagyták el korábban Gulyás Pál nevét Melich és Gulyás, amikor új vezetőt javasoltak.

A lap egyébként arról is tudósít, hogy *Pekár* Gyula államtitkár vezeti az egész vizsgálatot és, hogy *„három esztendőre visszamenőleg akarják megvizsgálni hová, kinek és milyen könyveket adott ki a könyvtár kölcsönzésre"*, emellett további személyi „tisztogatásra" is kilátás van.

Sípos Kamilló már-már úgy érezhette, hogy egyik nagy célkitűzése valóra válik. Ezt fejezte ki a szélső jobboldali „Virradat" című lap 1920. július 29-i számában megjelent cikkében is. „A fővárosi könyvtár üzelmeire én hívtam fel a közfigyelmet. Évekig piszkáltam a sajtóban ezt a veszedelmes fészket," — kezdte diadalittas cikkét, mely hemzsegett a tudatlanságból fakadó tévedésektől. — Mellét verve dicsekedett ebben az írásban: Szabó Ervin „halálához hírlapi támadásaim is hozzájárultak." Követelte, hogy a szocialista anyagot, vagyis „a könyvtár műnyelvén nevezett 335-öt semmisítsék meg. Ez volna a legalaposabb megoldás" — mert nehéz volna a káros és nem káros anyag szétválasztása. Ő is követelte,

[78] Uo.

hogy a könyvtárigazgatót ne a főváros, hanem az állam nevezze ki és emellett most már a többi budapesti könyvtár revízióját is tűzzék napirendre.

Korai volt az öröm mind Gulyásék, mind Sípos részéről. A kormány törekvése *sértette a város autonómiáját* és erre még a kormánnyal egy elven levő Sípőczék is érzékenyen reagáltak. Az aktákat elfektették, Melichék tiltakozása ellenére a vizsgálóbizottság összehívását addig halogatták, míg lassan elévült az ügy, miniszterváltozás következett be. *Vass* János, az új kultuszminiszter felszólítására Sipőcz 1921. január 19-én már csak röviden válaszolt:

„Az átszervezésre kiküldött bizottság összehívását nem tartottam szükségesnek, mert a városi nyilvános könyvtár keresztény és nemzeti szellemben való vezetését a könyvtár jelenlegi vezetője garantálja."[79]

Sipőcz ugyanakkor kilátásba helyezte, hogy a könyvtár megfelelő irányban való fejlesztésének „intézményes biztosítása céljából a főváros szabályzatot készít elő". A csaknem könyvtárigazgatóvá lett Gulyás számára csekély kárpótlás lehetett, hogy a polgármesteri jelentés igéretet tett: a szabályzat elkészítésénél Melich és Gulyás észrevételeit figyelembe fogják venni.

* * *

Beosztottal, vagy olyan kívül álló ellenfelekkel, mint Gulyás és az örökké okvetetlenkedő Sípos voltak, viszonylag könnyen sikerült elbánni az eszközeiben éppen nem válogatós vezetőségnek. Keményebb diónak bizonyult ezeknél *Krisztics* Sándor.

Krisztics 1913-ban került a könyvtárba és a jó képességű fiatalembert az intézményvezetősége felkarolta, Szabó Ervin halála után már ő az ötödik a ranglistán. — Ez az állapot azonban nem elégíthette ki az akkor 28 esztendős ambiciózus fiatalembert. Az 1918-as ún. „őszirózsás" forradalom idején ő is politizálni kezdett: a *Területvédő Liga* (röviden: TEVÉL) alapítója, főtitkára lett. — A TEVÉL, az első forradalom alatt már ugyancsak működő Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME), Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE) és más ellenforradalmi céljaikat alig leplező szervezet mellett a burzsoázia politikai céljait szolgálta. A Tanácsköztársaságot megelőző hónapokban a magyar dolgozó néptömegek belső honfoglalásra készültek: a *földreform* végrehajtását, a *hadimilliomosok megadóztatását*, a szabotáló *gyárak köztulajdonba vételét* követelték egyre erőteljesebben. — A TEVÉL és testvérszervezetei ekkor adták ki a jelszót a *„nemzeti összefogásra"*, vagyis a paraszt és a földesúr, a munkás és a bankár testvéri összeölelkezésére, — az ország területi épségének védelme címén. — A városvezetés ekkor még részben burkolt ellenforradalmárok kezében volt, Bódy Tivadar polgármester 1919. februárjában Kriszticsnek kéthavi szabadságot ad „területvédelmi munkája" címén.[80] — Ez volt Krisztics *első szabadsága „hazafias elfoglaltsága"* ürügyén.

Szinte felesleges mondanunk, hogy amikor a Tanácsköztársaság vörös hadserege a már *szocialista* Magyarország határainak védelméért harcolt, a bősz területvédők *az ellenség győzelmére spekuláltak*. — Krisztics ekkor ellenforradalmi szervezkedésbe fogott s rövid időre lecsukták.

A román burzsoá megszállás, mint minden hasonszőrű „hazafinak", Kriszticsnek is meghozta a szabadságot. Ő, mint a *„nemzet mártirja"* visszatért ugyan egy-két alkalommal a könyvtárba, de nem azért, hogy itt dolgozzon, ő ugyanis magasabb régiók felé tört. A vele egy húron pendülő könyvtárvezetőség ugyanazon a napon, amikor Dienes, Kőhalmi és a többiek elleni feljelentését papírra vetette, mint igazságos, büntető és jutalmazó bíró, a megdicsőült Krisztics érdekében a következő beadványt küldte a polgármesterhez:

„Dr. Krisztics Sándor könyvtáros . . . három havi börtönének szörnyű szenvedései után azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy őt illetményei további meghagyása mellett 2 havi szabadságra terjesszem elő . . . Teszem ezt annál szivesebben, mert börtönéből

[79] Uo. 1921. jan. 19.
[80] FSZEK. Kvt. tört. Ir. Krisztics Sándor iratai.

töretlen energiával visszatérve, mert éppen ő az, aki az ujjáépítés nagy munkájában önzetlenül, minden ellenszolgáltatás nélkül hatalmas részt vesz, kinevezetetvén a miniszterelnök úr sajtófőnökhelyettesévé . . ."[81]

Egy későbbi hivatalos kimutatás szerint Krisztics 1919. június 10-étől augusztus 2-ig volt elzárva.[82] — Akárhogy is számoljuk, nem volt ez még két hónap sem, de ilyen csekélységen nem akadhatunk fenn. Krisztics érdemei az ellenforradalom szemében vitathatatlanok voltak, s természetes, hogy az *újabb kéthavi fizetéses szabadságot* is megkapta.

Ez az állapot azután még jó néhány esztendeig változatlanul fennmaradt. Fentebb idéztük Kremmer 1923-as könyvtártörténeti Kéziratát. Ebben a 33. lapon olvasható, hogy a Tanácsköztársaság bukása utáni tisztogatások miatt az intézményben rajta kívül mindössze még egy könyvtári státusban levő (meg nem nevezett) személy maradt, „aki viszont hazafias elfoglaltsága" címén távol volt. — Nos, Krisztics Sándor volt ez a hazafias elfoglaltságú férfiú. A könyvtári irattár dokumentumai szerint 1921. tavaszáig Kremmer változatlan lelkesedéssel pártfogolta Krisztics folytatólagos szabadságkérelmeit.[83]

Ekkor azonban közbejött valami: a város dönteni kívánt a könyvtár igazgatói székének végleges betöltéséről, Kremmer ugyanis mindaddig csak „megbízott vezető" volt. — Krisztics, aki úgy látszik, más területen nem érte el, amit akart. Kremmer mellett váratlanul esélyes, sőt esélyesebb jelöltként bukkant fel.

A Pesti Napló 1921. április 3-i számában olvashatjuk feltűnő szedéssel a következő címet:

„*Harc a Fővárosi Könyvtár igazgatói állásáért. — Kremmer Dezső vagy Krisztics Sándor? Protekció és kurzus.*"

A cikkből értesülünk arról, hogy Kremmerrel szemben Krisztics az első jelölt, „*őt támogatja Teleki miniszterelnök és ehhez képes természetesen Sipőcz Jenő is.*" Az ellenzéki Pesti Napló cikkírója a két rossz közül a kisebbiknek, Kremmernek fogja pártját:

„Kremmer szaktudásán felül is igyekezett az új rendszerhez hozzáidomulni: a könyvtárban nagy tisztogatást rendezett, tisztviselőket s főként könyveket buzgón kiselejtezett . . . Mégsem Kremmer Dezsőt akarja a főváros . . . holott Kremmer még iskolatársi viszonyban is áll Sipőcz polgármesterrel . . . A főváros tisztviselői körében főként az okoz nagy elkeseredést, hogy a kurzushoz való készséges hozzáidomulás sem ad semmi biztosítékot . . ."

Hasonlóan méltatlankodó tudósításokat közöltek más lapok is erről az ügyről („Fővárosi Hírlap" 1921. ápr. 6.) A szélsőjobboldali sajtó viszont Kriszticsnek fogta pártját.

Végül ebből a csatából is Sipőcz osztálytársa, Kremmer Dezső került ki győztesen: 1921. júniusában végérvényesen őt választják igazgatóvá.

A „nemzeti feladatok vállalásának" kétféle értelmezése azonban ezúttal végérvényesen éket vert a két „hazafi" közé. Ez külsőleg nem volt azonnal észrevehető, mert Kremmer, ha nem is oly szívélyes kommentárral, mint korábban, de változatlanul továbbitgatta Krisztics megújuló szabadságkérelmeit a polgármesterhez. A kulisszák mögött azonban Kremmer már készülődött, hogy az alulmaradt riválisnak megadja a kegyelemdöfést. 1922 májusában küldte be alább kivonatosan idézett szigorúan bizalmas javaslatát Sipőcz polgármesterhez:

„. . . Félszeg, s immár türhetetlen helyzet állott elő Krisztics Sándor kartárs szabadságoltatásával. Ugyanis nevezett könyvtáros immár a *negyedik* hivatali évét tölti szabadságon! . .Tisztelettel kérem Méltóságodat, kegyeskedjék nevezettet most már határozott színvallásra bírni, hogy hajlandó-e szolgálatát megkezdeni, vagy állásáról le akar-e mondani.

---

[81] Uo. 1919 aug. 13. Fogalmazási hiba az eredetiben.
[82] Uo. Személyzéti kimutatás 1919 déc. 12.
[83] Uo. Krisztics Sándor iratai.

Nyomatékosan kérem újból Méltóságodat, hogy könyvtári életünknek ezt az *utolsó fekélyét*,[84] ez állással való könnyelmű játékot megoldani kegyeskedjék. Mély tisztelettel Kremmer Dezső igazgató."[85]

Krisztics bizonyára nem tudta, hogy alaposan elfűrészelték alatta a fát, mert amikor a könyvtár aligazgatói státusának végleges betöltésére került sor, 1923-ban, Enyvvárival szemben, aki ezúttal már esélyesebb volt nála, ismét jelöltként lépett fel,[86] de kísérlete újból eredménytelen maradt.

1923. október 29-i keltezéssel Sipőcz polgármester sajátkezű aláírásával megérkezett a könyvtárvezetők által várva várt végzés, amely Krisztics et szolgálatából elbocsátotta.[87]

Az „önfeláldozó hazafi"-val, akinek a legfelsőbb körökig is jó összeköttetései voltak, mégsem lehetett ilyen könnyen elbánni. Krisztics addig pörösködött, amíg kereken 40 millió koronás végkielégítést utalt ki számára[88] a város. A könyvtár 1923-as évi jelentése szerint az egész esztendőben 10 160 000 koronát fordított a főváros az intézmény személyi kiadásaira.

Így tehát Krisztics egymaga kereken négyszer annyi végkielégítést kapott, öt évi munkátlanságáért, mint a könyvtár dolgozói együttesen egy esztendős munkájukért.

Ez még akkor is elképesztő arányta anság; ha számítá ba vesszük, hogy a végkielégítést az inf'áció egy mélyebb pontján folyósították.

Ha az ellenforradalmi könyvtárosok és könyvtáron kívüli ellenforradalmárok egymásközti viszonyával kapcsolatban feltesszük a kérdést, kinek volt igaza: a könyvtárvezetőség hivatalos jelentéseinek-e, vagy Sipőcz polgármester alábbi körlevelének — úgy hisszük, a fentiek ismeretében Sipőcznek kell igazat adnunk. — Az évi jelentések szerint 1920-tól a könyvtárban már „a csöndes komoly munkához . . . szükséges alaphangulat" uralkodott. De 1920-ban bocsátotta ki Sipőcz Jenő alábbi, nyomtatásban megjelent (kivonatosan idézett) körlevelét, mely az ellenkezőjéről szól:

„Budapest Székesfőváros Polgármestere — 106.674/1920—I. szám. . . . *Körrendelet:* a főváros tisztikarában, amely azelőtt az egész országban mintául szolgált, a hivatalos fegyelem, a kartársi összetartás és a munkakedv hanyatlásnak indult . . . A legnagyobb aggodalommal látom és tapasztalom magam is, hogy nagy mértékben elharapódzott a fegyelmezetlenség, megszűnőben van a felsőbbség tisztelete és a tekintély szükségszerű elismerése s az egymást megértő kölcsönös szeretet és becsülés helyét a személyeskedés és gyűlölködés . . . a szertelen érvényesülési vágy . . . egymás lebecsülése foglalta el. Budapest, 1920. évi október hó 16-án. Sipőcz s.k. polgármester."[89]

Ez a körlevél, melyet a főváros közigazgatási bizottságának a fegyelem helyreállítása ügyében hozott határozataként adott ki a polgármester s mely szankciókat helyez kilátásba a fegyelemsértés ellen, a leghitelesebb forrásként tárja fel az ellenforradalom felülkerekedése után előállott helyzetet a főváros hivatalaiban, intézményeiben.

5. Wolff-párti merényletek a könyvtár ellen

A kutúrhistorikusok a Hitler-fasizmusnak tulajdonítják, hogy a középkori könyvégetések eszméjét a szellem világától való vak félelmükben feleleventették.

A történészeknek helyesbíteniük kell: az elsőség szégyenletes érdeme nem a barnaingeseké, de még csak nem is Mussolini feketeingesei jártak elől a példával. A szomorú „dicsőség" azoké, akik Mussolini és Hitler tanítómestereinek mondották magukat: a magyar fasisztáké.

Itt, Budapesten, 1921 júliusában s nem valami dühödt ellenforradalmi zúglapban, mint Sípos Kamilló tette, hanem a főváros törvényhatósága előtt és éppen a fővárosi könyv-

[84] Kremmer a fekély szót áthúzva „problémájá"-ra javította utólag.
[85] FSZEK Kvt.-tört. Ir. Krisztics Sándor iratai.
[86] Új Nemzedék 1923. jún. 21.
[87] FSZEK Kvt.-tört Ir. Krisztics Sándor iratai.
[88] Uo. és Főv. Közlöny 1924.
[89] Uo. Ellenf. 1920. okt. 16.

tár anyagával kapcsolatban vetették fel először a modern könyvégetések gondolatát. Nem is akárki volt az a személy, aki hangoztatta, hogy *„látni akarok egy könyvmáglyát . . .”* a fővárosi könyvtár könyveiből; *Wolff* Károly volt ez, akkor a *budapesti várospolitika* teljhatalmú *diktátora*, aki a Budapest életére ráterpeszkedő, a lakosság többségét kitevő munkásválasztók kirekesztése után uralkodóvá lett Keresztény Községi Párt vezére volt.

Wolff Károlynak a törvényhatóság pénzügyi bizottságában 1921. július 4-én elhangzott váratlan és dühödt kirohanása a fővárosi könyvtár ellen szemléletesen bizonyítja, hogy a magyar fasizmus szélsőséges figurái annyi személyi- és könyvtisztogatás után is habzó gyülölettel és félelemmel tekintettek a tudománynak erre a fellegvárára.

A pénzügyi bizottság aznapi programja elég szürkének igérkezett. A fővárosi könyvtár költségvetési előirányzatáról vitatkoztak. Szó esett arról, hogy új könyvtárfiók nyitásához megfelelő összeget kellene biztosítani. *Platthy* György bizottsági tag felszólalásában szóvátette, hogy a könyvtárosok fizetése alacsonyabb az átlagos könyvkötői fizetésnél. Ezután Platthynak arról a javaslatáról kezdtek tanácskozni: helyes lenne-e vagy sem, ha a könyvtárosok kitanulnák a könyvkötést, hogy szabad idejükben végzett könyvkötői munkával egészítsék ki keresetüket.

Ekkor váratlanul a város kényura, *Wolff* Károly jelentkezett szólásra. Azzal kezdte, hogy ő nem részletkérdésekkel foglalkozik, hanem *„érdemileg”* kíván a fővárosi könyvtárról beszélni. — Hosszadalmas és folytonos ismétlésekbe gabalyodó hozzászólásából jellemző kor-dokumentumként adjuk a következő részleteket:

„Köztudomású dolog, hogy a városi könyvtár volt az a fészek, ahol elrejtették azokat a szellemi termékeket, amely szellemi termékek hivatva voltak a lelkeket tévútra vezetni . . . A városi könyvtár volt a fészke annak a vezérkarnak, amely már évtizedekkel ezelőtt tudatosan dolgozott a proletárdiktatúra előkészítésén. (Úgy van!) . . . Évtizedek óta a keresztény világnézet alapján művelt filozófiai és társadalomtani munkákat tudatosan elfojtották . . . A könyvtárakban élő páholytestvérek verték a békókat rá az emberek lelkére . . .

Én a legfontosabb kérdések egyikének tartanám a városi könyvtár anyagának szakalapon leendő átrostálását (élénk helyeslés).

Tűzre azokkal a könyvekkel, amelyek hivatva vannak a lelkekre újabb decenniumok alapján megint csak békókat verni . . .

Éppen azért nagy súlyt helyezek az ottani alkalmazottak helyes kiválasztására és beosztására, s . . . a városi könyvtárat a legélesebb kritika tárgyává fogjuk tenni és figyelemmel fogjuk kísérni az ott folytatott működést . . . Majd ha át fogják revidiálni, akkor fogjuk a judeo-szabadkőműves közvéleménynek prezentálni azt a nagy máglyarakást, amely azokat a béklyókat jelentette . . .[90]

A közgyűlésen jelenlevő főhivatalnokok, akik lelkük mélyén a bizottsági tagok többségével együtt ugyanazt szerették volna, mint a „vezér”, bizonyára úgy látták, hogy Wolff ismét elgaloppírozta magát. A magyar fasizmus a huszas években még nem engedhette meg magának, hogy barbár arculatát ilyen nyíltan kimutassa. *Buzáth* János alpolgármester csitítani próbálta dühöngő főnökét. *Joánovich* Pál bizottsági tag arról kezdett beszélni, hogy a fővárosi könyvtár nem elég gondosan gyűjti a világháború anyagát. A szakelőadóként jelenlévő Kremmer Dezső könyvtárigazgató is megpróbálta csillapítani Wolff olimpuszi haragját, s előadta, hogy az elmúlt két esztendőben már volt rostálás, a megmaradt „destruktív” anyagot zár alá vették, majd hozzátette, hogy szerinte a „főbaj”: főleg a fiatal generációt fertőzte meg a könyvtár. — Wolff félbeszakította Kremmert: „Nincsenek bilincsek? — Tessék!”

Kremmer Dezső „az ifjúság megfertőzöttségére” vonatkozó megjegyzésével tehát Wolffnak érvet szolgáltatott azokkal a mérsékelt polgári elemekkel szemben, akik a Bárczy-rezsim kultúrpolitikáját védték, Wolffékét pedig támadták.

---

[90] Fővárosi Közlöny 1921. 2. sz. melléklet No 28-hoz. p. 43—44.

Kremmer felbátorodva Wolffnál aratott sikerén, buzgón bizonygatta, hogy ő húsz éven aluliaknak már kezdettől fogva nem adott ki „bizonyos könyveket, még ha egyetemi hallgatók is voltak", ugyanakkor felhívta Wolff figyelmét arra, hogy bizonyos „demokratikus" látszatot meg kell tartani:

„Méltóztassék figyelembe venni, hogy úgy mondjam, elméletben minden budapesti polgár számára nyitva vagyunk az összes könyveinkkel... Amennyiben az olvasókat önkényűleg két részre kellett osztanom: megbízhatókra és megbízhatatlanokra — itt óvatosnak kellett lennem... amidőn bizonyos olvasókat, idősebbeket is félre kellett tólnom... A könyvtár a régi időkben elsősorban szociológiai szakkönyvtár volt... kétségkívül bizonyos merev kereteken belül...
Wolff Károly közbeszólása: 'Csak marxi irányban. A keresztény szociológiát nem vették'.
Kremmer Dezső könyvtárigazgató: [válasza] 'Nem'
Wolff Károly: ‚Itt van a hivatalos kijelentés, hogy nem'."[91]

Mint látjuk, Kremmer óvatos akart lenni és még Wolff Károly jelenlétében sem merte azt a hazugságot kimondani, hogy Szabó Ervin könyvtára marxista könyvtár volt. Ő csak annyit kockáztatott meg: bizonyos „merev kereteken belül" volt a fővárosi könyvtár társadalomtudományi gyűjtemény. — Wolffnak azonban, mivel ő maga annyit értett a könyvtárhoz, mint hajdú a harangöntéshez, világos érvekre volt szüksége a Szabó Ervin-i hagyatékot védelmező belső ellenzékkel és a külföldi leleplezésekkel szemben. Ezért Wolff szinte szájába rágta Kremmernek azt, hogy a fővárosi könyvtár kereszténységszocialista anyagot nem vásárolt, hanem egyoldalúan marxi irányzatú volt. — És Kremmer, hogy pozícióját megvédje, hajlongva helyeselt. — Idézzük itt még egyszer Kremmernek 1919. augusztus 29-én Bódy Tivadarhoz küldött iratából a következő sorokat:

„Könyvtárunk teljesen objektív gyűjtőhelye lévén a társadalmi tudományoknak, belőle egyként merít szocialista és klerikális magának megfelelőt."[92]

Amikor a fenti sorokat írta Kremmer, még „kezdő" ellenforradalmár volt és nem látta tisztán, hogyan kell alkalmazni a nemzeti éra *„pártatlanságot"* hirdető jelszavait.

Kremmer a hozzászólása további részében jelentette be, a nyilvánosság előtt ezúttal először, hogy a fővárosi könyvtárat *„általános tudományos könyvtárrá"* fejlesztik, mert „mint *szociálpolitikai könyvtárnak jövője nincs*" és mert „általában tudománytani szempontból egy kimondott szakkönyvtár egy nagyszabású városhoz, municipális fővároshoz nem méltó". — Joanovich Pál bizottsági tag hozzászólására válaszolva büszkén közölte, hogy a főváros nemcsak a világháborúról szóló legfontosabb művekkel rendelkezik, hanem, úgymond, „tíz füzetben kiadtuk ennek a kérdésnek a bibliográfiáját is". — Mint minden esetben, ezúttal is „elfelejtette" Kremmer hozzátenni, hogy a világháború könyvészetének ezt a tízfüzetes sorozatát éppen úgy a könyvtár forradalmi korszakában, vagyis a Szabó Ervin-i korszakban adták ki, mint annyi mást, amivel az ellenforradalmi vezetők dicsekedtek.

Wolff kirohanása és Kremmer szégyenletes szereplése széles sajtóvisszahangot váltott ki (l. a „Budapesti Hírlap", „Az Újság", „Népszava", „Világ", „A Nép" stb. 1921 júl. 5-i számait). — Kremmer a maga részéről az ellenzék felháborodásának nyomása alatt a szélsőjobboldali „A Nép" című lap hasábjain próbált magyarázkodni; elismerte, hogy ellentétben városházi felszólalásával, kereszténységszocialista és klerikális anyag is volt a fővárosi könyvtárban, de szerinte *„ez nem volt tökéletesen kiépítve"*. Két héttel később a Wolff könyvégetési tervei nyomán támadt általános felzúdulás eredményeként az ellenforradalmi könyvtárvezetőség még inkább meghátrált és odanyilatkozott, hogy a könyvtár 140 000 kötetnyi anyagából „mindössze 10 000 destruktív", de ezeket sem fogják elégetni, csupán továbbra is elzárják az olvasók elől. („Az Est" 1921. júl. 17.)

---

[91] Uo.
[92] FSZEK Kvt.-tört. Ir. Ellenf. 1919. aug. 29.

Kremmer talán azt hitte, hogy a Wolff Károly előtti megalázkodó viselkedésével megnyeri a Keresztény Községi Párt vezérének jóindulatu támogatását. Rövidesen az ellenkezőjéről kellett meggyőződnie.

1921 novemberében került ismét útjába Wolfféknak a fővárosi könyvtár. *Klubbhelyiségre* volt szüksége a kereszténypártnak és a nagy lakáshiány idején ezt ott igyekezett magának biztosítani, ahol a legkisebb ellenállásra talált. Kremmerék viselkedéséből már meggyőződhettek, hogy itt nem lesz nehéz dolguk. — A kereszténypárt kiszemelte magának az 1917-ben Szabó Ervin vezetése idején nagy áldozatok árán megszerzett Királyi Pál utcai könyvtárhelyiségeket, az 1-es számú fiókkönyvtár otthonát.

Nem lehetett „véletlen": Kremmer Dezső éppen ez idő tájt küldte a polgármesteri hivatalba felterjesztését, melyben többek között ezt olvashatjuk:

„A Királyi Pál utca 11. számú ház földszintjén és emeletén levő fiókkönyvtárhelyiségeink (1. sz. fiók) ma már teljesen alkalmatlanok könyvtári célokra. Egyrészt a földszinti helyiség óriási földigérő üvegablakai miatt fűthetetlen, másrészt a megszaporodott forgalom lebonyolítására, valamint a megszaporodott könyvállomány könyvtártechnikai szempontoknak megfelelő felállítására a helyiség már nem alkalmas."[93]

A továbbiakban a könyvtárvezetőség kéri, hogy az 1-es számú könyvtár részére a Sándor (ma: Bródy Sándor) utcai ún. régi képviselőház épületében a felszámolás alatt levő Népjóléti Központ egyes megüresedő utcai helyiségeit utalja ki a főváros.

Wolffék tehát jól számítottak: maga a könyvtárigazgató bizonyította, hogy az 1-es számú fiók helyiségének átadása „szakszempontból" szükséges. Az események ezután gyors egymásutánban követték egymást. 1921. november 12-én már bútorleltárt készítettek, melyre az igazgató sajátkezűleg jegyezte fel:

„A könyvtári bútorzatot a párt emberei viszik át felelősség terhe mellett."[94]

A virágzó könyvtárfiók *kitelepítéséhez* még embereket is adott a Wolff-párt; ami az új helyiségeket illeti, a dolog már nem ment olyan könnyen, pedig a Népjóléti Központ is a városházához tartozott s a városházán Wolffék voltak az urak. — Kremmer több iratában s a könyvtár 1921-es Évkönyvében is utal arra, hogy neki a Népjóléti Központ utcai frontján igértek megfelelő számú helyiséget az 1-es fiók felnőtt- és ifjúsági kölcsönzője és olvasóterme elhelyezéséhez. A felnőtt részleg számára, mely a Királyi Pál utcai épület földszintjén, tehát Kremmer szerint a fűthetetlen helyiségekben volt, egyáltalában nem ajánlottak fel kárpótlást. — Ez végül is maradt a régi helyén, nyilván azért, mert a kereszténypártnak egyelőre nem volt szüksége rá. A Királyi Pál utcai gyermekkönyvtár és felnőtt folyóiratolvasó öt helyisége ellenében kapott a könyvtár összesen három helyiséget, de ezeket is „hátul az udvarban" a volt könyvelőség és könyvtár céljait szolgáló helyiségekből. Egy külön beadványból tudjuk meg a Népjóléti Központ oly komolytalanul vette a könyvtár ügyét, hogy még pincehelyiséget sem volt hajlandó adni, s így az ekkor beköszöntött télen fűteni sem tudtak.

Nem érdektelen idézni azokból a könyvtárigazgató által a Wolff-párt vezetőjéhez intézett levelekből, amelyekkel a hoppon maradt könyvtárvezető legalább az anyagi ráfizetéstől akart mentesülni: 1921. november 29-én Kremmer a Keresztény Községi Párt Titkári Hivatalának ír, hogy küldjön megbízottat a függőben maradt gazdasági ügyek rendezésére. A könyvtár kitelepítése után ugyanis számos, a főváros közönségének tulajdonát képező értéktárgy, fogasok, villanyfelszerelési és berendezési tárgyak, stb. maradtak a Keresztény Községi Pártra. — A párt Titkári Hivatala azonban senkit sem küldött Kremmerhez az elszámolás végett.

1922. január 5-én a könyvtárigazgató tiszteletteljes levelében egyenesen Wolff Károly „őméltóságához" fordult és felpanaszolta, hogy a párt levelét „válaszra sem méltatta".

[93] FSZEK Kvt.-tört. Ir. 1-es sz. fiók iratai. 1921. nov. 12.
[94] Uo.

— Wolff „őméltósága" úgylátszik egyetértett pártjának Titkári Hivatalával, mert ő sem méltatta válaszra Kremmer levelét. A mindenfelől kijátszott könyvtárigazgató ekkor 1922. január 17-i levelében Conlegner József keresztény községi párti bizottsági tagnál próbálkozott—ugyancsak hasztalan. A városháza uralkodó pártja természetesnek tartotta, hogy a könyvtárhelyiségek elrekvirálása mellett még az egyéb költségeket is a főváros adózó polgáraival fizettesse meg. — Sőt, vérszemet kapva, a földszinti felnőtt könyvtárrészleget is ki akarták lakoltatni. egy 1922. január 16-án kelt, a tanácshoz intézett könyvtári beadvány szerint Wolffék egyik fiókszervezete a Keresztény Szabóiparosok Országos Szövetsége Müller Antal országgyűlési képviselő és bizottsági tag aláírásával bejelentette az igényét a Királyi Pál utcai fiók földszinti helyiségeire. — Erre már valóságos riadalom támadt a fővárosi könyvtár berkeiben, nagy lótás-futás után sikerült valahogy az uralkodó párt falánkságát csillapítani; a földszinti helyiségek megmaradtak.

Az ellenzéki sajtó természetesen a maga részéről teljes mértékben kiaknázta Wolffék ellen ezt az újabb kultúrbotrányt. A „*Magyar Hírlap*", a „*Pesti Napló*", a „*Magyarország*", a „*Népszava*" stb. 1921 november-decemberi és 1922. januári számai sűrűn tértek ki a könyvtár körüli válságra. — A magyar kultúrhistóriában szinte páratlanul álló merényletsorozat még esztendők után is foglalkoztatta a közvéleményt: erre következtethetünk „*A Polgár*" című újság 1925. május 23-i számának „*Könyvtárból klubhelyiség*" című cikkéből, mely a Királyi Pál utcai könyvtár hányattatásait eleveníti fel. Az 1-es fiók további sorsára vonatkozóan itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a tekintélyét teljesen elvesztett könyvtárigazgatóságnak utóbb a régi képviselőházban levő helyiségekből is ki kellett költöztetnie az ifjúsági részleget és a felnőtt olvasótermet. A Királyi Pál utcai emeleti helyiségekkel kapcsolatban pedig jellemző mozzanatként hozzáfűzzük a fentiekhez, hogy a Wolff-párt *1927-ben* visszaadta ezeket a helyiségeket a fővárosnak és az akkori könyvtárigazgató, Enyvvári Jenő javaslatára a Wolffék által okozott károkat, a visszaalakítás nagyon borsos, *négyezer aranypengőt kitevő számláját ismét a főváros adózó polgáraival fizettették meg.*[95]

6. Négy és fél esztendős könyvtári munka mérlege

Vizsgáljuk meg, milyen hatással volt a könyvtár *fejlődési irányára* és *hétköznapi életére* az a romboló munka, melyről az előző fejezetekben számot adtunk. A mérleg készítése során elsősorban a hivatalos, nyomtatásban is közre adott ellenforradalmi jelentések[96] (a továbbiakban: „jelentés", „Évkönyv" és a vonatkozó évszám, lapszám) bevezetéseiből és statisztikai adataiból merítünk, mert ezek a minden valószínűség szerint szépített közlések is meggyőzően bizonyítják, milyen pusztítást okozott a „nemzeti megújulás" a könyvtárban.

* * *

Vessünk egy pillantást mindenekelőtt azokra a törekvésekre, amelyekkel a *könyvtár egészét* próbálták *jellegéből kiforgatni.*

Ismeretes, hogy a fővárosi könyvtár a Bárczy-rezsim liberálisabb keretei között Szabó Ervin és segítőtársai munkájának eredményeként a félig feudális Magyarország kulturális elmaradottságában külön színfolt, a főváros egyik nevezetessége volt modern felépítésével, rendkívüli mozgékonyságával, kiterjedt külföldi kapcsolataival, hézagot betöltő társadalomtudományi és várostörténeti központjával, az olvasók tömegeit vonzó fiókjaival, gyors tájékoztató szolgálatával, az idők által felvetett kérdésekre válaszoló bibliográfiai kiadványaival s a társadalom minden rétegének, értelmiségieknek, munkásoknak s polgároknak igényeit szemmel tartó könyvbeszerzési politikájával. Hazai viszonylatban egyedülálló volt ez az intézmény, de a fejlett nyugati kapitalista országokban már a múlt század végén, a századforduló táján tucatjával működtek hasonló szociológiai könyvtárak, mint amilyen

[95] Az említett adatokat l. FSZEK Kvt.-tört. Ir. 1-es sz. fiók iratai 1921—1927.
[96] A Városi Nyilvános Könyvtár jelentése az 1919. stb. évről.

a társadalomtudományi központ volt, és ezrével a „free public library"-k, a mindenki számára hozzáférhető közművelődési könyvtárak, melyek eredetileg mintául is szolgáltak a Szabó Ervini törekvéseknek.

De amit a gyarmatbirodalmakat szipolyozó, a háborún gazdagodó Anglia, Amerika el tudott viselni, azt nem tudta elviselni a szocialista forradalom győzelmével gyengeségére ráébredt magyar burzsoázia. Mikor 1919 augusztusa után a forradalmakat előkészítő tényezőket keresték, a fővárosi könyvtárban elsőrangú ellenséget fedeztek fel. A maguk szempontjából igazuk volt: a fővárosi könyvtár régi szervezete éppen elfogulatlansága miatt a sötétségbe a világosság egy sugarát hozta s ezért tolultak feléje szellemi felszabadulás után áhítozók. S olyan rendszerben, mely a lakosság többségét nyomorúságra vagy tengődésre ítélte, már puszta létével is valóban veszélyt jelentett egy olyan társadalomtudományi könyvtár, melynek anyagából a nyomor igazi okait is megtudhatta az olvasó.

Láttuk, hogy az ellenforradalom nemcsak felismerte a veszélyt, de nyomban cselekedett is. Ismételten utaltunk arra, hogy az új vezető, Kremmer Dezső, egy 1919. augusztusában a polgármesterhez küldött beadványában maga ismerte el, hogy a könyvtár anyagából *„egyként merithet szocialista és klerikális magának megfelelőt"*, de ugyanaz a Kremmer „helyes" érzékkel már az első napokban meghozta intézkedéseit, hogy *szocialista ne merithessen* az anyagból: a haladó szellemű könyvek egy részét a román burzsoá megszállóknak, másikat a rendőrségnek szolgáltatta ki és a maradékot szigorú zár alá helyezte. Tekintve azonban a könyvtár bonyolult jellegét, a baloldali anyag kiirtása csak a gyűjtemény olyan megsemmisítésével lett volna lehetséges, amelyet Wolff Károly és a vele hasonszőrűek sürgettek. Mivel ez a könyvtár megszűnését eredményezte volna, Kremmerék az intézmény védelmére kényszerültek. Az ellenforradalom főcsapásait továbbra is a könyvtár jellege ellen irányította és ellenszerként Kremmerék gyorsan rászánták magukat arra, hogy az intézmény egész jellegét megváltoztassák.

Az 1920-as jelentés 4. lapján olvashatjuk:

> „A könyvtár igazgatóságát felsőbb hatósága utasította, hogy — félretéve a régi szabályzattervezetet — egészen új könyvtári szabályrendeletet dolgozzon ki, mely a legkisebb részletkérdést is felölelje."

Az új szabályzattervezet (melyet végül csak 1925-ben hagytak jóvá és részletes ismertetésére a következő időszak tárgyalása folyamán térünk vissza) lényegében nem hozott már semmi újat az ellenforradalmi gyakorlattal szemben, csupán szentesítette azt: *a központi gyűjtemény társadalomtudományi jellegét felszámolták*, helyette a ködös *„általános tudományos könyvtár"* *„egyetemes kultúrintézet"* jelige alatt rúgták fel a Szabó Ervin-i hagyományokat, torzították el az európai viszonylatban is egyedül álló gyűjteményt. A fővárosi könyvtár *fiókjainak „free public library" jellege is megszünt*, a nemzeti egység, a pártatlanság jelszavainak leple alatt a fiókokat a „hazafias", értsd *fasiszta átnevelés fellegváraivá* igyekeztek kiépíteni.

Hogy ez a törekvésük *nem járt maradéktalan sikerrel*, hogy a könyvtár erős alapjai ezeket a súlyos csapásokat is kibírták, az nem az ellenforradalmi vezetőkön múlt.

Annyi bizonyos és erről akarva-akaratlanul maguk az ellenforradalmi korszak jelentései is beszélnek, hogy a nemrég virágzó intézmény számára csaknem végzetes megrázkódtatást jelentett ez a sajátságos „építőmunka".

A könyvtár tervszerű elsorvasztására irányuló törekvések a *költségvetési keret* folytonos zsugorodásában ütköztek ki a legszembetűnőbben. A számok, a könyvtárra fordított százezer — majd millió koronák, e tekintetben semmit sem mondanak, hiszen köztudomású, hogy 1919-ben a pénz rohamos felhígulása indult meg. Arra, hogy a könyvtárosok fizetése mindig messze mögötte maradt az áraknak, rámutatott Platthy György törvényhatósági tag idézett felszólalása is, melyben arra tett javaslatot, hogy a könyvtárosok tanulják ki a könyvkötészetet s így egészítsék ki mellékmunkával fizetésüket. (Platthy azonban azt is hozzátette: tud róla, hogy a különjuttatásokban részesülő igazgató nem szorul rá egyéb mellékkeresetre!) Ami a könyvtár anyagi fejlesztésének nyomo-

rúságos feltételeit illeti: az Évkönyvekben valósággal hemzsegnek az erről szóló sirámok. Az *1920-as* jelentés (p.4.) közli, hogy az infláció kellős közepén az évi költségvetés *„az előző évivel szemben alig számottevő emelkedést mutat."* s ez lehetetlen helyzetet teremtett, mert *„a forradalmak szomorú következményekép minden téren képzeletet fölülmuló drágulás állott be"*. — *1921-ben* már nem volt olyan naív lélek, aki hitelt adott volna ilyen történelemhamisításnak, — ekkor már nem hivatkoznak a forradalomra, mint az infláció okára, csupán tényként leszögezik: *„A látszólag nagyarányú költségvetés a könyvtár békebeli szintjének fenntartásához távolról sem volt elegendő"*. (Évkönyv p.2.) — *1922-ben* is kommentár nélkül tudósítanak arról, hogy *„A korona értékének lassú lemorzsolódása a jelentés évében is folytatódott"* (Évkönyv p.3.) s ezért gyors vásárlásokkal igyekeznek segíteni magukon, végül az *1923-as* jelentés (p.1.) már csak ennyit tud felhozni a *„megdöbbentő"*, *„válságos"* pénzügyi állapotok „mentségére": *„az a szomorú vigasztalásunk maradt, hogy a többi közkönyvtárak is hasonló nehézségekkel küzdöttek"*...

Az ellenforradalmi vezetőség természetesen hallgatott arról, hogy a háború okozta válság, az infláció ellenére sem került volna ily végzetes helyzetbe az intézmény, ha a városvezetőség csak valamennyire is törődött volna vele, ha az egykor tekintélynek örvendő könyvtárt nem tapossa sárba maga az új vezetőség. E szempontból nagyon jellemző, ha megnézzük az 1923-as év könyvtári költségvetésének végösszegét: ez *22,376 000 korona*; ebből a személyi kiadások 10,160 000 koronát, a könyvbeszerzés 4,100 000 koronát emésztettek fel. Ugyanez évben templomok toronyóráinak rendbehozatalára 775 000 K-t, templomi ének- és zenekarokra 42,000 000 K-t tudott fordítani a főváros. (Ld. Székesfőváros Költségvetése az 1923. évre p. 36-37.)

Ily körülmények között nem csodálatos, hogy a könyvtár *tudományos munkája* is a minimálisra zsugorodott. 1923-ig összesen öt kiadványra futotta a könyvtár erejéből: az 1918—1922-es évi jelentések kinyomtatására, ami korántsem jelentette azt, hogy az új vezetőség *idegen tollakkal*, a „destruktív kornak" termékeivel ne reprezentált volna. Láttuk, hogy Troubridge admirális szívéhez is az 1918-as kiadású „Duna" bibliográfia segítségével tudtak hozzáférkőzni — s Kremmer az 1914—1918 között megjelent világháborús bibliográfiákkal dicsekedett a közgyűlésen. Ezeknél nagyobb szabású akcióról ad hírt az 1922-es Évkönyv. (p. 1.):

> „Könyvtárunk résztvett 78 kiadványával a firenzei nemzetközi könyvkiállításon. A szakértők elismerő nyilatkozatai szerint a tekintélyes magyar kiállítási anyagba méltóan illeszkedett bele a kollekciónk."

Hogy a 78-ból legfeljebb négynek, az 1922-ig publikált jelentéseknek a kiadásáért illethette volna az elismerés a multat megtagadó vezetőséget — arról persze nem szólt a fáma.

Hatóságok, intézmények vagy egyének felkérésére kéziratos bibliográfiai összeállításokat ezekben az években is készítettek. A megkeresések jelentős része politikai tárgyú volt s ime a „tisztán marxi irányzatú" könyvtárból kitűnően tudtak meríteni ellenforradalmi tárgyú bibliográfiákhoz címanyagot. Így pl. az 1920-as jelentés 7. lapján ilyen című összeállításokról emlékeznek meg: *„A zsidókérdésről"*, *„A kommunizmusról"*, *„A kegyúri jogról"* *„Magyarország német orientációjáról"* stb.

Az 1922-es Évkönyv (p.6.) arról értesít, hogy „nyomtatásra készen áll a szakkatalógushoz készített betűrendes mutató." — Ennek megjelenéséről nem tudunk.

Az 1921-es Évkönyvben (p.1.) büszkén tudósít az igazgató arról, hogy őt az akkor megalakult Magyar Bibliophil Társaság alapító tagjává választották *„s evvel a ténnyel könyvtárunk kilépett abból a merev elkülönült helyzetéből, melyben a multban élt."* Kremmer személy szerint már jóval hamarabb elérte ezt: egy 1920 novemberéből fennmaradt irattári dokumentum szerint ő már akkor meghívást kapott Horthynak a „bűnös város"-ba történt bevonulása évfordulóján rendezett ünnepségre... A könyvtár „elkülönülése" valóban megszűnőben volt: a tőkés-földesúri Magyarország hivatalos támaszai 1919 után keblükre ölelték ezt az intézményt — a nép, az olvasók azonban annál kevésbbé, mint ezt az alábbi statisztikai adatokból látni fogjuk. 1919 előtt valóban más volt a helyzet: az „elkülönülés" olyasféle

volt, mint a hivatalos Magyarország által ugyancsak kitagadott, az irodalmon kívüli *Ady* Endréé. Róla írta az olykor irodalmi bírónak is felcsapó Kremmer: „*szilágysági színmagyar lelkét valósággal eltorzították... Nyugaték*" (*Kremmer* Dezső: Könyvek, olvasók. — A Nép 1921 aug. 8.)

A jelzett időszakban, pontosan 1922. április 10 és szeptember 1 között került sor a könyvtár egyetlen nagyobb szabású rendezvényére: a Magyar Bibliophil Társaság keretében Budapest egyesítésének 50. évfordulója (1923) előestéjén állított ki a fővárosi könyvtár az Iparművészeti Múzeum kupolacsarnokában a régi Pest-Budára vonatkozó anyagot, melynek katalógusát az Amicus cég ki is adta. — Az „egyedülálló" rendezvény megnyitásához a város teljes vezérkara Sipőcz Jenővel az élen, kivonult.

1923-ban ünnepelte a főváros Budapest egyesítésének 50. évfordulóját. Kremmerék nem akartak kimaradni az ünneplésből: egymás után nyilatkozatokat tettek, hogy a fővárosi könyvtár is fennállásának 50. évét ünnepli. Valójában ennek semmi alapja nem volt: 1873 a könyvtár előtörténete szempontjából éppen arról nevezetes, hogy a Pest városa által az egyesített Budapestre testált könyvtárépítő tervet az új törvényhatóság elvetette, a Budapesten levő könyvtárak nagy számára tekintettel „szükségtelennek" minősítette. Ezek a tények azonban akkor, 1923-ban ismeretlenek voltak még: az önünneplésből, amelyről a lapok megemlékeztek, így nem lett kultúrbotrány. — 1923 január 20-án határozta el a könyvtári bizottság, hogy *Ballagi* Aladárral és *Kremmer* Dezsővel összeállíttatja Budapest történeti bibliográfiáját. [97] Ballagi Aladár el is készült a maga részével, Kremmer azonban soha.

A fiókközönség „irodalmi ízlésének fejlesztésére" 1919 decemberében a jobboldali sajtó helyeslése mellett az 1. sz. (Királyi Pál utcai) fiók olvasótermében előadássorozatot indítottak. — Előadók a könyvtárosok voltak, Kremmer, Medvei Mária és mások. Drescher Pálnak Szabó Dezsőről tartott „erős fajiságú" előadása különösen elnyerte az úszító sajtó tetszését. A könyvtárosoknak némi mellékkeresetet hozó sorozat azonban néhány hét után anyagiak híján megrekedt.

Ennyiben foglalhatjuk össze a könyvtár 4 és fél esztendős tudományos és propagandisztikus munkáját.

Vegyük most szemügyre az intézménynek az *állománygyarapodás* terén elért eredményeit. Az évi jelentések e szempontból sem tudták eltitkolni, a kezdeti próbálkozások sikertelensége után nem titkolhatták tovább, hogy a beszerzés katasztrófálisan visszaesett. Ezt annál kevésbé tehették, mert saját, feltehetően szépített számadataik is erről árulkodtak.

Az ellenforradalmi vezetőség által kiadott 1918—1923-as jelentésekben lévő gyarapodási táblázatok végszámai a következők:

1918	1919	1920	1921	1922	1923
12 525	17 319	10 444	10 400	20 763	11 082

Arra, hogy ezek a számadatok nem megbízhatóak, elegendő bizonyíték a könyvtár irattárában levő másik hivatalos kimutatás,[98] mely az 1919-es év eredményeit összegezve utal az 1918-as gyarapodásra s ezt az évkönyv 12 525 kötetével szemben 14 691 kötetben jelöli meg. Ugyanebben a forrásban az 1919. év adata is némileg eltér a fentitől: itt 17 239 kötetről olvashatunk.

Az 1918—1923-asszámokat egybevetve külön kell rámutatnunk arra, amit az utóbb idézett irattári dokumentum említ, amikor Tanácsköztársaság alatti könyvtári gazdálkodást el-

[97] Fővárosi Közlöny 1923. jan. 24. p. 255.

[98] FSZEK Kvt.-tört. Ir. Ellenf. 1920. jan. Jalits Margit jelentés a Rendelőosztály 1919-es működéséről.

marasztalja, a hitelkeret túllépésével vádolja: „*A hitel túllépésének az az egy pozitiv eredménye volt, hogy a könyvtár könyvállománya számottevően gyarapodott*". — Nem bocsátkozunk annak bizonyításába, hogy a munkáshatalom helyesen járt el, amikor az 1918-as polgári városvezetés szűk költségvetési keretét a könyvtár számára kitágította, csupán azt emeljük ki, hogy az ellenforradalmi vezetőség is elismerte, hogy a munkáshatalom idején nagyarányú vásárlás folyt, bár erről a hivatalos évi jelentés mélyen hallgat. Ez utóbbi azonban mégis felemlíti, (Jelentés p.10.) hogy az 1919-es év gyarapodásához a Budai Könyvtáregyesület és az V. ker. Közjótékonysági Egyesület könyvtárainak a Tanácsköztársaság idején végrehajtott bekebelezése szintén igen nagy mértékű állománygazdagodást hoztak (öt híján 8000 kötetet találtak használhatónak s ezt 1919 augusztus után is megtartották).

Az imént idézett, belső használatra szánt dokumentumból, Jalits Margitnak a rendelő osztály vezetőjének (akit az ellenforradalmi vezetőség állított oda, mint „megbízható" személyt) az 1919-es évről szóló kéziratos jelentéséből tudjuk meg, hogy a jelzett év kiugró gyarapodási számához nagy mértékben hozzájárult *Szabó Ervin többezer kötetes hagyatéka és a „Könyvet a proletárnak!"* jelszó nyomán megindult adományozási hullám.

Mindezt egybevetve kétségtelenül megállapítható, hogy az 1919-es év 17 319 kötetnyi gyarapodása túlnyomórészt a Szabó Ervin hagyatékból (melyet 1919 *januárjában vett át a könyvtár*) a Tanácsköztársaság alatti nagyméretű könyvvásárlásból s az ugyanakkor a „Könyvet a proletárnak!" jelszó nyomán a könyvtár felé áradó ajándékokból tevődött össze.

Ezzel szemben az *ellenforradalom* 1919 augusztusában kezdődő uralmával *gyarapítás helyett a könyvanyag megcsonkítása*, (románoknak, rendőrségnek történt átszolgáltatások), kezdődött. Itt utalunk arra, hogy az új vezetőség a Budai Könyvtáregyesület és az V. ker. Közjótékonysági Egyesület anyagának kivételével a magántulajdon szentsége nevében sorra visszaadta azokat az elheverő és kihasználatlan egyesületi gyűjteményeket, melyeket a munkáshatalom, nagyon helyesen a fővárosi könyvtárba olvasztott. Az egyik ilyen aktusról irattári dokumentum is fennmaradt: Ispán Bálint a Ferencvárosi Polgári Kör nevében 1919. november 21-én írta alá a nyugtát, mely szerint „375 darab a Kör tulajdonából származó könyvet a Városi Könyvtárból átvett"[99].

A könyvtár-állománynak az ellenforradalmi vezetőség által folytatott herdálására újabb jellemző adalék Déri alpolgármesternek egy határozata, mely arról intézkedik, hogy a könyvtárvezetőség 60 könyvet adjon át a Keresztényszocialista Magántisztviselők Szövetségének[100]. — Hasonló bőkezűséget tanúsított a vezetőség a kalocsai fogház felügyelőségével szemben, amely a foglyok számára „vallásos, erkölcsnemesítő" stb. könyvek ajándékozását kérte. Kremmer 1920 junius 20-i levelében erről értesíti elvbarátját, hogy 300 kötetet készített elő elszállításra.[101].

Ugyanilyen „nagyvonalúságra" vallott az a manipuláció is, amelynek eredményeként a Szabó Ervin vezetése idején a könyvtárnak ajándékozott és országos viszonylatban egyedül álló orientalista gyűjtemények ritkaságait dobta piacra, juttatta kalmár kezekre a új vezetőség. Ez az akció (melyre fentebb utaltunk már) véletlen folytán kitudódott s a sajtóban valóságos vihart váltott ki („Népszava" 1921. febr. 9., „Magyar Hírlap" 1921. febr. 9., „Magyarság" 1921. febr. 9., „Világ" 1921. febr. 12., febr. 13., „Magyarország" 1921. febr. 16., „Nagy Magyarország" 1921. febr. 17. stb.) — A felsőbb hatóságok tessék-lássék vizsgálatot folytattak le, mely többé-kevésbbé az igazgató eljárásának igazolásával végződött.

A könyvtár és a város vezetősége tehát a főváros közönségének tulajdonával, a városi könyvtárral szemben korántsem érzett oly tiszteletet, mint bizonyos egyesületek holt gyűjteményei iránt. Ellenkezőleg: a fővárosi könyvtár hatalmas erőfeszítéssel felhalmozott anyagát *szabad prédának* tekintette.

---

[99] Uo. 1919. nov. 21.
[100] Uo. 1919. nov. 13.
[101] Uo. 1920. jún. 20.

Bármiként is igyekezett a vezetőség lassítani a könyvbeszerzés hanyatlását, a bajok mindjobban elhatalmasodtak. Ezekkel a tényekkel nyíltan szembe kellett nézni. Az 1920-as Jelentés (p.5.) is elismeri, hogy a beszerzés „az előző évhez képest... rendkívüli csökkenést mutat". Bővebben tájékoztat erről Jalits Margitnak a rendelő osztály 1920-as működéséről készített évi beszámolója:

„A rendelő osztály jelentése az 1920-as évről... Új valamint antiquar vételeinknél nagy a csökkenés az előző évvel szemben is, alig érik el a tavalyi vásárlás felét. Ennek is csak egynegyedét rendeltük, mégpedig csaknem kizárólag az elkerülhetetlen aktuális kérdésekkel foglalkozó könyvek rendelésére szorítkoztunk. Még a raktárból elveszett, hiányzó könyvek pótlását sem kezdhettük meg. Külföldi rendelést egyáltalán nem küldtünk szét. Az ajándék és csere útján hozzánk érkezett anyag a tavalyinak 9,4 %-a, ami azonban nem azt jelenti, hogy ezidén jóakaró pártfogóink el pártoltak volna, hanem a tavalyi Szabó Ervin hagyaték, a kenyérmezei fogolytábor (volt orosz hadifolytábornak Szabó Ervinék által berendezett könyvtára, mely a tábor feloszlatása után visszaszállt az intézményre. — Szerk. megj.) és a „Könyvet a proletárnak!" mozgalom által felszökött szám volt a kivételes." [102]

Ami az ajándékozók hűségét illeti: az 1919-ben elért szám valóban kivételes — ezt a kivételt a megtagadott Szabó Ervin végrendelete és a könyvtár ügyét minden eszközzel felkaroló munkáshatalom teremtette — az ajándékozott könyvek száma azonban még a kivételtől eltekintve is éppolyan hanyatlást mutat 1919 után, mint a vásárlásoké. Előtűnik ez az egymás mellé sorakoztatott számadatokból:

GYARAPODÁS AJÁNDÉKBÓL

1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923
3128	2709	10 476	1243	1101	2765	2234

Az ajándékokból származó kötetek száma tehát az 1919-et megelőző évekéhez viszonyítva is visszaesett. Az elkövetkező években már nyomát sem találjuk olyan nagy értékű hagyatékoknak, mint amilyen Thallóczy Lajosé, vagy Szabó Erviné volt. Az 1920—1923-as jelentésekben két nagyobb tétel szerepel az ajándékok között, 1921-ben Zólyomi Wagner Géza hagyatéka és 1922-ben a francia közoktatásügyi minisztérium 1000 kötetes francia szépirodalmi könyvekből álló ajándéka.

A kötetszám megjelölése nélkül közli az 1921-es jelentés, hogy „A középosztályra elkövetkezett mostoha idők jele"-ként sok a magánosok felajánlása s ennek során megvásárolták Hindy Iván könyvtárának budapesti vonatkozású részét, Riedl Frigyes francia-irodalmi könyveit s egy 300 kötetes christológiai gyűjteményt.

Az 1922-es év csúcs az *összbeszerzes* szempontjából. A 20 763 kötet megszerzése azonban nem jelent feltétlen értékgyarapodást. Erről ugyanis így tájékoztat az 1922-es jelentés (p.1.):

„A gazdasági hanyatlás arra kényszerítette az igazgatóságot, hogy lehetőleg gyorsan bonyolítson le tekintélyes könyvvásárlásokat."

Az ilyen, az inflációval versenytfutó, kapkodó beszerzések haszna erősen kétes.

1923-ban, mint a fentebbi kimutatás jelzi, ismét zuhanás következett (11 082), akkor tehát már a pénzügyi manőverek sem segítettek.

Az ellenforradalom által teremtett gazdasági viszonyok a legsúlyosabban a *külföldi könyvbeszerzést* érintették. Az évi jelentések kezdettől fogva sem titkolták, hogy a külföld

[102] Uo. 1920. jan. 5.

elzárkózása és a korona elértéktelenedése miatt teljes a csőd, csupán a német könyvpiacról folyik beszerzés, de 1923-ban itt is beüt a „krach" — a német könyvek száma is a felére esik a drágulás miatt.

Hogy mindez mit eredményezett a folyóiratbeszerzésben, azt a következő, ismét a hivatalos ellenforradalmi jelentésekből kiemelt számsor árulja el:

A KÖZPONTBA ÉS A FIÓKOKBA JÁRÓ FELNŐTT ÉS GYERMEK FOLYÓIRATOK

1918	1919	1920	1921	1922	1923
1053	762	577	388	394	361

A „nemzeti megújhodás" gyümölcseként a *háború* ötödik évétől az *ötödik békeévig egyharmadára süllyedt* a könyvtárba járó folyóiratok száma.

Lesújtó képet kapunk a Tanácsköztársaság megdöntését követő évekről akkor is, ha a könyvtár *olvasóforgalmának* alakulását vesszük szemügyre.

Állítsuk egymás mellé az 1917—1923-as évi jelentésekben megadott kötetforgalmi számokat:

A KÖZPONT ÉS A FIÓKOK EGYÜTTES KÖTETFORGALMA

1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923
355 022	311 259	338 489	333 854	282 965	237 164	307 808

A számokból kiderül, hogy az 1918-as visszaesés után a kötetforgalom 1919-ben csaknem elérte az 1917-es csúcsot — azután fokozatosan hanyatlani kezdett.

Az 1919-es emelkedés minden valószínűség szerint az év első felében elért eredményeknek köszönhető. Az ellenforradalmi jelentésben (1919. p.8.) olvashatjuk, hogy *„a forgalom havi átlaga 4000 kötet volt, legnagyobb a márciusi forgalom 5664 kötettel, legkisebb a decemberi 3598 kötettel"*. Ugyanezen a lapon találjuk az új vezetőség „dicsekvő" megállapítását, mely szerint a Tanácsköztársaság alatti olvasók *„a proletárdiktatúra bukása után végleg eltűntek a szemhatárról"* (hogy a feljelentgetésekben gyakorlott vezetőségnek s a fehér terroristáknak is része lehetett ebben, arról a jelentésben nem esik szó).

A forgalom apasztása tehát 1919 augusztusában kezdődött s ez a fehér terror úszító sajtójának teljes megelégedését érdemelte ki. A *„Virradat"* című lap 1920 junius 15-i száma így értékelte ezt a tünetet:

> „Az új igazgatóság munkája... már termi gyümölcseit, mert a mai olvasóközönség már egészen más, mint a régi. Ma az Anker-köz [értsd: a galileisták.— Szerk. megj.] szomorú idegenkedéssel nézi távolról a 'fehér terrort', mely a csendes olvasótermekben 'dühöng'".

Az ellenforradalmi jelentések az olvasók megoszlásának foglalkozási statisztikáját is hozzák, s ezekből tudjuk meg, hogy a lecsökkent olvasótáboron belül is egyre szűkül a munkásolvasók arányszáma. — Az 1919-ről szóló jelentés (p.8.) még arról értesít, hogy *„Az egyszerű bérmunkások száma aránylag feltűnően emelkedett"*! (2,5 %), az 1923-as jelentés (p.6.) közli, hogy a bérmunkások arányszáma 0,8 %.

Kremmer tisztában volt azzal, hogy a könyvtár számára nem dicsőség a látogatottság hanyatlása, a sajtó felé egyszerűen *meghamisította* a képet. Így pl. a „Magyarország" 1920. jan. 11-i számában ekképp nyilatkozott: *„Örvendetes jelenség, hogy a könyvtár forgalma az ősz óta*

megháromszorozódott". — Ugyanezen lap hasábjain másfél esztendővel később („Magyarország" 1921. nov. 26.) azt állította, hogy „*Forgalmunk az utóbbi időben erősen megnövekedett... egyedül a tudományos központi olvasóteremnek havi 3—400 látogatója van. A forgalom további növekedését elsőrendű feladatunknak tartjuk*". (Az állítás hamisságáról az ugyancsak Kremmerék által kiadott jelentések alapján első pillantásra meggyőződhetünk: 1919-ben havi 5000 az átlag, 1920-ban az egész évről 35 559 kötetes forgalmat tüntettek fel, ami havi 3000-nél is kevesebb!) — Saját számadataikkal szembekerülve azonban az új vezetők is *beismeresékre kényszerültek*. Ők nem mondhatták ki nyiltan, amit kivü'állók (mint fentebb láttuk, Gulyás Pál és Mosdóssy Imre) nyíltan hangoztatták, hogy az úri rend szellemének megfelelő, ha csökkentik az olvasók számát. Kremmer mentséget keresve „ideológiai alapot" teremtett a forgalom hanyatlásának megokolásához:

> „A könyvtár műveltségfejlesztő feladatát nem abban látjuk, hogy minél nagyobb számoszlopok kerüljenek egymás mellé"

írta az 1921-es Évkönyvben (p.7.) — Ez a tétel viszont ismét elárulja, hogy a Szabó Ervinével milyen homlokegyenest ellenkező nézetek vezérelték Kremmert. A mesterének nevezett *Szabó* Ervin ugyanis azt hirdette: „*A legelső követelmény az olvasók körének legtágabb kiterjesztése*" s ezt az elvet a gyakorlatban is sikerrel érvényesítette.

Kremmer fenti megállapításából azt gondolhatnánk, hogy az olvasótábor összetételének valamiféle minőségi javítására gondolt. Ha az évkönyvekben a könyveltulajdonításokról, folyóiratcsonkításokról leírt panaszokat, a villamoségő lopásáról, betörések elszaporodásáról szóló irattári aktákat nézzük, kétségünk támad aziránt, hogy valóban olyan választékos közönség lépett-e a régi helyébe...

Annyi bizonyos, hogy a burzsoázia társadalmi cenzurájának legegyszerűbb eszközével, a *könyvtárhasználat díjának nagyarányú felemelésével* komoly „eredményeket" értek el a „minőség" javításában. Az 1922-es Évkönyv (p.8.) erről így tájékoztat:

> „A nyilvános szolgálat áttekintését feltüntető táblázat is igen érdekes tanulságokat mutat. Így az újonnan beiratkozott olvasók száma az előző évhez képest a felére csökkent, mert a koronaérték lemorzsolódása miatt kénytelen volt a Tanács a könyvtári használati díjakat megfelelően felemelni."

Az emelés *ötvenszeres* volt: 300 koronáról egyszeriben 15 000 koronára ugrott a könyvtárhasználati díj. Ha a város a könyvtárra fordított kiadásait csak fele ilyen arányban növeli, sok nehézséget kiküszöbölhettek volna, így elsősorban a könyvbeszerzés körül kialakult súlyos bajokat. A könyvtár népszerűségének hanyatlásához ugyanis jelentős mértékben hozzájárult, hogy az állományt nem tudták felfrissíteni. Erre utal az 1923-as jelentés (p.1.) következő nagyon borús hangulatú számvetése:

> „Míg 1922-ben 10 329 kölcsönzőre 10 644 kötet esett, 1923-ban 15 600 kölcsönzőre csupán 4845 kötet jutott. Ennek következménye volt aztán az a sajnálatos jelenség, hogy a fiókkönyvtárak olvasói az év folyamán többször is kicserélődtek".

Az évi jelentésekből valamelyest arról is tájékozódhatunk, milyen értelemben következett be az olvasóközönség „egészséges" kicserélődése. — Az 1920-as jelentés(p.7.) például ezt a kérdést így állítja elénk:

> „A jelentés éve folyamán a Reference-osztály nyilvános szolgálatát dr. Dávid Antal és Vavrinecz Dezső látták el. Ez évben könyvtárunkat feltűnően gyakran keresték fel hivatalos hatóságok s az itt időző külföldi missziók gyakran több napi, olykor néhány heti munkát igénybevevő kívánságokkal... A kölcsönzés síma lebonyolítására, s új olvasótáborunk könyvigényeinek lehető kielégítésére különösen nagy gondot fordítottunk."

— Hogy a külföldi missziók melletti egyéb „hatóságok" közt a könyvtárt sűrűn látogató detektívek is szerepeltek, arról nem innen, hanem a korábban idézett bizalmas iratokból értesültünk.

Az olvasók összetételének változására és milyenségére következtethetünk a könyvtár ajándékozóinak évről-évre megadott névsorából. — Az 1919-es jelentésben még Móricz Zsigmond nevét is megtaláljuk — (a „Könyvet a proletárnak!" mozgalom adakozóiról természetesen „megfeledkeztek") 1920-tól új pártfogók tűnnek fel: a Francia Misszió 2 kötetet adományozott, Horthy hadseregfőparancsnoksága 61-et, a fasiszta MOVE (Magyar Országos Véderő Egylet), ÉME (Ébredő Magyarok Egyesülete), TEVÉL (Területvédő Liga), a könyvtár „barátjává" felcsapott *Sípos* Kamilló szintén szerepel 1—2 kötettel. Az orosz emigránsokat tömörítő Ukrán Szövetség is gondolt néhány könyv erejéig a fővárosi könyvtárra. 1922-ben az Államrendőrség, a Büntetőtörvényszék rótta le háláját a könyvtárvezetőség iránt küldeményeivel. Szabó Ervin vezetése idején munkás szakegyletek adományoztak könyveket az intézménynek, az ellenforradalom alatt viszont a kizsákmányolók szervezetei, az ipartestületek siettek Kremmerék segítségére, mellettük a Nemzeti Kaszinó, a Keresztény Községi Párt, a Katholikus Legényegyletek Szövetsége, az Országos Kaszinó, a Királypárt, a Tőzsde ismerték fel szövetségesüket az „új, nemzeti irányba terelt" könyvtárban. — Az 1923-as ajándékozók között ott látjuk *Schweinitzer* József nevét is. A kapcsolat Horthy politikai rendőrségével, annak helyettes vezetőjével tehát jó volt.

Egyes sajtónyilatkozatokból, utalásokból képet alkothatunk az új olvasórétegek érdeklődési irányáról is. — Az 1920-as jelentés (p.8.) örömmel tudatja, hogy „*Az előző évivel szemben nagy visszaesés észlelhető a társadalomtudományi könyvek forgalmában.*" — Ennek a megállapításnak hitelt kell adnunk, hiszen láttuk, milyen rendszabályokat és pusztító munkát végzett a vezetőség a szociológiai anyag forgalmának csökkentése érdekében. Emellett nyilvánvaló, hogy amilyen mértékben nyerte meg ez az intézmény az uralkodó osztályok bizalmát, ugyanúgy vesztette el az olvasók tömegét. — A bonyolult rendszerű társadalomtudományi központ anyagából természetesen nem sikerült eredménnyel kiiktatni a haladó szellemű könyveket, ezt árulja el Kremmer Dezsőnek a törvényhatóság könyvtári bizottságában 1923 január 20-án adott válasza *Törökné Kovács* Hermin bizottsági tag azon panaszára, hogy még mindig kölcsönöznek kommunista könyveket. Kremmer megismételte, amit évek óta hangoztatott: csak „megbízható" személyeknek adnak ilyen műveket, de, úgymond:

> „Az is megeshetik, hogy valaki, aki megbízhatónak bizonyult, a kölcsönzött könyvet elviszi egy ifjúmunkás szakegyletbe, ott felolvasást tart. Ezt semmiképp sem tudjuk megakadályozni." [103].

Általában azonban a „nemzetfenntartó" osztályok elégedettek lehettek a könyvtár működésével e tekintetben is. Az „Új Nemzedék" (1921. okt. 30.) tudósítóját például ilyen megnyugtató módon tájékoztathatták a könyvtár felelősei az olvasók érdeklődésének alakulásáról:

> „Feltűnő, hogy a nagyközönség ma vallásfilozófiát, buddhizmust és történelmi munkákat keres a könyvtárakban. A tavalyi teozófia iránti láz alábbhagyott, de annál divatosabb az okkultista könyvek olvasása. A laikusok ezrei mellett a legtudományosabb körök foglalkoznak az okkultizmussal. Sok a barátja a spiritizmus, telepáthia és hipnozis irodalmának is... A materializmus iránt nagyon megcsappant az érdeklődés. Szocializmussal meg már senki sem foglalkozik."

Az „általános tudományos könyvtárrá" való fejlesztés jegyében akkor vethette rá magát a könyvtár eme „asztaltáncoltatásra tanító művek" tömeges beszerzésére, melyek ezrével csúfították el a valamikor magas szintű gyűjteményt. A fejlesztés ilyen irányítása ellen senkinek sem volt kifogása a hivatalosok közül.

Utoljára hagytuk a *fiókhálózat* leromlásának ismertetését. Lássuk előbb, mennyiben fejlesztette tovább ezt a nagyszerű örökséget az ellenforradalom. — 1923 végéig *egyetlen*

---

[103] Fővárosi Közlöny 1923. jan. 24. p. 255. és Magyarság 1923. jan. 21., Pester Lloyd 1923. jan. 21. Kremmer felszólalását részletesen csak a napilapok közölték.

új fiók megnyitására futotta a könyvtár erejéből: a 8-as számot nyert fiókkönyvtáréra *Óbudán*, a Kórház utcai iskolában. — 1923. szeptember 12-én nyitották meg 4000 kötetes állománnyal, s az év végéig 6 111 kötetes forgalmat bonyolítottak le.

Négy és fél *esztendő* alatt — *egyetlen* fiókkönyvtár — ha ezt szembeállítjuk a Tanácsköztársaság négy és fél *hónapos* könyvtárpolitikájának eredményével, azzal, hogy a munkáshatalom szorongatott helyzetében is e rövid néhány hónap alatt *két* fiókkönyvtárt hívott életre — előttünk áll, mint cseppben a tenger, az ellenforradalom egész kulturpolitikája, azaz, hogy ez mégsem volt minden: volt az ellenforradalomnak ebben az időszakban még egy könyvtári alkotása: az *Óbudai Gázgyár munkáskönyvtára*. — A Gázgyár vezérigazgatója *Ripka* Ferenc kezdeményezésére és a Gázgyár költségére a fővárosi könyvtár rendezte be 1921—1922-ben ezt a 4000 kötetes gyűjteményt az ellenforradalmi sajtó ünnepi orkánja mellett. 1922. május 25-én a kormány és a főváros képviselőinek egész udvartartása vonult ki a megnyitásra. *Kiss* Ferenc és *Váradi* Aranka, a Nemzeti Színház művészei szavaltak, „az állami és városi előkelőségek" közül ott reprezentáltak: *Buzáth* János és *Folkusházy* Alajos alpolgármesterek, *Wolff* Károly, *Terstyánszky* Kálmán államtitkárok, ott volt a város tűzoltófőparancsnoka, Brauer Szilárd is teljes díszben, a *MÁV* képviselői, *miniszteri tanácsosok*, a *posta- és távirda* küldöttsége, a *Hangya* vezérigazgatója stb. stb. — A meghívottakat különvonat vitte a gázgyárhoz. Az ünnep a Hiszekegy eléneklésével kezdődött, utána a Himnuszt énekelték. A megjelent méltóságok ünnepi beszéde után egy keresztényszocialista munkás mondott hálatelt beszédet. („Kultúrünnep az óbudai gázgyárban." — „Szózat" 1922. máj. 27. „„A főváros népkönyvtárt állított fel az óbudai gázgyárban" — „Nemzeti Újság" 1922. máj. 27. stb./

Az ellenforradalom *harmadik esztendejében* nagy cécóval létrehoztak tehát *egyetlen munkáskönyvtárt*. Ennek a „nemeslelkű" akciónak az értékét különösen jól szemlélteti az, ha itt röviden emlékeztetünk arra: mit tett az 1919-es munkáshatalom a rendelkezésére álló 18 hét alatt. *A Tanácsköztársaság ötödik hetében*, pontosan 1919. április 22-én már összejöttek a nagyüzemek küldöttei, hogy a gyári munkáskönyvtárakról tárgyaljanak, az általuk kiküldött kérdőívekre *73* gyár válaszolt, 1919 júliusáig pedig egy egész sor nagyüzemben (Fegyver-, Ruggyanta-, Ericson, Fővárosi Villamosvasút stb. stb.) már a helyet, felszerelést is biztosították a megnyitandó könyvtáraknak. — Az augusztusban felülkerekedett ellenforradalom mindennek ellenértékeként három év múlva létrehozott *egyetlen* — természetesen a fővárosi könyvtár „hazafias" szellemének megfelelő könyvtárat. A gázgyári könyvtár fejlesztését egy ideig Kremmerék intézték, s a forgalomról stb. az évi statisztikákban is beszámoltak, de azt maguk sem tekintették a fővárosi könyvtár részének — a költségeket, személyzetet ugyanis a gázgyár biztosította.

A fővárosi könyvtár fiókhálózatának mérlege pozitívumként csak a 8-as (óbudai) fiók megnyitását említhette. Nézzük meg, mi volt a másik serpenyőben, mi lett a sorsa a Szabó Ervin-i korszaktól örökölt 5 fióknak s a Tanácsköztársaság alatt megteremtett 6-os és 7-es könyvtáraknak?

Az *1. számú* (IV. ker. Királyi Pál utcai) könyvtár hányattatásával, kilakoltatásával, olvasótermének végleges elvesztésével a Wolff-párti mesterkedések ismertetése során foglalkoztunk. Kiegészítésül adjuk a fiók kötetforgalmát mutató beszédes számsort:

KÖTETFORGALOM

1918	1919	1920	1921	1922	1923
133 250	137 075	100 974	86 736	77 611	119 966

A könyvtár kitessékelése, hurcolkodása 1921-ben zajlott, látjuk, hogy a következő évben mégis tovább süllyedt a forgalom mutatószáma.

Nem volt szerencsésebb a *2. számú* (VII. ker. Almásy-téri) fiókkönyvtár sem: az ellenforradalom eredetileg ezt egyszerűen be akarta szüntetni. *Sipőcz* Jenő még mint budapesti kormánybiztos értesülve arról, hogy a könyvtárépületen levő márványtábla azt hirdette: a gyűjteményt 1913 decemberében a Deák Ferenc szabadkőműves páholy hívta életre, a VII. kerületi kapitánysággal 1920 május 28-én bezáratta és lepecséltette az épületet. — A szabadkőműves szó épp olyan vörös posztó volt az ellenforradalom szemében, mint a „bolseviki". — Kremmer nagynehezen tisztázta a félreértést: egy „nemzeti szempontok szerint" megtisztogatott városi könyvtári fiókról van szó — bizonyította. A rendőrség végül feloldotta a zárlatot. Röviddel később kiderült, hogy a gazdátlan könyvtárba betörtek, minden értéket — a könyvek kivételével — elhurcoltak. — 1923 decemberében került volna sor a 2. számú fiók fennállása 10. évfordulójának megünneplésére. Ki gondolt ekkor a magyar könyvtártörténetben új periódust nyitó esemény felidézésére? — A radikális polgári „Világ" című napilap munkatársa egyedül vágott neki, hogy emlékcikket írjon. A lap 1923. november 14-iki számában a könyvtár látogatásakor szerzett tapasztalatait így foglalta össze:

„Egy pusztuló könyvtár... A magános házikó sárga faláról nagy darabokban mállik a vakolat... Betört ablakait nem látják el üveggel, a lemállott falat kőműves nem vakolja, a tető lehullott cserepeit sem pótolják... a könyvtár egyik könyvállványát kiűrítették és a polcokra tüzelőfát raktak, a nagyteremben nagy tömegben halmoztak fel szenet... legalább az idén nem fognak fázni, mondja a könyvtároskisasszony, a gázkályha oly rossz szagú, hogy néha a szédülés környékez..."

A 2. számú fiók forgalmi adatai is hasonlóan alakultak az 1.-éhez:

KÖTETFORGALOM

1919	1920	1921	1922	1923
50 658	27 534	37 524	30 798	34 143

Az ellenforradalom első évei tehát itt 33—45%-os hanyatlást okoztak.

A *3. számú* (X. ker. Százados úti) könyvtár sorsa az előbbieknél is tragikusabb: 1921. július 27-én *„a barakképület rozogasága miatt"* (l. Évkönyv 1921. p. 16.) egyszerűen lezárták. A városnak a legszükségesebb renoválásra „sem volt pénze". — A betörések itt is hétköznapi eseménynek számítottak. A forgalom adatai:

1919	1920	1921	1922	1923
45 436	36 245	24 321	nem működött	nem működött

Még alaposabban elintézta a „nemzeti megújhodás" a *4. számú* (Hűvösvölgyi Diáktelep) fiókkönyvtárat, melynek forgalma 1919-ben még 5748 kötet volt. A következő évben a kötetforgalom 3134-re, 1921-ben 1409-re esett. Az 1922-es és 1923-as jelentésben a forgalom száma helyett ez áll: MEGSZŰNT.

Végül még ennél is hamarabb utolérte a végzet az *5-ös* (Állatkerti mozgó) könyvtárat. Itt az 1919-es forgalom 2290 kötet. 1920-tól 1923-ig viszont a következő mondat ismétlődik a jelentésekben:

„E FIÓK MŰKÖDÉSE A JELENTÉS ÉVÉBEN SZÜNETELT"

A csacsifogatos állatkerti könyvtár a magyar főváros egy sajátos színfoltja volt. — A csendes megütközés hangját szólaltatta meg a Fővárosi Hírlap névtelen cikkírója, aki bevezetőül elmondta, hogy a filadelfiai állatkert igazgatója budapesti tanulmányútján éppen az állatkerti csacsifogatos könyvtárat találta a legötletesebbnek s kijelentette, hogy „liberálisabb könyvtárkezelést sehol a világon nem látott" — az egykori tanítómesterek, az amerikai könyvtárosok is tanulhatnak Budapesttől. A cikkíró azzal fejezte be híradását, hogy bár azóta valószínűleg Filadelfia állatkertjében is jár már egy könyvtároscsacsi, de nálunk, éppen mert nagyszerűen bevált

> „mi sem természetesebb, mint az, hogy a könyvtárat, a kölcsönzést és a csacsit is egyszerűen beszüntették. Helyette most rózsaünnepeket rendeznek az állatkertben. Mindezt a magyar kultúra nagyobb dicsőségére. De ilyesmi csak Filadelfiának jó."[104]

Két könyvtárfióknak sikerült nagyobb zökkenő nélkül átvészelnie az ellenforradalom első 4 és fél esztendejét; a sors iróniája: *éppen az a két fiók volt ez, amelyet 1919-ben a proletárhatalom hívott életre*, vagyis a Budai Vigadóban működő *6-os* (Corvin-téri) és az angyalföldi *7-es* (Vág utcai) könyvtár.

A forradalom megdöntése azonban e fiókok életében se múlt el nyomtalanul s ez nem csupán abban mutatkozott meg, hogy mind személyi téren, mind pedig a könyvállományban rövidesen végrehajtották a „szükséges tisztogatást". — A legszembetűnőbb az a fordulat volt, hogy az ellenforradalom győzelmével a két fiók *jog szerint* nem tartozott már a fővárosi könyvtárhoz. — Kremmer 1919 augusztus 26-i — a polgármesterhez küldött beadványában így jellemezte a budai 6-os fiók tulajdonviszonyát:

> „A proletárdiktatúra bukásával a könyvtár tulajdonjoga visszaszállott a Budai Könyvtáregyesületre. A Városi Nyilvános Könyvtár nem rendelkezvén szabadon ezzel a könyvtárral, ezt lezárta."[105]

A beadvány további részében az új vezetőről kitűnik, hogy amikor saját presztizséről volt szó, nem ragaszkodott túlságosan a magántulajdon-rendszer elveihez. Számos érvet hozott fel, melyekben azt bizonygatta, hogy helyes lenne a főváros tulajdonában megtartani a könyvtárat. — Bódy Tivadar polgármester válaszában leszögezte, hogy „*a munkás- és katonatanács jogilag is teljesen formátlan lefoglalását hatályon kívül*" helyezi, de egyben közölte, hogy intézkedik a könyvtárnak városi tulajdonban való megtartása érdekében. Bódy ugyanekkor elrendelte, hogy a könyvtár addig is, míg végleges döntés születik, a fővárosi könyvtár tulajdonában maradjon. Ennek alapján újból megnyitották a fiókot és párhuzamosan megindultak a tárgyalások a Budai Könyvtáregyesület vezetőségével a tulajdonviszony rendezéséről. A levelezgetés még a huszas évek végén is folyt, a könyvtár még ekkor is csak „de facto" tartozott a fővárosi könyvtárhoz. A jogviszony rendezését még az is nehezítette, hogy mint az idők során kitudódott, a Budai Könyvtáregyesülettel fuzionált Budapesti Lövészegyesület és a Budai Tornaegyesület is tulajdonostárs. — Ezek elnökségével, tisztikarával is tárgyalásokat kellett folytatni, az egyesületek közgyűlésének döntését várni.

Csaknem azonos volt a helyzet a 7-es számú, az V. kerületi Közjótékonysági Egyesület anyagának és helyiségének felhasználásával létesített angyalföldi könyvtárral. A különbség az volt, hogy a tárgyalásokat csak egyetlen egyesület vezetőségével kellett folytatni, s ez nagyobb készséget mutatott a könyvtár átadása iránt. A döntésre hivatott egyesületi közgyűlés napirendjéről azonban esztendőről esztendőre kimaradt a könyvtár jogviszonyának rendezése.

Remete László

---

[104] Főv. Hírlap 1921. szept. 9.
[105] FSZEK Kvt. tört. Ir. 6. fiók iratai.

ÁLLOMÁNYFEJLESZTÉS ÉS KÖLCSÖNZÉS A KERÜLETI KÖNYVTÁRAKBAN

A könyvtár működésének egyik meghatározó tényezője: a könyvállomány állandó elvszerű fejlesztése és összetételének az olvasói igények s a társadalmi szükséglet szerinti alakítása. Különösen gondos munkát és állandó figyelmet igényel, hogy kerületi könyvtáraink állományfejlesztése — közművelődési funkciójának megfelelően — lépést tartson társadalmunk politikai, gazdasági és kultúrális fejlődésével.

Az 1956—57-es évkönyvünkben részletes elemző tanulmányban adtunk számot a kerületi könyvtárak könyvállományának összetételéről, kihasználtságától és fejlesztésének problémáiról. Már ekkor kialakultnak tekinthettük a kerületi könyvtárak gyűjtőkörét. Az akkor még megmutatkozó bizonytalanság az elmúlt két év alatt megszünt s a növekvő könyvbeszerzési keret a felvetett problémákat is közelebb hozta a megoldáshoz.

Ebben a tanulmányunkban az azóta eltelt időszak tapasztalatait kívánjuk elemezni.

Hogyan változott a kerületi könyvtárak állományának összetétele 1958 óta?

A KÖTETEK SZÁZALÉKOS MEGOSZLÁSA

Megnevezés	1958			1959			1960		
	Állomány	Szerzeményezés	Kölcsönzés	Állomány	Szerzeményezés	Kölcsönzés	Állomány	Szerzeményezés	Kölcsönzés
Ismeretterjesztő	36,2	27,7	15,8	34,5	26,9	17,1	34,0	28,0	17,9
Szépirodalom	48,7	51,9	64,3	49,5	48,1	63,5	49,7	46,6	62,0
Gyermek-irodalom	15,1	20,4	19,9	16,0	25,0	19,4	16,3	25,4	20,1

A három év alatt kimutatható az a törekvésünk, hogy az állomány fejlesztése az eddigieknél jobban épüljön az olvasók igényeire. Ennek értelmében évről-évre növekvő mértékben közelítette meg a szépirodalomnak a könyvállományban képviselt aránya az 50%-ot. Ugyanakkor az igények egészséges változása látható; a kölcsönzött művek között 2.1%-kal nőtt az ismeretterjesztő művek forgalma.

A szerzeményezés alakulását vizsgálva látjuk, hogy a szépirodalmi művek vásárlásának aránya egyenletesen csökkenő tendenciát mutat a 3 év alatt. Az ismeretterjesztő irodalom fejlesztésének arányában egyenlőtlenség tapasztalható. 1958-ban 27,7%, 1959-ben 26,9%, míg 1960-ban 28%. A gyermekirodalom területén 1959-ben sikerült döntő változást elérni (a 20,4% 1958-as aránnyal szemben 25,4% 1959-ben).

Ez általános helyzetkép után vizsgálódásunk tárgya csupán a felnőttek számára szolgáló könyvállomány alakulása, — a gyermekkönyv-állomány alakulásával külön tanulmány foglalkozik.

A felnőtt állománynak jelenleg 60,3%-a szépirodalom, s 39,7%-a ismeretterjesztő mű. A felnőttek részére kölcsönzött könyvanyagból a szépirodalom 77,5%-kal, az ismeret-

terjesztő irodalom pedig 22,5%-kal, a vásárolt könyvanyagból a szépirodalom 62%-kal, az ismeretterjesztő 38%-kal részesedik. A számok igazolják, hogy az a százalékos arány, melyet 1960-ban képviselt a szépirodalom és az ismeretterjesztő irodalom, megfelelőnek mondható. Az ismeretterjesztő művek kialakult százalékos aránya még akkor is elegendőnek mondható, ha szem előtt tartjuk egyik legfontosabb olvasószolgálati feladatunkat: az ismeretterjesztő irodalom forgalmazásának jelentős növelését. Nem lenne indokolt e fő célkitűzés mellett az elkövetkező években a szépirodalom arányának lényeges csökkenése, hiszen könyvtáraink közművelődési jellegéből természetszerűleg következik a szépirodalom lényegesen magasabb forgalmazása.

Elemzésünket az ismeretterjesztő állomány alakulásával és a kölcsönzésben elfoglalt helyzetével kezdjük.

Az ismeretterjesztő állomány összetétele

Hosszú évekre visszamenőleg megvizsgált adatok mutatják, hogy a kerületi könyvtárak állományának nagyobbik részét (45—65%-át) képezte az ismeretterjesztő anyag. Korábbi helytelen szerzeményezési politikából következően gyakori volt, hogy egy-egy ismeretterjesztő műből indokolatlanul magas példány-számot kapott egy-egy könyvtár. A magas példányszámban meglevő művek jelentős része egy-két alkalommal, vagy egyszer sem került olvasó kezébe még abban az időben sem, amikor pedig magasabb arányban kölcsönözték az ismeretterjesztő műveket.

Később, az 1950-es évek közepétől, felismerve az ismeretterjesztő irodalom vásárlásának túlzott voltát, folyamatosan megfontoltabb, a reális igényeket és követelményeket jobban figyelembe vevő szerzeményezésre tértek át.

Akár az 1948—53, akár az ezt követő időszak állományfejlesztési eredményeit vizsgáljuk, nem lehet figyelmen kívül hagyni az ismeretterjesztő állomány egy részének elavulását. Emellett szinte türhetetlen a raktározási gond úgyszólván valamennyi könyvtárunkban. Ezt nem utolsósorban a fölösleges, elavult ismeretterjesztő művek nagy tömege okozza. E művek szerepeltetése állomány-statisztikánkban a reális kép kialakítását akadályozza, hiszen több év, esetleg évtized óta nem forgalmazott könyvekről van szó. S még jó eset, ha egy részük valóban nem kerül forgalomba, mivel a tartalom és szemlélet túlhaladott volta miatt a nem kellő felkészültségű olvasóban csak zavart okozhat. (Különösen áll ez az 5-ös természettudományi szakra. Pl. H. Helmholtz: Népszerű tudományos előadások [1874-es kiadás], Newcomb: Népszerű csillagászat, Proctor: Más világok, mint a mienk [1875], Darvai: Az üstökös meteorok [1885], Krümmer Ottó: Az óceán [1888], Heller: Az időjárás, 1888-as kiadás.) Ezek a könyvek haladó szerepet töltöttek be megjelenésükkor; ma a közművelődési könyvtáraknak azonban a témában megjelent legkorszerűbb irodalmat kell gyűjteniük és olvastatniuk. Természettudományos könyvanyagunk egy részének elavultsága azonban nemcsak az idézett művek jelenlétében tükröződik. Találunk bőven a század eleji, sőt a közelmúlt kiadványai között is tartalmuknál fogva elavult könyveket.

Hasolóképpen sok elavult könyv van a 6-os (műszaki irodalom) szakban is. Mivel a kerületi könyvtáraknak nem feladatuk, hogy dokumentáció szempontjából őrizzenek meg könyveket, ezért már nagyon is időszerűvé vált ezen anyagrész leválasztása. Az elmúlt évben történtek lépések a 6-os és a 910-es földrajzi szak elavult, vagy gyűjtőkörünkbe nem tartozó részének leválasztása ügyében. De az állomány radikálisabb megtisztítása még a jövő feladata lesz.

Utaltunk már arra, hogy egyik legfontosabb olvasószolgálati feladatnak tekintjük az ismeretterjesztő művek forgalmának növelését. A tapasztalatok mutatják, hogy erre van lehetőség, de ennek fontos feltétele a jó összetételű könyvállomány. Az utóbbi évek gazdagodó könyvtermése mellett sem tudunk kellő változatosságot biztosítani, mivel e tekintetben a könyvkiadás még mindig nem tart lépést az igényekkel.

Könyvbeszerzésünket csaknem teljes egészében az Állami Könyvtárellátó Vállalatnál bonyolítjuk le. Érdemes megnézni, hogy az AKV jegyzékein szereplő ismeretterjesztő művek közül milyen mértékben vásároltak a könyvtárak:

	1960 évben					
	0,1,2,3,9	5+610	62—64/69	63	7	egyéb
	szakban					
Kollektor jegyzékein szereplő művek száma	288	136	199	78	175	131
Könyvtárak által vásárolt művek száma	208	86	88	39	156	121

Az ÁKV által ajánlott művek változatos, aránylag gazdag képet mutatnak; de ennél lényegesen kevesebb az, amit a könyvtárak megvásárolhattak, különösen a műszaki irodalomból.

Az általunk nem vásárolt művek vagy túlmagas színvonalat képviseltek, vagy csak speciális érdeklődésre tarthatnak számot. Nagy probléma az, hogy igen sok jó és hasznos ismeretterjesztő mű aránylag magas ára nem teszi lehetővé, hogy az elégtelen választékot legalább példányszámok emelésével pótolnák a könyvtárak.

Az ismeretterjesztő irodalom átlagára lényegesen magasabb, mint a szépirodalomé. Különösen a kézikönyvek, a kerületi könyvtárakban sem nélkülözhető gyűjteményes művek, melyeket magas áruk ellenére is meg kell vásárolni. Pl. „Magyar nyelv értelmező szótára" (200 Ft), „A kultúra világa" (sorozat, példányonként 140 Ft), Brehm: Az állatok világa (sorozat, példányonként 50 Ft), „Új magyar lexikon" (kötetenként 150 Ft), „Nemzetközi Almanach" (100 Ft), „Budapest természeti földrajza" (100 Ft), Ortutay—Dégh—Kovács; Magyar népmesék (113 Ft), stb.

Ezeket, és a hasonlóan drága, nélkülözhetetlen kézikönyveket a nagy és kis könyvtáraknak egyaránt meg kell vennjük, melyek — különösen kis könyvtáraknál — már eleve jelentős hányadát foglalják le a beszerzési keretnek. Ebből az a helyzet alakult ki, hogy minél kisebb egy könyvtár, szerzeményezésén belül annál magasabb az ismeretterjesztő irodalom aránya.

Sok más, a forgalomban állandóan használt könyv esetében is az aránylag magas ár miatt a könyvtárak inkább maradnak az alacsony példányszám mellett, mintsem hogy nagyobb összeget vonjanak el esetleg más művektől. Például Kulin—Zerinvári: A távcső világa (72 Ft), Bőhm—Dörge: Korunk óriása az atom (47 Ft), „A filozófia története" (68 Ft), Staud: A magyar szinházművészet 1949—1959 (62 Ft), „Magyar rádióamatőrök zsebkönyve" (59 Ft), Törő: Az ember fejlődése (66 Ft), „A föld." Szerk. Tadnádi—Kubacska (77 Ft), „A természettudományok zsebkönyve" (70 Ft), „Hangversenykalauz" (80 Ft), stb.

Ezért a hasonló nagyon kedvelt tudományos ismeretterjesztő művekből sem találni a könyvtárakban 1—4 példánynál többet. Véleményünk szerint sokkal bátrabban kell lemondani kevésbé fontos, vagy egyáltalán nem keresett könyvekről a fentiek javára.

Az ismeretterjesztő könyvállományunk mennyiségét és annak igénybevételét vizsgálva megállapítható, hogy abszolút számban és arányaiban is jóval nagyobb készlettel rendelkeznek a könyvtárak, mint amennyit forgalmaznak. A részletelemzések tapasztalatai szerint viszont egy sor kedvelt és igényelt ismeretterjesztő műből éppen úgy nem tudnak minden igényt kielégíteni, mint a szépirodalom egyes típusaiból. Például sokkal több érdekes, természettudományos (elsősorban a kor aktualitásának megfelelő űrhajózási, csillagászati, atomfizikai stb.), modern technikai művet, izgalmas útleírást, szépirodalomhoz hasonló stílusban írt történelmi, dokumentációs politikai, továbbá sport-játék könyvet igényelnének olvasóink. Ez azonban könyvkiadói probléma is.

Ismeretterjesztő könyvállományunk alakulása, s az összes könyvállományban képviselt százalékos aránya a következő:

Szakszám	1958		1959		1960	
	kötet	%	kötet	%	kötet	%
O Ált. művek	8 208	1,0	9 247	1,0	10 735	1,0
1, 2, 3, 9 Társ. tud. fil., tört.	90 659	10,6	87 014	9,5	92 637	9,7
3 K. Marxizmus—leninizmus	21 893	2,6	20 471	2,2	19 234	2,0
4 Nyelvtud.	3 844	0,5	4 086	0,4	4 172	0,4
5 Term. tud.	31 087	3,6	30 404	3,3	30 664	3,2
6 Orvos tud.	7 182	0,8	8 186	0,9	9 076	0,9
62, 64, 69 Alkalm. tud.	47 196	5,5	47 144	5,2	45 148	4,7
63 Mezőgazd	8 094	0,9	8 127	0,9	7 964	0,8
7 Művészetek	42 548	5,0	47 619	5,2	51 588	5,4
8 Irod. tud.	28 102	3,3	29 737	3,3	31 139	3,2
91 Földrajz	20 737	2,4	24 320	2,6	27 331	2,7

A továbbiakban az egyes szakok fejlesztésének és igénybevételének tapasztalatait kívánjuk elemezni, elsősorban azokét a szakokét részletesebben, amelyeknek területén a már említett 1956—57-es évkönyvünkben szereplő tanulmány adataihoz képest lényeges változás mutatható ki.

a) *Ideológiai-politikai művek*

Az ideológiai-politikai művek csoportja leltárkönyvünk és a kölcsönzési statisztikai rendszerünk szerint magában foglalja az 1, 2, 3. és a 9-es szak egy részét.

Az ideológiai-politikai művek részaránya az összes felnőtt könyvek között a következő:

	1958		1959		1960	
	kötet	%	kötet	%	kötet	%
Az állományból	112 552	13,2	107 485	11,7	111 871	11,7
A szerzeményből	8 408	9,5	8 629	8,0	11 008	9,1
A forgalomból	60 973	2,0	133 413	3,8	163 618	3,6

A fenti táblázat szerint az ideológiai-politikai művek képviselik könyvtáraink állományában 1958-ban a legmagasabb százalékos arányt. Az 1958—59-ben e szakban végrehajtott állománykivonás szembetűnő csökkenést eredményezett, ami az 1959-es év adataiban tükröződik. 1960-ban újra számottevő növekedést láthatunk.

A könyvállomány gyarapodásában számszerűleg állandó, folyamatos fejlődés tapasztalható, ami százalékos arányban csak részben tükröződik. Ez a növekedés összefüggésben van a társadalomtudományi-politikai művek szélesebbkörű olvastatására irányuló törekvéseinkkel, amely egybeesett a könyvkiadás hasonló szempontjaival.

A kölcsönzési statisztika adatai különösen figyelemreméltó fejlődésről adnak számot. Már 1958-ban 1957-hez képest a kölcsönzött politikai művek száma csaknem kétszeresére emelkedett, 1960-ban 1958-hoz képest pedig több mint két és félszeresére. Az összes kölcsönzésben képviselt aránya 1,6%-kal emelkedett, ugyancsak majdnem kétszeresére.

E jelentős eredmény mellett azonban még mindig túl nagy a differencia az állomány és forgalom között. Ugyanis az ideológiai-politikai művek a könyvállomány 11,7%-át képviselik, a forgalomnak csupán 3,6%-át. Tehát több mint háromszor magasabb arányt, mint a kölcsönzött kötetek megoszlásában.

Az idetartozó művek csekély igénybevételének egyik oka kétségtelenül az állománycsoport egy részének elavultsága, az aktualitás elvesztése. Elsősorban a brossúraanyag. A kerületi könyvtárak állományelemzési eredményei feltárják, hogy az idetartozó könyvanyagnak körülbelül 25—35%-a elavult, vagy esetleg nem tartoznak a kerületi könyvtárak gyűjtőkörébe. Ezért csupán könyvtáraink holt anyagát gyarapítják. Így ez a kategória sem tarthat igényt valamennyi olvasó érdeklődésére.

A kihasználatlanság másik oka, hogy e szakcsoport egy része kézikönyvtári anyag, amit nem kölcsönöznek a könyvtárak, más részét elsősorban tanulók, előadók veszik igénybe kötelező irodalomként, ami már eleve meghatározza, hogy csak alkalomszerűen kölcsönzik.

Harmadik okként megemlítendő a propagandamunka elégtelensége; e munka javítása hozzájárulhatna a szakcsoport nagyobb forgalmához.

A kihasználtság fokát az elmúlt évben két kerületi könyvtárban végrehajtott állományelemzés adatai alapján mutatjuk be.

A 3 K SZAKCSOPORTBA TARTOZÓ MŰVEK KÖZÜL (1960 JÚNIUS HÓBAN)

Ker. kvt	Állományban volt	Raktárban volt	Nem olvasott	1—10-on olvasták	10-nél többen olvasták
4. sz.	438	421	155	233	33
34 sz.	482	448	199	220	29

Az olvasottság — mint ahogy azt a fentebb bemutatott két könyvtár adatai is mutatják — aránytalanul csekély. A két könyvtárban a raktáron levő kötetek a szakba tartozó könyvanyag 96%-át, illetve 93%-át képviselik. Hasonlóan magas a senki által nem olvasott kötetek aránya is.

A 3 K szakcsoportba tartozó művekből könyvtáraink egy része jelentős számú fölös anyaggal rendelkezik, például a 33-as számú könyvtárban — amelynek mindössze körülbelül 500 olvasója van, 3 példányban van meg Lenin összes műveinek sorozata, holott a jelentkező igényeket egy sorozat is ki tudná elégíteni.

Minden könyvtárnak van több-kevesebb olyan olvasója, akik érdeklődésből — s nem csupán kötelező irodalomként — olvassák e műveket. (Például Engels: Család, állam, magántulajdon, a Kommunista Kiáltvány, Mehring: Marx Károly élete, Krupszkaja: Visszaemlékezések Leninre, stb.) Néhány könyvtárnak e szak fokozottabb olvastatására irányuló törekvési eredményei mutatják, hogy személyes ajánlás útján nagyobb eredmények is elérhetők e területen. Ezt bizonyítja 1959-ben az MSZMP VII. kongresszusa alkalmából kifejtett olvasószolgálati propaganda is, amikor rövid két hónap alatt 22 kerületi könyvtárban 182 olvasó kölcsönözte a Kommunista Kiáltványt, közöttük 28 munkás, 15 ipari tanuló, 18 pedagógus. Engels: Család, állam, magántulajdon és az állam eredete c. művét 75-en vitték el, köztük 15 munkás, 5 ipari tanuló* stb.

FENTEBB MÁR BEMUTATOTT KÉT KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYELEMZÉSI ADATAI A 327-ES SZAKRA VONATKOZÓAN

Kvtár száma	Állományban volt	Raktárban volt	Senki nem olvasta	1—10-en olvasták	10-nél többen olvasták
4	233	126	36	74	38
34	179	150	63	68	19

* Dobos Piroska: A szocialista nevelőmunka határozottabb érvényesítéséért. Könyvtári Hiradó 1959. december.

A 327-es szakcsoport az egész 3-as szak legjobban kihasznált része. Fentebb jelölt két könyvtárban a szakba tartozó könyvanyag 54, illetve 86%-a volt raktárban. A bel- és külpolitikai művek forgalma viszonylag nagyobb. Ezek iránt a már 1957-ben észlelt érdeklődés tovább fokozódott, s a kurrens kiadványok szinte sohasem találhatók polcon. Figyelemre méltó nagy érdeklődés kíséri a második világháborúval és az 1956-os ellenforradalommal foglalkozó írásokat. Ezekből a rendelkezésre álló mennyiségnél sokkal többet is forgalmazni tudnának a könyvtárak. A magas példányszámok ellenére is állandóan kézben vannak például: Kraus—Kulka: Halálgyár, Akcióban az SS, Árnyék Európában (Riportsorozat), Parragi: Fasizmus frakkban és mundérban, Ellenforradalom Magyarországon 1956, Fellázad a gettó, Szabó M.: Foglalkozásuk emigráns, Szabó M.: Hontalanok, Vidor Gáborné: Háborog a sír, stb. művek.

Gyakran előfordul, hogy ezekre a könyvekre még könyvtárba kerülésüket megelőzően nagy számú előjegyzéseket adnak le az olvasók. Sok esetben fiatalkorú olvasók is. Bár elvileg örvendetes ezeknek a könyveknek nagy forgalma, mert hisz az a célunk, hogy az emberek megismerjék s ne feledjék a fasiszta barbárság ma is intő példaként szolgáló gaztetteit, de tudatában vagyunk annak, hogy egyes olvasóink, köztük a fiatalok egy része nemcsak az általunk fontosnak tartott politikai tartalmat látják, hanem főleg az izgalmat keresik ezekben a könyvekben. Ennek ellenére sem kívánjuk olvasóink körében korlátozni a könyvek forgalmát, sőt emelni szeretnénk, de a fiatalokkal való fokozottabb foglalkozásra, a témával kapcsolatos intenzívebb beszélgetésre hívjuk fel a könyvtárosok figyelmét.

A 3-as szakcsoport forgalmazása tekintetében lényeges változást az említett állományrészben sikerült elérni, a további csoportokban mind összetétel, mind kölcsönzés szempontjából a helyzet az utolsó három évben nem változott. Mindent meg kell tehát tennünk, hogy az állományt terhelő fölös, elavult anyagrészt leválasszuk, s ezzel tartalmilag értékesebbé tegyük. Az állományfejlesztésben az aktuális politikai irodalom iránti érdeklődésre támaszkodva fokozni kell a példányszámok vásárlását, hogy viszonylag rövid idő alatt minél több olvasónak kölcsönözhessük a műveket.

Tovább kell folytatnunk és fokoznunk a politikai művek népszerűsítése érdekében megkezdett kísérletezéseinket, mind a zárt, mind a szabadpolcos rendszerű könyvtárakban. Meggyőződésünk — s ezt több könyvtár adatai bizonyítják — hogy kellő gonddal e szakcsoport forgalmazásában lényeges növekedés érhető el, mint ahogy már 1960-ban is a 3,6%-os átlag mellett a 21-es könyvtárban 7,2%-os, a 8-as könyvtárban 6,2%-os, a 42-es könyvtárban 5,9%-os forgalmat biztosítottak.

E szak forgalmának növelésében is nagy szerepet játszhatnak a jövőben az egyre nagyobb számú szabadpolcos rendszerű könyvtárak.

b) *Természettudomány*

Korunk és társadalmunk szellemi követelményeinek megfelelően a természettudományos ismeretek terjesztését egyik legfontosabb olvasószolgálati feladatunknak tekintjük. Erre külön felhívja a figyelmet az MSZMP VII. kongresszusának megfelelő határozata. Ebből következően megkülönböztetett gondossággal végzik a könyvtárak a szak fejlesztését. Az utóbbi egy-két évben ebben már a könyvkiadás is nagyobb segítségünkre volt.

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI MŰVEKNEK AZ ÖSSZES ÁLLOMÁNYBÓL, SZERZEMÉNYBŐL ÉS FORGALOMBÓL VALÓ RÉSZESEDÉSE*:

	1958		1959		1960	
	kötet	%	kötet	%	kötet	%
Az állományból	38 269	4,4	38 590	4,2	39 740	4,1
A szerzeményből	1 990	2,3	2 966	2,7	3 904	3,2
A forgalomból	62 488	2,1	79 359	1,8	101 242	2,2

* Mivel az orvostudományi, felvilágosító jellegű egészségügyi művek lényegében a természettudományok részét képezik és a forgalmi statisztikánkban ide soroljuk őket, így itt is szükségszerűen belevesszük a 61-es szakcsoportot is.

Az állományból a folyamatos szerzeményezés mellett számottevő kivonásra is sor került. Ennek következtében mutatkozik az állományban való részarány csökkenése. Viszont ez a csökkenés feltétlenül az állomány tartalmi javulását szolgálta. A szerzeményezésben szám szerint és százalékarányban is állandó növekedést figyelhetünk meg.

Örvendetesen növekszik a könyvek olvasottsága. 1960-ban 38 754 kötettel olvastak több természettudományos könyvet, mint 1958-ban. Ennél a szaknál lényegesen kisebb a differencia az állomány és a forgalom arányai között, mint az előbb elemzett kategóriánál.

ISMÉTELTEN A KÉT KORÁBBI KÖNYVTÁR ELEMZÉSÉBŐL IDÉZZÜK AZ ALÁBBI PÉLDÁKAT AZ 5-ÖS SZAKBÓL

	Állományban van	Raktárban van	Senki nem olvasta	1—10-en olvasták	10-nél többen olvasták
4. kvt.	695	284	23	159	102
34. kvt.	442	322	35	221	66

Amint látjuk, az állományban levő könyvmennyiségnek jóval magasabb aránya volt az elemzés pillanatában az olvasónál, mint az előző kategóriából. Raktárban csak a könyvek 41 %-a, illetve 73 %-a volt. Úgyszintén lényegesen kevesebb a senki által nem olvasott kötetek száma is.

A *számszerűleg* rendelkezésre álló könyvmennyiség elegendőnek bizonyulna, még a fokozható igényeket figyelem bevéve is. Természettudományos könyveinknek azonban szintén 30—35 %-a elavult, a kurrens, illetve forgalmazható könyvanyag így lényegesen lecsökkent. A jó, népszerű művekből viszont többet is tudnának forgalmazni a könyvtárak. A könyvtárak egy része azonban az adott lehetőségeket sem használja ki kellő következetességgel. Érdemes megnézni ebből a szempontból a természettudományos művek vásárlásának alakulását könyvtáranként:

Kerület	Könyvtár sz.	1958. kötet	1959. kötet	1960. kötet
I.	11	21	21	36
I.	20	12	23	29
II.	37	30	34	82
III.	8	48	48	40
III.	21	42	35	70
III.	33	11	17	14
IV.	28	39	51	78
IV.	41	16	13	14
V.	1	37	27	63
V.	14	25	29	34
VI.	10	63	64	61
VII.	2	57	74	99
VII.	22	81	53	53
VIII.	9	66	38	67
VIII.	44	40	53	85
VIII.	3	29	21	33
IX.	39	34	40	66
IX.	26	34	30	76
IX.	23	17	32	59
X.	12	53	40	73
XI.	6	46	42	83
XII.	38	40	68	47
XIII.	7	27	21	35
XIII.	19	71	42	33
XIII.	4	40	41	74

(folytatás)

Kerület	Könyvtár sz.	1958. kötet	1959. kötet	1960. kötet
XIV.	18	31	37	40
XIV.	5	24	26	31
XV.	29	29	32	40
XV.	34	25	25	47
XVI.	32	55	45	62
XVII.	36	29	31	57
XVII.	40	12	27	32
XVIII.	24	27	17	32
XVIII.	31	16	24	42
XIX.	25	51	38	83
XX.	27	43	32	57
XX.	35	32	15	24
XXI.	42	42	35	47
XXI.	30	18	17	45
XXII.	13	31	27	48
vill. kvt.	15	29	17	29
vill. kvt.	17	20	15	19

A táblázatból kitűnik, hogy a könyvtárak egy része nem kellő következetességgel fejleszti e szakot, s hogy a vásárolt könyvmennyiség nem minden esetben függ össze az adott könyvtár anyagi helyzetével és olvasóinak számával. Állandó, egyenletes fejlesztés figyelhető meg a könyvtárak többségénél.

Előfordul, hogy kevesebb olvasóval és anyagi fedezettel rendelkező könyvtárak lényegesen több könyvet vásároltak e szakban, mint a nagyobb könyvtárak. Például 1960-ban a 26-os és 28-as könyvtárak lényegében azonos mennyiséget vásároltak, holott a 26-os könyvtár minden tekintetben sokkal kisebb a 28-asnál, továbbá a szintén kisebb 4-es könyvtár 1960-ban több természettudományos könyvet vett, mint a 8-as, 9-es, 10-es nagy könyvtárak.

E néhány ellentmondástól eltekintve azonban állandó és következetes fejlődést láthatunk a könyvtárak egészénél.

Ha ezen a néhány következetlenségen változtatnak a könyvtárak és a jó természettudományos könyveket rendszeresen magasabb példányszámban vásárolják, akkor már csak a könyvkiadáson múlik, hogy sokkal több színes formában íródott természettudományos irodalom kerüljön a könyvtárakba, különösen a csillagászat, űrhajózás, atomfizika és biológia köréből.

Bár ezekből egyre több és több jó könyv lát napvilágot, mégis alatta marad az igényeknek. A modern természettudományos irodalom legjobb példányaihoz csak előjegyzés útján juthatnak az olvasók. Nagyon kedveltek és állandóan olvasottak a nem nagy tudományos felkészültséget igénylő Búvár-sorozat kötetei, továbbá a Cousteau—Dumas: A csend világa, Infeld: Einstein, Bőhm—Dörge: Korunk óriása az atom, Kulin: A távcső világa*, stb. típusú könyvek.

Nagyon érdekes tapasztalatot nyújtott ebben a vonatkozásban a néhány könyvtárban folytatott igénykutatás. A vártnál jóval több olvasó igényel természettudományos könyveket. Például a 2-es számú könyvtárban kitöltött 588 igénykutatási kérdőívből 273-an jegyezték fel a természettudomány valamelyik ágával foglalkozó irodalom iránti igényüket, a 9-es sz. könyvtárban pedig 538 kitöltött kérdőív közül 295-en**. Hasonló tapasztalatokat gyűjtöttek a 44-es könyvtárban is. A nevezett könyvtárakban legnagyobb arányban az

* Maruszki József: a természettudományos irodalom népszerűsítéséről. A könyvtáros, 1961. január.
** Dobos Piroska: Az olvasószolgálat főbb kérdései a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. Könyvszemle, 1961. 1. sz.

értelmiség és a tanuló fiatalok részéről mutatkozott ilyen igény. Azokban a könyvtárakban, ahol a könyvpropaganda néhány bevált módszerét alkalmazták, különös gondossággal kezelték a természettudományos irodalom ajánlását, a forgalom átlagos arányát felülmúlva 4—6,3 %-os forgalmi arányt értek el. Például a 3-as, 17-es, 21-es, 23-as, 29-es, 33-as, 34-es, 36-os, és 42-es könyvtárak.

A természettudományos irodalom javuló propagandája bár közvetve, de nyilvánvalóan összefügg a könyvtárosok természettudományos képzettségével. Ebből a szempontból jelentősége van a könyvtárosok természettudományos továbbképzésének, mely bizonyos alapvető ismeretnyújtás révén megkönnyíti ajánló munkájukat.

A természettudományos irodalom forgalmának növelésében ugyancsak nagy szerepet tölthetnek be szabadpolcos könyvtáraink.

c) *Műszaki-technikai irodalom.*

A műszaki-technikai irodalom a könyvtárak összes állományában, állomány-gyarapításában és a kölcsönzésben a következő arányokat képviseli:

	1958		1959		1069	
	kötet	%	kötet	%	kötet	%
Az állományban	47 196	5,5	47 144	5,2	45 148	4,7
A szerzeményben ...	2 238	2,2	2 900	2,7	2 635	2,2
A forgalomban	54 435	1,8	63 457	1,8	70 414	1,6

A táblázat mutatja, hogy a műszaki irodalom a könyvállományban állandóan csökkent. A szerzeményben számszerű növekedés látható, a százalékos arány egyidejű csökkenése mellett. A kölcsönzésben, bár százalékosan nem mutatkozik, állandó, folyamatos emelkedést értek el a könyvtárak.

A műszaki-technikai állomány-részlegünkről nyugodtan állíthatjuk, hogy a legtöbb elavult, holt anyagot ez a szak tartalmazza. Nagyszámú olyan szakkönyv tartozik ide, melyeket a technika már régen túlhaladott, s ma már csak dokumentációs jelentőségük lehet. Például Straub Sándor: Gázmotorok (1887), Khayll—Roda: Rádiólexikon (1926), Jovitza György: Árnyékolt rácsú csövek és azok alkalmazása (1929), Molnár János: Hibakeresés és készülék karbantartás (1929), Mihályi Dénes: A távolbalátás és készüléke (1929-es kiadás) stb.

Mivel a kerületi könyvtáraknak nem feladata dokumentációs könyvanyag megőrzése, így ezek a könyvek is évek óta kivonásra várnak. A műszaki irodalom elavult részének kivonása már folyamatban van.

Az 1950-es évek elején kellően át nem gondolt szerzeményezési elvekből eredően könyvtáraink tömegesen vásároltak olyan speciális szakmai, illetve egy-egy szakma részkérdéseivel foglalkozó kiadványokat, melyek népszerű jellegük ellenére sem tarthattak számot a kerületi könyvtárak olvasóinak igényére. Például: P.Intuszov: Alexandr Nyikulin újító, Kontorovics: Az acél és az öntöttvas hőkezelése, Jegorenkov: Öntödei formázók kézikönyve, Poszkacsejev: Mintakészítő újítások, Tóth András: Az öntödei selejt okai, Mihajlov: Bányászati szerszámok, Mohi Rezső: Aknamélyítési munkálatok, Martini: Az acélolvasztás gyors módszerei, stb.

Az ilyen és hasonló típusú könyvek közül szinte egyik sem volt olvasó kezében, legalább is az utóbbi években nem. Ma már könyvtáraink ezeket a speciális, egy-egy szakma dolgozóit érdeklő kiadványokat nem vásárolják.

Elég kevés jó, átfogó, népszerű kiadvány jelenik viszont meg, s így nehezen tudunk kellően lépést tartani a legújabb technikai vívmányokkal. Különösen elmaradunk az igények mögött a közlekedés, elsősorban az autó, motorkerékpár korszerű irodalmában. Állandóan keresettek a háztartási, lakáskultúrával foglalkozó könyvek.

E szak forgalmazásának növelése a nagyobb számú jó, műszaki-technikai irodalom mellett megkívánja a könyvtárosok ilyen irányú tájékozottságát is. E célból felettes szerveink határozata alapján három könyvtárunkban a közeljövőben önálló műszaki részleget hozunk létre. Ezekben a könyvtárakban műszaki képzettségű könyvtárosokkal kísérletezzük ki, mit tehetünk a műszaki irodalom népszerűsítése érdekében, a műszaki kultúra fejlesztése céljából. E három részleg jó eredményei nyilvánvalóan serkentően hatnak majd a többi könyvtárak munkájára is. Remélhetőleg a 2 %-os műszaki irodalom forgalmát jelentősen emelni lehet majd valamennyi könyvtárunkban. (Megjegyezni kívánjuk, hogy ez a kísérlet nem azonos a korábban be nem vált profilirozási próbálkozásokkal).

d) *Egyéb ismeretterjesztő művek.*

Ide a fent nem elemzett olyan szakokat soroljuk, mint a nyelvtudomány (4-es szak), a művészeti (7-es szak), és az irodalomtudományi (8-as szak), továbbá a földrajzi és útleírási irodalmat (91-es szak). Az alábbiakban a 4-es szakkal nem foglalkozunk, mivel ennek jelentősége mind az állományban, mind pedig a forgalomban csekély, továbbá mivel e szak nagy része helyi használatra szolgál. (Szótárak, különféle nyelvkönyvek).

A *művészeti* és *irodalomtudományi szak* állandó gondos gyűjtés eredményeként gazdag, értékes anyagot foglal magában. Különösen nagyobb könyvtárainkban, ahol az anyagi lehetőségek kedvezőbbek. Hasonlóképpen a régi könyvtárakban, ahol hosszú évek, sok esetben évtizedek alatt komoly értékeket képviselő művészeti, irodalmi könyvanyagot gyűjtöttek össze. Például az 1-es, 3-as, 6-os, 8-as, 9-es, 10-es, 28-as, stb. könyvtárak.

A 7-es szakból a könyvtárak ellátottsága (kevés kivételtől eltekintve) jó, sőt sok esetben az igényeket felülmúló mennyiséggel rendelkeznek. Művészeti könyvanyagunk az összes könyvállomány 5,4 %-át teszi ki, mely a különféle művészetek széles skáláját öleli fel. A népszerű kiadványokon kívül komoly, tudományos műveket is gyűjtenek könyvtáraink e szakban. Nagy kár, hogy olvasóterem hiányában a szak nem kölcsönözhető része — mely egyébként a legértékesebb — nincs kellően kihasználva, például a csonkítás veszélye miatt csak helyben használható művészi albumok, stb.

A szak leggyakrabban forgalmazott részlege a fényképészeti, színházi eseményekkel, művészek életével foglalkozó, továbbá sport-játék könyvek. Hasonlóképpen nagyon kedvelik az olvasók a népszerű formában megjelenő „Műemlékek, városképek", „Műemlékeink", „Művészettörténet" című sorozatok köteteit.

E szakban olyan értelmű elavultságról, vagy kivonásra váró művekről — mint a fentebb említett szakcsoportok esetében — lényegében alig beszélhetünk.

Az irodalomtudományi szakra hasonló megállapításokat lehet tenni. A könyvtárak állományának 3,2 %-át alkotja (1960.) Általában rendelkeznek a könyvtárak a legfontosabb gyűjtemények, egy-egy korszak értékelését nyújtó összefoglaló művek mellett a magyar és a világirodalom nevesebb személyiségeivel foglalkozó tanulmányokkal. Nagyon hiányzik azonban könyvtárainkból az átfogó, részletes magyar- és világirodalom-történet, mely marxista szempontból nyújtaná átfogó mélyebb értékelését a magyar és a világirodalomnak. Hasonlóképpen hiányzik az újkor irodalmának feldolgozása.

Örvendetes a kerületi könyvtárak azon törekvése, hogy a kötelező tanulmányokból magasabb példányszámot vásároljanak s a legfontosabbakból kézikönyvtárakba is tesznek.

E szak kihasználtsága jó, de állandóan hullámzó. Mivel főként diákok, pedagógusok veszik igénybe, így olvasottságának foka és tartalma függ a középiskolák és egyetemek adott időszakának kötelező irodalmától. A szak kihasználtságát nagyban fokozná, ha a könyvtárak olvasóteremmel rendelkeznének, így a nem kölcsönözhető könyvanyagot helyben tanulmányozhatnák. Úgyszintén, ha sikerült volna már megoldani a 8-as szak teljes, analitikus feltárását.

A *földrajzi irodalom* (91-es szak) legjelentősebb csoportja az útleírás. Ez a szakcsoport az ismeretterjesztő könyvállománynak legnépszerűbb és szinte mindenki által állandóan igényelt része. E szakcsoport a meglévő igényekhez képest csekély. A könyvállománynak

mindössze 2,2 %-át teszi ki. Az utóbbi 8—10 évben megjelent útleírásokat — egy-két kivételtől eltekintve — állandóan olvassák. Köztük a legjobbak évek óta állandóan előjegyzésben vannak.

Problémát e szak kihasználása nem okoz. Annak eldöntése viszont annál többet, hogy melyek azok a régi, (1800-as évek végétől az 1944-ig megjelent) földrajzi művek és útleírások, amiket ma már nem lehet forgalmazni, mivel jelentős részük reakciós, nacionalista, illetve faji megkülönböztetés szellemében íródott. Ezek feltárása és kivonása szintén elkezdődött.

Könyvállományunk ismeretterjesztő részlegének vázlatos áttekintése illusztrálja az állományfejlesztés egészséges tendenciáját. Próbáltuk érzékeltetni az ismeretterjesztő állományrész elavultságának problémáit, és igénybevételének elégtelen voltát. Mindezekből következően legfontosabb és legsürgősebb állományfejlesztési feladattá az ismeretterjesztő állomány rész tartalmi megjavítása válik. Egyrészt céltudatos szerzeményezés, másrészt az állományt terhelő holt anyag kivonása révén. Ennek következményeként az ismeretterjesztő művek sokkal intenzívebb propagálása válhat lehetővé.

Szépirodalom

A bevezetésben említettük, hogy három év alatt lényegesen javult az állomány összetételében a szépirodalom aránya, s hogy — éppen mert az ismeretterjesztő irodalom forgalma növekedett — a jelenlegi arány (60,3 % — 39,7 %) egészségesnek mondható. A szépirodalmi állományunk alapját képező magyar és világirodalmi klasszikus alkotások gazdagítása mellett, a kölcsönzésben is egyre nagyobb szerepet betöltő, a jelent és a közelmultat, átalakuló társadalmunkat,a ma emberének életét, küzdelmeit ábrázoló új magyar, szovjet és a népi demokratikus országok irodalmának gyűjtését tekintjük legfontosabb feladatunknak. Ez semmiképpen sem jelenti és nem is jelentheti azt, hogy a nem szocialista országok haladó, illetve szocialista tendenciájú irodalmát ne szereznék be a könyvtárak kellő példányszámban.

Ezeket a törekvéseinket lehetővé teszi az utóbbi időben mind inkább javuló könyvkiadásunk is. A korábbi, túlzottan egysíkú könyvkiadási politikát örvendetesen jobb, gazdagabb kiadói politika váltotta fel, mely feltétlenül megkönnyíti állományfejlesztési munkánkat.

Szépirodalmi állományunk részletesebb elemzését változatlanul nagyon megnehezíti ezen állományrészleg tagolatlan nyilvántartása, mely a jelenleg érvényben lévő csoportos leltárkönyv beosztásából adódik. Ha az egész állományt nem is, legalább a szerzeményezést felbontottuk olyan csoportokra, amelyek megfelelnek forgalmi statisztikánk rovatainak. Így lehetővé válik továbbiakban a szépirodalmi művek vásárlásának áttekintése, elemzése.

A KOLLEKTORTÓL VÁSÁROLT SZÉPIRODALOM PÉLDÁNYSZÁMÁNAK MEGOSZLÁSA (SZÁZALÉKBAN)

Év	Új magyar	Régi magyar	V. klasszikus	Szovjet	Népi dem.	Egyéb irod.
1958	37,6	9,8	19,2	5,8	8,4	19,2
1959	33,8	12,8	16,2	7,2	10,6	19,4
1960	37,0	11,3	14,1	9,8	7,2	20,6

A MŰVEK MEGOSZLÁSA (DARABBAN)

Év	Összes (féleség) kötet	Új magyar	Régi magyar	V. klasszikus	Szovjet	Népi dem.	Egyéb
1958 ...	656	211	98	135	32	62	118
1959 ...	670	201	110	118	54	73	114
1960 ...	629	206	97	127	55	47	97

A vásárolt szépirodalmi művek aránya ingadozó képet mutat az utóbbi években. Ahhoz, hogy következtetéseket vonhassunk le e táblázatból, meg kell vizsgálni, hogyan alakult a könyvkiadás, azaz milyen művek szerepeltek a kollektor-jegyzéken a vizsgált időszakban. Eszerint a szerzeményezés aránya a választék arányának ingadozását követi az új magyar, a szovjet és a népi demokratikus országok irodalma tekintetében. A régi magyar, a világirodalom klasszikusai és egyéb szépirodalom szerzeményezésének aránya a választék ingadozásában nem tükröződik, mivel a művek számának csökkenését a példányszámok emelésével ellensúlyoztuk. Az egyéb kategóriákban megfigyelhető következetes aránynövekedés oka, hogy a könyvkiadás gazdagodása a nem szocialista országok irodalmából bő választékot teremtett. Miután e téren állományunk igen szegényes volt, az aránynövekedés az összetételt javította.

A kollektor-jegyzékből szerzeményezett szépirodalom megoszlását az egyes irodalmi csoportok javára vagy hátrányára befolyásolhatja az antikváriumokban, vagy kollektori jegyzéken kívül, szabadkeretből vásárolt könyvanyag.

Érdemes megnézni ebből a szempontból két könyvtár szabad keretből történt szépirodalmi vásárlásának összetételét.

Év	A könyvtár száma	Összes kötet	Ebből					
			új magyar	régi magyar	v. klasszikus	szovjet	népi dem.	egyéb
1958 ...	4.	345	75	52	94	14	17	93
1958 ...	14.	329	66	31	119	17	15	81
1960 ...	4.	1368	240	265	506	48	34	275
1960 ...	14.	505	108	76	108	21	3	117

Figyelembe veendő, hogy a szabadkeretből vásárolt könyvanyagnak kb. 85—90 %-a szépirodalom. Általában csak ún. ismeretterjesztő ritkaságokat vesznek ezúton, vagy olyan műveket, melyekből kollektori jegyzékből nem sikerült kellő példányszámot beszerezni.

A fenti táblázat mutatja, — amit kevés kivételtől eltekintve általánosítani is lehet — hogy elsősorban a klasszikus és a magyar irodalom kiegészítésére törekszenek a könyvtárosok antikvár, illetve szabad vásárlásuk során. Míg a kollektori jegyzékről vásárolt szépirodalomból kb. közepes arányban részesednek a klasszikus művek, addig itt a legnagyobb arányt képviselik. Viszonylag kevés szovjet és népi demokratikus író művét vásárolják ez úton.

Az az eltérés, amit a két beszerzési forrás eredménye mutat, azonban nem befolyásolja alapvetően az állományt. Nem is érint minden könyvtárat, csak azokat, amelyek nagyobb összeggel részesülnek a kerülei tanácsok által biztosított községfejlesztési alapból.

A könyvállomány és a forgalom egybevetése (az említett nyilvántartás hiánya miatt) nem áll módunkban, így az egyes irodalmi csoportok forgalmának alakulását az alábbi táblázatban mutatjuk be, melyről részletesebben az egyes csoportok elemzésénél szólunk.

A SZÉPIRODALOM EGYES CSOPORTJAINAK RÉSZARÁNYA A SZÉPIRODALMI FORGALOMBAN

	1958		1959		1960	
	kötet	%	kötet	%	kötet	%
Új magyar irodalom	496 700	16,8	632 969	17,9	693 021	19,1
Régi magyar irodalom	610 053	20,7	644 001	18,3	596 401	16,5
Világir. klasszikus irodalom	595 016	20,2	680 406	19,3	655 771	18,1
Szovjet irodalom	147 494	5,0	182 044	5,2	186 484	5,1
Egyéb szépirodalom	516 967	17,5	638 626	18,1	679 097	18,7

A szépirodalom egyes csoportjainak részletesebb elemzésénél csak a kollektornál vásárolt könyvmennyiséget vesszük alapul.

a) *Új magyar szépirodalom*

Néhány könyvtár állományelemzési adatai szerint az új magyar szépirodalom, könyvtáranként változóan, szépirodalmi könyvállományunknak kb. 20—28%-át képviseli. Amint láttuk, a szerzeményezés ennél nagyobb mértékben történik mind a három évben. (34—38%). Ha az 1958-ban elért százalék a következő évben jelentősen csökkent is, 1960-ban újra csaknem elérte az 1958-as szintet.

Az új magyar irodalom 1958-ban az összes szépirodalmi forgalomban 16,8%-kal vett részt, 1959-ben 17,9%-kal, 1960-ban pedig 19,1%-kal. Állandó, fokozatos fejlődésről van tehát szó, melyet igazán csak akkor értékelhetünk, ha meggondoljuk, hogy 1956-ban még csak 15,1%, 1957-ben pedig 16,5%-os arányt értünk el. Az általános érdeklődés, az új magyar szépirodalomhoz fűződő aktualitás, és a nagymérvű növekedés biztosította, hogy *1960-ban az új magyar irodalom váljék az egész szépirodalmi állomány legolvasottabb csoportjává.*

Az új magyar irodalom százalékos növekedésével egyidejűleg csökkent a világirodalom klasszikusai és a régi magyar irodalom forgalmának aránya.

Nem kétséges, hogy olvasóközönségünk állandóan növekvő érdeklődéssel fordul saját kora, a jelen és a közelmúlt eseményeinek irodalmi ábrázolása felé. Érdeklődéssel kíséri kibontakozó életformánk, a mai ember életének ezernyi apróságát, a közelmúlt eseményeit megörökítő írásokat. Ezt igazolják a fenti számok.

A 8-as számú könyvtár megfigyelése szerint az elmult évek néhány történelmi évfordulója is hozzájárult az olvasók figyelmének ilyen irányú felkeltéséhez. Például a Tanácsköztársaság 40. évfordulója, felszabadulásunk 15. évfordulója stb. Az évfordulókra több új magyar író szépirodalmi műve látott napvilágot, amelyek megnyerték az olvasók érdeklődését, ami nagyban hozzájárult e kategória forgalmának emeléséhez. Például Karikás: Kilencedik dandár, Gergely M.: A mi lányunk, Mesterházi: Pár lépés a határ, Erdődy: A negyedik lovas, Nagy Zsuzsa: A huszonnegyedik óra, stb.* Az 1956-os ellenforradalommal foglalkozó művek között figyelemreméltó: Mesterházi: Pokoljárás, Berkesi: Októberi vihar, Vihar után, Molnár: Hullámverés, Márta, Szilvás: Bujkál a hold, stb. művek.

Az új magyar irodalom olvasótáborának állandó növekedése mögött figyelemreméltó tényezőként áll könyvkiadásunk javulása. A korábban megjelent sok sematikus ún. termelési regény után olvasóinkban bizonyos előítéletek alakultak ki a mai témájú irodalommal kapcsolatban. Ezt az előítéletet sikerült feloldani, sőt amint látjuk, egyre nagyobb érdeklődés tapasztalható iránta.

Nem lenne hiteles azonban az itt festett kép, ha elhallgatnánk azt, hogy e nagy sikert nem kizárólag a mai témájú szépirodalom vívta ki. Hisz az új magyar kategóriába soroljuk azoknak az élő magyar íróknak műveit is, melyek nem a mát, hanem a régmúltat, történelmünk kiemelkedő eseményeit, a múlt társadalmának életét örökítik meg. Ezek iránt hasonló nagy érdeklődés mutatkozik, mint a mai témájú írások iránt. A múltat megelevenítő íróink közül legnépszerűbbek: Passuth László, Szántó György, Tatay Sándor, Kovai Lőrinc, Győry Dezső, Jankovics Ferenc, Németh László, Veres Péter, Oravecz Paula, Sásdi Sándor, Tersánszky J. Jenő, Kodolányi János, Tamási Áron ,Hegedüs Géza, stb.

Ma, az állandóan gazdagodó könyvtermés mellett sem tudjuk az új magyar irodalom iránt mutatkozó keresletet kielégíteni. Különösen nem az igényes, irodalmi értékeket képviselő művekből. Olvasóink több, mai társadalmi, emberi problémákkal foglalkozó regényt várnak. Hasonlóan állandóan jelentkezik igény humoros, vidám, szórakoztató művek iránt.

---

* Horváthné Varsányi Livia: Az új magyar szépirodalom forgalma a 8-as sz. Szabó Ervin Könyvtárban. A könyvtáros, 1960. október.

A csoport kihasználtsága az elmondottakból következően szinte maximális. Néhány gyengébb írástól eltekintve polcon alig találunk az utóbbi években megjelent művekből. Kevésbé keresettek a verseskötetek. Bár az olvasóknak általában kisebbik része olvas verseket, e téren mégis sok feladata van még könyvpropagandánknak.

b) *Régi magyar irodalom*

A régi magyar irodalom könyvtáraink szépirodalmi állományának körülbelül 20—25%-a. E kategória túlnyomó részét klasszikus íróink művei alkotják. E tekintetben a könyvtárak ellátottsága viszonylag jó. A legfontosabb szerzők művei között aránylag magas példányszámban szerepelnek Eötvös, Gárdonyi, Jókai, Móricz, Mikszáth, Móra, Arany, Csokonai, Petőfi, Vörösmarty, stb. kötetei. Az utóbbi évek könyvkiadása lehetővé tette a klasszikus magyar irodalom folyamatos pótlását, kiegészítését. Az antikvár vásárlás útján részben pótolni lehetett azokat a fontosabb klasszikus műveket is, melyek hosszú évek óta nem kerültek kiadásra.

A régi magyar irodalom szerzeményezési arányában jelentős növekedés mutatkozik az 1959-es évben, 1960-ban viszont 1,5%-os csökkenés következett be. Ez nagyrészt a könyvkiadás alakulásával függ össze.

A régi magyar irodalom olvasottsága magas. Az utóbbi években növekvő érdeklődés mutatkozik Krudy Gyula művei iránt, ami feltétlenül összefügg azzal, hogy legjobb regényei, novellái az utóbbi években nagy számban kerültek újra kiadásra. Van azonban néhány olyan régi magyar író, mint például Tolnai Lajos, Ambrus Zoltán sőt még Móricz Zsigmond is, kiknek egyes regényei is ritkán kerülnek az olvasók kezébe. Ezek olvastatása érdekében feltétlenül többet kell tenniük a könyvtárosoknak.

A régi magyar szépirodalom néhány képviselője iránti érdeklődés évről-évre észrevehetően csökken. Például Vas Gereben (szinte kizárólag az idősebb korosztály kéri), Kemény Zsigmond, stb. Hasonló megállapításokat tettünk már az 1956—57-es évkönyvünkben is, ez ma fokozottan érvényes.

Nagy gondossággal szerzik be a könyvtárak az iskolai kötelező irodalmat. A legtöbb helyen 15—20 példányban is. Mégis az adott mű feldolgozása idején egy-egy kötelező irodalomra 15—20 előjegyzést is találunk könyvtáranként.

A könyvkiadás a régi magyar irodalmat illetően még mindig adós néhány mű kiadásával, melyek már nagyon régen nem jelentek meg, vagy nem kellő példányszámban.

c) *Világirodalmi klasszikusok*

A világirodalom klasszikus művei képviselik a könyvállomány legállandóbb szépirodalmi részlegét. Az utóbbi évek könyvkiadása lehetővé tette a klasszikus irodalom oly mértékű felfrissítését, kiegészítését, mellyel ma már az igényeket (az elmúlt évekhez viszonyítva) lényegesen magasabb szinten tudjuk kielégíteni. A korábban bemutatott táblázatokból láthatjuk, hogy e csoportnak mind a szerzeményezésben, mind pedig a forgalomban képviselt százalékos arányában csökkenés tapasztalható. Ez a csökkenés elsősorban más irodalmi csoportok (új magyar, szovjet, egyéb) arányos növekedésének következményeként jelentkezik. Abszolút számokban nincs csökkenés, sőt a szerzeményezésnél emelkedés mutatkozik. 1960-ban például több mint 3000 kötettel vettek több világirodalmi klasszikus művet, mint 1958-ban. Hasonlóan a könyvforgalom abszolút számai is növekedést mutatnak. 1960-ban 60 000-rel több kötetet kölcsönöztek, mint 1958-ban. Tehát a százalékos csökkenések mögött nem a világirodalom klasszikusainak elégtelen gyarapítása és az érdeklődés csökkenése húzódik, hanem a korábban említett kategóriák gyarapításának és forgalmának rohamosabb növekedése. Ez viszont egészséges tendencia.

A világirodalom klasszikusainak igényvevétele magas. Kölcsönzése nem okoz problémát. A legritkább eset, amikor polcon találhatók Balzac, V. Hugo, Flaubert, Dosztojevszkij, T. Mann, Maupassant, Nexö, Stendhal, L. Tolsztoj, Zola, stb. művei.

Könyvtáraink szempontjából nem szerencsés az a kiadói gyakorlat, hogy sok esetben a rég várt és nélkülözött klasszikus műveket csak drága, esetenként díszkiadásban adnak ki. Például: Flaubert: Érzelmek iskolája, Dosztojevszkij: Félkegyelmű, stb. Nagyon jó lenne, ha ezek olcsóbb kiadásban is megjelennének. Könyvkiadásunk még mindig adós egy sor régóta nélkülözött mű kiadásával. Például Flaubert: Salambo, Zola: Nana, Párizs, Shaw több prózai műve, stb.

d) *Szovjet szépirodalom*

Az 1956—57-es évkönyvben végzett elemzésünkben reprezentatív adatok alapján megállapítottuk, hogy a szépirodalmi állománynak e csoport kb. 10—25%-át képezi.

Azóta e csoport aránya és a kölcsönzésben elfoglalt helye jobban megközelíti egymást. 1960-ban ugyanis 5,1%-ban szovjet szerzők műveit kölcsönözték az olvasók, ami 1957 4,2%-os arányával hasonlítva, lényeges fejlődést mutat. Az állományfejlesztésben is hasonló következetes fejlődés tapasztalható.

A kölcsönzés során megfigyelt korábbi bizalmatlanság, tartózkodás fokozatosan feloldódott. Olvasóink részéről ma már csak szórványosan találkozunk olyan esettel, amikor kategórikusan kijelentik, hogy szovjet könyvet nem olvasnak. 1957—58-ban még a könyvtárakban is előfordult, hogy esetenként indokolatlanul alacsony példányszámot vásároltak egyes szovjet művekből attól való félelmükben, hogy nem fogják elvinni az olvasók; ma ezen már túl vagyunk. A szovjet művek folyamatosan emelkedő szerzeményezése és forgalmazása mutatja, hogy a könyvkiadás-adta lehetőségeken belül, a könyvtárosok nem követnek el nagyobb hibákat. Például az egész hálózatban a következő példányszámokat vásárolták: Fagyejev: Az utolsó üdege 130, Ivanov: Színes szelek 125, Kocsetov: Jersov fivérek 112, Dold-Mihajlik: Ordasok között 218, Muszrepov: Ketten a tűzvonalban 112, Nyikolajeva: Útközben 165, Osztrovszkij: Nem vagy egyedül 138, Solohov: A hazáért harcoltak 221, Msztiszlavszkij: Éjfél előtt 138 példány stb. Ez megfelel az egyéb könyvek vásárolt átlagának.

A szovjet szépirodalmi művek olvasottsága folyamatosan emelkedő aránya ellenére sem megnyugtató. Forgalmazásukat az adott lehetőségeken belül is növelni kell. A jó, de mégis elfekvő szovjet szerzők műveinek fokozottabb olvastatását nagyban elősegíti majd a most készülő szovjet könyvek annotált bibliográfiája.

Olvasóink körében a már évekkel ezelőtt kiadásra került művek közül ma is a legnépszerűbbek: Arszenyev: Őserdők fia, Ehrenburg: Vihar, Fjodorov: Partizánok élén, Gorkij: Az anya, Ilf-Petrov valamennyi könyve, Jan történelmi regényei, Koptyajeva: Ivan Ivanovics, Obrucsev: Utazás Plutóniába, Polevoj: Arany, Siskov: Zord folyó, Solohov: Csendes Don, Szokolov: Szikrák, Szolovjev: Csendháborító, Sztyepánov: Port Artur, A. Tolsztoj: Golgota, Nagy Péter, Vinogradov: Paganini, stb.

A legújabbak közül Csukovszkij: Balti égbolt, Doldt Mihajlik: Ordasok között, Nyikolajeva: Útközben, Pausztovszkij regényei, Polevoj: Messze a front mögött, Platon: Hét szál fű országa, Solohov: A hazáért harcoltak stb. művek váltak legkedveltebbekké.

g) *Népi demokratikus országok irodalma*

A szovjet irodalomhoz hasonlóan arra törekszünk, hogy a baráti népek irodalma kellően képviseltesse magát állományunkban. Hogy ezt nem tudjuk kellő szinten elérni, elsősorban könyvkiadásunk lehetőségeivel függ össze. Nagyon kevés, és nem is mindig a legjobb műveket fordítják le és adják ki, ami a lehetőségeken belül már eleve kizárja, hogy legalább nagyobb példányszámmal pótolnánk a féleség hiányát.

A népi demokratikus országok irodalmából könyvtáraink 1958-ban 2390, 1959-ben 3735, 1960-ban pedig 2334 kötetet vásároltak. 1959-ben figyelemreméltó emelkedés, 1960-ban viszont mind számszerűen, mind százalékosan lényeges csökkenés figyelhető meg a művek számának egyidejű esése következtében. A vásárolt művek átlagos példányszáma a hálózatban nem alacsonyabb, mint más irodalmi csoportoknál.

Ezen irodalmi csoportoknak még szűkös lehetőségei sincsenek kellően kihasználva, hisz az újonnan megjelent népi demokratikus szerzők könyvei közül is nagyon sok csak ritkán kerül olvasó kezébe.

Az élő szerzők közül szeretik s rendszeresen kölcsönzik többek között Dimov, Din Lin, Bredel, Seghers, Stefan Heym, Sadoveanu, Kratochvil, Wasilewska, stb. műveit.

A két világháború közti időszak, illetve a második világháború történetét megelevenítő regények figyelemreméltó érdeklődést váltottak ki olvasóink körében. Például Ptacek: Második őrség, Putrament: Szeptember, Strittmatter: Csodatévő, stb.

A népi demokratikus országok irodalmának csoportján belül legtöbb, és az olvasók által leginkább keresett művekkel a csehszlovák és német szerzők képviseltetik magukat.

Általában, összességében és külön-külön nemzetenként is a népi demokratikus szerzőktől levő anyagunk gyenge. Választékunk csekély és — kivéve néhány közkedvelt író művét — összetételében sem a legkedvezőbb. A jövő feladata lesz a remélhetőleg jobb fordítói és könyvkiadói politika nyomán e népek irodalmának a jelenleginél sokkal szélesebbkörű beszerzése és olvastatása.

h) *Egyéb szépirodalom*

Ez az irodalmi csoport állományunk egyik legjobban forgalmazott része. Az „egyéb szépirodalom" meghatározás a szépirodalmi művek legszélesebb területét fogja össze. Ebbe a csoportba soroljuk a magyar, szovjet, népi demokratikus országok irodalmán s a világirodalom klasszikusain kívül az összes külföldi régi és élő szerzők szépirodalmi alkotásait, — a gyengébbektől a jövendő klasszikusáig, — mindent. Néhány könyvtár adatai szerint az állományban képviselt arányával az új magyar irodalom után következik.

A Kollektornál vásárolt szépirodalmi művek közül 1958-ban 19,2% 1959-ben 19,4%, 1960-ban 20,6% erejéig vásárolták az ide tartozó műveket könyvtáraink.

Mind politikai jelentősége, mind az olvasók érdeklődése következtében a nem szocialista országok mai irodalmával, a kölcsönzésben betöltött szerepével külön is kell foglalkoznunk.

Az utóbbi években többnyire lehetővé vált, hogy könyvtáraink lényegében ebben a vonatkozásban is ki tudják elégíteni az igényeket. Külön-külön azonban az egyes nemzetek irodalmát illetően, s összességét tekintve is, minthogy az ezek iránti igények állandóan nőnek, ezen irodalmi csoport fejlesztése állandó feladat.

A kiadásra kerülő művek között — természetesen sokkal kisebb mértékben mint a nem szocialista országokban — nálunk is jelennek meg a kapitalista országokban eluralkodó dekadens, pesszimista szemléletű művek. Kafka, Camus, Cocteau stb. típusú szerzők műveire gondolunk, amelyek a kapitalizmus kilátástalanságának művészi erejű megelevenítői. A könyvtáros gondja, hogy olvasói e művekből valóban erre következtethessenek.

A nyugati irodalom iránti nagy érdeklődés egészséges tendenciája mellett gyakori eset, amikor egyesek csupán könyvtárainkból már kiszorított kispolgári igényeket kielégítő bestsellereket keresnek egyes nyugati szerzők műveiben. Gyakori, amikor az olyan kitűnő szerzők regényei iránti nagy érdeklődés mögött is, mint Moravia, Caldwell, Parise írásai stb. nem a súlyos társadalmi mondanivaló a művészi érték, hanem az ún. sikamlós téma, naturalisztikus kifejezések állnak vonzóerőként. A könyvtárosokra hárul a feladat, hogy helyes irányba befolyásolják ezeket a megnyilvánulásokat.

Eltekintve ezen irodalmi csoporttal kapcsolatos említett problémáktól, a nem-szocialista országok mai irodalma iránti érdeklődés helyesnek, egészségesnek mondható. Amado, Aragon, Dreiser, Maltz, Steinbeck, Traven, U. Sinclair és a többiek irodalmi alkotásai a könyvtárak állományában, szocialista nevelőmunkánkban méltó helyet foglalnak el.

Ezekből, s a hasonló értékű szerzők műveiből általában magas példányszámot biztosítanak könyvtáraink. A fentieken kívül gyakori eset, hogy megjelenésük idején csak előjegyzés útján lehet az egyes nagyobb sikerű regényekhez hozzájutni. Például Bates, Feuchtwanger, Hemingway, S. Zweig, stb.

Egyes műveket, ahol problémát látunk az eszmei mondanivaló tisztaságában, vagy a

művészi szemléletben, csak kis példányszámban vásároljuk és elsősorban kellő irodalmi és kritikai képességekkel rendelkező olvasóknak kölcsönözzük.

A mai magyar irodalom értékelésénél nem említettük, ezért itt tesszük szóvá, hogy az utóbbi három év alatt az új magyar irodalom esetében is előfordultak ezen általunk problematikusnak vélt művek. Itt sem követhetünk más elvet, mint a nem szocialista országok dekadens szemléletű műveinél.

Szépirodalmi állományunkban sajnálatosan kevés északi, japán, afrikai, közép- és közelkeleti szerző műveivel találkozunk. Pedig olvasóink körében évről-évre nagyobb érdeklődés mutatkozik e népek irodalma iránt.

Az állományfejlesztés módszerei, problémái

1952 óta a kerületi könyvtárak önállóan szerzeményeznek, szemben a korábbi gyakorlattal, amikor központi ellátásban részesültek. A gyűjtőkör pontosabb meghatározásának és a rendszeres központi tanácsadásnak korábbi hiánya azonban az állomány fejlődésének erős differenciáltságát eredményezte. A kerületi könyvtárak gyűjtőkörének pontosabb meghatározása, melyet 1958-ban az OKT hagyott jóvá, nagyobb biztonságot nyújt az állomány fejlesztéséhez.

A kerületi könyvtárak könyvállományának egységes fejlesztése és a kellő tartalmi iránymutatás biztosítása érdekében megszerveztük a rendelési tanácsadást.

A Könyvtárellátó Vállalat rendszeresen kiadott ajánló, illetve rendelőjegyzékein szereplő könyveket a rendeléseket megelőzően ismertetjük a könyvtárvezetők előtt. A könyvtárellátó folyamatosan előre rendelkezésünkre bocsátja a jegyzéken szereplő könyveket. Az ún. tanácsadás alkalmával nem elégszünk meg a könyvek puszta ismertetésével, hanem azt is megvitatjuk, hogy az olvasók milyen rétegének ajánlható a könyv, elsősorban az olvasók korának és olvasottságának figyelembevételével. A könyvek ismertetői javaslatot is tesznek a beszerzendő példányszámra, itt a könyvtárak nagyságára vannak tekintettel. A könyvtárvezetők így a rendelést már bizonyos ismeretek birtokában végezhetik. Egy-egy vitás, ún. problematikus könyvet esetenként két, vagy három könyvtárossal is elolvastatunk. Azok a művek, melyek az ún. „problematikus" jelzőt kapják — erről szóltunk az egyéb szépirodalom kapcsán — esetenként az illetékes könyvkiadó részvételével vitára kerülnek. Például Hernádi: Péntek lépcsőjén, Mándy: Fabulya feleségei, Koeppen: Halál Rómában, Calvino: Kettészelt őrgróf, stb. A viták során egy-egy alkalommal 6—8 könyvről, vagy szerzőről hangzanak el vélemények, tájékoztatók. Tapasztalataink szerint ezek a viták mindig nagyon hasznosak.

A szerzeményezési tanácsadásban igen nagy könyvtári kollektíva vesz részt, szemben a korábbi szűkebb bizottsággal. Köztük könyvtárvezetők, a könyvtárak munkatársai és a központ munkatársai egyaránt szerepelnek. Esetenként külső szakembereket is megkérünk szakkönyvek ismertetésére.

A könyvismertetések kialakult folyamatára alapozzák a könyvtárak egész könyvbeszerzésüket. Ezzel a rendelési módszerrel sikerült elkerülni a vásárlásban korábban gyakran tapasztalt bizonytalanságokat, s esetleg komolyabb hibák elkövetését. Időhiány és egyéb technikai akadályok miatt azonban néha sajnálatosan előfordul, hogy felületes, kellően meg nem fontolt ismertetések hangzanak el. Ilyenkor később kell egy-egy műről elhangzott ismertetést korrigálni.

A művek példányszámaira vonatkozóan nem szabunk meg merev határokat. A könyvtárvezetők saját könyvtáruk igényéhez és anyagi lehetőségeihez mérten kialakították azt a mércét, mely náluk a minimális, közepes, vagy maximális példányszámot jelenti, s ennek megfelelően értelmezik a tanácsadást.

Előfordulnak azonban esetek, amikor egyes könyvtárosok a javaslatokkal ellentétben rendelnek. Például nem javasoltuk megvételre (mivel úgy találtuk, hogy nem közművelődési könyvtári anyag) Inczefi: Szeged környékének földrajzi nevei, A kristályok világa, Somogyi

E.: Igazságügyi orvostan az orvosi gyakorlatban, Borzsák: Az antikvitás XVI. századi képe, Rojka: Bőr és nemibetegségek, Aldai: Diéta a vendéglátóiparban, Szilveszter János: Új testamentum stb. E könyveket mégis egy-két könyvtár megvette.

Más esetekben javaslatunkkal ellentétben alacsony példányszámban, vagy egyáltalán nem vesznek meg egyes könyveket. Ezekben az esetekben nagy szerepet játszik a könyvtárvezető szubjektív véleménye, vagy érdeklődési köre. Mindezek azonban csak szórványosan előforduló hibák, melyek nem változtatnak a hálózatban kialakult szerzeményezési elveken s az állomány egészséges fejlődésén. Alapjában véve nem fordulnak elő nagyobb hibák.

Inkább jelent problémát az antikvár vásárlás ellenőrzése, irányítása. Ennek irányítása még nincs biztosítva. Bár az állomány alakulását, mint ezt bizonyítottuk, alapvetően nem befolyásolja, mégis többet kell törődnünk e kérdéssel. A kerületi könyvtárak többségének tekintélyes összeget juttattak a kerületi tanácsok a községfejlesztési alapból. Némely könyvtár ezt az összeget is a Kollektornál kötötte le, vásárolta el, de nagyon sokan szabadon, antikváriumokban hasznosították. Teljesen indokolt ez, hisz az antikváriumokból pótolni tudják a kalassz kusok ritka példányait, fontos kézikönyveket tudnak beszerezni, aránylag olcsó áron. Néhány könyvtárban folytatott felülvizsgálat alkalmával azonban kiderült, hogy ezúton került az állományba több olyan régi bestseller, vagy világnézet szempontjából káros könyv, amit az állományból már évekkel ezelőtt kivontak. Például V. Baum több regénye, Mereskovszkij néhány misztikus műve, Pekár Gyula, vagy egy sor elavult, régi, nacionalista, faji megkülönböztetés szellemében íródott útleírás. Ezek folyamatos kivonását biztosítanunk kell.

Elemzésünk során megállapítottuk könyvtáraink állománya egy részének elavultságát, összetételének bizonyos aránytalanságait. A könyvállomány alaposabb tartalmi felülvizsgálatát teszi lehetővé a központi katalógus elkészülése, melyben a hálózatban szereplő összes mű egy helyen kerül nyilvántartásba. Ennek nyomán gyorsabban válik lehetővé könyvállományunk elavult, vagy nem gyűjtőkörünkbe tartozó részének kivonása, selejtezése, továbbá bizonyos művek arányosabb elosztása. Könyvállományunk tartalmi megjavításában tehát nagy szerepet tölthet be a rövidesen elkészülő központi katalógus.

Összefoglalásképpen levonható az a következtetés, hogy az utóbbi három évben tovább javult a könyvtárak könyvállományának összetétele, tartalmi színvonala. Javult az állományfejlesztés tartalmi irányítása, melyben nagy szerepet játszik a már említett rendelési tanácsadás.

Az utóbbi három év állományfejlesztésének lenagyobb eredménye, hogy a könyvállomány és a forgalom egymáshoz közelebb került. Hasonlóan eredményként könyvelhetjük el a könyvállomány további gazdagodását és színesedését. Végül az állomány előnyét szolgálja az elavult anyag fokozatos, állandóvá váló kivonása is.

Király Lászlóné

A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK GYERMEKKÖNYVÁLLOMÁNYÁRÓL ÉS OLVASÓSZOLGÁLATÁRÓL

I. A gyermekkönyvállományról

A könyvtárak évi jelentései unalmasnak tetsző számadatokat tartalmaznak. Mégis, ha faggatni kezdjük a számokat, érdekes, gyakran örömkeltő, máskor aggódásra késztető tényekről beszélnek. Milyen öröm, amikor az egész évi munka eredménye a számokban is tükröződik. De mennyire elgondolkoztató, ha a számok akár az olvasószolgálatban, akár a könyvállomány mennyiségére vonatkozóan lemaradásra mutatnak. Az évi jelentések a gyermekkönyvtárak legfontosabb számadatait is tartalmazzák, érdemes tehát őket ebben a vonatkozásban is figyelemmel kísérni.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1960. évi jelentése többek között a kerületi könyvtárak gyermekkönyvállományának számottevő fejlődéséről tesz említést. Vizsgáljuk meg ezt a tényt közelebbről, behatóbban is, hiszen a gyermekek olvasószolgálatát biztosító, vagy legalábbis biztosítani kívánó könyvanyag egészen az utóbbi évekig nem volt kielégítő. A felszabadulás utáni években még nem volt elég meséskönyv, kalandos történet, történelmi regény és nagy problémát okozott a gyermekeknek való ismeretterjesztő művek hiánya. A kerületi könyvtárak többségében mindössze 1000—1500 kötet gyermekkönyv volt és az állomány alig 3—400 féle művet tartalmazott. Ma már sokkal jobb, változatosabb könyvanyag áll a gyermekolvasók rendelkezésére. Nem ritka a 4—5000 kötet könyvet számláló gyermekrészleg sem, ahol 1000—1500 féle mű között válogathatnak a gyermekek. Mégis miért beszélünk ma is bizonyos lemaradásról?

A könyvkiadáson belül a felnőttek számára kiadott könyvekhez viszonyítva lassabban fejlődött a gyermekkönyv-kiadás. A szélesebb skálájú ismeretterjesztő műveket is nagyobb példányszámban megjelentető ifjúsági könyvkiadás főleg az utóbbi években indult meg. A könyvtárak kevesebb új gyermekkönyvet tudtak vásárolni, mint amennyi az olvasószolgálathoz szükséges volt. Sokszor a megjelent művekből sem vettek elegendőt. A könyvbeszerzésre szolgáló összeg jelentős részét a felnőttek könyvállományának gyarapítására fordították. Bár a gyermekolvasók általában az összes olvasók 25%-át alkották, könyveket számukra csak 10—12% arányban vásároltak.

1959. és 1960. évben a kerületi könyvtáraknak könyvállományukhoz és olvasólétszámukhoz viszonyítva előre meghatározott százalékarányban kellett vásárolniok gyermekkönyveket. Az egész hálózatban ez az arány globálisan 27%, 1960-ban pedig 23% volt. A tervszerűbb szerzeményezés meg is hozta a kívánt eredményt. Igaz ugyan, hogy a gyermekek könyvállományának az összes könyvekhez viszonyított aránya ezzel nem változhatott meg egycsapásra, a fejlődés mégis számottevő.

Figyeljük meg a gyermekkönyvállomány fejlődését néhány év számadatain keresztül:

Év	A gyermekolvasó		A gyermekkönyvállmány		Az egy főre eső kötet
	száma	az összes olvasók %-ában	száma	az összes könyvállomány %-ában	
1957	29 496	26,2	123 167	14,7	4,1
1958	29 652	25,2	128 064	15,1	4,3
1959	32 492	25,7	146 382	16,0	4,5
1960	34 562	24,5	156 734	16,3	4,5

Év	Germekkönyvek évi szerzeményezése		Gyermekkönyv forgalom	
	kötet	az összes szerzeményezés %-ában	kötet	az összes kötetforgalom %-ában
1957	11 396	14,0	638 727	21,5
1958	18 039	20,4	734 547	19,9
1959	26 938	25,0	848 374	19,4
1960	30,612	25,5	910 324	20,1

A gyermekkönyvállomány jelentősebb gyarapodása tehát a tervszerű szerzeményezés két évében, 1959-ben és 1960-ban következett be. Ezt mutatja e két esztendőben a gyarapodás %-aránya is. Ennek ellenére a gyermekkönyvállománynak az egész könyvállományhoz viszonyított aránya nem változhatott meg ugrásszerűen, hiszen ugyanezekben az években a könyvtárak nagyobb arányú selejtezést hajtottak végre a gyermekkönyvekben is és ezáltal csökkent a könyvállomány. Különösen 1960-ban tisztították meg a könyvállományt nagyobb mértékben az elrongálódott, selejtes, az esztétikum elvének meg nem felelő gyermekkönyvektől. (A hálózat összes selejtezett könyvei közül 1959-ben 20%, 1960-ban pedig 28,5% volt a gyermekirodalom.) Ez az oka, hogy bár a gyarapodás kielégítő, 25 százalékos, (előző években csak 14—20%!) a gyermekkönyvállománynak a hálózat összes könyveihez viszonyított százalékaránya csak 0,3%-kal emelkedett. Bár ez a fejlődés több mint 10 000 kötetet jelent, mégsem lehetünk megelégedve, mert a könyvállomány a gyermekolvasók létszámához viszonyítva még ma sem kielégítő. Az összes olvasók 24,5 százaléka gyermekolvasó, az összes könyvállománynak pedig csupán 16,3 százaléka gyermekkönyvanyag.

A gyermekkönyvállomány jelentősebb gyarapodása az utóbbi években igen örvendetes, mégis hiba lenne, ha olvasószolgálati szempontból ennek a ténynek tulajdonítanánk a legnagyobb jelentőséget. Az olvasószolgálat tudatos javításának, színvonalasabbá tételének egyik fontos feltétele a könyvállomány összetételének ismerete.

A kerületi könyvtárak többsége 1959. és 1960. évben részletes gyermekkönyvállomány-elemzést végzett. Az elemzés tanulságait a kerületi könyvtárak osztálya módszertani útmutatóban rögzítette és a könyvtárak dolgozóival szakmai vitán megbeszélte. A könyvállomány elemzésének értéke főleg az volt, hogy az egyes könyvtárak megismerték saját állományukat, tervszerűbben szerzeményezhettek, javították az állománycsoportok arányát s bátrabban adtak jelzéseket a könyvkiadás számára is.

Az alábbiakban 14 könytár 1959-es évi adatait összesítettük; az így nyert arányok megközelítik a többi könyvtár állományának ez időszakban való összetételét is.

A 14 könyvtár összes gyermekkönyveinek száma 53 084, ebből ismeretterjesztő 6706 kötet, vagyis e gyermekkönyvállomány 12,6%-a, a szépirodalom 46 378 kötet, vagyis az állomány 87,4%-a. Az állományból egy-egy műre átlagosan 3,3 kötet könyv jut. Az ismeretterjesztő könyvek rendkívül alacsony százalékaránya nemcsak általában okozott problémát az olvasószolgálatban, hanem az egyes állománycsoportok egyenetlen megoszlása miatt az egyéni foglalkozás, nevelés terén is. Pl. egyáltalán nem tudtuk kielégíteni a művészetek iránti érdeklődést. (Művészet 1,1%).

Az alábbiakban ismertetjük az 1959-ben felmért 14 könyvtár állománycsoportjainak százalékos megoszlását:

Ismeretterjesztő

Kulturtörténet	5,0%
Mozgalmi	8,9%
Nyelv, irod. tört.	2,2%
Természettudomány	26,5%
Mezőgazdaság	1,6%
Technika	19,0%
Művészet	1,1%
Játékoskönyv	6,6%
Sport	4,5%
Életrajz	5,3%
Földrajz, történelem, utleirás	19,3%
	100,0

Szépirodalom

Képeskönyv	6,0%
Meséskönyv	26,1%
Történelmi regény	11,0%
Kalandos és fantasztikus történet	13,9%
Gyermekregények, elbeszélés	34,4%
Életrajz (regényes)	2,4%
Versek	4,9%
Szinmü, bábjáték	0,2%
Egyéb	1,1%
	100,0

Az állománycsoportok szegényessége azért volt szembeötlő, mert nemcsak hogy kevés könyv jutott egy-egy csoportra, de bennük a választék is nagyon kicsi volt. Pl. a 8—9 százaléknyi mozgalmi anyagot mindössze 8—10 féle mű tette ki, az 1,1 százalék művészeti könyvcsoportot pedig 2—3 féle mű. A természettudományos és technikai művek csoportja viszonylag kiemelkedik ugyan a többi közül, de ez a két állománycsoport sem volt kielégítő, ugyanis sok eléggé unalmas, gyakran elavult könyvet is foglalt magában, a gyermekek érdeklődésével és a technika fejlődésével nem állt arányban. A technikai és művészeti szakcsoport javítása érdekében a kerületi könyvtárak osztálya ajánlójegyzéket adott a könyvtáraknak. A jegyzéken főleg olyan kiadványok szerepeltek, melyek—tekintettel arra, hogy nem a Móra Ferenc Könyvkiadó adta ki — elkerülték a könyvtárosok figyelmét és nem vásárolták meg azokat a gyermekkönyvtárak számára. (Pl. Az űrhajózás Bp. 1957. Gondolat) Az egyes szakmai előadásokon, pl. „A politechnikai oktatás segítése a könyvtárban" című az előadó a témakörrel kapcsolatos könyveket ajánlott (pl. Jesch—Taraba: Hová kössem? ,Bihari: A kis háziszerelő stb.) A rendszeres szerzeményezési tanácsadó-értekezleteken pedig a könyveket ismertetők külön felhívták a figyelmet ha egy-egy könyv, bár nem ifjúsági kiadvány, megfelel a gyermekkönyvtárak számára is.

Az utóbbi két esztendőben, különösen 1960-ban a Móra Ferenc Könyvkiadó gazdagabb könyvtermése is mindinkább lehetővé tette a gyermekkönyvanyag fejlesztését. Megjelent a rendkívül hasznos Buvár sorozat, a „A mi világunk" c. gyermekenciklopédia és több más fontos ismeretterjesztő mű.

1960-ban újabb könyvtárak végeztek állományelemzést. Számadataik szerint a gyermekkönyvállomány csoportjainak hiányossága már nem olyan nagy, mint az előző évben elemzést végzett könyvtárakban. Megjegyezzük azonban, hogy a könyvek számának emelkedésével nincs arányban a művek számának emelkedése. Sokszor az 1—2 %-os javulás csak számszerűleg kevés művel való gazdagodást jelent. Pl. a művészeti anyag szegényességét már az is javította, hogy a könyvtárak megvásárolták a Móra Ferenc Könyvkiadó kiadásában megjelent Artner: Ismerkedés a művészettel c. könyvet 4—5 példányban. Ez tulajdonképpen csak 1 féle művel gazdagította az állományt. Erősebben gazdagodott a történelmi, a kalandos és fantasztikus regények csoportja, ugyanis több ilyen témájú kitűnő regény jelent meg az elmúlt esztendőben. Nem csoda tehát, ha az elemzést végzett könyvtárakban a kalandos és fantasztikus regények aránya magasabb (15—27 %) mint az előző évben állományelemzést végzett könyvtárakban (13—14 %). Megjegyezzük: az összehasonlítás akkor lenne különösen erőteljes, ha a két évvel ezelőtt állományelemzést végzett könyvtárak megismételték volna munkájukat. Erre azonban a gyermekkönyvtárak nehéz személyzeti viszonyai miatt nem kerülhetett sor. Meg kellett elégednünk az újabb állományelemzések adataival, melyek szintén arra engednek következtetni, hogy az egyes állománycsoportoknál javulás mutatkozik. Az 1. sz. táblázat három könyvtár állománycsoportjait mutatja be. Nem változott az életrajzok aránya, alig bővíthettük a mozgalmi anyagot, pedig ez a két állománycsoport rendkívül fontos a gyermekek jellemfejlesztése szempontjából.

Az ismeretterjesztő irodalom aránya a gyermekkönyvállományon belül erősen megjavult. A hálózati átlag 12,6 %-ról 15 %-ra emelkedett, egyes könyvtárakban pedig az ismeretterjesztő irodalom 20 % felett van. A legutóbb állományelemzést végzett három könyvtár ismeretterjesztő százalékaránya 18—28 %. Az ismeretterjesztő irodalomban a legváltozatosabb a természettudományos és technikai állomány. Ezt a két állománycsoportot különösen javította a Buvár sorozat megjelentetése és a Táncsics Könyvkiadó Kis technikus könyvtár sorozata.

Figyelemreméltó az új önálló gyermekkönyvtár (2. sz. Gyermekkönyvtár, Sallai Imre u.) anyagának összetétele. Az új könyvtár igyekezett kiküszöbölni azokat a hiányosságokat, melyeket az állományelemzés munkája feltárt. Az állománycsoportok céljuknak megfelelően egyenletesebben oszlanak meg, a könyvtár alapjainak lerakásánál a lehetőségekhez képest tervszerűség mutatkozik. Hangsúlyoznunk kell, hogy a lehetőségek szerint, hiszen az új könyvtár könyvállományának összeállításában nehézségeket okozott egyes, régebben megjelent könyvek hiánya.

1 sz. táblázat:

A könyvtárak sorszáma:	3.	32.	34.
Gyermekkönyvállomány (kötet)	4578	2055	2559
Az állományból ism. terj. (kötet) és %-arány	801 (17,5)	373 (18)	302 (28)
Az állományból szépirod. (kötet) és %-arány	3777 (82,5)	683 (82)	2297 (72)
Művek száma	1552	1117	1055
A könyvállomány csoportjainak % aránya:			
Ismeretterjesztő			
Mozgalmi	5,0	12,0	8,0
Kultúrtörténet	6,0	4,7	2,6
Nyelv, irod. történet	3,0	2,3	1,7
Természettudomány	25,0	22,0	27,6
Mezőgazdaság	1,0	—	1,6
Technika	18,0	23,7	24,3
Művészet	4,0	0,6	2,3
Játékos könyv	5,0	6,0	3,6
Sport	3,0	7,2	5,0
Életrajz			6,3
Földrajz, útleírás, történelem	25,0	21,5	17,0
	100,0	100,0	100,0
Szépirodalom			
Képeskönyv	8,5	8,0	8,8
Meséskönyv	21,5	20,1	26,0
Kalandos történet	27,3	16,0	15,0
Történelmi regény	13,9	14,5	12,0
Gyermekregények, elbeszélések	22,3	28,4	30,0
Regényes életrajz	2,7	1,5	3,0
Verses művek	3,5	3,5	5,0
Színmű, bábjáték	0,3	1,0	0,2
Egyéb	—	7,0	—
	100,0	100,0	100,0

A 2-es számú önálló gyermekkönyvtár 1960. év folyamán készítette elő könyvállományát. Csaknem 3000 kötet könyvet gyűjtött össze. Az ismeretterjesztő művek százalékaránya állományán belül 21,4 %. (L. 2 sz. táblázat)

Az új könyvtár állományának arányosabb összetétele a tervszerűbb munka eredménye.

Az állománycsoportok elnevezése némileg eltér az előző állományelemzéseknél használt kifejezésektől. Ugyanis a gyermekkönyvtári tematikus katalógus elkészítés miatt időszerűvé vált a könyvállomány csoportjainak az egész hálózatra érvényes megállapítása. Ezt a munkát öttagú — gyakorló gyermekkönyvtárosokból álló — munkaközösség végezte. A további munkálatoknál (állományelemzés, csoportos leltárkönyv elkészítése, stb.) valamennyi könyvtár e szerint a csoportosítás szerint dolgozik. A csoportos leltárkönyv hasonló felosztása azért fontos, mert az állomány fejlődését számszerű adatokkal mutatja, a katalógusból pedig (természetesen, ha gondosan fejlesztik) megállapítható az egyes csoportok változatossága, a művek számaránya.

Az új könyvanyag összeállításának korlátai is voltak. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjában van ugyan egy tartalékraktár, melyből az új könyvtárak a régebbi kiadványokat kiválaszthatják. Ez azonban részben hiányos, másrészt az egyes műveket csak mérsékelt példányszámban tartalmazza. Csaknem egyidőben készítette elő három új gyer-

AZ ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK MEGOSZLÁSA 2 sz. táblázat:

	db	%	mű
Kultúrtörténeti művek	27	4	9
Mozgalmi és pedagógiai	62	10	31
Nyelv	20	3	14
Természettudomány	134	21,5	68
Technika	98	16	51
Művészet			31
Sport	118	18	30
Játék			11
Irodalomtörténet	37	5,5	27
Földrajz, útleírás, történelem	138	22	84
	628	100,0	356
Szépirodalom	db	%	mű
Képeskönyv	271	11,7	100
Meséskönyv	451	20	146
Állattörténet	54	2,2	23
Gyermekvilág, úttörőélet	534	23	176
Történelmi regény	302	13	137
Kalandos történet	248	10,6	89
Híres emberek (életrajz)	53	2,3	25
Költemények	137	6	67
Kis színház, bábjáték	10	0,4	6
Válogatás a fenőttek irodalmából	249	10,8	108
	2309	100,0	982

mekkönyvtár a könyvanyagát (Liszt F. téri 1. sz., Sallai I. u-i 2. sz. és a Kerepesi úti gyermekkönyvtár), tehát némely fontos műből csak egy-egy példányt kaphattak. A könyvesboltokban és a könyvtárellátónál csak a legutolsó évek könyvtermése kapható, az antikváriumokban pedig csak nagyon kevés jó ifjúsági művet lehet találni. Ez a magyarázata annak pl., hogy a 2. sz. új gyermekkönyvtár, bár eléggé változatos az anyaga, 1.338 féle ifjúsági művet tartalmaz, egy műre csupán 2,1 kötet jut. Ez jóval rosszabb arány, mint a könyvtárak átlaga (3,3). Még nagyobb lesz a probléma a később alapítandó könyvtáraknál, melyeknek már a tartalékraktárból sem jut. Régebbi kiadványok tartalékolását új könyvtárak részére országosan a könyvtárellátónál kellene biztosítani. Ugyanakkor az egyes nagy könyvtárakban tartalékolni kellene az időtálló, értékes műveket, klasszikusokat az új könyvtárak anyagának pótlására. Az egy műre eső példányszám az új könyvtárakban a fenti problémák miatt nagyon egyenetlen. Helyes tehát, ha a kiadók olyan műveket is megjelentetnek, amelyekből a régebbi könyvtáraknak még elegendő jó példányuk van. Az állományelemzés tanulságait figyelembe véve tovább kell fejleszteni az állományt, különösen a fontos ismeretterjesztő anyagot, a technikai és mozgalmi jellegű kiadványok, a természettudományos és életrajzi művek csoportját. Sokan úgy vélik, hogy a könyvállomány fejlesztése csupán könyvkiadási probléma. Ha ez így lenne, a könyvállomány összetétele, a művek száma azonos lenne valamennyi könyvtárban. Mégis vannak olyan gyermekrészlegek, ahol mindössze 6—700 féle mű van, más könyvtárakban pedig 1 000—1 200 féle könyv áll a gyermekek rendelkezésére. Ugyanis az egyik könyvtár kizárólag a Móra Ferenc Könyvkiadó kiadványaira támaszkodik, másik pedig megveszi a Táncsics, a Gondolat és más könyvkiadók kiadásában megjelent ifjúság számára hasznosítható könyveket is. Helyesen vásárolták meg egyes könyvtárak pl. az alábbiakat:

Aisberg: Most már értem a televíziót! Bp. 1958 Műszaki Kiadó
Alföldy: Hogyan sakkozzunk? Bp. 1960 Sport Kiadó
Brehm: Az állatok világa Bp. 1960 Gondolat
Halász: Kis könyvkötő Bp. 1960 Táncsics (Kis technikus könyvtár)
Rothmayer: Rakéta—szputnyik—űrhajó Bp. 1959 Kossuth Kiadó
Selber: Készítsünk távírót, telfeont! Bp. 1958 Táncsics (Kis technikus könyvtár)
Vasziljev—Guszcsev: Riport a XXI. századból Bp. 1960 Gondolat
Vasziljev: Az energia és az ember Bp. 1960 Gondolat
Levantovszkij: Mesterséges holdak Bp. 1958 Bibliotheca
Az űrhajózás Bp. 1957 Gondolat

Felhasználva az egyes könyvtárak gazdagabb címanyagát, minden könyvtár tudatosan változatosabbá teheti állományát. Ma már az ifjúsági könyvkiadás is nagyobb segítséget nyújt az állományfejlesztésben, mint néhány évvel ezelőtt. A Móra Ferenc Könyvkiadó — könyvtárellátó jegyzékén szereplő — kiadványaiból 1960-ban pl. a kőbányai 12. sz. könyvtár az alábbiak szerint vásárolt 785 kötet gyermekkönyvet:

Természettudományos	13	féle
Technikai	2	„
Művészeti	2	„
Útleírás	2	„
Képeskönyv	4	„
Meséskönyv	20	„
Állattörténet	2	„
Történelmi regény	3	„
Kalandos történet	13	„
Életrajz	4	„
Vers	9	„
Színmű	4	„
Egyéb regények	2	„
Régebbi kiadások	31	„
Összesen	116	féle

Ezen kívül 13 féle más kiadók kiadásában megjelent ifjúsági művet is vásárolt. A könyvtárellátó jegyzékein szereplő 129 féle ifjúsági műre összesen 13,956 Ft-t költött. Egy-egy féle műre 108 Ft-t számítva átlag 5 kötet könyv jut egyféle könyvre. Más kiadványaival, valamint az antikváriumban vásárolt művekkel együtt 17.174 Ft-t fordított gyermekkönyvekre. Ez az összeg a könyvtár összes könyvbeszerzési összegének 18,5 %-a volt. Nem minden könyvtár rendelkezett ilyen magas összeggel. Ugyanis a 12. sz. könyvtár a kerületi tanács községfejlesztési alapjából is kapott pénzösszeget könyvek vásárlására. A hálózat gyermekkönyvtáraiban 1960-ban az évi gyarapodás 30 612 kötet, egy-egy könyvtárra 300—700 kötet könyv jutott. Az utóbbi esztendőben a gyermekkönyvtárak állományának fejlesztésére általában több gondot fordítottak a kerületi könyvtárak, mint az előbbi években.

Az állományfejlesztésen kívül fontos probléma az állomány feltárása. Mind az állomány elhelyezése, hozzáférhetősége, mind a gyermekkönyvtári katalógus rendezése, gondozása az olvasószolgálat fontos része. A gyermekkönyvtári olvasószolgálat tudatos javítása, színvonalassá tétele csak úgy lehetséges, ha minden könyvtári munkát szolgálatába állítunk, tehát úgy szerzeményezünk, hogy az segítse az olvasószolgálatot, úgy tárjuk fel a könyvanyagot, hogy az az olvasószolgálatot tegye sokrétűbbé. Éppen ezért szükséges, hasznos és nem öncélú munka a könyvállomány vizsgálata, mert az is a legfontosabb munkát, az olvasószolgálatot támogatja.

II. Gondok az olvasószolgálatban

A jelenleg még nagyon szűkös körülmények között, sok-sok nehézséggel küzdő gyermekrészlegeinkben beszélhetünk-e olvasószolgálatról? Elmondhatjuk-e, hogy az átlag 12—14 óra heti nyitvatartási időben igényesen foglalkozhat a könyvtáros a gyermekekkel? Megtaníthatja-e őket a könyvtár használatára, megismerheti-e érdeklődésüket, ellenőrizheti-e saját munkáját, törekedhet nagyobb pedagógiai eredmények elérésére, az érdeklődési kör kitágítására, az iskolai tanulmányokban jobb haladásra, a tevékenykedni kész gyermekek foglalkoztatására, a pedagógussal, az iskolával való kapcsolatra, az ifjúsági mozgalomban való részvételre, — mely mind elengedhetetlen a jó olvasószolgálat megteremtéséhez.

A könyvtári munka nevelőmunka; a gyermekkönyvtári munka még fokozottabban az. A fejlődő gyermeket nemcsak a könyv, az irodalom neveli, hanem a könyvtáros egyénisége, munkája is: mit, hogyan közvetít a könyvtáros, mire hívja fel a figyelmet, hogyan segíti a gyermeket problémái megoldásában, erkölcsi és világnézeti alakulásában. Nem közömbös az sem, hogy mikor a gyermek először lép a könyvtárba, hogyan fogadják közeledését, első, bátortalan lépéseit. Sajnos, megtörténik, hogy csak beírják az olvasónaplóba és nem érdeklődnek otthoni körülményei iránt, van-e saját könyve, iskolai tanulmányaiban milyen eredményt ért el, járt-e már könyvtárban stb. Kérdés, hogy a beiratkozás ténye nem szűkül-e adminisztrációvá és nem folytatódik-e tovább ugyanez a gépies munka a könyvek kiadása és átvétele sok-sok lehetőséget magában rejtő mozzanatánál is? Ha a könyvtáros telve van hivatástudattal, szereti munkáját és megragadja a ritka perceket, amikor a kölcsönzési forgalomban hullámszünet áll be, olvasóinak töredékével foglalkozhat és ez a foglalkozás sem válhat következetessé, tervszerűvé, hiszen elbeszélgetni a kiadott könyvekről csak akkor tud, ha ugyanaz a gyermek legközelebb ismét gyenge forgalmú percekben érkezik. Még ilyen nehéz körülmények között is vannak azért könyvtár-pedagógiai eredmények, de általánosságban a gyermekrészlegek rövid nyitvatartási ideje, mely teljesen alá van vetve a könyvtár egész munkabeosztásának (a felnőtt részleg nyitvatartása, diakölcsönzés, stb.) legtöbbször már magában is gátja a színvonalas olvasószolgálat kifejlődésének.

Mégis, vizsgáljuk meg azokat a lehetőségeket, melyeket az ilyen rövid olvasószolgálati idő nyújthat.

Az olvasószolgálati munka előkészítése többé-kevésbé megvalósítható még a legrosszabb körülmények között dolgozó könyvtárakban is. Kölcsönzési órák előtt megfelelő idő szükséges ahhoz, hogy a könyveket gondosan előkészítsék, a napi feladatok szerint csoportosítsák, például: űrhajózással kapcsolatos csoportos foglalkozás előtti napokban előtérbe helyezzék az ilyen témájú természettudományos műveket, és fantasztikus történeteket. Meg kell vizsgálni a faliújságot is, el kell helyezni az újabb könyvek katalóguscéduláit, ki kell osztani a feladatokat a gyermek-munkatársak között, akik esetleg a kölcsönzési órák idején jelen lesznek. Ha szabadpolcos a könyvtár, meg kell vizsgálni az állománycsoportok arányait és állandóan frissíteni kell az anyagot, előtérbe helyezve azt az állománycsoportot, melyet fokozottan szeretnénk a gyermekek figyelmébe ajánlani.

Sajnos a könyvtárak többségében a könyvanyag a gyermekek számára nem közvetlenül hozzáférhető. Még a szabadpolcos könyvtárak is tartanak zárt anyagot, külön őrzik a kötelező olvasmányokat is, az állomány népszerűbb része pedig mindkét típusú könyvtárban rendszerint éppen forgalomban van. Ezért különösen fontos a katalógus.

1960-ban a kerületi könyvtárak gyermekrészlegei alapkatalógust (betűrendes és tematikus) kaptak, melynek használatára való nevelés a hálózatban még nem vált általánossá, főleg azért, mert a szűkös személyzeti viszonyok miatt nem tudták saját állományuk szerint kiegészíteni és használatba állítani. A gyermekek főleg a színes választólapokkal tarkított tematikus katalógust használják. Igaz, hogy könyvet közvetlenül is választhatnak a kölcsönzőben elhelyezett néhány polcnyi üveges kirakatból, azonban a könyvek gerincén több esetben már nem is látszik a szerző és a cím, sokszor pedig a mechanikus és gyors munka következtében a kirakat anyaga nem eléggé változatos. A gyermekek szívesebben kérnek közvetlenül a könyvtárostól. Milyen kár, hogy a könyvtárosnak nincs módja elmélyülten

foglalkozni egy-egy gyermekolvasóval, legtöbbször csak címeket sorol fel, vagy saját korlátozott gyermekkönyv ismeretéből merítve ajánl, még jobban leszűkítve az állományt a gyermekek számára.

Fontos lenne, ha a könyvtáros tanulmányozhatná gyermekolvasói igényeit és azt, hogy a kölcsönzés során milyen hiányosságok merülnek fel, mire kell ügyelnie a jövőben és könyvanyagát hogyan tudná a gyermekek számára hozzáférhetőbbé tenni. Nem segíti elő ezt az igényt — melynek egyébként a könyvtárosban kell élnie — a statisztikai adatszolgáltatás sem. A közművelődési könyvtár összes adatain belül ugyanis a kölcsönzött kötetek számát csupán szépirodalom és ismeretterjesztő bontásban kéri. Az adatszolgáltatás során a könyvtáros legfeljebb arra figyelhet fel, hogy elhanyagolta az ismeretterjesztő művek forgalmát. Ez is rendkívül fontos, hiszen a figyelmeztető számadatok következtében sikerült 1960-ban az ismeretterjesztő gyermekkönyvek százalékarányát a kölcsönzésben erősen megnövelni. Ezen kívül mégis fontos lenne annak a felmérése is, hogy milyen állománycsoportok töltötték be feladatukat a nevelés segédeszközeként s melyek kerülték el a könyvtáros figyelmét. Idő kell arra is, hogy a könyvtáros megfigyelje, melyek a legkeresettebb művek és az állományfejlesztés területén milyen feladatai vannak. Azt felelhetnénk erre, hogy a kölcsönzés gyakorlati munkája mindent feltár. A kölcsönzés elmélyültebb végzésére nagyon kevés az idő, s így a könyvtáros keveset jegyezhet meg azokból az értékes tapasztalatokból, melyek jóformán csak villanásnyira ragadhatják meg a figyelmét. (A kerületi könyvtárak gyermekrészlegeiben a délutános napokon 50—70 olvasó is megfordul két-három óra kölcsönzési idő alatt. Ilyen körülmények között csak a kivitt könyvek kártyái adhatnak feleletet a felvetett problémákra. A kísérletezésre, a munka tartalmi részének vizsgálatára nincs idő. Pedig a legkisebb megfigyelés, a legcsekélyebb könyvtár-pedagógiai eredmény is tanulságos lehet.)

Az egyes könyvtárak állományelemzési munkájuk közben néhány adatot gyűjtöttek a könyvek olvasottságára vonatkozóan.

könyvtár	Szerző, cím	állományban (kötet)	polcon (kötet)	polcon levőt olvasták
3	Emi Siao: Mao Ce-Tung	1	1	13
32	Emi Siao: Mao Ce-Tung	1	—	
34	Emi Siao: Mao Ce-Tung	2	1	16
3	Koval: Peti, én meg az atomok	4	3	82
32	Koval: Peti, én meg az atomok	1	—	
34	Koval: Peti, én meg az atomok	1	—	
3	Ügyes kezek	3	1	67
32	Ügyes kezek	2	1	25
34	Ügyes kezek	2	—	
3	Kasszilj: Svambránia nagy titka	7	4	108
32	Kasszilj: Svambránia nagy titka	2	1	32
34	Kasszilj: Svambránia nagy titka	3	3	53
3	Gergely: A mi lányunk	6	2	43
32	Gergely: A mi lányunk	1	—	
34	Gergely: A mi lányunk	3	1	20

E néhány példa mutatja egyrészt a könyvtárak ellátottságát, másrészt az említett könyvek népszerűségét. Feltűnő a 32-es számú könyvtár szegényes állománya. Ennek oka, hogy könyvanyagát több állomás között kell megosztania. A fentemlített példák egyébként megerősítik az 1959-ben végzett állományelemzés eredményeit, ugyanis a vizsgált könyvek a többi könyvtárakban is ugyanilyen népszerűek. A kölcsönzött művek népszerűségét még biztosabban megállapíthatjuk, ha egy-egy könyvtár egész kölcsönzési anyagát vesszük számba. Megvizsgáltuk két hasonló olvasólétszámú és könyvállományú gyermekrészleg egész kölcsönzési anyagát. (E vizsgálatban közreműködött Vargha Balázs is.)

A KÉT KÖNYVTÁR FONTOSABB ADATAI

könyvtár	gyermek olv. létszám	gyermekkönyv-áll. (kötet)	helyisége	nyitva hetenként (óra)
12	735	4130	külön szoba	11
26	582	4068	külön szoba	12

Olvasószolgálati szempontból érdekes megfigyelni azokat a számadatokat, melyeket a két könyvtár kölcsönzőszolgálata során a kölcsönzött könyvek kártyáinak leszámolása útján nyertünk.

könyv-tár	aktív olvasók			kölcsönzött kötetek		
	fiú	lány	összes	fiú	lány	összes
12	441	194	635	986	510	1496
26	291	258	549	781	748	1529

Az olvasólétszám megoszlása elárulja, hogy a 26-os Mester utcai könyvtár olvasószervezése egyenletesebb, a fiúk és lányok aránya a kölcsönzésben csaknem azonos. A kőbányai 12-es könyvtárban sokkal több fiú szerepel az aktív olvasók között, mint lány. Következésképp ebben a könyvtárban nagyobb gondot kell fordítani a leányiskolák látogatására. A kölcsönzött könyvek aránya pedig arról tanúskodik, hogy a Mester utcai könyvtárban a fiúk és lányok olvasói intenzitása hasonló, a kis olvasói létszámhoz viszonyítva kedvezőbb arányban kölcsönöztek a lányok a kőbányai könyvtárban.

könyvtár	A kölcsönzött könyvek százalékaránya		Kölcsönzők százalékaránya	
	fiú	lány	fiú	lány
12	65,6	34,4	73,5	26,5
26	51,1	48,9	52,9	47,1

A 12-es könyvtárban az ismeretterjesztő művek 21%-át vitték lányok, a 26-os könyvtárban pedig 27%-át. Ez utóbbiban a lányok jobb aránya lehetővé tette volna az általuk vitt ismeretterjesztő művek magasabb százalékarányú kölcsönzését. Feltételezhető, hogy a szabadpolcon az állománycsoportok gondosabb elrendezése által ez el is érhető. A zárt polcrendszerű kölcsönzésnél pedig arra kell vigyázni, nehogy a könyvtáros helytelenül, túl nagy jelentőséget tulajdonítson annak, hogy valamely mű lányoknak, vagy fiúknak való. A politechnikai oktatás segítése és a koedukációs iskolai nevelés során tágítani kell a lányok bizonyos fokig szűkebb érdeklődési körét. Ebben segíthet mind a zártpolcrendszerű mind a szabadpolcos könyvtár anyagának jobb feltárása, de főképpen a könyvtáros nevelő munkája.

A két könyvtár kölcsönzött kötetei összevetése során legnépszerűbbnek találtuk az alábbi műveket:

Legkeresettebb művek:

20 Kästner: Repülő osztály
Kovács: Tündér Ilona
19 Gárdonyi: Egri csillagok
Tőkei: A sárkánykirály palotája
17 Tatai: Puskák és galambok
16 Grimm: Legszebb mesék
Elek: Gyémánt mesekönyv
Baktay: A messzeségek vándora
15 Dobsinsky: Elvarázsolt erdő
Erdődy: A holdszép leány
14 Benedek: A vitéz szabólegény
Hevesi: Jelky András
A mi világunk
Puskin: Mese a halászról és az aranyhalról
Szalay: Mogyoró kinövi a kabátját
13 Andersen: Mesék
Arszenyev: Őserdők fia
Jókai: A kőszívű ember fiai
Kipling: A dzsungel könyve
Verne: Észak dél ellen
12 Ezeregyéjszaka meséi
József Jolán: A város peremén
Szabó Magda: Szigetkék
Verne: Grant kapitány gyermekei

A legkeresettebb írók:

131 Verne
55 Benedek Elek
41 Móra Ferenc
37 Erich Kästner
29 Mark Twain
29 Gárdonyi Géza
29 Cooper
28 Andersen
27 Jókai
22 Mikszáth
19 Rónaszegi Miklós
18 Dékány András
18 Katajev
18 Kőszegi Imre
17 Kasszilj
17 Murányi Kovács Endre
16 Thury Zsuzsa
16 Révay József
16 Karin Michaelis
16 Ignácz Rózsa
15 Fekete István
15 Móricz Zsigmond
14 Bazsov
14 Engel-Hardt
13 Kittenberger
12 Kovai
10 Jan
8 Iljin
8 Sztrókay

A megvizsgált anyagból kitűnt az is, hogy a kalandos történeteket sokkal nagyobb mértékben keresték a fiúk, mint a lányok. Például Arszenyev: Őserdők fia című könyvét 12 fiú vitte és csak egy lány. A mi világunk című gyermek-enciklopédiát szintén 12 fiú és csak 2 lány kölcsönözte.

A szabadpolc mellett szólnak azok a példák, melyeket alább felsorolunk. Ugyanis a Mester utcai könyvtárban nyílt polcról vittek fontos ideológiai nevelőhatású könyveket, melyek a kőbányai könyvtárban zárt polcon hevertek:

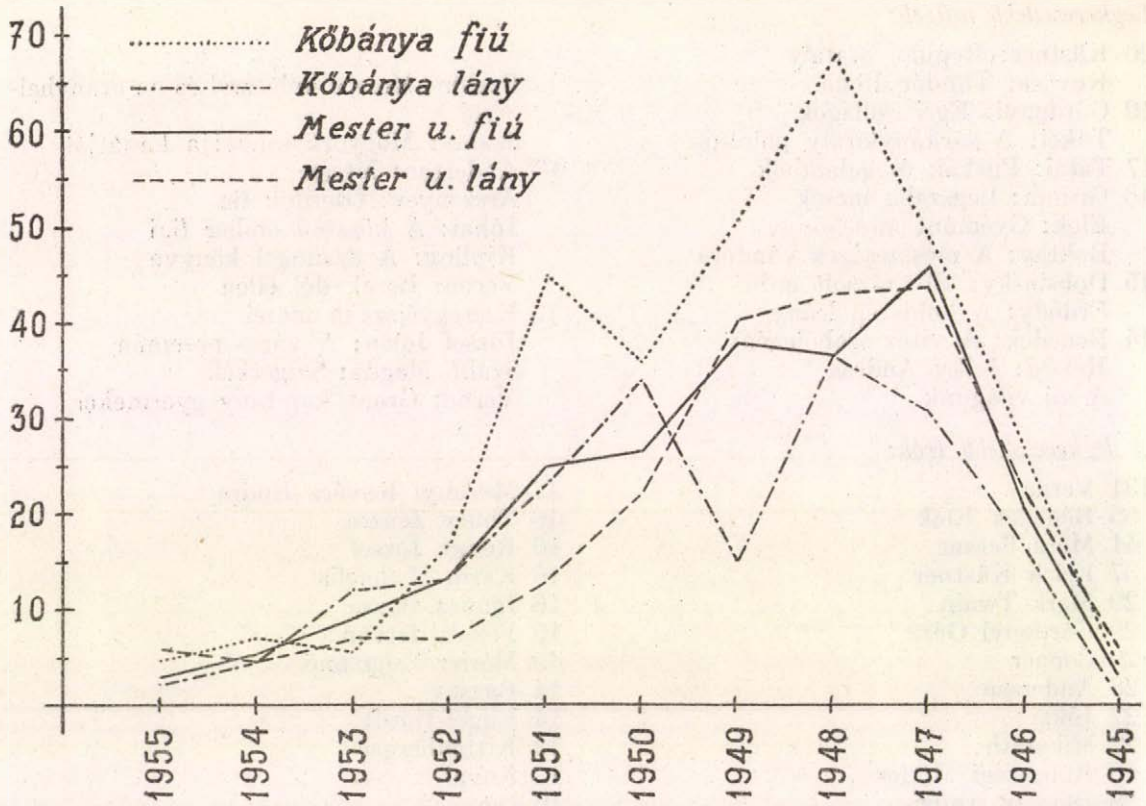
	szabad polcról	zárt polcról
Fagyejev: Ifjú gárda	4	—
Gajdar: Timúr és csapata	3	—
József Jolán: A város peremén	9	3
Kalma: Robinsonék igazsága	3	—

Néhány olyan példát is említünk, amikor ajánlás folytán vittek el fontos könyveket és ezek a szabadpolcról kevésbé forogtak:

	szabad polcról	zárt polcról
A mi világunk	4	10
Barát: A parlamenter	—	3

Ez utóbbira azonban kevesebb példát találtunk.

Rendkívül érdekes a két könyvtár olvasóinak életkori görbéje. (Szerk. Vargha Balázs)

Két könyvtár gyermekolvasóinak száma nem és életkor szerint

A 12. sz. könyvtár grafikonja szemléletesen mutatja, hogy a 11—12 éves gyermekek könyvtár iránti érdeklődése csökken. Kisebb mértékben megtalálható a csökkenés a 26. sz. könyvtárban is. Fokozni kell tehát a könyvtári propagandát az általános iskolák VI., VII. osztályában és ajánlatos az ilyen korú gyermekek számára több, őket érdeklő csoportos foglalkozást tartani.

Nem érdektelen az olvasók életkora és a kivitt könyvanyag csoporjtainak mérése sem. Figyeljük meg, mit vittek ki ebben a két könyvtárban a 6—15 éves olvasók és olvasói százalékarányuk hogyan igazodik a kivitt könyvek csoportjainak arányához.

Életkor	Könyv	12. sz. könyvtár	26. sz. könyvtár
6 éven alul	Képeskönyv	4,2% olv. 4,7% kv.	7,1% 7,8%
9 éven alul	Meséskönyv, állattörténet gyermekvilág	22,7% olv. 24,4% kv.	25,5% olv. 33,4% kv.
10—12 éves	Gyermekvilág, történelem kalandos tört.	38,5% olv. 61,9% kv.	47,4% olv. 45,8% kv.
13—15 éves	Életrajz, vers, válogatás a felnőttek irodalmából	19,3% olv. 11,0% kv.	30,1% olv. 7,5% kv.

A felsorolások egyrészt az egyes könyvcsoportok iránti érdeklődés fokát mutatják, másrészt elárulják a könyvanyag hiányosságát is. Láthatjuk, hogy a kivitt könyvek közül a képeskönyvek aránya mindkét könyvtárban megegyezik az ilyen irányú érdeklődésű olvasók arányával. Hasonló a helyzet a következő csoportnál is, de a szabad válogatósú 26-os könyvtárban magasabb a meséskönyvek és állattörténetek aránya, mint a zárt polcrendszerű 12. sz. könyvtárban. Fordított a helyzet a gyermektörténetek, kalandos, és fantasztikus regények csoportjánál. A zárt polcról a könyvtáros szívesen ajánlott ebből a könyvcsoportból, hiszen ezeket a könyveket ismeri legjobban, ez a csoport tartalmazza a leghíresebb gyermekregényeket (Mark Twain, stb.) és a nagy forgalom idején nincs alkalma igényesebb egyéni foglalkozásra. Megjegyzendő az is, hogy ebben a könyvtárban sokkal több fiú olvasó van, mint lány olvasó. A 26-os sz. szabadpolc-rendszerű könyvtárban az érdeklődés foka arányos a kivitt könyvek százalékával. Mindkét könyvtárban erősen alatta marad a 13—15 éves olvasók arányának az életrajzi művek és verskötetek forgalma. E két állománycsoport ugyanis renkívül szegényes. Az alig 8—10 féle választékot nyújtó életrajzi könyvanyag és a néhány kötetnyi verses mű nem teszi lehetővé, hogy a gyermekek ebből a könyvcsoportból érdeklődési körük arányában merítsenek. Még rosszabb a helyzet a 26-os sz. könyvtárban, ahol az egész gyermekkönyvanyag szabadpolcon van, de a felnőttek irodalmából válogatott, serdültebbeknek való olvasmányokat itt is zárt polcon tárolják. Ez a tény, és a kivitt könyvek aránya arra enged következtetni, hogy az állománynak ez a nehezebben hozzáférhető része elsikkad, ha a könyvtáros nem fordít rá különösebb figyelmet. Az egyes állománycsoportok forgalmát mind a nyílt polcnál, mind a zárt polcnál dolgozóknak gondosan figyelniök kell. A szabadpolcos könyvtár olvasószolgálatának módszereit külön ki kell dolgozni, felhasználva a zártpolcrendszerű könyvtárakban szerzett tapasztalatokat.

Mindezek a példák csak ízelítőt adnak azokból a tapasztalatokból, melyeket a gyermekkönyvtári dolgozó igényesebb munkája közben feltárhat. Egy-két könyvtár munkájából azonban csak óvatosan vonhatunk le következtetéseket. A fejlődés érdekében lehetővé kellene tenni egyrészt a kerületi könyvtárak osztálya részére a kísérletezést, de legfőképpen azt, hogy a könyvtáros saját munkája érdekében feljegyzéseket készítsen és elgondolkozzék a tapasztaltakon.

A gyermekkönyvtári olvasószolgálat fejlesztése érdekében meg kell teremteni a gyermekkönyvtárak működéséhez szükséges feltételeket, ezzel párhuzamosan ki kell dolgozni a gyermekkönyvtári munka normáit. Ebben segítséget várunk az Országos Könyvtárügyi Tanács Gyermekkönyvtári Szakbizottságától.

A jó olvasószolgálati munka természetesen nem csupán a megfelelő idő biztosítása a gyermekkönyvtárak számára. Ideológiai, pedagógiai és szakmai képzettséggel rendelkező könyvtárosokra van szükség. A gyermekkönyvtári dolgozók szakmai oktatása pedig nincs megnyugtatóan megoldva. Addig is, míg számukra újabb gyermekkönyvtárosi tanvolyamot lehet indítani (1957—58-ban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és az Országos Könyvtárügyi Tanács rendezésében folyt le az első gyermekkönyvtárosi tanfolyam), biztosítani kellene középfokú könyvtárosképző tanfolyamon a gyermekkönyvtári ismeretek oktatását. Bár az általános oktatásban (természettudományos tanfolyam, marxista esztétika, stb.) a gyermekkönyvtári dolgozók is résztvesznek, azonkívül szakmai vitákon — például a gyermekkönyvállomány elemzése, a politechnikai oktatás segítése — foglalkoznak speciálisan gyermekkönyvtári problémákkal, mindez mégsem adja számukra a rendszeres továbbképzést. Megfelelő idő és jobb nyitvatartási lehetőségek biztosításával, ugyanakkor képzett könyvtárosok foglalkoztatásával várhatunk csak jobb eredményeket a gyermekek olvasószolgálatában. A gyermekkönyvtárügy az általános közművelődési könyvtárügy egyik legfontosabb része, ugyanolyan gonddal kell tehát fejleszteni, mint a felnőttek számára kijelölt könyvtárak olvasószolgálatát. Tekintsük a gyermekkönyvtárat az úttörőmozgalom és az iskolák támaszának, mely segítségére van a pedagógusoknak abban, hogy művelt, hazájukat szerető, irodalmilag képzett fiatalságot neveljünk. Éppen ezért érdemes ezzel a kérdéssel az általános közművelődési könyvtárügyön belül mélyrehatóbban foglalkozni.

Néhány gondolatot kívántunk felvetni a kerületi könyvtárak gyermekkönyvállományáról, olvasószolgálatáról és problémáiról. Az 1960-ik évben a gyermekkönyvtárügy terén néhány lépéssel ismét előreheladtunk. Az új, önálló gyermekkönyvtárak megnyitása pedig jelentős állomás lesz a gyermekkönyvtárügy fejlődésében. Működésük, pedagógiai munkájuk eredménye hasznos lesz a kerületi könyvtárak gyermekrészlegei számára is.

Bikácsi Lászlóné

IFJUSÁGI OLVASÓSZOLGÁLATI MUNKA A 8-AS KÖNYVTÁRBAN

A közművelődési könyvtár legfőbb feladata a jó olvasószolgálat megszervezése. Ennek a munkának színesnek, sokrétűnek és körültekintőnek kell lennie, mert olvasótáborunk igen összetett. Korra és foglalkozásra nézve különböző rétegekre kell ezt a tábort bontanunk ha mindenkivel helyes módszerek szerint akarunk foglalkozni. Más igényeket kell kielégítenünk, ha öreg nyugdíjassal állunk szemben, ismét másokat, ha tizenhat éves ipari tanuló fordul hozzánk könyvért, — hogy csak a végleteket említsük. A különböző rétegek között talán legnehezebb a munkás, az értelmiségi és a serdülő-, illetve KISZ-korosztályú olvasókkal való foglalkozás. Nem kell külön hangsúlyozni, hogy társadalmunk élete, fejlődése szempontjából milyen jelentős a serdülő korú olvasók műveltségének, szakismereteinek fokozása. Könyvtárunk ezért igen nagy gondot fordít a fiatalokra.

A serdülő korú olvasók még nem kialakult emberek és ezért a mi jó vagy rossz munkánknak is döntő szerepe lehet fejlődésükben. A fiatalok talán a legfogékonyabbak minden értelemre és érzelemre ható befolyásra, ezért oly lényeges, hogy jó könyvet tudjunk a kezükbe adni.

Ennek a munkának nagy fontossága miatt hálózatunkban már történtek kísérletek az ifjúsággal való külön foglalkozás megszervezésére. Ennek technikailag legjobban bevált formáját a 9-es (Gutenberg téri) könyvtár valósította meg azzal, hogy az ifjúsági kölcsönzést — bár azonos helyiségen belül — elkülönítette a felnőtt kölcsönzéstől.

Ehhez a munkához könyvtárunk 1959 őszén kapcsolódott. Első lépésként az egyik könyvtáros, mint „KISZ felelős" vette kézbe az ifjúság problémáival való foglalkozást. Feladata a fiatalok kölcsönzését végezni és ez olvasókkal szorosabb kapcsolatot kiépíteni.

Technikai akadályok miatt, — amilyen a helyhiány volt, — nem tudtunk külön ifjúsági kölcsönzőpultot biztosítani, hanem személyi lapok vezetésével és az olvasók tasakjainak megjelölésével kísérjük figyelemmel a fiatalok olvasmányait.

E technikai megoldásokra később még visszatérünk. Alábbiakban egy és negyed év munkáját ismertetjük. Ez az időszak a kísérletek, tapasztalatszerzések, de — elmondhatjuk — eredmények időszaka is volt.

Munkánk első állomása az MSZMP 1959 novemberében tartott VII. kongresszusára való készülés volt; ez kitűnő alkalom arra, hogy intenzíven foglalkozzunk a fiatalokkal. A foglalkozás az előbb említett technikai megoldásokon kívül, — tartalmában — abból állt, hogy több időt szenteltünk a fiatal olvasóknak, igyekeztünk megközelíteni érdeklődési körüket. Ez látszólag könnyű, hisz a legtöbb fiú szívesen megmondja, hogy kalandos, izgalmas könyvet kér, a lányok pedig kedvelik a „lányregényeket". Ezen túlmenően azonban kiderült, hogy a fiatalok nagy részét érdekli például a történelem. Tekintve, hogy a történelemre vonatkozó irodalom az ideológiai irodalomnak rokon területe, értékes könyveket tudtunk olyanok kezébe adni, akikről eddig nem derült ki, hogy hajlandók komoly témában is elmerülni.

A központi kerületi könyvtárak osztálya könyvjegyzéket adott ki, főként ideológiai művekről, azzal a céllal, hogy e könyvek forgalmát figyeljük és a kongresszus után az adato-

kat értékeljük. Mi ezt a jegyzéket kiegészítettük néhány egyéb ideológiai könyvvel, pl. Kautsky: Kereszténység eredete, Lenin: Az irodalomról, Marx-Engels: Művészetről, irodalomról c. művekkel, mert a jelentkező és felkeltett érdeklődésből arra következtettünk, hogy ezek ajánlását is szívesen fogadják majd olvasóink.

A jegyzékben szereplő könyvek ajánlása során elmondtuk olvasóinknak, hogy azok hogyan kapcsolódnak tanulmányaikhoz, illetve érdeklődési körükhöz. Ez a módszer eredményesnek bizonyult. Ezt a statisztika is igazolta, mert a figyelt kongresszusi könyvek olvasóinak 25%-a KISZ-korosztályhoz tartozó volt, holott ez a réteg az összolvasók számának csak 15%-a. A kongresszus után ez a munka nem állt meg, sőt sokan vannak, akik azóta már maguk kérnek ideológiai, antiklerikális, közgazdasági vagy politikai könyveket azok közül, akiket ezzel a módszerrel hangoltunk e könyvek olvasására.

Kezdeti gondjaink számunkra is megmutatták, hogy tovább kell munkálkodnunk a megkezdett módszerekkel; ezek megfelelő erőfeszítések mellett mindenképpen sikerhez vezetnek. A fiatalság nagy része még nem jutott el az értékesebb irodalomhoz.

A KISZ az egész ország fiatalságát akarja az olvasók táborába vonni, és a már olvasókat helyes irányba terelni a József Attila olvasómozgalom életrehívásával. E mozgalom igen bő és szépirodalomból, ismeretterjesztő művekből egyaránt jól válogatott könyvanyagból, meghatározott számú mű ismeretét kívánja meg a résztvevőktől. Az ismeretről az úgynevezett „próbázás", beszámolás formájában kell a fiataloknak tanúbizonyságot tenniök. A megfelelést arany, ezüst vagy bronz jelvénnyel jutalmazzák.

A Fővárosi Szabó Ervin könyvtáraknak fontos szerep jutott az olvasómozgalom támogatásában. Észrevettük ugyanis, hogy az üzemi és iskolai KISZ-szervezetek nem mindenütt folytattak jó propagandát e téren. Sok fiatal hírét sem hallotta a József Attila mozgalomnak. Ezért könyvtárhálózatunk kivette részét az olvasómozgalom könyveinek propagálásában.

A 8-as könyvtár ifjúsági munkája következő (második) fordulója középpontjába ezért az olvasómozgalom szervezését állítottuk. Ez volt az a tevékenység, amely a továbbiakban tartalmat adott folyamatos ifjúsági olvasószolgálatunknak. Mindenekelőtt olvasótermi tárlónkban a könyvjegyzék alapján kiállítást rendeztünk a legérdekesebb könyvekből. Beszélgettünk ifjú olvasóinkkal a mozgalom céljáról és formájáról, kezükbe adtuk a könyvjegyzéket. Ebből írták ki igényeiket hónapokig azok is, akik a beszámolótól való félelmükben ugyan nem neveztek be a mozgalomba, mégis fokozottan bekapcsolódtak az olvasásba. Nagyon sokan éppen könyvpropagandánk hatására kaptak kedvet a részvételhez.

E propagandamunkánk során felhasználtuk iskolai kapcsolatainkat is. Ennek következtében közösen rendeztünk a Martos Flóra gimnáziummal egy — az olvasómozgalmat beindító — előadást. Ugyancsak ezt a kapcsolatot használtuk fel, amikor egyik lány-olvasónkkal beszélgetve megtudtuk, hogy fél osztálytársai gúnyjától s ezért nem kapcsolódik az olvasómozgalomba. A tanárok segítségével sikerült diplomatikusan megszüntetni az egészségtelen hangulatot.

57 olvasót tartottunk nyilván 1960-ban, akik az olvasómozgalomba részvételre jelentkeztek. Tasakjukat megjelöltük és személyi lapot vettünk fel mindegyikük nevére, melyen feltüntettük a kölcsönzött könyvek címét. Ha valami speciális érdeklődést fedeztünk fel olvasóinknál, külön cédulán jeleztük; így ha bármelyik könyvtáros foglalkozott vele, ebből azonnal látta érdeklődési körét.

Az olvasómozgalom hatására észrevehető volt a szépirodalmi művek kölcsönzésében a színvonal emelkedés. Ez különösen az ipari tanulóknál és munkás-fiataloknál vált jelentőssé, akikhez korábbi tanulmányaik során sokkal kevesebb klasszikus irodalom jutott, mint a diákokhoz. A személyi lapokból azonban megállapítottuk, hogy az ismeretterjesztő művek olvasása még mindig nem kielégítő. Az olvasmányok kiválasztása általában egyoldalú volt.

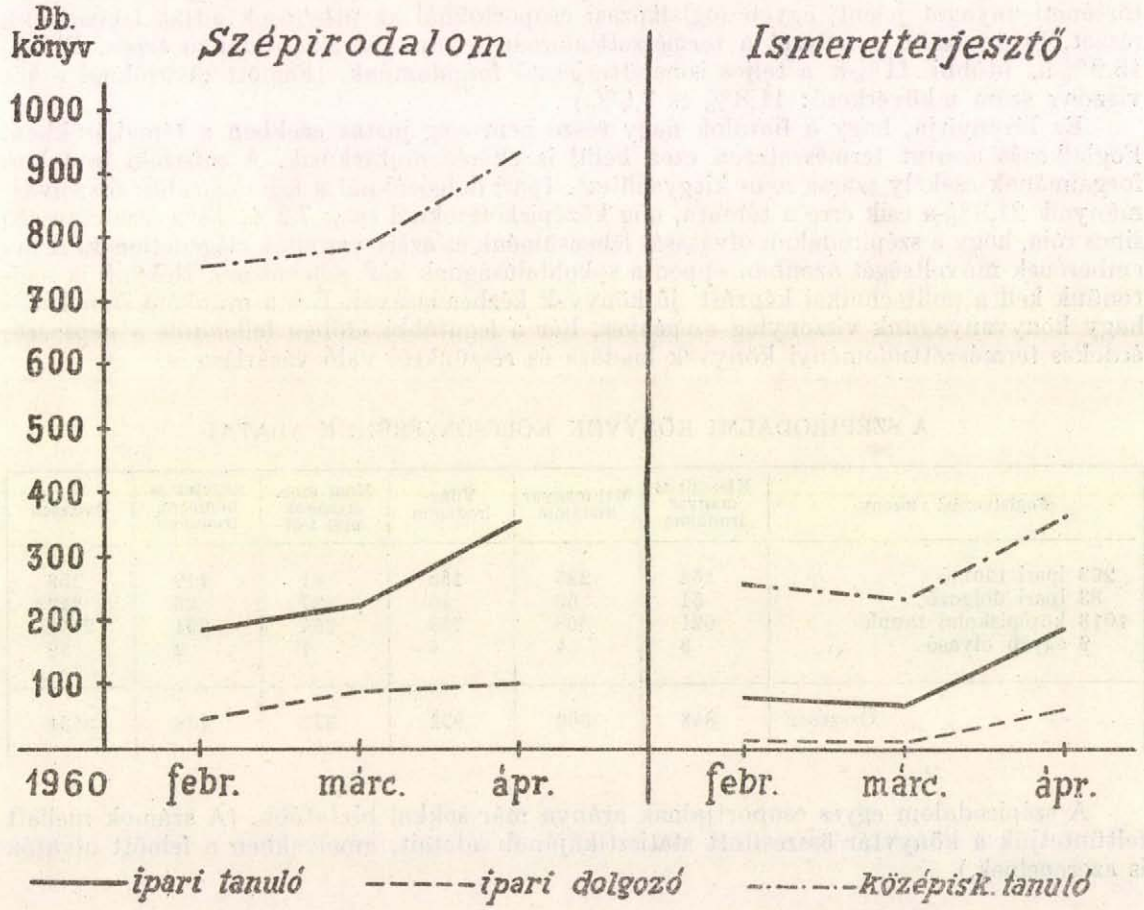
A könyvajánlás eredményeit a személyi lapok megmutatták, de ezekből általános képet nem nyerhettünk. Szükségesnek mutatkozott egy — az egész serdülőkorú kölcsönzést felölelő — reprezentatív statisztikai felvétel, hogy összesítve láthassuk eredményeinket és a hiányosságokat, amelyek megszabják további feladatainkat. Ezt a felmérést 1960 februárban kezdtük el és három hónapon keresztül folytattuk.

E statisztikai felvétel során 1373 kölcsönzést tartottunk nyílván, amely a következő arányban oszlott meg a serdülő olvasók foglalkozása szerint:

Foglalkozási viszony	szám	%
Ipari tanuló	263	19,2
Ipari dolgozó	83	6,1
Középiskolás	1018	74,0
Egyéb	9	0,7

E kölcsönzések során összesen 4716 könyvet forgalmaztunk, melyek megoszlása az olvasók foglalkozási csoportjait figyelembevéve — a következő volt:

A könyvforgalom 72,7%-a szépirodalom, 27,3%-a pedig ismeretterjesztő irodalom volt. Bár az utóbbi arányával megelégedve nem lehetünk, rámutatunk, hogy az messze magasabb, mint a felnőttek ismeretterjesztő kölcsönzésének aránya.

A 15—18 éves olvasók által kölcsönzött kötetek megoszlása foglalkozásuk szerint

Fenti grafikon megmutatja egyébként a serdülő korú olvasók kölcsönzésében jelentkező számszerű emelkedést is, amely mindenképpen az ifjúsági kölcsönzési szolgálat működésével kapcsolatos.

AZ ISMERETTERJESZTŐ KÖNYVEK FORGALMÁNAK FŐBB ADATAI

Foglalkozási viszony	Ideológiai politikai	Műszaki	Mezőgazd.	Természet-tudományi	Egyéb ismeretterj.	Összesen
263 ipari tanuló	90	60	1	56	116	323
83 ipari dolgozó	19	20	3	16	36	94
1018 középiskolai tanuló	220	62	2	132	445	861
9 egyéb olvasó	1	—	1	—	5	7
Összesen	330	142	7	204	602	1285

Az ismeretterjesztő irodalom arányainak megoszlása nem előnyös. Az egyéb ismeretterjesztő kategóriába tartozik ugyanis a könyvek 46,9%-a. Ez a szám foglalkozás szerinti különbözőségeket takar anyagában. A középiskolásoknál az esetek többségében irodalomtörténeti anyagot jelent, egyéb foglalkozási csoportoknál az útleírások adják legnagyobb részét. Legrosszabb a helyzet a természettudományos és műszaki irodalom terén. Előbbi 15,9%-a, utóbbi 11%-a a teljes ismeretterjesztő forgalomnak. (Felnőtt olvasóknál e két viszony szám a következő: 11,8% és 7,6%.)

Ez bizonyítja, hogy a fiatalok nagy része nem elég jártas ezekben a témakörökben. Foglalkozás szerint természetesen ezen belül is eltérés mutatkozik. A műszaki irodalom forgalmának csekély száma nem kiegyenlített. Ipari dolgozóknál a legmagasabb: összolvasmányaik 21,3%-a esik erre a témára, míg középiskolásoknál csak 7,2%. Természetesen szó sincs róla, hogy a szépirodalom olvasását lebecsülnénk és azért vagyunk elégedetlenek. A ma emberének műveltségét azonban éppen a sokoldalúságnak kell jellemeznie. Nekünk is segítenünk kell a politechnikai képzést jó könyvek kézbeadásával. Ezt a munkánkat nehezíti hogy könyvanyagunk viszonylag szegényes, bár a legutóbbi időben fellendült a népszerű, érdekes természettudományi könyvek kiadása és részünkről való vásárlása is.

A SZÉPIRODALMI KÖNYVEK KÖLCSÖNZÉSÉNEK ADATAI

Foglalkozási viszony	Klasszikus magyar irodalom	Mai magyar irodalom	Világ-irodalom	Nem szoc. országok mai írói	Szovjet és népidem. irodalom	Összesen
263 ipari tanuló	168	225	165	81	119	758
83 ipari dolgozó	51	63	45	27	26	212
1018 középiskolai tanuló	621	508	758	264	291	2442
9 egyéb olvasó	8	4	4	1	2	19
Összesen	848	800	972	373	438	3431

A szépirodalom egyes csoportjainak aránya már sokkal biztatóbb. (A számok mellett feltüntetjük a könyvtár összesített statisztikájának adatait, amelyekben a felnőtt olvasók is szerepelnek.)

A világirodalom foglalja el az első helyet	28,3%-kal	35,5%
régi magyar irodalom	24,7 „	22,7„
mai magyar irodalom	23,3 „	24,3„
nem szocialista országok irodalma	10,9 „	11,5„
szovjet és népidemokratikus irodalom	12,8 „	6,1„

Tehát a fiatalok olvasási aránya sokkal kedvezőbben alakult, mint a felnőtteké. A klaszszikus művek nagyobb olvasottsága a serdülő korcsoportban érthető és helyes. Ennek olvasottságában a középiskolások vezetnek. Ezt a kötelező olvasmányok magyarázzák. Statisztikánk jó képet mutat, de nem árt egy kicsit a számok mögé néznünk. A serdülő korosztályba tartozók nagy része ma már szervezett oktatásban vesz részt. Ez természetesen bizonyos fokig irányítja a könyvkiválasztást. Azért adódnak problémák, például a kalandszomjúság jelentkezésében. Ez önmagában helyes és természetes, — a fiatalok izgalomra, romantikára vágynak, — csak arra kell vigyánzunk, hogy ezt az igényt megfelelő művekkel tudjuk kielégíteni. Tapasztaljuk, hogy Scott, Cooper, Ciolkovszkij, Botond-Bolics mostanában megjelent könyvei az érdeklődést helyes irányba terelik és egyre inkább megóvnak a háború előtti ponyvairodalom itt-ott még ma is fellelhető, „pad alatt kölcsönzött" maradványaitól. Csak az olvasó bizalmát nem szabad elveszítenünk, hogy valami nehéz vagy unalmasnak tűnő könyvet adjunk a kezébe.

A 18—26 évesekről a fenti felmérést nem tudtuk elvégezni, de tudjuk, hogy még nagyobb feladat az ő olvasásuk irányítása. Heterogén csoporttal állunk szemben. A munkásfiatalok irányításánál néha a kalandos könyvek helyes kiválasztása, riportkönyvek kézbeadása jó indulás lehet, azonban a művek értékelésére, megbeszélésére kell a nagyobb súlyt helyeznünk. A háztartásbeli olvasókkal még nehezebb a helyzet. A klasszikusok iránti érdeklődés egy-egy film vagy rádiójáték következtében megvan, a tudatos olvasás azonban legtöbbször hiányzik. Ez általános probléma minden kezdő olvasónál, s a fiataloknál fokozottabban kell vele törődnünk.

Az aránytalanságok és eltolódások figyelembevétele mellett is meg kell állapítanunk, hogy csupán három hónap alatt is javuló tendenciát mutat a statisztika a természettudományos és ideológiai könyvek forgalmának javára. (Lásd a grafikont.) Ennek nyilvánvaló oka a kongresszusra való készülés és olvasómozgalom-szervezés. Szemléltető propagandánkat is mindinkább ennek a munkának a szolgálatába állítottuk. A tárlóban rendezett kiállítások anyaga a téli hónapokban főleg természettudományos és műszaki irodalom, a kirakatban pedig mindkét témakörnek állandó polca van. Ez azóta antiklerikális polccal is bővült.

A szemléltető módszer tapasztalatunk szerint igen sokat segített, ezért ennek felhasználása következő munkánkból, *a felszabadulás 15. évfordulójára való készülésből* sem maradt ki. A kirakatba szépirodalmi, hadtudományi, ideológiai könyveket tettünk, amelyek ezzel a korszakkal foglalkoznak. A felszabadulással kapcsolatos bibliográfiák és módszertani levelek alapján az e témakörbe tartozó teljes anyagot külön polcon helyeztük el. Munkánkat megkönnyítette a nagy érdeklődés, amely a különböző szervezetek által ekkor kiírt irodalmi és egyéb pályázatok iránt jelentkezett, az eredmény mégsem volt egységesen pozitív.

Fiataljaink egy része a második világháború eseményeinek legkülönbözőbb feldolgozásaival ismerkedett meg, sokuknak azonban hiányosak az ismeretei.

E kérdések részletesebb megvizsgálása érdekében 1960 első felében újabb felmérést végeztünk. Kérdőívet szerkesztettünk, amelyet minden ifjúsági olvasónkkal kitölttettünk. A kérdőíven a következő rovatokat kellett kitölteni:

1. Milyen tárgyú könyveket olvas legszívesebben? (történelmi, kalandos, természettudományos, műszaki, egyéb . . .)
2. Milyen könyveket olva ott a felszabadulásról?
3. E könyvek hősei közül melyik állt egyéniségéhez legközelebb?
4. Beszélnek-e a családban a felszabadulásról?
5. Változott-e a család helyzete a felszabadulás következtében?
6. Résztvesz-e a József Attila olvasómozgalomban?
7. Milyen formában képzeli el a könyvtár további segítségét?
8. Milyen módon tudná támogatni a könyvtár munkáját?

A kérdések nagy része azt volt hivatva megállapítani, milyen a fiatalok tájékozottsága a felszabadulással kapcsolatosan; reméltük, hogy poltikai állásfoglalásukból is visszatükröz valamit. Alábbi táblázat ismerteti a válaszok számszerű megoszlását nemre és foglalkozásra bontva.

A FIATALOK ÉRDEKLŐDÉSI KÖRE:

Foglalkozási viszony	Az olvasók száma			A könyv jellege					
	Együtt	Ebből		Történelmi	Kaland regény	Természettudományos	Műszaki	Művészeti	Egyéb
		nem	fő						
Dolgozó	11	férfi	6	5	3	2	3	—	3
		nő	5	3	2	—	—	2	2
Ipari tanuló	7	férfi	7	6	3	2	—	—	4
		nő	—	—	—	—	—	—	—
Főiskolás	5	férfi	4	1	1	1	3	2	3
		nő	1	1	—	—	—	1	1
Középiskolás	53	férfi	25	16	10	4	10	8	8
		nő	28	25	16	5	2	9	13
Összesen	76	—	76	57	35	14	18	22	34

A táblázatból leszűrt eredmények azt mutatják, hogy a kísérlet nem sikerült olyan jól, mint szerettük volna. Előre nem látott gátló körülmény volt az alkalomhoz kötöttség. Olyan általános kérdést, amilyen az érdeklődési körre vonatkozó, nem határoztunk meg elég pontosan, ami nagy hibának bizonyult. Pl. nem soroltuk fel a szépirodalom egyes műfajait. Sok fiatalt feszélyezett az is, hogy névvel kértük be az íveket.

Kiderült, hogy a műfaj szempontjából legkedveltebb olvasmány a történelmi és a kalandos regény. Az „egyéb" rovatba is írtak 34-en. Legtöbbször regény, vers, dráma szerepel, de gyakori a humoros, sporttal foglalkozó könyv, sőt lányoknál lélektannal is találkozunk. Sajnálatosan kevés a természettudományos, műszaki és művészeti könyvek iránti érdeklődés. Itt valamivel magasabb a középiskolások aránya. A fiúk és lányok speciális érdeklődésére a kérdőív válaszai nem adnak felvilágosítást.

A fentieken kívül még két hasznos kérdés szerepelt az íven: „Milyen könyveket olvasott a felszabadulásról"? „E könyvek hősei közül melyik állt egyéniségéhez legközelebb?" Itt mutatkozik a legfőbb tanulság. Nagyon kevés művet sorolnak fel, sőt olyan válasz is akad, hogy: „valamit olvastam, de már a címére nem emlékszem." Szereplőket mindössze hárman említenek. Látszik, hogy a számukra ismeretlen kor nem jutott elég közel hozzájuk az irodalom segítségével. (A többi kérdésekre megbízhatóan értékelhető választ nem kaptunk.)

Mi ezt az élményt egy ankét szervezésével akartuk felkelteni ifjú olvasóinkban. A nyár elején szervezett ankétra három írót hívtunk meg, akiket megkértünk, hogy saját könyveiken keresztül ismertessék, illetve érzékeltessék azt a változást, amely országunkban az elmúlt 15 évben végbement. A múlt ismertetője Bárány Tamás volt, aki „Húsz év" és „Rettentő Misi" című könyvei alapján beszélt a fiataloknak az előttük ismeretlen Horthy korszakról. A jelen „képviselője" Máté György volt. Ő irodalmi fejtőrő formájában a hallgatók válaszaiból építette fel a jelen fontos problémáit, kérdéseket téve fel egy-egy könyv vagy film témájára. Ez annál is jobban sikerült, mert nagyszerűen tudta aktivizálni a mintegy negyven főnyi hallgatóságot. Botond-Bolics György a jövőről beszélve a ma még fantasztikusnak ható terveket és elképzeléseket említette, amelyek a természet, a világmindenség mind teljesebb meghódítását célozzák.

Az olvasószolgálat ifjúsági munkaterülete az 1960-as év második felében több propaganda-akciót folytatott a fent ismertetett módszerekkel (újabb kirakatok, könyvkiállítások stb.) és kimélyítette az addig elért eredményeket. Ez megmutatkozik azon fiatal olvasóink táborának kialakulásában, akik ma már igényesebb, tudományos és művészi színvonalú olvasmányaikhoz ragaszkodnak.

A számok fényt derítettek a hibákra is, de a menetközben végzett propagandamunka megcsillantotta a javítás lehetőségeit. Úgy érezzük, legfőbb tennivaló a megkezdett kísérletek következetes továbbvitele.

A személyi lapok rendszeres vezetése, az olvasómozgalom és a könyvtár ajánló bibliográfiái alapul szolgálnak egyéni olvasótervek készítéséhez. Erre nagy szükség van, hogy az olvasmányok kiválasztásának „ad hoc" jellegét megszüntessük.

Azonnal reagálnunk kell a körülöttünk történő eseményekre és figyelemmel kell kísérnünk a kultúrális és politikai megmozdulásokat, hogy azokra támaszkodva folytathassuk munkánkat. Népművelési hálózatunk is egyre kiterjedtebb és színvonalasabb munkát végez, nagyon gyakran kapcsolódhatunk a különböző rendezvények témájához.

A 18—26 évesekkel való olvasószolgálati munka intenzívebbé tételét reméljük a könyvtárunkban meginduló könyvismertetéstől, amelyet az olvasók számára havonta egyszer fogunk tartani. Így a könyv mögött néhány vonással az írót és a kort is megmutatjuk.

Legközelebbi nagy feladatunk az SZKP XXII. kongresszusára való készülés, amelynek kiemelkedő témája a Szovjetunió még jobb megismertetése kiállítások, könyvajánlások segítségével. Azt akarjuk, hogy fiataljainkban mind világosabb kép alakuljon ki arról az országról, amely a szocializmus építését elsőnek kezdte meg, és a haladó világ élenjárója. Az 1961-es évnek az ezzel kapcsolatos ifjúsági olvasószolgálati akciója lesz tevékenységünk legkiemelkedőbb eseménye.

Gálné Ballagi Ágnes

KIEGÉSZITŐ KATALÓGUSOK A KERÜLETI KÖNYVTÁRAKBAN

Katalógusaink a megnövekedett olvasószolgálati feladatok keretében egyre jelentősebb szerepet töltenek be. A korszerű olvasószolgálat tudniillik nem támaszkodhat kizárólag a könyvtárosok meglevő ismereteire; szükség van ezen kívül mindazokra a segédeszközökre, amelyek a könyvtár nevelői célját támogatják és az olvasó tájékozódását a könytár anyagában megkönnyítik. Ezek között nagy a katalógus jelentősége.

A könyvállomány hű tükrét a betűrendes katalógus adja, amelynek alapfunkciója az, hogy benne a szerző, illetőleg a cím ismeretében minden állományban levő mű meghatározott helyen megtalálható. E katalógus második követelménye, hogy az egyes szerzők összes műveit és az egyes művek összes kiadásait egymás mellé hozza össze. A könyvajánlás szempontjából legfontosabb alapkatalógus a szakkatalógus, amely a könyvállományt ismeretáganként rendszerezve mutatja be. Ez segítséget nyújt a tájékozódni akaró, kezdő olvasóknak, akik ezt az állományt az önképző olvasás céljaira szeretnék felhasználni, továbbá olyan fejlettebb olvasóknak, akik egy kérdés egész irodalmával kívánnak megismerkedni. A szakkatalógus betűrendes tárgymutatója megkönnyíti az irodalom kiválasztását olyan konkrét kérdések esetében, amelyeket nem találunk meg pontosan a katalógus szakcsoportjaiban.

Az imént említett két alapkatalóguson kívül könyvtárainknak gondolniok kell az olvasószolgálat egyéb korszerű eszközeinek kiépítésére is. Ebben tekintélyes szerepük van a szép- és szakirodalom különböző területeit tematikusan csoportosító album- és kartoték-témakatalógusoknak. Ezek felkelthetik a szakmai ismeretek s az időszerű politikai kérdések iránti érdeklődést. Ezek a speciális kérdések irodalmát feltáró katalógusok a könyvtár kiegészítő katalógusai. A témakatalógusnak nem kell a kérdés teljes anyagát magában foglalnia, mivel kifejezetten ajánló jellege van, s ennek elsősorban nem a terjedelemben, hanem a helyes válogatásban kell megmutatkoznia. Az ajánló katalógus sohasem lezárt egész, s az új anyag beosztásával párhuzamosan gondoskodni kell a már nem szükséges, elavult művek céduláinak rendszeres kiemeléséről is. Ezek a katalógusok akkor válnak igazán ajánló jellegűvé, ha annotációval látjuk el őket.

Felvetődik a kérdés, hogy szabadpolcos könyvtár létezhet-e katalógus nélkül? Határozottan állíthatjuk, hogy a szabadpolcos könyvtár nem nélkülözhet a jó katalógust. Az olvasó ugyanis nemcsak arra kíváncsi, hogy mit találhat meg pillanatnyilag a könyvtárban, hanem az egész állományra is. Csak a katalógus teszi számára lehetővé, hogy az egész könyvanyagból választhasson. Szabadpolcos könyvtár esetében az olvasó nem mindig támaszkodhat a könyvtáros segítségére olvasmányai kiválogatásában. Éppen ezért sokoldalú katalógusrendszert kell felépíteni, hogy az olvasó választ nyerjen a legkülönbözőbb kérdésekre.

Könyvtáraink dolgozóinak tapasztalata szerint a katalógus eddigi csekély igénybevétele némi emelkedést mutat a szabadpolc bevezetése óta. A fokozódó érdeklődés szinte sarkallja a könyvtárosokat a különböző katalógusok kiépítésére. Úgy találták, hogy a szépirodalomnál is sok esetben mutatkozik igény a téma szerinti csoportosításra. Különösen a sajátos érdeklődési körbe tartozó, a szakmák egy-egy ágát érintő, vagy egy bizonyos művet kereső olvasók veszik fokozottan igénybe a katalógust.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi hálózatában a két — a betű- és szakrendes — alapkatalógus általában megtalálható. Ezek azonban nem szabályszerűek és nem egyöntetűek. 1952-ben az Állami Könyvterjesztő Vállalat kollektor osztálya átvette a kerületi könyvtárak könyvekkel és kartotékokkal való ellátását. Ez időtől fogva a könyvtárak minden új könyv beszerzésénél a Kollektor által forgalomba hozott nyomtatott katalóguscédulákat használják fel, amelyeken az Országos Széchényi Könyvtár végzi a címfelvételezést és az osztályozást. A régi szakkatalógusok és az új nyomtatott katalóguscédulák jelzetelése között fennálló különbségeket és egyéb egyenetlenségeket a kerületi könyvtárakban néhány év előtt elvégzett átszakozási munka általában kiküszöbölte, a katalógusokat egységesebbé tette. Lényegében azonban igazi szakkatalógusunk még ma sincsen. Egy-egy művet általában csak egy helyen sorolnak be a szakkatalógusba, még ha több szakot is érint. A szakkatalógus egy-egy szakon belül alapjábanvéve maga is betűrendes katalógus arculatát mutatja. (Pl. Benedek Marcell Shakespeare tanulmányát csak a B betűnél találhatjuk meg.)

Nem feladatunk azonban itt, hogy az alapkatalógusok állapotát elemezzük könytárainkban; a továbbiakban — megfelelően csoportosítva — az egyes kiegészítő katalógus-típusokkal foglalkozunk.

Album-katalógusok

1960-ban a Központ propaganda osztálya kísérlet céljából néhány időszerű témakörben albumalakú annotációs katalógusokat sokszorosíttatott a kerületi könyvtárak olvasószolgálati munkájának megkönnyítésére. A tapasztalatok alapján, amelyek e kísérletek eredményességét bizonyítják — az osztály újabb hasonló jellegű katalógusok szerkesztésére készül.

Elsőnek a felszabadulásunk irodalmát ismertető válogatás jelent meg 1945 április 4-e 15. évfordulója alkalmából. Ezzel kapcsolatban itt most a 10-es számú könyvtár tapasztalatairól teszünk néhány észrevételt. Jelentős segítőtárssá vált az album az érettségizők és irodalomszakos egyetemisták számára, akiknél ez a téma részint tételként szerepelt, részint megírás előtt álló tanulmányokhoz volt szükséges, és sehol ehhez hasonló átfogó forrásmunkára nem akadtak. Az album annotációi megkönnyítették az ajánlást az e témakörben járatlanabb olvasók körében. A könyvtárosok feljegyzést vezettek arról, hogy az album könyveit kik és milyen mértékben kölcsönzik, s örvendetes jelenségként tapasztalhatták, hogy ennek hatására több éve elfelejtett könyvek kerültek be ismét a könyvtár vérkeringésébe. Ennek a jelenségnek a figyelembevételével készítette el a propaganda osztály az „Elfelejtett könyvek, amelyeket érdemes elolvasni" című röplapbibliográfiát, „A József Atilla olvasómozgalom könyvei" és az „Írók, nagy gondolkodók a vallásról" című összeállításokat.

Mint egyéni kezdeményezést, az újpesti, 28-as számú könyvtár képes albumkatalógusait említjük meg. Mint közismert propagandaeszközt főképpen gyermekkönyvtárakban már régóta alkalmazzák, de itt a felnőtt kölcsönző-részlegben vált a szabad-polc kitűnő segítőjévé.

A *Kalandos regények* feliratú album B betűjénél a következő könyvekkel találkoztunk: Bogáti Péter: A Hóvirág másodkormányosa jelenti... színes borítólap, ugyanazon az oldalon olvashatjuk Barát Endre: Vihar a tengeren című könyve borítólapján található rövid ismertetést, s láthatjuk Berger: Az örök tavasz szigetén, Bates: A Jacaranda-fa, Bojer: Az utolsó viking című művek borítólapjainak egy-egy részletét. — Kifejezetten kalandos könyveken kívül tartalmaz az album humoros, szatirikus irodalmat is, — kérdés, hogy ez a szempont helyes-e.

A *Mesél a múlt* című albumban történelmi, irodalmi és zenei tárgyú regényes életrajzokat és háborús irodalmat találhatunk.

Pl. Aradi Nóra: 100 kép a magyar történelemből
Balzac: Huhogók
Bates: Jó széllel francia partra
Bókay János: Bohémek és pillangók (Puccini élete)
Feuchtwanger: Goya
Mészöly Gedeon: Földiekkel játszó... (Csokonai élete)
Novikov—Priboj: Csuzima

A *Mai írók művei* albumában a legváltozatosabb könyvanyag kapott helyet: Aragon, Ajni, Bernari, Balázs Anna, Bazin, Berkesi, Green, Nagibin, Steinbeck, stb. egy-egy műve szerepel.

Az albumokat kb. másfél éve készítették el, de azóta sem volt idejük ezzel folyamatosan foglalkozni, felfrissítésre, rendbehozatalra szorulnak.

Folyóiratcikk-katalógusok

Milyen olvasói igények indokolják egy cikk-katalógus megszerkesztését? Főleg szépirodalmi vonatkozásban van jelentősége 1—1 könyvismertetés vagy írói életmű bírálatával kapcsolatban.

A sajtóból a leggyorsabban kaphatunk tájékoztatást a legfrissebb irodalmi anyagról. Ezenkívül számos kérdésre csak a sajtó útján érkezhet válasz, mert az illető témáról könyv még nem jelent meg. — A katalógus elkészítése előtt azonban feltétlenül szükséges lerögzíteni, hogy mely sajtótermékeket dolgozunk fel folyamatosan, s azokból milyen jellegű cikkek kerülnek felhasználásra.

A VIII. kerületi 3-as számú könyvtár az egész hálózatban páratlan, igen jelentős recenziógyűjteménnyel rendelkezik. Az anyag gyűjtését 1950-ben kezdték el, de 1947—48-ig visszamenőleg is feldolgozták a könyvtárba járó folyóirat- és újságcikkeket. Felvettek minden irodalommal kapcsolatos közleményt: könyvekről, írókról, egy-egy évforduló kapcsán történő megemlékezést, irodalmi vitákat, elvi fejtegetéseket.

Jelenleg az Élet és Irodalom, Művészet, Népművelés, Irodalomtörténet, Kortárs, Nagyvilág, Társadalmi Szemle, Élet és Tudomány, Népszabadság, Esti Hírlap, Magyar Nemzet cikkanyagát tárják fel a katalógusban. 1960 december végéig 11 500 darab cédulát gyűjtöttek össze. Elkezdték a meglévő, nagyobbrészt kézzel írott anyag könyvtári használatra való előkészítését, ez a munka előreláthatólag eltart még 1—2 évig. Amíg ez be nem fejeződik, nincs értelme annak, hogy ezt a szolgáltatást publikálják. Egyes érdeklődőknek azonban szükség esetén már most is rendelkezésére állnak. Az OSZK és az Egyetemi Könyvtár már fordult hozzájuk felvilágosításért. Természetesen nemcsak a cédulaanyag, hanem maga a forrás is helyben tanulmányozható, hiszen a folyóiratokat kötetformában, az újságcikkeket pedig kivágva és tékákba gyűjtve gondosan megőrzik. A katalóguscédulákon feltűntetik a szakrendi, illetőleg szépirodalmi mű esetében a műfajjelzetet, melléklapokat alkalmaznak a szükségletnek megfelelően. — A betűrendbe szedett anyagban az egyazon íróra vonatkozó cikkek szerzői ugyancsak betűrendben követik egymás.

Mutatóba néhány szemelvényt közlünk a gyűjteményből:

020
Budapest munkásmozgalma
Irodalomtörténeti Közlemények
1960. No. 5. p. 621—622
(Rigó László)

E
Bródy Sándor: Húsevők. 1—2.
A Könyvtáros, 1960. No. 11. p. 866

R
Böll, Heinrich: Billiárdparti féltízkor
Nagyvilág, 1960. No. 11. p. 1726—1728
(Szabó Ede)

780
Bónis Ferenc: Mosonyi
Népszava, 1960. XI. 15.
(R. A.)

894
Békés István: Petőfi nyomában
Népművelés, 1960., No. 1. p. 28.
(Joós Ferenc)

894
Csokonai Vitéz Mihály
Csillag, 1948. V. No. 6. p. 46—51.
(Benedek Marcell)

894
Csokonai Vitéz Mihály
Irodalomtörténet, 1952. No. 2.
p. 156—186
(Baróti Dezső)

894
Csokonai a drámairó
Irodalomtörténeti Közlemények, 1957.
No. 1—2. p. 160—162
(Wéber Antal)

Az újpesti, 28-as könyvtár félbehagyott egy hasonló, jelentősnek igérkező vállalkozást. Kizárólag irodalomtörténeti vonatkozású sajtóanyagot tártak fel 1954—58 között a könyvtárban meglevő jelentős folyóiratokból és napilapokból. Nem jutott idő a gyűjtemény továbbfejlesztésére s a régi folyóiratokat sem tudták megfelelően és hozzáférhető formában megőrizni, s ezáltal nem találták különös értelmét a katalógus fenntartásának.

A csonkán maradt katalógus egyébként világosan, áttekinthetően ad képet az ezekben az években megjelent írói méltatásokról és könyvrecenziókról. Az egyes magyar és külföldi írókra vonatkozó anyag a betűrendbe szedett választólapok mögött helyezkedik el.

Pl. **Gorkij,** *Makszim*
Almási Miklós: Gorkij és a munkásábrázolás
Új Hang, 1955. 1. sz.
Bóka László: Makszim Gorkij
Természet és Társadalom, 1956. 3. sz.
Hegedüs Géza:
Gorkij: Az anya
Magyar Nemzet, 1954. dec. 14.
Héra Zoltán: Gorkij levelei
Népszabadság, 1958. márc. 28.

Kardos László
Klim Számgin élete
Csillag, 1950. 8. sz. 57—59. l.
Juhász Ferenc
Hegedüs Géza
Juhász Ferenc: A tékozló ország
Magyar Nemzet, 1954. dec. 14.
Horváth Zsigmond: Vázlat Juhász Ferencről
Kortárs, 1958. 1. sz.

Irodalmi témakatalógusok

A legmegfelelőbb, legigényesebb és legsokrétűbben összeállított irodalomtörténeti elemző katalógusokkal az újpesti, 28-as számú könyvtárban találkoztunk.

A katalógusszekrények melletti asztalkán szabad válogatás céljára „Örök barátaink" feliratú képes cédula-katalógust helyeztek el. 1959-ben készült el és jelenleg kb. 70 magyar és külföldi írót mutat be, az írók betűrendjében, arcképeikkel ellátott kartonlapokon, az illető író életrajzi adatainak és jellemző írói adottságainak feltűntetésével. Az anyagot folyamatosan kívánják kiegészíteni, bár egyes írók arcmásának megszerzése sokszor csak a központ, vagy egyéb külső szerv segítségével lehetséges (pl. lexikonból való kifényképezés útján.)

Az írók neve mellé — az olvasók kívánságára — odakerült a fonetikus kiejtés is. Tervbevették azt is, ha az anyag a legjelentősebb írók adatainak birtokában viszonylagos teljességet ér el, — elhelyeznék a szépirodalmi katalógusban, ahol a képes karton, mint választólap mögött sorakoznának az egyes írók műveinek katalóguscédulái. Az ismertetések nagyon helyesen minden írónál művészetüknek azokat a vonásait emelik ki, amelyekkel a humanizmus és haladás eszméjét szolgálták, az emberiség jobbra és szebbre vágyó törekvéseit fejezték ki és az emberiség kultúrkincsét gyarapították. A külföldi írók méltatásánál véleményünk szerint nem ártott volna mindenütt felsorolni néhány nevezetes művet, az elsősorban olvasásra ajánlottakat. Magyar írók esetében egy-egy jellemző vers- vagy prózarészletet mutatnak be, pl. a költő ars poeticájából (Arany Jánosnál és József Attiliánál), vagy kortárs író megemlékezését. Az idézetek kiválogatása a könyvtárosok igen gondos munkáját dicséri.

Bemutatnánk néhány jól sikerült ismertetést:

Mihail Solohov
szovjet író (1905—

Ő az írója a ma is felülmúlhatatlanul legszebb szovjet regénynek, melyet a polgári kritikusok is Tolsztoj „Háború és béké"-je XX. századi változatának tartanak a téma monumentalitását és a részletek gazdag, reális ábrázolását tekintve. Minden művét a kommunista író felelősségtudata és a szovjet haza forró szeretete hatja át.

Jókai Mór
(1825—1905)

„Hiába mondják nekünk, válasszátok külön a magánéletet a közélettől... írjatok úgy, hogy az elmondott mese ne legyen feltűnően magyar történet, tele a közélet lármájával, egy szóval: ne írjatok mindig irányregényt! Nem lehet szót fogadnunk. Lehetetlen az. Nálunk minden életregény, minden családi dráma annyira össze van nőve a nemzet közéletével... ez alaphangot semmi költő nem mellőzheti a nélkül, hogy élethűtelen, vagy épen frivol ne legyen."

„s egész embernek azt ismerjük el, aki
nem csak magának élt."

Hiányosnak és nem egészében helytállónak érezzük a következő ismertetést:

Thomas Mann
(1875—1955)

Korunk legnagyobb német írója. Első, legszebb irodalmi művében a polgári dekadencia problémáját ábrázolja. Minden regényének részletes, objektív rajza mögött romantikus líra lappang. Nagy humanista, nézeteiért egész életművét magáénak vallja a haladó világ.

1953-ban kezdtek hozzá egy irodalmi katalógus összeállításához s jelenleg megtalálhatjuk az írói életművekkel foglalkozó könyvtári állomány teljes elemző feldolgozását. A cédulák a vonatkozó írók betűrendjében helyezkednek el, az egyes címszavakon belül pedig a tanulmányírók betűrendjében követik egymást. Az olvasó tehát arra a kérdésére, hogy pl. milyen tanulmányok jelentek meg Adyról, — a katalógusban együtt találja meg a könyvtárnak Adyra vonatkozó teljes anyagát.

A tanulmánykötetek analitikus feldolgozásán kívül felvették a monografikus műveket és a jelentősebb előszavakat is. (Magyar Klasszikusok, Világirodalom Klasszikusai sorozatok köteteiből, de ez a gyűjtés nem teljes.) Bekerült a katalógus anyagába néhány hézagpótló irodalomtörténeti tanulmány is (nem egy-egy író munkásságára vonatkozólag), — amelyről a könyvtárosok úgy ítéltek, hogy feltétlenül szükséges, mert a kérdésről önálló mű nem áll rendelkezésre.

A katalógust főként pedagógusok és diákok forgatják sűrűn és rendszeresen, utóbbiak a kötelező olvasmányokkal kapcsolatban és tanulmányaik kiegészítéseként. Olvasószolgálati szempontból igen előnyös a könyvtárosnak, mivel kezdő olvasónak könnyen tud ajánlani egy-egy őt érdeklő íróról irodalmat.

A XI. kerületi, 6-os számú könyvtár dolgozói csak magyar irodalomtörténeti katalógust szerkesztettek. A munkát 1957-ben kezdték el és természetesen folyamatosan egészítik ki az újonnan megjelenő anyaggal. A tanulmánykötetek analitikus feldolgozásán kívül itt is találkozunk a monografikus munkák felvételével. Külön címszavak alatt szerepelnek egyes jelentősebb irodalomtörténeti fogalmak is, mint „Humanizmus", Irodalomtörténet, Felvilágosodás, Kritika, A Holnap, Reneszánsz, „Nyugat," stb., amelyek mögött a kérdéssel foglalkozó tanulmányok következnek.

A könyvtárosok dícséretreméltó öntevékeny munkával fogtak hozzá a számukra úttörő vállalkozáshoz, irányítást nem kaptak, s mivel nem rendelkeztek az ilyen jellegű katalógus készítéséhez szükséges ismeretekkel, így természetesen több hiányosságot, szabálytalanságot és következetlenséget tapasztaltunk a cédulák címfelvételeinél, de azon a területen is, hogy a katalógus nem foglalja magában a könyvtár e tárgykörbe vágó teljes anyagát. Sokszor hiányoznak a cédulákról az egyes tanulmányoknak a gyűjteményes köteten belüli lapszámadatai, pedig a terjedelem kérdése igen fontos az olvasó számára. A kiadót pedig egyáltalán nem tűntetik fel. Az elemző felvételek nem készültek a szabályszerű kiemeléssel, pedig

erre vonatkozólag a címfelvételi szabványon felül bármely bibliográfiánk átnézése útbaigazítást adhatott volna.

A magyar irodalomtörténet katalógusát hasonló felépítésben elkészítette a 2-es és a 19-es számú könyvtár is. A 19-es könyvtár katalógusában az egész 894-es raktári jelzetű anyag naprakész feldolgozásban található. A katalógusdoboz cimkéjén szakszerű magyarázat áll, amely szerint „A katalógusban magyar írók és költők következnek betűrendben és mindegyik név mögött megtalálható az illető íróról vagy költőről szóló, a könyvtárban meglévő irodalom jegyzéke." Ezt a feltétlenül helyénvaló ismertetést még a 28-as könyvtárban sem láttuk, pedig a katalógus ott is az olvasók használatára készült.

A 2-es könyvtár katalógusában nem szerepel a könyvtár teljes magyar irodalomtörténeti anyaga. A könyvtárosok véleménye szerint a katalógus csak középiskolai színvonalon használható és csak a könyvtárosok keresnek benne. Az adatok sajnos hiányosak, csak a tanulmányok címét tüntetik fel, a gyűjteménykötet megnevezése nélkül, s az impresszumadatok sem szerepelnek. A katalógus felépítése nem történt egyöntetű módszerrel. Az egyes írókkal foglalkozó tanulmányok cédulái sokszor a tanulmányírók nevének betűrendjében szerepelnek és csak rövid utaló áll az eredeti helyén (akiről a tanulmány szól). Pedig itt éppen az a cél, hogy az egyes írókra vonatkozó irodalom együtt legyen megtalálható, külön utalólapra semmi szükség nincs, a tanulmányíróknak ebben a vonatkozásban nincs jelentőségük.

Az óbudai, 8-as számú könyvtár a szakkatalóguson belül az irodalomtörténet anyagába építette be érdekes módon analitikus címfelvételeit. Csak a jelentősebb és az utóbbi években megjelent irodalmi tanulmánykötetet dolgozták fel, a teljességhez ezidáig nem tudtak eljutni. Pl. a 882-es szakban Fegyin: Az író és a kor c. tanulmánykötetéről készült katalóguslap mögött sorakozik a kötet minden egyes tanulmánya a vonatkozó írók betűrendjében. Az egyes tanulmányok szerepelnek mégegyszer ugyanebben a szakban a megfelelő írók betűrendjénél is.

Pl. Gorkij — Csehov: Levelek
Fegyin: Csehov
= F.: Az író és a kor.
Mann, Th.: Vázlat Csehovról
= Mann, Th.: Válogatott tanulmányok
Tolsztoj: Levelei
Cserna Andor: Tolsztoj breviárium
Csernisevszkij: Tolsztoj
= Cs.: Válogatott esztétikai tanulmányok
Fegyin: Leo Tolsztoj művészete
= F.: Az író és a kor
Tolsztája: Tolsztoj futása és halála

Az író saját irodalomtörténeti munkái után következnek a róla szóló feljegyzések a tanulmányírók betűrendjében. A többi nemzet irodalomtörténeti anyagánál ugyanilyen módon találkozunk a gyűjteményeskötetek feldolgozásával.

Pl. 894-es szaknál: Kardos László: Vázlatok, esszék, kritikák c. tanulmánykötetének elemző felvételével.

A magyar irodalomtörténet szak után *Magyar írókról* című osztólap mögött találjuk az egyes magyar írókkal foglalkozó monografikus és analitikus anyagot különválasztva. Irodalomtudományi kérdések tárgyalása itt nem szerepel, csak a 894-es szakon belül.

A katalógusban több olyan régi címfelvételre akadtunk, amelyeket annotáció egészít ki. Nagyon helyesen rámutatva a tartalom részletesebb megjelölése mellett arra is, hogy a mű a témát milyen szinten tárgyalja és mely olvasóréteghez szól.

Pl. *Szinnyei Ferenc:* A regény. (Az ember belső világának rajza a regényben. A jó és rossz regény.) Könnyebb szaktanulmány.

Tolnai Vilmos: Bevezetés az irodalomtudományba. (Az irodalomtudomány célja: az irodalomnak és minden vele kapcsolatos jelenségnek megismerése, megértése és értékelése.) Igen, jó, szinte népszerű bevezetés ezekhez a kérdésekhez.

Illyés Gyula: Petőfi. (Petőfinek, a költő-forradalmárnak és embernek arcképe a szabadságharc körüli idők tükrében, egészen újszerű megvilágításban és feldolgozásban. Élete és költészetének kapcsolatai.) Nem nehéz olvasmány.

Benedek Marcell: Irodalmi miniatürök című 3 kötetes összeállításának főcédulája mögött az egyes kötetek tartalmát részletezik a melléklapok.

Az ismertetések egyébként még a 30-as években készültek. Akkoriban állástalan diplomások, úgynevezett „címírók" foglalkoztak ezzel. Hasznos vállalkozásnak indult, a körülmények miatt elszigetelt jelenség maradt.

Az V. kerületi, 14-es számú könyvtárban 1955-ben kezdtek vezetni egy betűrendes regiszteres füzetet, amelyben a magyar írókra vonatkozó egyes tanulmányok és monografikus művek szerepelnek. Egészen röviden, szinte jelzésszerűen tűntetik fel az adatokat, sokszor a kelleténél is szűkszavúbban, de a könyvtárosoknak így is nagy segítséget jelent. Pl. K betűnél

Kaffka Margit Komlós: Új magyar líra
Schöpflin: Magyar írók
Móricz: Vál. irodalmi tanulmányok
Rónay: A regény és az élet

(a nagyon jelentős Radnóti tanulmányról úgylátszik elfelejtkeztek)

Kármán József Gálos Rezső
Kosztolányi: Lenni
Barát: Irodalmi dolgozatok

Kemény Zsigmond Beöthy: Munkái
Papp
Bodnár
Gyulay: Emlékbeszédek I.
Péterffy: Munkáiból

Egyéb, különböző jellegű tematikus katalógusok

A 19-es könyvtárban elkészítették a történelmi regények és a történelmi nagyságok regényes életrajzainak ajánló katalógusát. A könyvtár ilyen témájú teljes anyaga jelenleg még nem szerepel benne, de igyekeznek folyamatosan teljessé tenni. Egy-két mondatos annotációt is függesztettek a címfelvételekhez.

A történelmi témájú szépirodalmi művek közül a leginkább ajánlottakat és a legújabban megjelenteket külön dobozban állítja ki, felhasználva erre a célra a kollektori tájékoztató jegyzékek nyomtatott könyvismertetéseit, amelyeket szétvagdalva kartonra kasíroznak. Az anyagot állandóan cserélik.

A 19-es könyvtár elkészítette a munkásmozgalmi művek külön katalógusát is. Ennek egyik része a munkásmozgalommal foglalkozó általános műveket sorolja fel, mivel azonban az anyagot kizárólag szakirodalomból állították össze és ugyanez megtalálható a 331-es szakban is, külön elhelyezése felesleges. Hasznos azonban a katalógus másik felében a „Hősök voltak" címszó alatt felállított anyag. „Az itt következő katalógusunk a könyvtárunkban található anyag alapján ismerteti a MKP mártírjait betűrendben."

Pl. *Alpári Gyula*
E Hősök voltak 307 l.
3KP/439/ Magyar szabadságért 59 l.
943.9 Hazádnak rendületlenül

A 2-es könyvtár történelmi katalógusát egy éve kezdték készíteni. Minden történelmi tárgyú szépirodalmi művet feldolgoznak ennek keretében. Hiányzik azonban a tudományos irodalom feldolgozása. Az egyes korszakokat jelölő osztólapok bontják fel az anyagot.

Pl. *Ókor. Egyiptom*

France, A.: A fehér kövön. (Teljes címleírás és annotáció átvéve a FSZEK bibliográfiájából)
Mann, Th.: József és testvérei
Hegedűs G.: Régi istenek
Hegedűs G.: Az irnok és a fáraó
Prus: A fáraó

Görögország
Judea-Galilea
Róma
India
Karthágó
Hunok
Korai középkor
Fejlett feudalizmus
Késői középkor. 14—16. század
Újkor

Legújabb kor
1914—1918. I. világháború
1939—1945. II. világháború

Magyar történelem
1526-ig
1791-ig
Erdély
1867-ig
1919-ig
Tanácsköztársaság
Ellenforradalom
1945-től

Erdély: (részletezve, kiemelve)
Geréb: Parasztgenerális
Ignácz R.: Az utolsó daru
Jósika M.: Abafi
Jósika M.: Az utolsó Báthory
Kemény Zs.: Özvegy és leánya
Kemény Zs.: A rajongók
Makkai S.: Ördögszekér
Móricz Zs.: Erdély
Passuth L.: Négy szél Erdélyben
Szántó György: Hajdútánc
Tabéry G.: Vértorony
Voinovich G.: György barát

Ez a katalógus a folyamatos kiegészítés alapján valóban alkalmas lesz arra, hogy szórakoztatva neveljen, tanítson. Kielégítheti azoknak az olvasóknak az igényeit, akiket fáraszt az ismeretterjesztő irodalom bonyolultabb stílusa.

A 8-as számú könyvtárban pártkongresszusi felajánlásként, a spontánul megnyilatkozó olvasói igényeknek irányt szabva és azokra válaszképen 1959-ben elkészítették egy valóban időszerű téma, az 1956-os magyarországi ellenforradalom eseményeiről szóló művek ajánló katalógusát. Ebben a szépirodalmi műveken kívül természetszerűen helyet kapott a legkülönbözőbb politikai, történelmi, stb. jellegű, a disszidáltak problémáival foglalkozó irodalom. A katalógust folyamatosan egészítik ki minden e tárgykörbe vágó, ujonnan megjelenő művel.

Pl. 323 Antal Gábor: Ordasok (323.273)
Benamy Sándor: A gomböntő halála
Berkesi András—Kardos György: Kopjások
323 Bozsik Valéria: A nógrádi kommunisták harca az ellenforradalom ellen (323.273)
Csurka István: Hamis tanú
Darvas József: Kormos ég. Dráma
Ébredés. (Novella-antológia)
323 Ellenforradalom Magyarországon (323.273)
Erdős László: Levelek Bécsbe
327 Fahidy József: A Szabad Európa munkatársa voltam (327.8)
Fejér István: Bekötött szemmel. Dráma
Földeák János: Tékozlók
894 Fülöp Gábor: Gondolatok az Irodalmi Újságról (894.511)

325 Gellért Gábor—Gellért Zsuzsa: Igéretek földje (325)
355 Harcostársak emlékeznek. 1917—1956. (355.425) (327.3)
943 Havasi—Herczeg—Kerek: A Rádió ostroma (943.9)
280 Kádár Imre: Egyház az idők viharában (28)
Kocsetov, V.: A Jersov testvérek
327 Révész G. István: Idegen pénz — magyar vér (327.8)
3K9 Ripp Géza: A revizionizmus új útjai (3K9)
Sükösd Mihály: Ólomketrec
323 Testvérpártok a magyarországi eseményekről (323.273)

Ugyanitt láttunk a *Költői antológiák*-ról egy külön katalógust, amely régi kezdeményezésből született és mivel nem fejlesztették következetesen, még ma sem teljes.

A katalógus betűrendje hol az antológia címét, hol az összeállító nevének betűrendjét jelenti, a régi, illetőleg a kollektori cédulák címfelvételeinek megfelelően.

Pl. Albán költők antológiája
András László: Dél keresztje
Angol és amerikai költők
Antológia Hungarica
Babits Mihály: Pávatollak. Műfordítások (Ez nem tartozik ide)
Bacher—Bodrogh Pál: Idegen költők (Ez nem tartozik ide)
Csillagok csillaga
Gáspár Endre: Válogatott műfordítások (Ez nem tartozik ide)
Hispánia, Hispánia (András László összeáll.) (Itt nem következetes a besorolás rendje).

Lényegében az olvasó könnyebb tájékoztatása érdekében mind az összeállító nevéhez, mind a cím első szavához kellene egy-egy katalóguscédulát elhelyezni. Egyazon költő saját műfordítási gyűjteménye nem tartozik ide nézetünk szerint, ezeket könnyűszerrel megtalálhatjuk az illető költő munkásságánál a betűrendes katalógusban. Feltétlenül ide sorolandók a különféle szempontok alapján összeállított költői válogatások, amelyek több költő verseit, illetőleg nem az összeállító műfordításait tartalmazzák.

Pl. Szerb Antal: Száz vers
(Vas István): Énekek éneke
(Vas István): Vallomás
Szerelem. Magyar költők szerelmes versei. Vál. Vas István
Virágom, virágom. Magyar szerelmes versek. Vál. Rádics József
(Berkes Péter — Havas Ervin): Együtt. Fiatal költők versei
(Simon István): Tizenöt költő 105 verse

A 11-es számú könyvtár is szükségesnek tartotta egy antológia-katalógus összeállítását, mert az utóbbi években igen sok ilyen jellegű könyv jelent meg; az olvasók egyszer csak a címszó, egyszer pedig csak az összeállító neve szerint kérik a műveket. Most egybegyűjtve találhatjuk meg ezt az anyagot, a címszavak betűrendjében, a cím mögött zárójelben és aláhúzva az összeállító nevével, illetőleg azzal a megjelöléssel, amely alatt az antológia a betűrendes katalógusban megtalálható. A szabvány előírásai szerint az antológiákat a katalógusban és a raktárban egyaránt az összeállító neve alatt helyezzük el. Ez a tény sok gondot okoz mind a könyvtárosnak, mind az olvasónak, hiszen személynevet mindig nehezebb fejben tartani, — különösen, ha kevésbé ismert összeállítóról van szó, —míg a cím általában találóan fejezi ki a gyűjtemény tartalmát. Tehát valóban jó szolgálatot tesz ez a katalógus, s szükségletet elégít ki azok számára is, akik tanulmányaikhoz, vagy egy-egy műsor-összeállításhoz keresik egy bizonyos téma szépirodalmi feldolgozásait. A különböző témákból összeválogatott antológiák címeit olvasgatva, mindenki megtalálhatja az őt érdeklő műveket (Szerelem, Évszakok, Angol költők, Békedíjas írók, stb.). A katalógus különválasztja a vers-

és novella antológiák anyagát. Csupán a címeket közli, így egy-egy kartonlapon egymás alatt elférnek — ha nem is szoros betűrendben — a hasonló betűvel kezdődő művek. Az új megjelenésű művek mindig az előzők alá kerülnek, betelt cédulák esetén a főlap mögött új cédulákat állítanak fel.

Pl. *Antológiák*

Versantológiák

A Angol és skót népballadák *(Gombos I.)*
Albán költők antológiája
Angol és amerikai költők *(Radó)*
B Budapesti antológia *(Rubinyi)*
C Cseh és szlovák költők antológiája *(Hegedűs Z.)*
D Dél keresztje *(András László)* Latin-amerikai költők
Dalok könyve *(Kínai* antológia)
E *Erőnk* a béke *(Magyar* költők a békeharcban)
Erosz és Ámor *(Falus* Róbert)
Görög és római költők a szerelemről
Énekek éneke *(Vas* István)
A világirodalom szerelmes verseiből
H Hunyadi énekek
Ha rózsa leszel *(Dobossy* László)

Novella-antológiák

B *Békedijas* írók
A boldog vadászok *(Révay* József) Görög novellák
D Dunának, Oltnak egy a hangja *(Árva* K.) A magyar és román nép harcáról
E Az *első* fejezet (Elbeszélés gyűjtemény)
Emberavatás (Fiatal magyar írók elbeszélései)
Embertelen világ (Tizennégy amerikai író elbeszélései)
Erdélyi Helikon íróinak antológiája
Eposzok könyve *(Román* József)
Ébredés *(Szamos* Rudolf)
Előjáték *(Tóth* Sándor) Fiatal prózaírók elbeszélései
I Imposztorok tüköre *(Honti* Rezső) Spanyol kópéregények
M Mai angol elbeszélők *(Róna* Éva)

A 11-es könyvtár külön összeállítást készített *Budapestre* vonatkozó könyvanyagából, amelyben Feuerné: Margitsziget, Egri: Országház és Rexa: Tabán című kötetétől kezdve Krudy: Pest-budai séták című elbeszéléseiig gyűjtötték össze az e tárgykörbe tartozó ismeretterjesztő és szépirodalmi műveket. Kár, hogy itt sem szerepelnek az egyes művek külön katalóguscédulákon; a cédulákon szakrendi egymásutánban következnek a szerzők és címek, végül a szépirodalom betűrendben. Egy-egy katalóguslapon kb. 7—8 cím fér el.

A 28-as könyvtárban kb. négy éve kezdték külön katalógusban összegyűjteni a raktárban található *budapesti* anyagot. A „*Budapest irodalma*" címet viselő dobozban betűrendben sorakozik a szak- és szépirodalmi anyag és néhány idevágó újságcikk analítikus felvétele is. Ez utóbbiak a Központ Budapest Gyűjteménye részére készült katalóguscédulák másodpéldányaként kerültek ide, de ez a kezdeményezés hamarosan megszakadt már csak azért is, mert a régi újságanyagot nem őrzik meg a könyvtárban, s az olvasók ilyen módon úgysem tudnának közvetlenül hozzájutni. — Az érdeklődőket egyébként is a Budapest gyűjtemény anyagához kell utasítani.

Pl. 914.39 Ágics—Halász—Koós: Budapesti zsebkalauz
894 Beszélő házak
730 Budapest szobrai
310 Felszabadult Budapest 15 éve
624 Papp Ferenc: Budapest földtani felépítése...
580 Pénzes Antal—Csizy Ferenc: Budapest élővilága
943.9 Rexa Dezső: 101 kép a régi Pest-Budáról
908 Thaly Tibor: 200 éves Városliget

Elemző felvételek

Gerevich László

Hogyan keletkezett Budapest?
— *Szabad Nép. Bp. 1956., No. 3. jan. 3. p. 4.*
Budapest kialakulása az őskortól a 13. századig

Baktai Ferenc

Szülőföldünk Budapest
— *Népszava. Bp. 1956., No. 10. jan. 12. p. 1.*
Az 1945 előtti és a jelenlegi Budapest — a dolgozók városa. Köztisztasági hiányosságok

A szépirodalmi anyag még kiegészítésre szorul.

A 19-es számú könyvtár a József Attila Kultúrotthon épületében működik. A kultúrház szakköreinek tevékenységét segíti a könyvtár összeállítása „*Színház — műsoranyag*" címmel. A bábjáték, színdarab és műsorfüzet anyagot gyűjtötték össze. A műsorfüzetek egyes darabjainak szerzőit, címeit külön is felsorolják a katalóguslapra rágépelve.

A 28-as könyvtár is elkészítette a *Színművek* külön katalógusát, amelybe szisztematikusan a következő sorozatok füzeteit építették be:

Színjátszók könyvtára
Népszerű drámák
Világirodalmi kiskönyvtár
Vidám Színpad könyvtára
Szovjet Színpad
Bábszinház

Ezenkívül műsorfüzeteket, vidám jeleneteket vettek fel. Moliere, Ibsen, Shakespeare, Goethe és egyéb klasszikusok színművei nem kerülnek be ebbe az összeállításba.

1958-ban készült el ugyanebben a könyvtárban a jelentősebb *sorozatok* köteteiből összeállított katalógus. A tapasztalatok azt mutatják, hogy nincs minden sorozat vezetésének komoly értelme, mert az olvasók nem e szerint keresik az egyes műveket, még leginkább az Universum füzeteket és az ifjúsági sorozat darabjait kérik a sorozatcímek szerint.

A betűrendbe szedett sorozatcímek osztólapjai mögött ugyancsak betűrendben állnak az egyes sorozatok kötetei. Milyen sorozatokat vettek fel ebbe a katalógusba?

Érdekes könyvek
Ifjúsági sorozat
Kis technikus
Magyar irodalom gyöngyszemei
Magyar klasszikusok
Modern könyvtár
Olcsó könyvtár
Studium könyvek
Tarka könyvek
Universum
Utikalandok
Vidám könyvtár
Világirodalmi Kiskönyvtár
Világirodalom gyöngyszemei
Világirodalom klasszikusai
Világjárók

Nemrégen készült el sok évi gondos munkával a 6-os könyvtár *címszókatalógusa*, szépirodalmi könyvállományukról. Szolgálati katalógusnak szánták, mert ha közhasználatra bocsájtanák és véletlenül kiemelnének belőle — mivel megállapíthatatlan, hogy mi hiányzik — a pótlás lehetetlenné válna. Igen nagy segítséget nyújt, mert sokszor kér az olvasó cím szerint egy-egy művet és a könyvtáros nem emlékezhet vissza minden egyes könyv szerzőjére. Előfordul az is, hogy az olvasó a címet sem ismeri pontosan és a szerzőről is legfeljebb valami életrajzi adatot tud, de a nevét nem. A katalógus segítségével azonban ezt is azonosítani lehet, mert itt egymás mellé kerülnek a hasonló című és az azonos című, de különböző szerzőjű művek. Pl. Kereszteslovagok (Sienkievicz) és Keresztesvitézek (Heym).

A nyomtatott katalóguscédulákon címaláhúzást alkalmaztak, az újonnan gépelt cédulákon a cím és műfajjelzés feltüntetése után szabályos címfelvétel következik.

A könyvtár állományából elveszés stb. miatt kivezetett szépirodalmi művek cédulái címszó szerinti betűrendben külön dobozban állnak, ahonnan újbóli megvétel esetén kiemelik azokat és ismét visszakerülnek a címszókatalógusba. Természetesen nem veszik fel az olyan címeket, amelyek csak a formára vonatkoznak, mint pl. Összes művek, Költemények, stb. Fontosabb, illetve sokszor előforduló címszavak előtt osztólapokat helyeztek el.

A katalógus szükségességére mutat az a tény, hogy a kerületi könyvtárak sokszor fordulnak útbaigazításért a 6-os könyvtárhoz.

Az érdekesség kedvéért felsorolnánk két címszóhoz tartozó anyagot.

Tegnap
Kolozsvári Grandpierre Emil: Tegnap
Dobozy Imre: Tegnap és ma
Ambrus Zoltán: A tegnap legendái
Ignácz Rózsa: Tegnapelőtt
Barta Lajos: A tegnapi ország

Vihar
Erenburg: Vihar
Stewart, G.: Vihar
Urbán Ernő: Három film
Tűzkeresztség. — — . Hintónjáró szerelem
Han-Szer-Ja: Vihar a Tedong felett
Szerafimovics: Vihar a tengeren
Illés Sándor: Vihar a Tiszán
Andrics, Ivo: Vihar a völgy felett
Barát Endre: Vihar az Égei-tengeren
Goda Gábor: Vihar előtt
Barabás Gyula: Vihar Erdélyben
Trevor, Elleston: A vihar ereje
Virta, N.: Esti harangszó
2. köt. A vihar hírnöke
Akutagava: A vihar kapujában
Osztrovszkij: A vihar szülöttei
Berkesi András: Vihar után
Somfai László: Viharban
Stefán, E. B.: Viharfelhők
Storm, Th.: A viharlovas
Dimitriu: Viharmadár
Osztrover, A.: Viharmadarak
Zápotoczky, A.: Viharos esztendő
Palotai Boris: Viharos mennyország
Strindberg: Viharos tengeren
Győry Dezső: Viharvirág

Nagyon jelentős vállalkozáshoz fogtak hozzá ugyancsak a 6-os könyvtár dolgozói. Egy *cikluskatalógus* munkálatait kezdték meg és már eddig is komoly anyag gyűlt össze.

Folyamatosan gyűjtenek tovább, teljességről egyelőre nincs szó. Az osztólapokon a szerzők nevei sorakoznak betűrendben. Olyan sorozatos műveket is felvettek, amelyek a könyvtárban nem találhatók, de mivel érdeklődhetnek ezek iránt is, így erre is adhatnak felvilágosítást. Figyelemmel kísérik a megkezdett, több kötetre tervezett művek megjelenését és rendszeresen felveszik ezeket is. Pl. a Szépirodalmi Kiadó 1961-es tervéből előzetesen kijegyezték mindazokat a műveket, amelyek egy már megindult mű folytatásának tekinthetők.

Pl. Fehér Klára: A tenger. 1—2. köt.
Fehér Klára: Meredek part (1961)
Solohov, M.: Új barázdát szánt az eke
Solohov, M.: Feltört ugar (1961)

Példának kiemelünk egy részt a katalógusból:

Aragon, L.: Való világ ciklus
1. köt. A bázeli harangok [Les chloches de Bale.] 1934.
2. köt. Úri negyed [Le beau quartier.] 1936.
3. köt. Az omnibusz utasai
[Les voyageurs de l'impériale.] 1942.
4. köt. Aurélien. 1945.
Galsworthy 6 kötetes Forsyte-Saga-ja az egyes köteteken belüli részcímek pontos felsorolásával, ugyanígy Rolland: Elvarázsolt lélek c. művénél.

Az egyes művek eredeti címeinek felsorolása ennél a katalógusnál azért is különösen lényeges, hogy a már több alkalommal, de sokszor különböző címeken megjelent műveket azonosítani lehessen. (Amennyiben ezek a címek ismeretesek a könyvtárosok előtt, fel is sorolják ezeket.)

Pl. Zola: A Rougon—Macquart-család
2. köt. A zsákmány.
La curée.

Magyarul még: A martalék
A koncz
A hajsza

Szerepelnek a katalógusban a részcímes, többkötetes regények mellett lazán összetartozó sorozatok is, regényciklust alkotó művek, amelyek önmagukban is megérthetők.
Pl. Hegedűs Géza: Európa közepén. Regényciklus

1. r. Útvesztő
2. r. A sötétség utolsó órái
3. r. Bojár Bálint
4. r. A Kálmánszeghyek
5. r. A pengő boszorkánytánca

Több könyvtár állította fel új szerzeményeinek katalógusát. — A 6-os könyvtár szinte elsőnek jutott arra a gondolatra, hogy a Kollektor által kibocsájtott annotált tájékoztató jegyzékek felvagdosásával és kartonra kasírozásával új és nagyon hasznos katalógust teremthet a maga számára. Külön katalógusszekrényben elhelyezve tárták fel ezt az anyagot a következő felirattal: „Új szerzemények katalógusa rövid tartalmi ismertetéssel 1957 évtől". A katalógus betű- és szakrendi részből tevődik össze, a jelentősebb írói nevek és a különböző szakok megjelölésének választólapjaival. A cédulákon feltüntetik a műfajjelzést és a raktári jelzetet. Külön dobozban helyezik el a folyó évi új szerzemények annotált betű- és szakrendi katalógusát.

A 19-es könyvtár két éve vezeti új szerzeményeinek katalógusát hasonló módszerrel. Érdekes törekvésük azonban, hogy az előző év anyagát beosztják az alapkatalógusba a régi cédulák egyidejű kiemelésével, hogy ezáltal ott fokozatosan annotált katalógust nyerjenek. Hasonló katalógusa van betű- és szakrendi felállításban a 28-as, 8-as, 32-es, 10-es, 12-es könyvtáraknak is.

Külön szépirodalmi katalógust állított fel a 38-as, a 29-es és a 23-as könyvtár is. A 44-es könyvtár betűrendes katalógusában a jelentősebb írók nevét jelző osztólapokra felragasztották az írók arcképét.

Több könyvtárunkban nem került még eddig sor arra, hogy az összefoglaló jellegű kézikönyvek, szótárak, képzőművészeti albumok, lexikonok, stb. anyagát magában foglaló kézikönyvtár állományáról külön katalógusban tájékoztassák az olvasókat. Ezzel kapcsolatban említjük meg a 6-os könyvtár szépen összeállított kézikönyvtári katalógusát, amelyet betű- és szakrendi csoportosításban két példányban készítettek el, belső és olvasótermi használatra. Ebbe a katalógusba beolvasztották a segédkönyvtári anyagot is, de az irodában elhelyezett segédkönyvtárnak külön betű- és szakrendi katalógusa is van. A kézi- és a segédkönyvtár anyagát beépítették az egész állományt feltáró katalógusba, de ezeket a műveket *KÉZIKÖNYVTÁR — NEM KÖLCSÖNÖZHETŐ* külön felirattal látják el. — Többletmunkának foghatjuk fel, mert nem igen találkoztunk még ezzel máshol, hogy a 6-os könyvtár betűrendes katalógusában a jelentősebb szépírók művei mögött megtaláljuk a róluk szóló monografikus irodalomtörténeti munkákat.

Lenin összes művei analitikus katalógusáról

Lenin tanulmányainak, cikkeinek analitikus úton történő feltárását régóta sürgette a könyvtárosok és olvasók igénye egyaránt. Az önállóan megjelent Lenin művek példányszáma nem bizonyult elegendőnek az oktatás ellátásához. Ezért szükséges, hogy az olvasók rendelkezésére álljon olyan könnyen kezelhető és áttekinthető katalógus, amely az „Összes Művek", a „Válogatott Művek" és a „Marx, Engels, marxizmus" című kötet tartalmát is feltárja. 1959 nyarán ennek a jelentős feladatnak a megvalósítását vállalta magára a 8-as könyvtár kollektívája és a munkát a 22-es könyvtár és a könyvtári KISZ tagok közreműködésével még abban az évben el is végezte. A katalógus 3000 cédulája a fent említett három gyűjteményben megjelent írások címfelvételét adja.

Mivel a szoros betűrend mechanizmusa a keresést nehézkessé tenné, ezért a beosztást igyekeztek e sajátos bibliográfiai tartalommal összhangba hozni és bizonyos átmenetet alkotni a tárgyszavas szerkesztés felé. Ennek megfelelően a beosztás módja indokolt esetekben eltér a címszavas betűrendezés szabályaitól. Pl. a pártkonferenciákkal és pártkongresszusokkal kapcsolatos cikkek felvételei a cím első szavától függetlenül időrendben, illetve számsorrendben követik egymást.

Egy címszó alá sorolták meghatározott beosztás alapján (címzettek betűrendje, keltezés sorrendje) Lenin egész levelezését, táviratváltásait és telefonbeszélgetéseit. Összefoglaló címleírást alkalmaztak az ugyanazon személynek címzett egyazon kötetben megjelent levelek darabszámának és lapterjedelmének megjelölésére, mert nem volt érdemes a néhánysoros üzeneteket egyenként címfelvételezni.

A Leninről szóló művek közül csak azokat vették fel, amelyek a forrás-gyűjteményekben megjelentek. A katalógus végleges megszerkesztésénél esetleg meg lehetne oldani a Leninről szóló művek kiegészítését más forrásokból is.

1960 első felében, mialatt a katalógus célszerűségéről és a sokszorosítás lehetőségéről megindult a vita a központban, a Párttörténeti Intézet kötet alakban megjelentette Lenin műveinek magyar bibliográfiáját Forgács Sándorné szerkesztésében. — Ez a bibliográfia ugyan lényegében magában foglalja a katalógus anyagát — az olvasószolgálati gyakorlat és a könyvtárosok tapasztalatai alapján azonban mégsem pótolja az analitikus katalógust az alábbi indokok miatt:

1. a bibliográfia használata körülményes: az előszó tanulmányozása, a címmutatóból való visszakeresés, a tételszámok közötti eligazodás még a könyvtárosok számára sem könnyű;
2. az olvasók kezébe bibliográfia jellege miatt nem adható, viszont ennek használata lehetetlenné tenné az ajánlás közvetlen módját, a címek közötti szabad válogatást.
3. a bibliográfia nem egészíthető ki a továbbiakban megjelenő kötetek címleírásával.

Az analitikus katalógus használhatóságával kapcsolatban javaslatként vetődött fel, hogy a feldolgozott anyag terjedjen ki a könyvtárakban meglevő valamennyi gyüjteményes kötetre. Ezt az ötletet azonban el kellett vetni, mert részint e kötetek anyagát az Összes Művek gyűjteménye már tartalmazza, másrészt a kötetek anyagának tematikus csoportosítása amúgy is könnyűszerrel lehetővé teszi az ezen témákat keresők tájékozódását — nem említve a felesleges munkát és a cédulatöbbletet.

A sokszorosítás megkezdése előtt azonban feltétlenül szükséges még:

a címleírások ellenőrzése,
az adatok esetleges kiegészítése,
tipográfiai egységesítése,

mindez természetesen a Forgácsné-féle bibliográfia adatainak egybevetésével. Most már csak az a cél, hogy a katalógus az anyagi és technikai feltételek megteremtésével mielőbb megvalósuljon.

Gyermekkönyvtári katalógus

Elterjedt felfogás volt hosszú ideig, hogy a gyermekkönyvtárakban nincs szükség katalógusokra. Az igazság ezzel szemben az, hogy a katalógus már csak azért is szükséges, hogy a gyermekek később a felnőtt könyvtárban is otthonosan mozoghassanak. Az alapkatalógusokkal egyébként már régóta szinte mindenütt találkozhattunk, hiszen csaknem valamennyi könyvtárunk rendelkezett a gyermekkönyv-állományt feltáró cédulakatalógussal a felnőttek részére szolgáló katalógus mintájára. A teljes könyvanyagot betűrendes katalógus tüntette fel, az ismeretterjesztő anyagot pedig külön katalógusban tartották nyilván ugyancsak betűrendbe szedve .— Azonban még ez sem valósulhatott meg mindenütt megfelelő munkaerő hiányában. A meglevő cédulaanyag pedig a folyamatos gondozás nélkül hiányossá és egyébként is céljára alkalmatlanná vált.

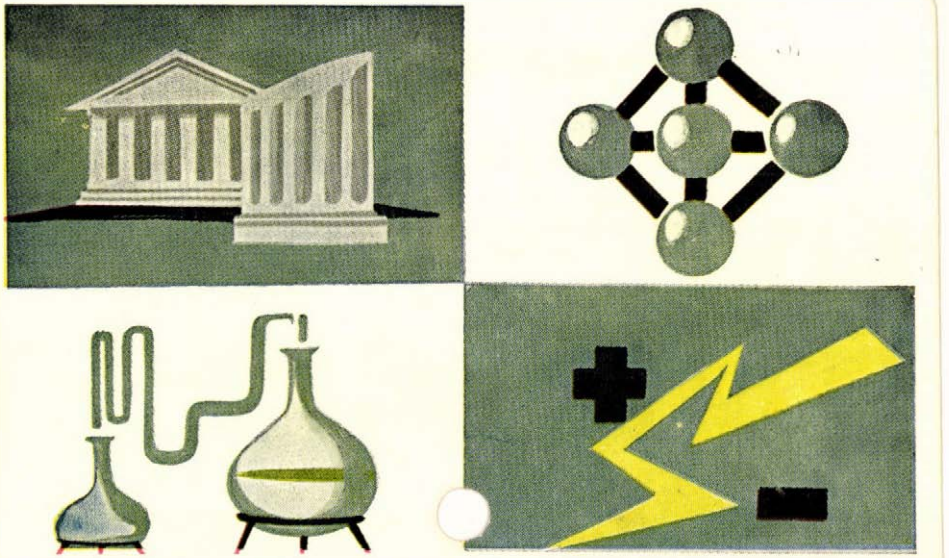
1960-ban végre fordulat történt ezen a téren a gyermekkönyvtárak életében, mert a kerületi könyvtárak osztálya — a változtatás sürgősségét felismerve — betűrendes és tematikus katalógusanyaggal látta el a hálózatot Ez a katalógus újszerűségre mutat annyiban, hogy 18 témakörben jelzi a gyermekkönyvtár állományának kiemelkedő csoportjait.

Az alapkatalógus csoportjainak kialakításában résztvettek a kerületi könyvtárak osztálya mellett működő gyermekkönyvtári munkacsoport tagjai. A csoportosítást megtárgyalta az Országos Könyvtárügyi Tanács gyermekkönyvtári szakbizottsága és elfogadta.

A 18 csoport — egységes raktári jelzetekkel ellátva az alábbi sorrendben követi egymást:

K (képeskönyvek)
M (meséskönyvek)
Á (állattörténetek)
Gy (gyermekvilág, úttörőélet)
T (mondák, regék, történelmi regények)
Kt (kalandos történetek)
É (híres emberek életrajzai)
V (költemények, verskötetek)
Sz (kisszinház, bábjáték)
S (válogatás a felnőttek irodalmából)
I 0—2 (tájékozódjunk a tud. világában)
I 3 (ifjúsági mozgalom)
I 4 (tanuljunk nyelveket)
I 5 (búvárkodás a természet birodalmában)
I 6 (a technika vívmányai)
I 7 (művészet, játék, sport)
I 8 (írókról, könyvekről)
I 9 (hazánkról és a nagyvilágról, utazás, földrajz, történelem)

0-2 Tájékozódjunk a tudomány világában

Képeskönyvek

A gyermekkönyvtári katalógus választólapjaiból

A leegyszerűsített raktári jelzetek megadása egyúttal segítséget nyújt a szabadpolcos gyermekkönyvtárak különféle tematikájú könyveinek azonos elvek szerinti csoportosításban való elrendezéséhez.

A tematikus katalógus egyes témaköreit nyomdailag kivitelezett, színes, képes választólapok teszik áttekinthetővé. A művészi illusztrációk a Magyar Hirdető Vállalat gondozásában — Kass János és Kepes Tamásné grafikusművészek tervező munkáját dícsérik, azokat minden gyermek örömmel nézegeti.

Egy mű katalóguslapja a tematikus katalógusban csak egy csoportban (pl. állattörténetek, képeskönyvek, stb.) szerepelhet. A betűrendes katalógusban azonban annyi helyre osztjuk be, ahány helyre szükséges (kiemelés a társszerzők nevei, a gyűjtemények címei szerint, melléklapok a híres emberekről szóló műveknél).

A választólapok mögött sorakozó állománycsoportok lapjai szoros betűrendben vannak. Az egyes csoportokat — amennyiben a könyvtár állománya jelentős mértékben bővül, a témakörön belül tovább lehet bontani. Pl. a természettudományos anyagból ki lehet emelni a csillagászatot, fizikát, stb. Ebben az esetben természetesen a házilag készített választólapok között a betűrend ismét újra kezdődik. — A cédulák jobb alsó sarkában a nyomtatott katalóguscédulán megadott szakjelzetet vesszük irányadóul — szükségleteinkhez képest egyszerűsített változatban módosítva.

Az alapkatalógus felállítása komoly munkát jelentett a kerületi gyermekkönyvtárosok számára, mert az anyagot a saját állományukkal kellett leegyeztetés céljából összehasonlítani, illetőleg kiegészíteni, raktári jelzettel ellátni (e célra gumibélyegzőket hoztunk forgalomba), a továbbiakban pedig a könyvállomány gyarapításával a folyamatos katalógus gondozás is rájuk hárul. A jövőbeni munkához a könyvtárosok a központi szerzeményezési tanácsadáson minden gyermekkönyvtári anyag ismertetése alkalmával megkapják az új mű raktári és szakjelzetét.

A katalógus hiányossága, hogy az annotálás problémáját eddig még nem sikerült megoldani. A cédulák folyamatos pótlását a Kollektortól szerezzük be, ezek természetesen a felnőttek részére szolgáló katalóguscédulákhoz hasonló részletes címfelvételeket tartalmaznak. Az egységesség kedvéért éppen ezért már az alapkatalógus is részletesebb címfelvétellel készült, mint ez e célra kívánatos lenne.

A cédulaanyag címfelvételezését a központi címjegyzék alapján, három nagy könyvtár anyagának címfelvétele által a Központ katalogizálási csoportja végezte el gondos munkával, sokszorosító eljárással. Az egyes könyvtárakban a rendezés után fennmaradt katalóguscédulákat megfelelő válogatás után desiderata-katalógusként használják és a könyv antiquárszerű beszerzése után azonnal fel tudják azt a készlet katalóguslapokból szerelni.

A képes választólapokból bizonyos mennyiséget az Országos Széchényi Könyvtárral történt megállapodás alapján az ÁKV Könyvtárellátó Osztályának adtuk át terjesztésre. A kollektori megrendelő jegyzékre fel is vették ezt a tételt.

A következő lépés most már a nyomtatott ajánló, illusztrált címjegyzék összeállítása és megjelentetése — a felnőtthöz hasonlóan — a kerületi könyvtárak gyermekrészlegei számára is.

Nyomtatott katalógusunkról

Olvasóink többsége már régóta vágyódik egy olyan kötetkatalógusra, amely felöleli a könyvtár teljes könyvanyagát, s már többször adtak hangot annak a nézetüknek, hogy szívesen meg is vásárolnák ezt a katalógust, amelyet hazavihetnének és odahaza nyugodtan áttanulmányozhatnának. Ezáltal az olvasók érdeklődési köre nagy mértékben meg is nőne a könyvtár iránt. Az olvasónak ezt a kívánságát ebben a formában nem teljesíthetjük. Teljes állománykatalógus helyett — amely különben cédulakatalógus formájában a könyvtárban megtalálható — a teljes állományról készült válogató katalógusra van szükség, amely erről az állományról ad jellemző keresztmetszetet.

A közművelődési könyvtár programjának megfelelően ennek a címjegyzéknek nagy mértékben azokhoz a különösebb szakismeret nélküli olvasókhoz kell szólnia, akik talán csak ezen a katalóguson keresztül jutnak el könyvkívánságaik pontos megfogalmazásáig. A címjegyzék a szépirodalmi művek mellett felöleli azokat az ismeretterjesztő könyveket is, amelyeknek minden közművelődési könyvtárban meg kell lenniök. Mivel felépítésében nem a teljesség elvét követi, az egyes könyvcímek főként az illető szakterület összefüggéseiben nyernek jelentőséget. Az ilyen jellegű jegyzéket egyrészt lehetőleg maradandó értékű és alapvető fontosságú művek kiválogatásával kell megóvni a túlságosan gyors elévüléstől, másrészt azzal, hogy az újabb irodalmat egy-két éves időközökben kiadott pótjegyzékekben közlik.

A nyomtatott katalógus az olvasószolgálat viszonylatában hangsúlyozottan propagáló, tájékoztató és tanácsadó szerepet tölt be, felkelti az olvasó érdeklődését, hogy a könyveket a könyvtárban személyesen is megnézegesse.

Ilyen katalógus készítése természetesen túllépi egy könyvtár lehetőségeit. A kezdeményezés csak úgy lehet célszerű és értékes a közművelődési könyvtárak szempontjából, ha a feldolgozás központilag történik.

Könyvtárunk — az igények felismerésének tudatában és figyelembevéve a tartalmi, elvi ismérveket — 1960 decemberében „A mi könyveink" címmel — a kerületi könyvtárak zömében meglevő törzsállományt magában foglaló címjegyzéket bocsájtott olvasóink elé. Nem azzal az elképzeléssel tettük ezt, hogy ezáltal helyettesítsük a könyvtárban meglevő cédulakatalógust, hanem ellenkezőleg, azt remélve, hogy kedvet ébresztünk arra, hogy a teljes állományt feltáró cédulakatalógust még többet forgassák bent a könyvtárban.

A címjegyzék felépítése és használata. A szerkesztésnél az a törekvés vezetett, hogy a gyakorlati szempontokat követve könnyen kezelhető és jól áttekinthető jegyzéket adjunk az olvasó kezébe. Mellőzünk minden olyan adatközlést, amely az olvasói tájékoztatás szempontjából nem szükséges. Rövidített címleírást adtunk (szerző, cím, megjelenés ideje, helye, lapszám), mert a gyakorlatban ez adatok elegendőnek bizonyultak. Az egyes művekre vonatkozó részletesebb felvilágosítások (pl. fordító, illusztrátor, kiadás jelzése, továbbá részletesebb anyagfeltárást biztosító melléklapok a társszerzőkről, stb.) a könyvtári cédulakatalógusban találhatók meg.

Mivel minden egyes mű nem található meg ebben a jegyzékben, az ismert és klasszikus írók sem szerepelhetnek az egyes könyvtárban fellelhető valamennyi művükkel. Pl. az élő magyar költészet is csekély hányaddal található itt. Az olvasó jobb eligazodása érdekében irodalmi műfajmeghatározást is adtunk.

Az ismeretterjesztő anyag szakbeosztása megegyezik a cédulakatalógus főszakjaival, részleteiben azonban eltér ettől. A művek olyan sorrendben követik egymást a raktári jelzetek feltüntetésével, ahogyan a raktárban találhatók, hogy a könyvtáros is könnyebben ráakadhasson a kívánt könyvre. A könyv adatainak felsorolása után következő szakjelzet birtokában az olvasó a szakkatalógusban kikeresheti magának az őt érdeklő tárgykörbe tartozó többi könyvet is.

A célból, hogy általában megkönnyítsük a cédulakatalógus egyidejű használatba vételét, közöltük annak felépítését és használati módját. Mivel azt a könyvanyagot mutattuk be, amely könyvtáraink zömében megtalálható, a hiányzó művek részint azok lesznek, amelyeknek megjelentetésével könyvkiadóink ez ideig még adósok maradtak, részint olyan szakterületek, amelyek fejlesztésére eddig nem fordítottunk kellő hangsúlyt. Néhány egyéb hiányzó könyvnek nyomára akadhat az olvasó régi könyvállománnyal rendelkező könyvtárainkban, vagy ott, ahol sok antikváranyagot szereztek be a közelmúltban. Anyaggyűjtésünket 1959 július 1-vel zártuk le, így az azóta megjelent műveket ismét csak a cédulakatalógusban találhatja meg az olvasó. A továbbiakban megjelenő művek jegyzékét folyamatosan, pótfüzetekben adjuk az olvasó kezébe.

Az ideológiai, politikai, műszaki, stb. egyéb ismeretterjesztő anyagunkban csak egyféle kiadás megjelenési évét tüntettük fel. Könyvtáraink az elavulás elkerülése céljából törekszenek az ujonnan átdolgozott és bővített kiadások megvételére is.

Végigtekintve kerületi könyvtáraink különféle katalógusain, megállapíthatjuk, hogy az utolsó években kétségtelenül fejlődés indult meg ezen a téren. A növekvő olvasói igények megkívánták az állomány egyre pontosabb és sokrétűbb feltárását és azok a könyvtárak, amelyek felismerték ennek szükségességét, amennyiben elegendő számú könyvtárossal is rendelkeztek a munka végrehajtására, — hozzáfogtak a feladathoz.

Természetesen sok még a javítani- és igazítani való azon, hogy katalógusaink egységesek, szabályszerűek legyenek, másrészről viszont feltétlenül szükséges, hogy minden könyvtárnak meglegyenek a kellő lehetőségei a folyamatos katalógus gondozáshoz.

Látnunk kell azonban, hogy bizonyos kezdeményezéseknek pozitív, előremutató vonásokon kívül megvannak az árnyoldalai is. Nem hagyhatjuk ugyanis figyelmen kívül a gazdaságosság szempontjait. Egyes feladatokat feltétlenül és kizárólag központosított formában kell megoldanunk, nem szabad ezekre könyvtáraink erejét és idejét szétforgácsolnunk. A szabadpolc rendszerű könyvtárak által támasztott új követelmények figyelembevételével propaganda osztályunk további albumkatalógusokat készít majd el, a 8-as szak elemző katalógusát is sokszorosítva kell a könyvtárak rendelkezésére bocsájtani. Szakkatalógusainkat egységes és központi utasítás alapján kell rendeltetésének megfelelően átalakítani. Biztosítjuk, hogy a jól bevált katalógus-típusok általánossá váljanak a hálózatban. Ezzel azonban nem kívánjuk megakadályozni az egyes jó könyvtári kezdeményezéseket.

K. Drechsler Ágnes

FELSZABADULÁSUNK TIZENÖTÖDIK ÉVFORDULÓJA: ÚJ EREDMÉNYEK SERKENTŐJE

„Hallom, hogy forr, zengve zúg, épül szüntelen
sorsod, drága ország, erő és értelem!
Ezt zúgja egyre már milliók kórusa:
Ó, boldog munka, boldog szabadság kora."

Juhász Ferenc: A Sántha család

Nem szokás egy jelentésszerű beszámolót versidézettel kezdeni. Mégis: nem tudom a költő szavainál hívebben kifejezni, hogy a felszabadulás 15. évfordulója nem csupán ünnepi emlékezésre adott alkalmat, hanem lelkesedéssel, lendülettel, új energiákkal telített mindannyiunkat. Nem szólam ez, hiszen nem tisztán egy történelmi dátum idézése volt 1960, hanem tizenöt politikai harcokban, építőmunkában, gazdasági és kultúrális eredményekben bővelkedő esztendő sikereinek összegezője, új küzdelmek, új vállalkozások, alkotások és kezdeményezések serkentője. A kultúra-terjesztés szerény munkásai: a könyvtárosok számára is az, akik tudjuk, hogy a magunk munkája eltörpülő kicsinység, de ha az egészben mérjük: egy szabad nép monumentális művének alkotórésze.

Felszabadulásunk tizenötödik esztendeje: eszmei szilárdulást, értékes tartalmi gazdagodást, változatos kísérletezést, bátor kezdeményezést hozott a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjának és kerületi könyvtárainak minden tevékenységi területén. Érvényre juttattuk a jubileumi évre szóló munkatervünk alapvető célkitűzését: a könyvtári munka általános javításával, tömeghatásának növelésével eredményesen segítettük a dolgozók művelődését, politikai és erkölcsi nevelését.

A kerületi könyvtárak színvonalasabb, szervezettebb munkája

Célkitűzéseinknek megfelelően az eddiginél összehasonlíthatatlanul inkább *előtérbe került az olvasószolgálati munka*, az olvasók tájékoztatása, nevelése. Több apróbb momentum mellett ezt bizonyítják az év során megtartott *viták* (az olvasószolgálat néhány kérdéséről, a József Attila olvasómozgalomról, a propagandamunkáról), a kerületi könyvtárak munkatársai által készített *elemző-tanulmányok*, *olvasószolgálati kiadványaink*, (A mi könyveink című könyvjegyzék, ajánlóalbumaink, ajánlólapjaink, bibliográfiáink, a fakszimile-gyűjtemény). Igen biztató a *szabadpolcrendszerű kölcsönzés térhódítása*, a könyvtárak mellett működő *társadalmi körök*, *könyvtári tanácsok* létrehozása és munkájuk megelevenedése. A könyvtárak belső munkája láthatólag megszilárdult. Az állományfejlesztés, az állományellenőrzés, az adminisztráció terén is fokozódott a könyvtárosok igényessége. A kezelési szabályzat elkészülte, a beiratkozási rendszer egyszerűsítése, az állományellenőrzés javított formájának kidolgozása, két munkatársunk: Rozsnyai és Csomor elvtársak újítási javaslata egy „Regisztrátor" elnevezésű könyvtári adminisztrációs gép prototípusának elkészítésére, a statisztikai adatszolgáltatás egyszerűsítésének elkészítése, a tematikus és betűrendes gyermekkönyvtári katalógus létrehozása, a 6-os és 9-es szak elavult könyveinek kivonására irányuló munkálatok — jelzik, mennyi kezdeményezés, egészséges folyamat indult el a fővárosi közművelődési könyvtárhálózatban. Érezhető színvonalemelkedést hozott a könyvtárosok rendszeres képzése, továbbképzése és tájékoztatása. Mindezek olyan előremutató jelenségek, melyek igazában a következő évek során hozzák

meg gyümölcsüket. Azokból a tizenötéves tapasztalatokból, küzdelmekből és sikerekből szü'e'tek, hajtottak ki, amelyek a könyvtári területen is mutatják a felszabadulás óta elért eredményeket.

Az évfordulóhoz kapcsolódó központi kezdeményezések

A központ munkája serkentőleg hatott és irányt szabott az egész hálózatban. A központi *tájékoztató szolgálat* felkészült a felszabadulással kapcsolatos kérdések gyors megválaszolására. E célból külön kézikönyvtári részleget állított össze. A kerületi könyvtárak, intézmények, pedagógusok, általános és középiskolai tanulók igen gyakran vették igénybe. A könyvtár egyik legnagyobb jelentőségű vállalkozása volt a „*Budapest szocialista fejlődése*" c. háromkötetes bibliográfia, amely 1945—1960-ig tárja fel fővárosunk, azon belül az egyes kerületek, történelmi előrehaladásának fontos dokumentumait. Kerületi könyvtárainkon kívül a társadalmi szervezetek, a kerületi pártbizottságok és a kerületi tanácsok végrehajtóbizottságai is megkapták. A kerületi kiállítások, beszámolók és előadások keretében fel is használták. Ugyancsak értékes propagandaanyagnak bizonyult könyvtárainkban, a nagyüzemekben, a kerületi kiállításokon a felszabadulás dokumentumaiból kiadott *fakszimilesorozat*. Említésre méltó, hogy ez a kiadványunk eljutott az összes megyei könyvtárakba is. A központban *kiállítást* rendeztünk az évforduló alkalmából. Felújítottuk „*Budapest szocialista fejlődése*" c. tablósorozatunkat és elkészült a „*Mit adott a 15 év a gyermekeknek*" c. vándorkiállításunk. E két utóbbi nemcsak könyvtárainkban, hanem több művelődési otthonban is bemutatásra került.

Emellett a központ propagandamunkája sokrétűbb lett, s egyre több segítséget adott a kerületi könyvtáraknak. Rendszeressé vált az ajánlóalbumok, ajánló röplapok, egyes alkalmakra felhasználható irodalomjegyzékek készítése. Több politikai, természettudományos, művészeti kiállítás és vándorkiállítási anyag összeállítására került sor. Ezek a központban és részben a kerületi könyvtárakban kerültek és kerülnek bemutatásra.

A felszabadulás jelentőségének, népünk eredményeinek tudatosítása

A felszabadulás tizenötödik évfordulója alkalmat adott az 1945 óta megtett út értékelésére, a népünk sorsfordulóját ábrázoló irodalmi művek propagálására, a múlt és a jelen közötti mélységes különbség feltárására, a szabad hazánk és szocialista vívmányaink iránti megbecsülés és szeretet erősítésére, a magyar-szovjet barátság mélyítésére. A szovjet és magyar irodalom legjobb alkotásainak olvastatásával, a népszerű politikai és tudományos művek kézbeadásával, szocialista könyvtári feladatunkat teljesítettük. A könyvek segítségével sok olvasónkban tudatosíthattuk a Szovjetunió és az általa vezetett szocialista tábor világtörténelmi harcának jelentőségét. Hitet, biztonságérzést adtunk a szocialista építés előttünk álló feladataihoz, segítettünk megismertetni olvasóinkkal a ma emberének perspektíváit, felfedni előttük életünk szépségét, az igazi emberi boldogulás útját.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központja és a kerületi könyvtárak minden rendelkezésükre álló eszközzel előmozdították az évforduló kapcsán elsősorban olvasásra javasolt irodalom feltárását és népszerűsítését. A propaganda osztály ajánló albumot adott ki, amelyet a kerületi könyvtárakban az olvasók rendelkezésére bocsájtottak. Jegyzék készült a témával foglalkozó gyermekkönyvekről is. E segédeszközök igénybevételével a kerületi könyvtárak munkatársai a mai témát feldolgozó könyvekből kiállításokat, ajánló kirakatokat és a szabadpolcokon külön csoportot hoztak létre. Az év folyamán — többször is— minden könyvtárunkban volt ilyen kiállítás. Ezek között is külön említésre méltó a csepeli 42-es számú kerületi könyvtárnagy méretű könyv- és dokumentumkiállítása, melyet az SZTK rendelőintézetének előcsarnokában helyeztek el. Amellett, hogy dokumentálta tizenöt esztendős eredményeinket és Csepel történetét, módot nyújtott arra is, hogy a József Attila olvasómozgalom legjobb könyveit népszerűsítsék az olvasók között és propagandát fejtsenek

ki a fiatalok körében. Hogy mennyire célravezető módszerek voltak ezek, bizonyítja a 12-es számú könyvtár példája. Kísérleti válogatópolcukról néhány nap alatt kikölcsönözték a felszabadulásról szóló művek háromnegyed részét. Több könyvtárban nem tudták kielégíteni a jelentkező igényeket. Illés Béla, Darvas József, Nagy Lajos, Karinthy Ferenc, Juhász Ferenc, Illyés Gyula, Gergely Sándor, Bárány Tamás, Szabó Pál, Hegedűs Géza, Thury Zsuzsa, Barát Endre, Nemes Dezső könyvei, a témába vágó albumok és antológiák — különösen az év első felében — állandóan kézben voltak. A 3-as számú kerületi könyvtár arról számol be, hogy ebben az időben megélénkült a kézikönyvtár használata is. Az 1-es számú könyvtárban oly magasra szökött a felszabadulás történeti adatai, publicisztikai és irodalmi dokumentumai iránti érdeklődés, hogy más könyvtáraktól és a Munkásmozgalmi Intézettől szereztek be könyveket, folyóiratokat, dokumentumgyűjteményeket. Több könyvtárban készítettek jegyzékeket, kis bibliográfiákat, műsor-tanácsadókat. Így többek között: a 8-as és 19-es könyvtárban.

Sok tényező mellett kerületi könyvtáraink intenzív könyvpropagandája is hozzájárult ahhoz, hogy ez évben a tavalyihoz képest 60 000 kötettel emelkedett az új magyar irodalom kölcsönzött köteteinek száma. (2 810 000 szépirodalmi kötetből 693 000 jut a mai magyar irodalomra.) — Pozitív jelenségnek kell tekintenünk, hogy a felszabadulásról szóló művek tekintélyes részét az általános iskolák felsőtagozatos tanulói, ipari tanulók, középiskolások, egyetemisták, pedagógusok, a József Attila olvasómozgalomban résztvevő fiatalok kölcsönözték ki. Ez azt jelenti, hogy két igen lényeges olvasórétegünk (a fiatalság és a nevelők) fontos politikai, társadalmi ismeretek és élmények birtokába jutott. Ebben természetesen nemcsak a mi munkánk, hanem a pártszervezetek, a tömegszervezetek agitációs tevékenysége is nagy mértékben közrejátszott. Hozzá kell tennünk, hogy a rádió, televízió propagandájának, nyilvános fejtörő játékainak, a napilapok és hetilapok könyvismertetőinek, képregényeinek, rejtvényeinek, is szerepük van az eredményben. Az úttörők már hagyományos nyomolvasó mozgalma a gyerekek ezreinek és számos felnőttnek a figyelmét fordította felszabadulásunk és szocialista fejlődésünk történelmi tényeire. Ezek a propagandaeszközök szerencsésen irányították az érdeklődőket a biztos ismereteket nyújtó és maradandó élményeket hagyó könyvek és így a könyvtárak felé is.

Kerületi könyvtáraink csoportos foglalkozásai, a könyvtárakban folyó előadáspropaganda, az író-olvasó találkozók kiegészítették és elmélyítették a könyvekből szerzett ismereteket és élményeket. Két könyvtárunkban (a 3-as és 26-os) Száva alezredes, hadtörténész a felszabadító harcok történetét tárta a hallgatóság elé. A 12-es könyvtárban Illés Béla volt a nagy történelmi események, győzelmes fegyvertények krónikása, miközben meggyőzően rajzolta meg a szovjet katonák önfeláldozását, tudatos győzelemre törését, a szovjet ember jellemét. A 7-es számú könyvtárban Búza Károly tanár a felszabadulás korszaknyitó jelentőségét elemezte. A 42-es könyvtár fiatal olvasói a csepeli „Ifjúság Házában" Sós László alezredessel találkoztak, aki a szovjet hadsereg tagjaként harcolt, s visszaemlékezése mély benyomást tett az érdeklődő ifjúságra. Barabás Tibor két könyvtárban is (14-es és a 19-es) közel hozta olvasóinkhoz a tizenöt évvel ezelőtti eseményeket, és jellemző emberi momentumokban érzékeltette, hogyan váltotta és váltja fel a régit az új. Rákospalotán Szabó Pál a parasztság megújult életét mutatta meg színes, eleven emlékezésében. Lőrincen Darvas József irodalmunk tizenöt évének summázását adta, feltárva hallgatói előtt mai irodalmunk gátjait és előremutató jelenségeit. A 20-as, 25-ös, 27-es, 33-as, és 35-ös könyvtárak „A felszabadulás élménye irodalmunkban", „A felszabadulás utáni magyar költészet", „Tizenöt év irodalma", „Íróink a felszabadulásról" címmel középiskolások és ipari tanulók részére tartottak tájékoztató és mintegy tananyag-kiegészítő előadásokat. A legsikeresebb ankétokat, író-olvasó találkozókat is a felszabadulási évforduló jegyében rendezték meg könyvtáraink. Felejthetetlen élményeket hagyott e találkozókon résztvevő olvasókban a 2-es és 12-es könyvtárban Berkesi András által elmondott írói vallomás. Az 1-es könyvtárban Hárs László és Hegedűs Géza közreműködésével folytatott beszélgetés, az 5-ös könyvtárban Bihari Klárával, a 7-es könyvtárban Thury Zsuzsával, a 31-es könyvtárban Beczássy Judittal tartott ankét megnyilatkozásra késztette olvasóinkat.

Ki tud többet a felszabadulásról, tizenöt éves fejlődésünkről?

Gyermekkönyvtárainkban ez az esztendő általános iskolás olvasóink „szellemi vetélkedésének éve" volt. Nem lehet felidézni a versengés lélekmelegítő perceit, a szorgos kutatómunka lázát, ahogyan a könyvtárainkban olvasó gyerekek egymás kezéből vették ki Hárs László, Barát Endre, Szalay Lenke, Thury Zsuzsa, Nagy Zsuzsa, Sólyom László, Vadász Ferenc regényeit, a Tarkabarka, a Kerek egy esztendő gyermekantológiákat. Lecsaptak a Pajtás, a Kisdobos, az Élet és Tudomány, a Tábortűz legujabb példányaira. Képes albumokat nézegettek, statisztikai adatokat böngésztek, szüleiket sem hagyták nyugton — otthon is ez volt kíváncsiságuk mélyén: mi volt akkor, 1945-ben? — Kerületi könyvtáraink gyermekrészlegeiben mintegy 50 fejtörő, kérdés-felelet-játék, szellemi öttusa zajlott le egy év alatt. Olvasó gyermekeink meglepő tájékozottságról, olvasottságról, helyes politikai értelmezésről és ténybeli ismeretről adtak bizonyságot. Nemcsak arról tudtak beszámolni, kik írtak könyvet népünk történelmének nagy fordulópontjáról, milyen volt a gyerekek felszabadulás előtti élete, milyen eredményt értünk el az iparban, a mezőgazdaságban, a kultúra területén tizenöt esztendő alatt, mikor volt a földosztás, az államosítás, hogyan fejlődtek szocialista városaink, — de pontos válaszokat adtak a magyar partizánok tevékenységéről, a felszabadító harcok helyi eseményeiről, arról is, milyen képzőművészeti alkotások örökítették meg a felszabadulást. Verset és mozgalmi dalt adtak elő, s pontosan ismerték kerületük legjellemzőbb eredményeit. Azt mondhatnánk: gyerekeink tanúbizonyságot tettek afelől, hogy a legérdekesebb, a legérdekfeszítőbb, a mai gyerek, a mai ember számára az, ami vele történik, s lelkesítő, hogy benne élhet korunk messzeható történelmi eseményeiben.

Könyvtárosaink munkáját is dicséri ez, akik nem kíméltek időt és fáradságot, hogy filmvetítéssel, elbeszélésekkel, találkozók szervezésével, adatgyűjtéssel, kiállításokkal, könyvrészletek és versek, újságcikkek felkutatásával siessenek az érdeklődő gyermekek segítségére. A fejtörőket, vetélkedőket gondos előkészítés előzte meg. Néhány könyvtárban (6-os, 7-es, 9-es, 21-es, 25-ös, 31-es, 34-es, 35-ös), többfordulós pontverseny, keretes játék formájában, olvasószervezéssel egybekötve, iskolák és úttörőcsapatok vetélkedése keretében szervezték meg az olvasott könyvekről, a szerzett ismeretekről való beszámolókat. Mindezt szerencsésen egészítették ki az olyan jellegű előadások, amelyek egyrészt az ifjúsági könyvekről adtak összegező képet, másrészt közel hozták a Nagy Honvédő Háború eseményeit. A 42-es könyvtár gyermek-foglalkozásainak sorában „A Nagy Honvédő Háború ifjú hőseiről" hangzott el előadás, a 3-as könyvtárban az elmúlt tizenöt év legjobb szovjet ifjúsági könyveiről adtak beszámolót. Természetesen gyermekkönyvtárainkban sem rekedt meg a propaganda és nevelőmunka ezeknél a témáknál, hanem felhasználták az évforduló lendületét arra, hogy a gyermekek érdeklődését más irányba is tereljék. Sikeres, és ösztönző kezdeményezés volt a 27-es könyvtár „Beszélgessünk a technikáról" gyermekek számára rendezett kérdés-felelet délutánja, a 35-ös könyvtár szemléltetéssel egybekötött és könyvbemutatókkal színesített természettudományos sorozata, amelynek keretében neves előadók, többek között Anghy Csaba is tartottak előadást. Más könyvtárakban, mint például a 24-esben távoli népek életéről, nagy utazókról és utazásokról kaptak gyermekolvasóink érdekes beszámolókat.

Új kezdeményezések és kísérletezések éve

A jubileumi év jelentőségét — a Szabó Ervin könyvtár kerületi könyvtárainak munkája és továbbfejlődése szempontjából — talán nem is a megemlékezések sokoldalúsága, kulturált színvonala miatt kell hangsúlyoznunk. Sokkal inkább azokban a kezdeményezésekben, kísérletező kedvtől fűtött, bátor próbálkozásokban kell keresnünk, amelyek egyre jellemzőbbekké válnak, s amelyek átformálják a hálózatban dolgozó könyvtárosok munkamódszereit.

Mindenekelőtt szembetűnő az igyekezet, hogy az olvasók érdeklődését a könyvtár egész állománya iránt keltsék fel. Ezt célozzák az audio-vizuális propaganda kezdeményezések. Ezek sorában is elsősorban a 2-es könyvtár „Nagy gondolkodók a vallásról" című előadását,

a 9-es könyvtár fiataloknak szánt „Modern erkölcsök" témában tartott vitáját, az űrhajózásról szervezett szemléltetett előadását, a 32-es könyvtár természettudományos sorozatának sikeres indulását, a 38-as könyvtár természettudományos és világnézeti témákról szervezett előadásait, több könyvtárunk ismeretterjesztő, tudományos könyvbemutatóit kell tekintenünk. Ez a jelzésszerű felsorolás is azt dokumentálja, hogy könyvtárosaink egyre jobban megértik: nem rekedhetünk meg a szépirodalmi igények passzív kielégítésében, hanem újabb igényeket, más területek iránti érdeklődést kell keltenünk olvasóinkban ahhoz, hogy könyvtáraink közművelődési funkciójukat teljes mértékben betöltsék. Éppen ezek a kezdeményezések segítenek tudatosítani olvasóinkban, hogy kerületi könyvtáraink nem pusztán szórakoztató intézmények, hanem a művelődés, az ismeretterjesztés, a tudományos tájékoztatás központjai is.

A másik ilyen biztató jelenség a József Attila olvasómozgalom tennivalóival kapcsolatban nyilvánult meg. Már régóta probléma, hogy kerületi könyvtárainkban nem emelkedett kellő szintre a tömegszervezetekkel, elsősorban a KISZ-szel való együttműködés. Az eddigiek során ez csak formálisan nyilatkozott meg. A KISZ József Attila olvasómozgalma lehetőséget adott arra, hogy mindinkább tartalommal telítődjék és mozgalmi együttműködéssé váljék ez a kapcsolat. Könyvtáraink egy részében éppen ezért örvendetes jelenség, hogy megfelelő talajra talált a mozgalom. Különösen a 4-es, a 11-es, a 26-os, a 20-as, a 18-as, a 42-es, a 18-as és a 22-es könyvtárak kollektívái értették meg a KISZ mozgalmának jelentőségét. Ebben a tekintetben természetesen többi könyvtárunkat sem marasztalhatjuk el. Hiszen az említetteken kívül a 30-as, a 13-as, a 34-es könyvtár is csoportos foglalkozások szervezésével, személyes könyvtárosi agitációs és nevelőmunkával segítette a fiatalok bekapcsolódását a KISZ mozgalmába. Értékes színfoltot jelentett a 13-as, a 18-as, a 26-os, a 38-as könyvtárakban szervezett műsoros József Attila-est, a 34-es könyvtárban és a 23-asban az olvasómozgalom könyveiről tartott előadások. Nem könyvtárosainkon, nem a könyvtárak aktivitásán múlott, hogy éppen a KISZ részéről nem kísérte kellő támogatás minden esetben a sikeres próbálkozásokat, hogy nem szervezték meg a fiatalok rendszeres segítését, a beszámoltatások előkészítését. Még ebben is kezdeményeztek könyvtárosaink, hiszen a 26-os könyvtárban nemcsak olvasóterveket készítettek a fiatalokkal, nemcsak abban segítettek, hogyan válogassák ki az elolvasandó könyveket, hanem még a beszámoló megszervezését, kérdéseinek kidolgozását és levezetését is magukra vállalták.

Ha nehezen is indult, ha időleges megtorpanás kísérte is, mégis elmondhatjuk, hogy alapot adott a további munkához, könyvtárosaink gyakorlatot szereztek az előcsatározások során, s mindenképpen kiindulópont ahhoz, hogy a következő években a József Attila olvasómozgalom a fiatalok művelődésének egyik legfontosabb eszközévé válhasson.

Hogy a 14 éves korosztályon felüli fiatalsággal való törődés, a könyvtári foglalkozás kiemelkedett mindennapos szürkeségéből, köszönhető többek között azoknak az élénk, ötletes megmozdulásoknak, amelyek Tizenötévesek találkozói címmel íródtak kerületi könyvtáraink 1960-as történetébe. A XII. kerületi 38-as könyvtárunk felejthetetlen találkozót szervezett a kerület 15 éves fiataljai és a kerület 11 írója részvételével. Az írók műveik előadásával, felolvasásával, a résztvevő fiatalok kérdéseikkel tették maradandóvá ezt a találkozót. A tizenötévesek köszöntését — irodalmi előadás és műsor keretében — rendezték meg a 14-es és a 35-ös könyvtárakban is. Az óbudai 8-as könyvtár három írót hívott meg, hogy a kerület fiatal olvasóival a múlt, jelen, jövő kérdéseiről beszéljenek. Ezeken a találkozókon nemcsak fiataljaink érdeklődése, élményvilága, a jelent és jövőt igénylő lelkesedése mutatkozott meg, hanem a könyvtári csoportos foglalkozások új módszereinek kialakulását is szemlélhettük.

Éppen a József Attila olvasómozgalom és a fiatalokkal való találkozók kapcsán és velük egy időben formálódott meg a könyvtárak mellett létrehozandó Fiatalok Köreinek a gondolata. Ehhez példamutató segítséget adott a 44-es könyvtár filozófiai vitaklubjának a 9-es és 35-ös könyvtár irodalmi köri tevékenységének sikere. Nem véletlen, hogy több könyvtárban hasonló körök létrehozására gondoltak, a gondolat megizmosodott és 1961-ben

már valósággá is válnak. Ez is egy kezdeményezés a sok közül, amely a belefektetett munkát kamatos kamattal fizeti.

Néhány könyvtár bevált kísérletei alapján indult meg kerületi könyvtáraink társadalmi köreinek, olvasói bázisainak szervezett felépítése. Már ebben az esztendőben elindult a szervező munka a 27-es, a 36-os, a 12-es könyvtárakban, s 1961-re könyvtáraink zöme tervbevette a könyvtári tanácsok, baráti körök létrehozását. Fontos társadalmi támaszt, a tevékenykedő olvasók aktív segítségét nyeri meg ezáltal kerületi könyvtáraink többsége. A nagyobb hatású, elevenebb és célratörőbb könyvpropaganda, nevelőmunka érdekében elengedhetetlenül szükséges, hogy minél előbb munkába állhassanak ezek a könyvtári kollektívák. Ma még talán le sem lehet mérni jelentőségüket, amely a könyvtár, a könyvek széles társadalmi hatásának növekedésében fog megnyilvánulni.

Két könyvtárunk. (a 27-es, 23-as) ez idén ünnepelte, olvasói lelkes részvételével fennállásának tizedik évfordulóját. Az ünnepélyes olvasó-értekezletek és e könyvtárak tíz éves munkájáról készült kiadványaink sikere arról győzött meg, hogy a lakosság, az olvasók vonzalma állandóan növekszik könyvtáraink iránt. Magukénak érzik, mindennapos barátjuk, életük elidegeníthetetlen része a könyv és a könyvtár.

Rajtunk, könyvtárosokon múlik, hogy mindazt, amit a tizenöt esztendő hozott ezen a területen, megbecsüljük és tovább növeljük. Így válik eddigi munkánk minden igérete gazdag valósággá: így szolgálhatjuk méltóan szocialista társadalmunk győzelmét.

Mikó Zoltán

AZ ÉVENKÉNTI KÖNYVTÁRREVIZIÓ PROBLÉMÁI

Igen sokrétűek azok a feladatok, amelyeket a nagy közművelődési könyvtárakkal szemben a közönségszolgálat követelményei támasztanak, de melyek megoldása a könyvtárak rendes üzemmenetében alig lehetséges. Ezek szükségessé teszik a nyilvános szolgálat, a nagyközönség könyvtárlátogatásának évenkénti revíziós szüneteltetését. Ezekkel a problémákkal, valamint megoldásuk módozataival, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vonatkozásában kívánok foglalkozni, mert itt az évi könyvtárrevízió hagyományossá és rendszeressé vált. Több évtizedes tapasztalat alakította ki mind a revíziós munkák kritikáját, mindpedig a feladatok megoldásának helyes módszereit.

A Fővárosi Könyvtár már a huszas években is tartott évi könyvtárrevíziót, azonban akik végrehajtották, nem ismerték fel valódi célját és elhanyagolták a feladatok lényegét. Megkezdtek munkafolyamatokat, de félúton abbahagyták. Megelégedtek a hibák és a hiányok megállapításával, kimutatásával, de az így tudatossá vált tennivalókat már nem végezték el. Így például, a hiányzó könyvekről a revíziós munka során legfeljebb desideratumot készítettek, de a könyvbeszerzés akkori lehetőségeit már nem használták ki bevásárlásokra. Csak szórványosan, rendszerint könyvtári bennfentesek, közéleti tekintélyek kívánságára szereztek be az elveszett könyvek helyett pótlásokat.

Ugyanígy nem helyeztek súlyt arra sem, hogy az elkészített hiányjegyzék alapján az elveszett könyvek katalóguscéduláit az olvasói katalógusokból teljesen kiszedték volna. Az olvasói katalógusban bentmaradt ilyen cédulák sok bosszúságnak, kellemetlenségnek és időpazarlásnak váltak okozóivá. Ezenkívül sok hiábavaló munkát, eredménytelen utánjárást okoztak mind a könyvtárosoknak, mind a raktári dolgozóknak. Ugyanígy bent maradtak a katalógusban évtizedeken keresztül a kézikönyvtárból kikerült, elavult, elrongálódott, vagy elveszett könyveknek a katalóguscéduláli is. Például az elmúlt évek során tartott részleges katalógusrevíziók alkalmával még 1913-ból való katalóguscédulákat is emeltünk ki, amelyeknek a megfelelő könyvei már évtizedek óta nincsenek a kézikönyvtárban.

Még annakidején megállapítást nyert, hogy a könyvtár könyvállomány-nyilvántartása fogyatékos. Egyedi leltári nyilvántartás nem volt. Helynaplóban, művenként tartották nyilván a könyveket, következésképp az állományt számbelileg kimutatni nem lehetett. Ennek következtében, a revíziók alkalmával például több könyvet találtunk a megfelelő helyszámon, mint amennyi a nyilvántartásban szerepelt. Ez abból keletkezett, hogy egyes művek 2., 3. stb. példányait nem vezették be a helynaplóba. Az akkori revíziók során ez a hiba megállapítást nyert, de a fogyatékosság intézményes kiküszöbölésére már intézkedés nem történt. Csak az 1953. évi alapleltározás alkalmával rendeződött véglegesen a pontos leltári nyilvántartás problémája. Hasonló volt a helyzet a különgyűjtemények kartotékrendszerű nyilvántartásánál is, amelyeknél még több zavar keletkezett.

A felszabadulás után lényegesen megváltozott a helyzet. A szocialista könyvtár kialakulásával, valamint ezzel párhuzamosan a könyvtárosok szakmai fejlődésével egyre nagyobb jelentőséget kapott a növekvő igényeknek megfelelőbb könyvtári rend kialakítása, a korszerűbb közönségszolgálat megteremtése és a szocialista tulajdon, a könyvállomány hat-

hatósabb és gondosabb védelme. A könyvtárosok egyre jobban felismerték az évenkénti revíziós tennivalók fontosságát és szükségét.

Ennek ellenére még ma is fel-felvetődik a könyvtárak időközi revíziójának és ezzel kapcsolatos nyári szüneteltetésének szükségessége körüli vita.

Vannak, akik lebecsülik fontosságát, kétségbe vonják célszerűségét. Nevezték már feudális maradványnak is, amely a könyvtárosok kényelmét, nyári pihenését szolgálja, nem pedig a könyvtári követelmények teszik szükségessé. Az ilyen véleményeket megcáfolják a tények.

A szocialista könyvtárakkal szemben egyre fokozódó követelmények, valamint az ismertetett kritikai tapasztalatok is csak a revíziós szüneteltetés mellett dönthetik el ezt a vitát.

A kultúrforradalomban a szocialista könyvtár célja megváltozott, feladatai megsokasodtak. A megnövekedett forgalom, az egymást követő bibliográfiai kiadványok készítése, különböző kiállítások egymást érő rendezése, a feldolgozó osztály folytonos összehasonlító munkája és nem utolsó sorban a tájékoztató (reference) szolgálatnak az a törekvése, hogy a kutatók, keresők kéréseit minden esetben kielégítően teljesítse stb., egyre jobban növelik a könyvek forgási sebességét, a gyűjtemények használatát. A megnövekedett forgalom pedig a raktárakban rendetlenséget, számrendi hibákat idéz elő. Ezt még növelik azok a hibák, amelyek a raktári jelzetek lekopása miatt keletkeznek, valamint azok, amelyeket helytelen könyv-elrakások idéznek elő. Ezeknek a hibáknak megfelelő helyesbítésére, a könyvállomány kellő rendbehozására forgalom közben nincs lehetőség.

Meggyőződésünk szerint vita tárgyát csak az képezheti, hogy az egyes könyvtárak az évi revíziós szüneteltetést milyen időpontra tegyék. A Szabó Ervin Könyvtár azért ragaszkodik a nyári, júliusi vagy augusztusi revíziós szünethez, mert forgalma ezekben a hónapokban a legkisebb. Az iskolákban nincs tanítás, s más intézményekben is mérsékeltebb a munkatempó, hiszen a dolgozók zöme ebben az időben megy szabadságra. Mindenesetre könyvtáranként különböző szempontok lehetnek e tekintetben döntőek. Az egyes könyvtárak profilja, jellege, rendeltetése, vagy más adottságai szabhatnak e tekintetben irányelveket. Szerintünk az „uborkaszezon" a legalkalmasabb idő, amikor egy hónapra lemondhatunk a nyitvatartásról, a könyvkölcsönzésről, az általános rendezés, az állományrevízió és a nagytakarítás érdekében, hogy ezzel egy-egy évre biztosíthassuk a jobb, a zavartalan és folyamatos közönségszolgálatot.

Természetesen a szünet alatt sem zárkózhatik be teljesen a könytár intézmények, kutatók könyvtári szolgáltatásai elől. Kívánságaikat ekkor is teljesíteni kell. A Szabó Ervin Könyvtár ezt eddig is megtette. A kivételes kérések teljesítése a szünetek ideje alatt is „tekintélyes" forgalmat mutat. Minden évben biztosítottuk a visszahozott könyvek zavartalan átvételének lehetőségét, s erre naponta megfelelő időt és munkaerőt állítottunk be. Gondoskodtunk arról is, hogy a könyvtári dolgozók szabadságának beütemezése a revíziós feladatok és a szünet után meginduló forgalom követelményeinek egyaránt megfeleljen.

A felszabadulás óta egyre tervszerűbben készíthetjük elő az évi revíziós szünetek programját. Ezek kétirányúak. Egyrészt a múltból ránkmaradt rendellenességek felszámolására, másrészt a forgalom velejárójaként keletkező hibák, hiányosságok, rendetlenségek kiküszöbölésére irányulnak. A tennivalókat fontossági sorrendben évekre elosztva ütemeztük be. Viták csak a sürgősségi sorrend megállapításánál merültek fel, mert a múlt hagyatékának a felszámolása szinte minden területet érintett és sürgetővé vált. Így például a raktárrendi és a katalógusproblémák egész sora, valamint az első és második világháború által okozott rendellenességek folytán szükségessé vált raktármozgatások, költöztetések, átforgatások, mind-mind sürgős megoldást követeltek.

A múlt hagyatéka mellett, a felszabadulás után is keletkeztek rendkívüli feladatok, amelyeket a beütemezett évi revíziós munkák mellett, ill. azon felül kellett elvégezni. Például, a felszabadulás után a Szabó Ervin Könyvtár is gyűjtőhelye volt a defasizált könyveknek. Helyet kapott, a gróf Károlyi-féle fóti könyvtár nagymennyiségű könyvanyaga is. Több mint 200 000 kötet gyűlt össze ömlesztett állapotban. Ezeknek rendezése érdekében elegendő férőhelyről kellett gondoskodni, amit csak a könyvraktár élő anyagának jelentős mérvű

átcsoportosításával lehetett megoldani. Elszállításuk, az ittmaradt anyag feldolgozása és végleges elhelyezése után, az átmenetileg áthelyezett raktárrészlegeket vissza kellett költöztetni eredeti helyükre. A dolgozók részére étkezőhelyiség létesítése céljából át kellett költöztetni az újságraktár nagy részét. Férőhelyek felszabadítása végett sürgetővé vált az 50 000 kötetes Duplum-gyűjtemény megszűrése, rendezése és feldolgozása is. Ezeknek a munkálatoknak nagy részét az évi rendes revíziós feladatok mellett 1945—1949-ig végeztük el.

Az 1950. évi nyári revíziós szünetre beütemezett rendszeres munkákon felül a „T" (térkép) gyűjteményt rendeztük. Térképgyűjteményünk nem megfelelően tárolt, raktári helye nem volt kellően védett. A példányokat célszerűbben kellett összehajtogatni, tékázni és dobozolni, a falitérképeket pedig új számozással ellátni. A rendezés után a gyűjteményt védettebb raktárrészbe helyeztük el.

Az 1951. évi revíziós szünetnek is megvolt a rendkívüli tennivalója. A Keleti-gyűjteményt illusztris helyéről más raktárba kellett átköltöztetni, mert a növekvő feladatok következtében egyre bővülő feldolgozó osztály részére a könyvtár vezetősége nem tudott más, megfelelőbb munkahelyet biztosítani.

Az 1952-re beütemezett rendszeres revíziós munkálatok mellett rendkívüli feladatként került sor az egész olvasói katalógus szétbontására és újrarendezésére. Marx, Engels, Lenin, Sztálin műveinek katalógusát a dobozok zsufoltsága miatt ki kellett emelni és külön szekrényben elhelyezni. Ugyancsak a zsúfoltság miatt a szakkatalógusból kiemelve, külön dobozokba kerültek a 81-es (magyar irodalom) és a 84-es (francia irodalom) szakok is. Ezekután az egységes rendet ismét helyre kellett állítani.

Ebben és a következő évben töltöttük be a periodika-raktárban a megszűnt periodikák üresen maradt férőhelyeit és végeztük el az ezzel kapcsolatos átrendezést. A rendezés során az anyag felzárkóztatásával, az új besorolások részére 1024 folyóméter polc szabadult fel.

1953-ra alapleltározást rendelt el a minisztérium. A kitűzött határidőre való tekintettel a leltározást forgalom közben is végeztük, azonban a legforgalmasabb könyvanyag, valamint a különgyűjtemények leltározását a revíziós szünetben kellett elvégezni.

1954-ben a beütemezett revíziós munkákon felül készült el az előző évi leltározás alapján az Általános gyűjtemény hiányjegyzéke. Ezzel hozzákezdtünk a hiányzó könyvek céduláinak az olvasói katalógusból való kiszedéséhez.

Ugyancsak az 1954. évi revíziós szünet rendkívüli feladata volt az új olvasótermi és ezzel kapcsolatos ruhatári rendszer bevezetése. Az olvasóteremben a ruhatárival azonos számrendszert léptettünk életbe. Ennek megfelelően kellett az olvasótermi asztalokat és a ruhatári fogasokat is új számozással ellátni. Egyidejűen az olvasótermi asztalokra rögzített állólámpákat szereltettünk.

Annakidején a könyvtár a földrajzi nevek betűrendje szerinti, régi földrajzi katalógus helyett, amelyet eddig szolgálati katalógusként kezeltek, szisztematikus felépítésű új földrajzi katalógus felállítását kezdte el. A régi katalógust többévi munkával megtisztítottuk az ideológiailag káros könyvanyagtól és összhangba hoztuk az olvasói katalógusokkal.

1955-ben rendkívüli feladatként egyesítettük a kétféle földrajzi katalógust és a közönség rendelkezésére bocsátottuk.

1955-ben felállítottuk a külön folyóiratkatalógust is. Eddig könyvtárunknak külön folyóiratkatalógusa nem volt. Ez nagymértékben megkönnyíti az olvasók tájékozódását és a könyvtárosok munkáját egyaránt. Adott esetben sem az olvasónak, sem a könyvtárosnak nem kell a folyóiratolvasótól távollevő katalógusszekrények és a folyóiratterem között „ingajáratot" végezni. Ezt a folyóiratkatalógust 1956-ban a beütemezett tennivalók mellett, cikk-katalógussal is kiegészítettük.

Az 1957. és 1958. évi rendkívüli munkálatokat az ellenforradalom-okozta károk határozták meg. Ezekben az években a felforgatott rend helyreállításával foglalkoztunk. Rendeztük a periodika-raktárt is.

1959-ben az időközben megszüntetett és az Általános gyűjteménybe sorolt különgyűjtemények („A" = Keleti, „E" = Erotika-, „Em" = Emigrációs-, „K" = régi kézikönyv-, „Szín" = Színház-, valamint „Vár" = Városházi gyűjtemény) könyveinek katalógus-

céduláitól kellett katalógusainkat megtisztítani. Ez a munka 1 800 000 db. katalóguscédula átnézésével járt.

1959-ben a könyvtár külön cirill-katalógust állított fel. A revíziós szünet rendkívüli tennivalójává vált a transliterált céduláknak a katalógusokból való kiemelése is. Az olvasói betűrendes katalógust két 45 fiókos szekrénnyel bővítettük.

1960-ban a megszüntetett Röpirat-gyűjtemény („R") cca 50 000 céduláját kellett rendkívüli munkaként az összes olvasói katalógusokból kiemelni. Ez évi rendkívüli munkánkhoz hozzájárult még a zsufoltság enyhítése érdekében szükségessé vált periodika- és az újságraktár teljes átrendezése. A rendezés során több mint 2000 folyóméter polc könyvanyaga került megmozgatásra. Ezzel párhuzamosan elvégeztettük az újságraktár nagytakarítását is.

Az olvasói katalógusok bővítése és ennek megfelelő átrendezése hozzávetőlegesen 5 évenként ismétlődő feladat volna. Kellő mennyiségű katalógusszekrény hiányában azonban ezzel is évenként rendszeresen kellett foglalkozni. 1960-ban kaptunk 7 db egyenként 45 fiókos szekrényt a szakkatalógus és 1 db szekrényt a folyóiratkatalógus bővítésére. Így az idei revízió alkalmával ezeket a katalógusokat mintegy 5 éves időtartamra megfelelően tudtuk átrendezni. Az olvasói betűrendes- és földrajzi katalógus bővítése azonban továbbra is évenként ismétlődő feladat marad.

Az olvasók által idejében vissza nem hozott könyvek 11 évi (1945—1955) peresített anyagát a Fővárosi Tanács V. B.-a utasításának megfelelően elő kellett készíteni újabb perindításra. Ez cca 500 peres ügy feldolgozását jelentette.

Ezeknek a rendkívüli munkálatoknak a felsorolásával arra kívántam rámutatni, hogy egy fluktuáló, az élet követelményeihez igazodni törekvő szocialista nagykönyvtár rendes üzemmenetével járó feladatai mellett évről évre adódnak rendkívüli tennivalók, amelyeket a rendszeres munkálatok mellett el kell végezni. Ez a tervezés egyik feladata. Ezek a tapasztalatok magyarázzák, hogy a revíziós feladatokat már eleve kétfelé kell csoportosítani. Ennek megfelelően kell gondoskodni a revíziós szünet kihasználásáról, hogy az évi ismétlődő, rendszeres revíziós munkák mellett, mindig maradjon lehetőség a rendkívüli tennivalók elvégzésére is. Úgy a rendes, mint a rendkívüli teendőket a terv keretében megfelelő munkamódszer alkalmazásával lehet csak eredményesen párhuzamba állítani.

A revíziós feladatok két csoportba tartoznak.

Az egyik csoportot azok a feladatok képezik, amelyek a könyvtár forgalmából, rendes üzemmenetéből erednek és minden évben automatikusan ismétlődnek. A második csoportba sorozzuk azokat, melyeket egyfelől a könyvtár helyzeti adottságai, másfelől a fejlődés, a gyarapodás (túlzsufoltság, helyhiány stb.) idéznek elő, valamint azokat, amelyek a múlt ránkmaradt hiányosságaiként maradtak ránk Idesorolhatók az olyan rendkívüli feladatok is, amelyek esetleges szervezetlenségből, költségvetési kötöttségekből, vagy adminisztrációs nehézségekből keletkeznek.

1. Az első csoportba sorolhatók: A könyvek helyszámrendi ellenőrzése; a kikölcsönzött könyvek nyílvántartójának (indikátor) egyeztetése a könyvállománnyal; a szabadpolcrendszerű kézikönyvtár revíziója; az olvasói katalógusok szükséges bővítése és rendezése; valamint a kurrens folyóiratok tárolási rendjének ellenőrzése, a beérkezett példányok összehasonlítása a nyilvántartással az esetleges hiányok pótlása céljából; és végül a könyvtár minden részlegére kiterjedő évi nagytakarítás, javítás és restaurálás.

a) A könyvek helyszámrendi ellenőrzésére évenként megismétlődően azért van szükség, mert a nagy forgalom következtében, annak velejárójaként helyszámrendi hibák, eltolódások keletkeznek. Ezeket minden évben helyesbíteni kell, hogy a könyvtárlátogatók igényeit minél teljesebben ki tudjuk elégíteni. Ezzel egyidejű teendő a rongált, valamint a kopott helyszámú könyvek leemelése és megjavítása is.

b) Az indikátor-egyeztetés évenként mintegy 30 000 indikátornak a raktári ellenőrzését jelenti. A kölcsönző forgalom egyre fokozódó ütemében sok visszahozott könyv indikátora marad tévedésből a nyilvántartóban, vagy nem megfelelő helyre kerül. Ezek az indikátorok a visszahozott könyveket továbbra is kikölcsönzöttnek mutatják, ami az olvasók téves

informálására vezet. Ezeket az indikátorokat a nyilvántartóból ki kell emelni és visszahelyezni a megfelelő könyvekbe.

c) Szabadpolcrendszerű kézikönyvtárunk revíziója is évenként ismétlődő feladat. A szakrendben álló kb. 10 000 kötetes kézikönyvtár könyvei állandóan használatban vannak. Rendjének biztosítása már csak azért is nehéz, mert az állomány három különböző helyen tárol. A tájékoztató szolgálat részére szükséges, valamint az értékesebb kézikönyvek a tájékoztató szobában vannak elhelyezve. A marxista művek és a forgalmasabb kézikönyvek helye az olvasóteremben van. A sorozatos kézikönyvtári műveket pedig helyszűke miatt egyik raktárhelyiségben kell tárolni. Az olvasók a kézikönyvtár szakrendjét használat közben összekeverik, a rendet naponta igazítjuk. Ez azonban nem elégséges. Az évi revízió alkalmával lehet csak a szakrendet teljesen helyreállítani és ekkor kerülhet sor az egyes tudományszakok kézikönyvtári hézagainak betöltésére, az időközben elavult, valamint tudományos értéküket vesztett könyvek kiemelésére és újabb kiadású művekkel való pótlására.

d) Az olvasói katalógusok bővítése és rendezése amint fentebb már erről a problémáról beszámoltam, csak részben évenként ismétlődő revíziós feladat. Az olvasói szakkatalógus rendezése ugyanis, — mivel itt most már kellő férőhely áll rendelkezésre — 5 évenként beütemezhető tennivaló. Az olvasói katalógusok bővítésével és rendezésével együtt jár a katalóguscédulák tömegének az új szekrényekbe való széthúzása, ami viszont megköveteli az összes dobozok tájékoztató címkéinek kicserélését, átírását. Ennek az elvégzését megnehezíti, hogy a szekrények szabványosítottak ugyan, mégis: ahány, annyiféle. Külső és belső felszerelésük egyaránt különböző. A fiókgombok, a rögzítőnyársak, a címkekeretek mind változó formájúak. Ez a műszaki tökéletlenség különösen a címkekereteknél okoz sok nehézséget, aminek következtében az egyes szekrények címkéit egyedenként kell elkészíteni. Ha figyelembe vesszük, hogy házi könyvkötészetünknek a katalógus széthúzással párhuzamosan, mintegy 1500 db címkét kell kézinyomással és a keretek különbözősége miatt különös gondossággal elkészíteni, a katalógusrevíziónak ez a járulékos tennivalója sem lebecsülendő.

e) A kurrens folyóiratok évi revíziós feladatainak elvégzése szintén nagyon fontos, egyrészt az olvasók igényeinek zavartalan kielégítése, másrészt a folyóirat- és hírlap-évfolyamok teljességének biztosítása céljából. A naptári év kezdetétől változik a tárlók folyóiratállománya. Ez a tárlók rendjében eltolódásokat okoz. Forgalom közben nincs lehetőség a szekrények megfelelő átrendezésére. A nyári revíziós szünet alkalmával kell ezt is végrehajtani. Ezzel egyidejűen meg kell állapítani azokat a hiányokat, amelyeket reklamációinkra a szállító pótolni nem tudott és össze kell állítani azoknak a példányszámoknak a hiányjegyzékét, melyek a kiadók és más intézmények fölöspéldányaiból szerezhetők csak be. A rendezés során van lehetőség azoknak a többes- és duplumpéldányoknak a tárlókból való kiemelésére is, amelyeket a kötésre küldött egységek helyett tartottunk időn túl forgalomban, mert az első félév alatt a kötések rendszerint elkészülnek.

f) A nagytakarítás könyvtárunkban különleges probléma. Az épület architektúrája, az olvasótermek és raktárak kiképzése olyan nagymérvű porosodásra ad lehetőséget, hogy a felgyülemlő port a rendes napi takarítás keretében eltávolítani nem lehet. A nagytakarítás egyéb munkálataira is csak a nyári szünetet lehet felhasználni. Egyidejűen kerülhet sor a szakszerű tisztogatás mellett a beütemezett és a művészi követelményeknek is megfelelő restaurálási, javítási és berendezéspótlási munkálatok elvégzésére. Forgalom közben a raktárpolcok lemosására és a könyvek teljes portalanítására sincsen lehetőség. Ezeket a munkákat mind csak a revíziós szünet ideje alatt lehet megfelelően elvégeztetni.

2. A második csoportba sorolhatók azok a feladatok és tennivalók, amelyek nem ismétlődnek évenként, hanem csak hosszabb időközökben. Ilyenek:

a) A periodikaraktár rendezése. A periodikák számára kötetméreteinek megfelelően, művenként 5—10 évre tartalékolunk férőhelyet a polcokon. Az időközben megszünt, vagy lerendelt periodikák üresen maradt helyeit időnként fel kell szabadítani. Ez a művelet egyik legnagyobb raktárrendezési munka. A polcok teljes átrakásával jár, mert egyrészt így tu-

dunk helyet biztosítani az új periodikák részére, másrészt ez teszi lehetővé a kihasználatlan helyek felszabadítását és gazdaságos felhasználását.

b) Korábban már megemlítettem, mivel most már elegendő szekrény áll rendelkezésre, az olvasói szakkatalógust 5 évenként kell bővíteni, anyagát széthúzni, valamint az ezzel kapcsolatos tennivalókat elvégezni.

c) A katalógusbővítéstől független feladat az olvasói katalógusoknak szükség szerinti, hosszabb időközben megismétlődő revíziója. A revízió alkalmával a katalógusdobozokból ki kell szedni mindazokat az érvénytelen cédulákat, amelyek egyrészt a múlt hanyag katalógusápolása következtében benntmaradtak, vagy az állományban történt változtatások (pl. különgyűjtemény megszüntetése, ill. könyvek áthelyezése) következtében váltak feleslegessé. Forgalom, vagyis katalógushasználat közben ezeket a munkálatokat sem lehet elvégezni.

d) Kötelezően előírt feladata a könyvtárnak a 10 évenkénti leltározás, állományellenőrzés. Ez annyira terjedelmes és sokrétű tennivalókkal jár, hogy az állományellenőrzés évére, rendszeres évi revíziós programot nem szabad beütemezni. Az évi revíziós feladatok az állományellenőrzés évében halasztást szenvednek.

e) A raktármozgatások, fluktuációk, állományrészlegek áthelyezése hozzátartozik egy nagy könyvtár életéhez, prosperitásának velejárója. A szocialista könyvtárfejlesztés külön követelményeket támaszt ezen a téren is. Mindezeknek a követelményeknek, könyvtárunk raktárainak zsúfoltsága mellett csak nagy nehezen lehet eleget tenni. Például az állomány gyarapodása folytán egyes raktárrészek túlzsufolódtak, másutt, a múltban elvi következetesség nélkül fejlesztett és most megszüntetett különgyűjtemények helye felszabadul. A zsufoltság megszüntetése, ill. a felszabadult helyek betöltése, a könyvállomány nagymérvű megmozgatásával jár. Amikor ez időszerűvé válik, vagyis előre nem látható időközönként, el kell végezni. Ilyen munkálatok csak forgalommentes időben, a nyári revíziós szünet alatt, rendszerint az évi revíziós tennivalókkal párhuzamosan végezhetők el.

A revíziós feladatok összefoglalásával, csoportosításával, rendezésével arra törekedtem, hogy megkönnyítsem a revíziós szünet munkáinak megfelelő betervezését és módszeres végrehajtását. Megállapítható, hogy általában hiányzik minden könyvtár szak- és korszerű karbantartásának két alapfeltétele: az idő és a hely. Ezt ki lehetne egészíteni még egy harmadik tényezővel: létszám problémával A könyvtárak működési menetében soha nincs elegendő idő a rendbentartási tennivalók tökéletes elvégzésére. Az élet haladásával együttfejlődő könytárnak soha nincs elegendő raktárhelye az egyre szaporodó állomány szakszerű elhelyezésére. Különösen a nagy, nyilvános könyvtárak forgalma közben, üzemmenetében nincs arra lehetőség soha, hogy a férőhely jobb kihasználása érdekében, a kialakult könyvtári rend biztosítása céljából esetenként egész raktárrészlegeket mozgassanak meg. Nem tudunk olyan könyvtárról sem, amelynek elegendő munkaerő állna rendelkezésére, hogy a könyvtár nyilvános forgalmával párhuzamosan, időszaki szüneteltetése nélkül ezeket a feladatokat képes lenne kielégítően megoldani.

Tapasztalatom szerint még az üzemszünetet is nagyon gondosan ki kell használni, hogy mindazokat a tennivalókat, amelyeket a fenntiekben sorravettem, megfelelően teljesíteni lehessen.

Éppen ezért, amint már jeleztem, a történeti visszapillantással párhuzamos kritika mellett az a cél vezetett, hogy az évről évre előttünk álló könyvtári problémákat, a jelenlegi adottságokkal is eredményesen lehessen megoldani és még fokozottabb mértékben tehessünk eleget a szocialista könyvtár időszerű követelményeinek.

Kondorosi Sándor

A STATISZTIKA SZEREPE A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK MUNKÁJÁBAN

Alakuló társadalmunk hivatott könyvtárosának nemcsak a könyvekből, az olvasók szavaiból, tekintetéből, gondolataiból, hanem munkájával összefüggő statisztikai adatokból is olvasni kell tudnia. Kivűlállók szerint a könyvtáros a betűk tudósa, alkotói koncepciók, költői hangulatok, kalandok, tudományos felfedezések, s még megannyi szépség és tudnivaló olvasott ismerője. Több ennél! A könyvtáros munkája közben megfigyel, összegyűjti az ismeretek halmazát, hogy azokat rendszerezve, a legapróbb részleteket is összefüggésbe hozza egymással és az így alakuló, egészülő ismeretanyagot használja fel munkája sodró folyamatában. Ennek a dialektikus folyamatnak azonban nemcsak a könyvekből, az olvasókkal való foglalkozásból szerzett ismeretanyagon kell végigvezetnie, hanem a statisztikai módszereken is, amelyek a könyvtári munka egészét számok segítségével teszik mérhetővé, összehasonlíthatóvá és ellenőrizhetővé. Ez az elemző folyamat lényegében átmeneti korunk új irodalmi termésének, új olvasórétegeinek változó, fejlődő kapcsolatát, s ennek művelődéspolitikai jelentőségét is számokkal fejezi ki. A könyvtárosoknak elsősorban ilyen irányú következtetéseket kell levonniok az adatok alakulásából, s ha mindezt hivatásuk felelősségével teszik, a számszerű eredmények megtelnek kultúrális fejlődésünk megannyi kérdésével — válaszával.

A számokból való következtetéseknek, ezek felhasználásának a további munkában éppen ezért elsősorban ott van sokatmondó jelentőségük, ahol az adatgyűjtés közvetlenül folyik. A kerületi könyvtárakban, ahol naponta a könyvtárosok kezében alakul a különböző munkaterületek számokkal kifejezhető mennyisége, itt a számok szigorú és megbonthatatlan sorát az olvasók, a könyvek felvillanó képe, hangulata élénkíti. Itt az elemzés folyamán a közvetlen tapasztalat, a gyakorlat egészíti ki, indokolja az adatok helyességét. De mindebből az is következik, hogy a szám mindig a valóságot tükrözi, míg a tapasztalat és a gyakorlat tévútra vezethet a különböző tényezők bonyolult összefüggéseiben. Ezért nem hagyatkozhatunk csupán egyéni megfigyeléseinkre, ítéletünkre, ezért van szükségünk a statisztika módszereire, amelyek matematikai pontossággal teszik összegezhetővé, viszonyíthatóvá, elemezhetővé munkánk legapróbb részleteit is. Ez a tanulmány a könyvtári munka területén előforduló lényegesebb statisztikai adatok kialakulását, összefüggéseit, ezek megértését és felhasználását igyekszik bemutatni a kerületi könyvtárak, de elsősorban a 8-as könyvtár munkájával kapcsolatban, mivel itt dolgozom és a hálózat jellemző vonásai itt is általában fellelhetők.

A könyvtári statisztika szerepének tanulmányozásához figyelembe kell venni a kerületi könyvtárak adatainak forrásbizonylatait. A naponta végzett beiratkozási, olvasó- és kötetforgalmi statisztika, a szerzeményezéskor a csoportos leltárkönyv megfelelő rovataiba írt számok, a könyvtári kiadások és bevételek összege az ún. folyamatos statisztikai adatszolgáltatás részei. Ezek az alapadatok, amelyek jelentés formájában jutnak el a Szabó Ervin Könyvtárak központjába, az egyes kerületi könyvtárakon belül az elsődleges munkaeszközök egyike. A könyvtári munka mélyebb összefüggéseit, egyes részterületek helyzetét az időnként végzett reprezentatív statisztikai felmérések jellemzik. Ez a módszer érdekes összehasonlításokra adhat lehetőséget részben az előbbi reprezentatív felvételek, részben a folyamatosan gyűjtött adatok viszonylatában. A statisztikai adatok e két forrása

együtt jellemzi az eredményeket és hibákat, együtt használható fel a könytári munka egyes területein.

A közművelődési könyvtáros munkájának minőségét, az állománygyarapítás és a további feladatok irányát az olvasók igényeinek, fejlődésének alakulásán mérheti le. Az olvasószolgálati munka ezért a kerületi könyvtárak népművelési tevékenységének legfontosabb területe, s így e munka statisztikai megfigyelésének, elemzésének jelentősége is elsődleges. A folyamatosan vezetett napi, illetve havonta összesített statisztikai adatok feltárják az olvasószolgálat legfontosabb összetevőinek számokkal kifejezhető mértékét, így elsősorban a beiratkozott olvasókra, a kölcsönzőkre és a kötetforgalomra vonatkozóan.

A beiratkozott olvasók számára, nemére, korára és foglalkozására vonatkozó adatok (beiratkozási napló alapján) az egyes kerületi könyvtárak olvasóösszetételét mutatják a megfelelő szempontok szerint. (Sajnos a kombinációk lehetősége a folyamatos statisztikában még nem áll fenn.) Ezek az adatok akkor válhatnának valóban nagy jelentőségűvé, sokatmondóvá a könyvtár számára ha a beiratkozott olvasók számát és összetételét a kerület lakosságának megfelelő adataival, a többi kerületi kultúrális intézmény (üzemi szakszervezeti könyvtár, kultúrotthon, stb.) adataival hozhatnók összefüggésbe. Ezáltal a kerület könyvvel való ellátottságáról nyernénk értékes tájékoztatást. Ez a művelődéspolitikai feladat azonban túlnő munkánk keretein. Annyit mégis érdemes megemlíteni, hogy „a főváros lakosságának 5,5 százaléka, a 6—14 éves fővárosi gyermekek 15,1 százaléka olvasója a Főv. Szabó Ervin hálózatnak."*

A beiratkozott olvasók számának figyelése a területi adottságok szempontjából mindenképpen szükséges. Nem várhatunk tömeges beiratkozást ott, ahol a közelben gyárak, kultúrotthonok könyvtárait használják, de sürgősen szerveznünk kell azt a körzetet, ahol a mi könyveinken kívül nincs más kölcsönzési lehetőség. Példa erre gyermekkönyvtárunk helyzete. A gyermekkönyvtárak beiratkozott olvasóit iskolák szerint is nyilvántartjuk. (A beiratkozási napló rovatai alapján.) Az egyes iskolákból beiratkozott gyermekek számát a tanulólétszámmal összehasonlítva tájékozódunk az iskolákkal való együttműködés elhanyagolt területeiről.

A kerület iskoláiból beiratkozottak száma a teljes tanulólétszám százalékában, a gyermekkönyvtártól helyileg távolodó sorrendben, 1961. jan. 31-én:

Kórház	utcai iskolából	12,2%
Raktár	" "	8,1%
Tímár	" "	2,4%
Fényes A.	" "	5,3%
Kiscelli	" "	2,7%
Távolabbi és más kerületi iskolákból összesen		69,3%
		100, —%

Az adatok arra intenek, hogy az olvasószervezést a könyvtárhoz közelebb eső iskolákban, de főleg a Tímár utcában kell szorgalmazni, mivel a távolabbi iskolásoknak magasabb százaléka tagja a könyvtárnak.

A kölcsönzők száma a beiratkozott olvasók bizonyos időközönkénti látogatásából adódik és a gyakoriság szempontjából független lehet a beiratokzottak számától. Az olvasóforgalom mérése jelenti az olvasószolgálati statisztika egyik legfontosabb adatát, amelynek alakulása meghatározhatja az állománygyarapítás mértékét, a könyvtár személyzetének számát, a könyvtár helyiségének nagyságát, a nyitvatartás idejét, új könyvtár vagy állomás létesítését, stb. A kölcsönzők számát több körülmény befolyásolja, így pl. a délutáni kölcsönzési napokon, ünnepek és a nyári zárvatartás előtti hetekben, vizsgaidőszakokban általában magasabb, máskor esetleg alacsonyabb lehet. A kölcsönzők számát bizonyos mértékben

* Tolnai György: Az 1960-as esztendő eredményei a statisztika tükrében. — Könyvtári Hiradó 1961. 2. szám. 28. l.

csökkentette az 1959 szeptemberében kiadott rendelet, mely szerint a szünetelő tasakokat nem számítjuk az olvasóforgalomhoz. Ennek hatásáról még a továbbiakban szó lesz.

A napi statisztikából adódóan a kölcsönzők száma mellett az olvasótermi látogatók számát is tartalmazza a havi összesítés. Mivel a kerületi könyvtárakban jelenleg nem általános az olvasótermi felügyelő, sőt a meglevők sem vezetnek erről statisztikát, ez a szám csak becsült adata lehet az olvasóforgalmi statisztikának.

A kölcsönzött kötetek számát természetesen elsősorban a napi olvasóforgalom mértéke határozza meg. Több olvasó több kötetet kölcsönöz, ha — s ez a másik meghatározó szempont — a könyvtár ki tudja elégíteni az igényeket, ha megvan a könyv, amit kérnek, s ha nem, tud-e a könyvtáros mást ajánlani helyette? A napi kötetforgalom adatait az 1961. jan. 1-ével bevezetett új módszer bizonyos fokig csökkenti. E szerint a hosszabbítások nem számítanak újabb kölcsönzésnek és így nem kerülnek a napi kötetforgalomba. Könyvtárunkban a rendelet óta leszámoljuk a meghosszabbított könyvkártyákat, hogy a kötetforgalom alakulása az előbbi évekhez viszonyítható legyen. Érdemes megemlíteni, hogy a hosszabbítások száma 1961 januárjában 13,8%-a, februárban 12,5%-a volt a havi kötetforgalomnak.

A kölcsönzött kötetek száma csak mennyiségileg tárja fel az olvasók könyvek iránti érdeklődését. A könyvforgalom minőségi összetételét a kölcsönzött kötetek jelleg szerinti csoportosítása mutatja. A jelenleg használt csoportok, amelyek adatai a napi statisztikai bontásból alakulnak, még többszöri módosítás után sem fejezik ki teljes mértékben a kölcsönzött kötetek minőségi összetételét, sőt ezzel a módszerrel a statisztika ellenőrző szerepe sem érvényesülhet. Bár az egyes csoportokba való besorolás szempontjait útmutatók szabályozzák, a művek sokrétű, változatos, összetett tömegében nem nyújhatnak teljes eligazodást. Az „egyéb szépirodalom" csoportjának tartalmában például nagyon sok átfedés tapasztalható, amit a „népi dem." csoport, továbbá a két Németország írói hovatartozásának tisztázatlansága egyes könyvtárosok előtt is elősegít. A statisztika lényegével ellentétben álló tény, hogy e csoportokba való besorolás elvét a statisztikázó könyvtárosok több-kevesebb tájékozottsága számottevően módosítja, ami által még a nagy számok törvényét figyelembe véve is változhatnak e csoportok adatai. A továbbiakban éppen ezért szükséges egységes módszer kidolgozása.

Figyelembe véve a könyvtárak lehetőségeit, meg lehetne oldani legalább a népi demokratikus művek kártyáinak betűvel vagy számmal való jelölését. Ez a módszer az elektronikus adatfeldolgozás előkészítését is jelenthetné. Különösen a mai német írók, a régi és új kínai szerzők, a népi demokráciákban élő magyar írók besorolása szempontjából válik e javaslat mindinkább időszerűvé. A jelölés gyakorlati megoldása az volna, ha az eddig megjelent művek hovátartozásáról jegyzéket adna ki a kerületi könyvtárak osztálya a Központi Címjegyzék alapján, a továbbiakban megjelenő művek kártyáit pedig a kollektor látná el a megfelelő jelzéssel. E probléma megoldásával azért kellene foglalkozni, mivel a népi demokratikus irodalom forgalmát csak hiteles statisztikai adatok alapján lehet különös figyelemmel kísérni.

A szépirodalmi csoportok összefüggése szempontjából fontos a könyvtár számára a szovjet írók forgalmának figyelése, különösen az „egyéb szépirodalom" adatainak viszonylatában, mivel ez főleg a modern nyugati irodalmat tartalmazza, de egybevethető az új magyar irodalom olvasottságával is. A szépirodalom egyéb területén, pl. az új és régi magyar irodalom forgalmának összehasonlításánál is segítséget nyújt a napi statisztika. Ezen mérhető le a felszabadulás előtt és után alkotó írók olvasása közötti helyes arány kialakulása. Az összehasonlítás részleteit azonban csak a reprezentatív felvételek tárhatják fel.

Az ismeretterjesztő irodalom csoportjai közül különösen a társadalomtudományi és természettudományi művek forgalma érdemel figyelmet. A többi szakot a könyvtárak általában különleges olvasóösszetételüknek megfelelő mértékben elemzik. (Termelőszövetkezetek közelében a mezőgazdasági irodalmat, a túlnyomórészt munkáskerületekben a műszaki irodalmat, stb.) Az ebből adódó összefüggések elemzését és felhasználását még fokozni kellene. Az „egyéb ismeretterjesztő" szak tartalmából eddig még csak a tapasztalat

tudja meghatározni az irodalomtörténet, a művészetek, az életrajzok, az útleírások arányát, de sokszor, pl. az állománygyarapítás esetében ennek is nagy jelentősége van.

A kötetek és az olvasók hányadosa eredményezi az egy olvasóra jutó átlagos kötetszámot. Ebből különböző következtetéseket vonhatunk le. Egyrészt, ha összehasonlítjuk az olvasóknak egy alkalommal szabályszerűen kölcsönözhető kötetszámmal, kiderülhet, hogy a könyvtárosok felesleges bőkezűséggel osztogatják a könyveket, ezzel túllépik a megengedett darabszámot, s elősegítik a késések gyakoriságát. Másrészt, ha az átlagos 3—4 kötetes forgalomnál sokkal alacsonyabb az egy főre eső kötetszám, ez az állomány szűk keresztmetszetét, a könyvajánló beszélgetések, propaganda eszközök hiányát vagy az olvasók könyvtárlátogatásának túlzott gyakoriságát jelentheti. A 8-as könyvtárban 1960-ban 3,6 volt az egy kölcsönzésre jutó átlagos kötetszám, míg hálózati viszonylatban 3,3-as átlagot számítottak. Ez az eltérés egyrészt a több idővel rendelkező nyugdíjas és háztartásbeli olvasók valóban bőkezűbb kiszogálásából adódik, különösen az ünnepek és a zárvatartás előtti hetekben. Másrészt mindig arra törekszünk, hogy az olvasók által bármely okból hiába kért könyvek helyett, vagy egyes témakörök irodalmában igényeiket maximálisan kielégítsük.

Az olvasószolgálattal szorosan összefügg a propagandamunka, amely elősegíti a könyvek ajánlását, könnyíti az olvasók tájékozódását, válogatását a könyvek között. Az állandó kirakat mellett a könyvtár tárlóiban rendezett kiállításokat és a könyvtárban megtartott ankétokat, munkanaplóban vagy külön e célra rendszeresített füzetben tartják nyilván, amelyről összesítés készül a gyermek és a felnőtt könyvtár szakszerinti megoszlásában. (Itt is az általánosan használt szakcsoportok szerepelnek).

A folyamatos statisztikai adatszolgáltatás módszerei nem alkalmasak a könyvtári munka részletes elemzésére, s nem is cél a jelenlegi adatmennyiség időbe és energiába kerülő felesleges bővítése. A folyamatosan gyűjtött statisztikai adatokat a bizonyos időközönként végzett reprezentatív felmérések számszerű eredményeivel egészítjük ki. E felmérések akkor eredményesek, ha ilyen módon mindig az olvasószolgálati munkának egyszerre egy legidőszerűbb, legsokatmondóbb összefüggését figyeljük, bizonyos idő alatt.

A könyvtár olvasószervezésének igen fontos alapja a körzet (3 könyvtár van a III. kerületben) könyvvel való ellátottságának ismerete. Mivel az egész kerület viszonylatában nem lehet feladatunk a lakosság olvasási lehetőségeinek folyamatos mérése, a hozzávetőleges arányok szempontjából reprezentatív felmérést hajtottunk végre. 1954-ben a Raktár u. 39—41. számú városi házakban 206 személyt kerestek fel a könyvtár munkatársai, hogy könyvvel való ellátottságukról tájékozódjanak. A megkérdezettek száma válaszuk szerint százalékos arányban a következőképpen oszlott meg:

Nem olvas	16%
Üzemi könyvtár tagja	42%
Bejön a könyvtárunkba	18%
Már tagja könyvtárunknak	24%
Együtt	100%

A felmérés eredménye művelődéspolitikai szempontból nem kedvezőtlen, hiszen a megkérdezettek 66%-a könyvtári szolgáltatásokat vesz igénybe. Nagyon érdekes lenne ezt a felmérést megismételni.

A 8-as könyvtár tervében szerepel a könyvtár szolgáltatásait igénybevevők valós ágos számának és összetételének felmérése. Pl. egy „htb" jelzésű tasakba a „munkás" apa, az „egyetemi hallgató" fiú, a „középiskolás" lány, a „nyugdíjas" nagymama olvasmányai kerülhetnek, amit a folyamatos statisztika alapján lehetetlen egymástól elhatárolni. A felmérés alkalmával nyert adatokat érdemes lesz majd a beiratkozott olvasók számával és összetételével egybevetni.

Fontos lehet a könyvtár számára egyes olvasórétegek olvasmányainak mérése az olvasók kora, neme és foglalkozása szerint, mivel erre a kérdésre a kölcsönzők napi statisztikája

nem felel. Ezek a felmérések igen sok érdekes „felfedezést" jelentenek a könyvtárosok számára. Pl. 1960 tavaszán néhány kerületi könyvtár három hónapon keresztül figyelte a serdülőkorú fiatalok olvasmányait. A serdülőkorúakkal való foglalkozás és a József Attila olvasómozgalom egy éves eredményeinek számszerű feltárása érdekében könyvtárunk tervbe vette a KISZ korosztályú résztvevők olvasmányainak három hónapig tartó külön figyelését. Milyen összképet fog nyújtani ez a felmérés a mozgalom jelenlegi résztvevőiről az arányok tekintetében, lehetővé válik-e a múltévi adatokkal való összehasonlítás? A könyvállomány, a propagandamunka melyik részét kell felhasználnunk a kielégítő eredmények érdekében? — mind megannyi kérdés, amelyre majd a számok fognak válaszolni. Épp így kézenfekvő, hogy a túlnyomórészt munkáskerületekben vagy a termelőszövetkezetek közelében működő könyvtárakban az ipari tanulók, ifjúmunkások, illetve a mezőgazdasági dolgozók olvasmányait figyeljék.

A kerületi könyvtárakban általánossá vált az egyes kiemelkedő évfordulók, politikai, kultúrális események alkalmából a megfelelő témakörű könyvek ajánlása. Ezek forgalmának statisztikája az olvasók kora és foglalkozása szerint, a könyvtárosok fokozottabb ajánló munkája és az olvasók érdeklődése közötti összefüggést mutatja. 1959. februártól augusztusig a Tanácsköztársaság könyveinek forgalmát mértük. Legtöbbször Várnai Zseni két művét, Oravecz Paula, Kócos c. művét kölcsönözték, főleg háztartásbeliek és nyugdíjasok. E történelmi sorsfordulót ábrázoló művek közül ez a három regény állt legközelebb e csoport túlnyomórészt női olvasóihoz. Kitűnt, hogy a beiratkozott nőolvasók magasabb számának megfelelően általában a nőírók művei és a forradalmi időket inkább családi, lélekteni oldalról ábrázoló társadalmi regények kelendőbbek. Ugyanezt tapasztaltuk az MSZMP VII. kongresszusa alkalmából ajánlott könyvek forgalmának mérésekor, (1959. szeptember 7-től december 1-ig), az 1956-os eseményekkel foglalkozó könyvek esetében. Berkesi: Októberi vihar, Vihar után, Mesterházi: Pokoljárás, Molnár Géza: Hullámverés c. könyveket, bár csak 1,1%-kal, de mégis több nő kölcsönözte.

E két alkalommal így alakult a kölcsönzés aránya foglalkozás szerint:

Foglalkozás	Tanácsközt. könyvei	MSZMP VII. kongr. könyvei
Munkás	27%	31%
Pedagógus	7%	6%
Értelmiségi, tisztviselő	18%	21%
Tanuló	22%	25%
Háztartásbeli, nyugdíjas	26%	17%
	100%	100%

A két korszak irodalmának fogalmát a történelmi és a közelmúltban játszódó események iránti érdeklődés szempontjából értékeljük. Kedvező jelenség, hogy a legszámottevőbb olvasórétegek — a munkások, értelmiségiek és főleg a fiatalok — szívesen olvassák a politikai, a modern szovjet és az 1956-os eseményekkel foglalkozó műveket.

A kiemelt könyvek statisztikája további reprezentatív felmérések alapját képezte a 8-as könyvtárban. A kikölcsönzött kötetek napi statisztikája 1959. májusától felhívta figyelmünket az új magyar irodalom forgalmának emelkedésére. (Erre a tényre nagy hatással voltak a különböző évfordulók, politikai események alkalmából kiadott új magyar művek is.) Az „új magyar irodalomba" sorolt művek összetételére vonatkozóan azonban nem adott választ az írók szokásos besorolása, ami tartalmuktól, mondanivalójuktól függetlenül egybefoglalja a mai magyar írók műveit. Az új magyar irodalom napi forgalmának két hónapig tartó szétválasztása „politikai jellegű mai tárgyú" és „egyéb, történelmi és fantasztikus témájú" művekre, azt eredményezte, hogy az új magyar irodalom együttes forgalma a régi magyar irodalomhoz képest 11,2%-os emelkedést mutatott. Ezen belül a

„mai tárgyú" művek kölcsönzése magasabb, mint az egyéb tárgyú műveké, megközelíti a 60%-ot.

Időszak	Az új magyar irodalom forgalma				
1960	mai tárgyú		egyéb irányú		összesen kötet
	szám	%	szám	%	
Február	1033	56,8	787	43,2	1820
Március	1141	55,7	906	44,3	2047

A felmérés eredményei is az állomány arányos használatának kialakítását segítik. A legkeresettebb könyvek ismerete kiadói, és könyvtári szempontból is igen érdekes lehet. Az erre vonatkozó adatokat legegyszerűbben egy bizonyos időszak könyvelőjegyzéseinek statisztikájából nyerhetjük. Könyvtárunk 1961 második felére tervezi ezt a felmérést, s így az erre vonatkozó adatok még nincsenek birtokunkban, de tapasztalataink alapján igen vegyes következtetésekre számítunk. Arra a kérdésre, miért jegyeznek elő könyvet a könyvtárosi gyakorlat azt válaszolja, hogy

mert évekig nem jelent meg hasonló mű,
mert kötelező olvasmány,
mert kevés példányban van a könyvtárban,
mert a könyvtáros különösen felhívta rá a figyelmet,
mert filmre vitték, újság, rádió, televízió hirdette, stb.

Ez utóbbi ok a könyvtáron kívüli könyvpropaganda hatását mutatja. Főleg ebből a szempontból érdekes az okok tanulmányozása, amelyek egyébként teljesen összefonódnak egymással, s majd az elemzés során valamennyit figyelembe kell vennünk. Még több szempontot fel lehetne vetni. Mindenesetre a tapasztalat azt mutatja, — s a számok is hozzávetőlegesen ezt fogják bizonyítani — hogy az előjegyzések mértéke nem mindig azonos az irodalmi, művészi értékkel. De azt a tapasztalatot is figyelembe kell vennünk, hogy a könyvtáros ajánló munkája erősen befolyásolhatja az olvasók egyes könyvek iránti érdeklődését, ami az előjegyzések alakulásában számszerűen is fel fog tárulni. Összehasonlítás szempontjából érdemes lesz ez a felmérést bizonyos időközönként — két-három évenként megismételni.

A könyvtáros naponta számos olvasótól hallja: „Adjon valami jót! Kérek a kirakatból! Szeretnék olvasni a II. világháborúról! Tessék, ezeket a könyveket kiírtam a katalógusból!" — stb. Ez a tapasztalat, de a valóságban milyen arány áll fenn a különböző módon könyvet kérő olvasók száma között? A 8-as könyvtár 1957. szeptember 3-tól 21-ig reprezentatív felmérést készített az olvasók kérése és a kiszolgálás módja szerint. Az eredmény a következő volt: 1255 olvasó 15 nap alatt 3802 kötetet kölcsönzött, ebből:

Könyvtáros ajánlott	48 %
Katalógusból kiírt vagy kötelező olvasmány	26 %
Kirakatból választott	14 %
Egyéb kívánság vagy hosszabbítás	12 %
	100 %

Tervbe vettük e felmérés megismétlését azonos szempontok szerint. Vajjon az évek folyamán mennyire változott az olvasó igénye, a katalógus és a propagandaeszközök hatása a kölcsönzés szempontjából. Különösen olyan könyvtárban lehetne igen érdekes összehasonlítást végezni, ahol időközben szabadpolcot állítottak fel. Ez az új rendszer magábanvéve is új reprezentatív mérésekre ad lehetőséget. A szép- és ismeretterjesztő irodalom polcfolyómétere és kölcsönzési forgalma közötti arányra minden könyvtáros kíváncsi.

A még nem szabadpolcos könyvtárakban a kirakatnak, a kiállítási tárlóknak és általában a propagandaeszközöknek van roppant nagy jelentőségük az olvasószolgálatban. Ezek hatását az olvasók könyvválasztására reprezentatíve mérhetjük. A ki-

rakatból kért könyvek forgalmának arányát bizonyos ideig egyszerű vonalkázással jelölhetik a könyvtárosok. A kirakatból önállóan választott könyvek száma a kirakat változatosabb rendezésére, vagy a szabadpolc bevezetésére is felhívhatja a könyvtár figyelmét. A kiállítási tárlókból választott könyvek figyelésére példa a 11-es könyvtár felmérése.*

Az olvasók könyvek iránti igényének, s általában kultúrális érdeklődésének tanulmányozását a különböző közvéleménykutatások statisztikai feldolgozása alapján végezhetjük. 1960 első felében a kerületi könyvtárak osztálya 5000 kérdőívet adott ki kilenc kerületi könyvtár számára. A kérdések kombinációja számos következtetés levonására alkalmas, mivel azokat különböző korú, nemű és foglalkozású olvasók között arányosan osztották el. A kérdések összefüggéseit néhány statisztikai táblaforma mutatja:

Mit olvas szívesebben	munk.	ért.	alk.	ip. tan.	közép isk.	főisk.	htb.	ny.	egyéb	össz.
Társad. regény										
Tört. regény										
Fantaszt. regény										
Kaland regény										
Szerelm. regény										
Életrajzi										
Elbeszélés										
Színdarab										
Vers										
Útleírás										
Történelem										
Művészet										
Zene										
Irod. tört.										
Sport										
Összesen										

Ezt a táblaformát ki lehet egészíteni a kérdőíven szereplő politikai és természettudományos könyvigényre vonakozó szakcsoportokkal. A foglalkozási kategoriákat nemek szerint is fel lehet bontani. A kérdéseknek ez a variációja alapja lehet az állományösszetétel elemzésének, az egyes foglalkozási csoportokkal való kapcsolat kialakulásának stb.

Foglalkozás	A könyvek kiválasztásában mi befolyásolja								
	Filmen látta	Rádióban hallotta	Kves voltban látta		Ismerte	Ajánlották			
						Kvt. a	Barátai	Szüle i	Tanárai
Munkás									
Értelmiségi									
Alkalmazott									
Ipari tanuló									
Középiskolás									
Főiskolás									
Htb.									
Nyugdíjas									
Egyéb									
Összesen;									

* Kárászné Andrássy Mária: Hogyan foglalkozzunk a társad.—pol. irodalommal? — Könyvtáros, 1959. 11. = 815—818. l.

Ez az összefüggés a könyvtáron kívüli könyvpropaganda hatását mutatja a különböző foglalkozású olvasókra. (A foglalkozási kategóriákon belül nemek szerint is fel lehet bontani.) Mindez az előjegyzések alakulása szempontjából is érdekes lehet.

Foglalk.	Vásárol-e könyveket?		Ft. érték évenként			Hány kötet könyve van?			Hány órát olvas hetenként?		
	igen	nem	—100	200—500	500—	—50	50—200	200—	—4	5—8	8—

Ez a kombináció művelődéspolitikai, könyvkiadási, illetve könyvterjesztési szempontok összefüggését tárja fel a könyvtár munkájával. Az olvasók könyvtáron kívüli könyvellátottságát és olvasási intenzitását is mutatja.

A közvéleménykutató kérdőívek adatainak központi feldolgozása még nem történt meg, de a felmérést végző könyvtárak saját területükön kitűnően fel tudják használni ennek eredményeit. Pl. a 9-es könyvtár serdülőkorú olvasóira vonatkozó adatokból Kepes Ágnes készít elemző tanulmányt. A 11-es könyvtárban a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának munkatársai a kérdőív adatai alapján végeztek igénykutatási felmérést.*

A reprezentatív felvételek elvégzését a folyamatos adatszolgáltatás és a könyvtárosi tapasztalat indokolja, s készíti elő. Ezért szükséges a felmérés eredményeit a napi statisztika adataival a lehetőséghez képest egybevetni. A reprezentatív felmérések bizonyos esetekben ellenőrizhetik, sőt továbbfejleszthetik a folyamatos statisztikai adatszolgáltatás módszereit.

A kölcsönző- és kötetforgalom, az olvasói igények, propaganda-hatások minden irányú statisztikai elemzéséből levont következtetések a könyvállomány minőségi és mennyiségi alakulására irányítják a figyelmet. Vajon megvannak-e az olvasószolgálati munka előfeltételei a kölcsönözhető könyvek szempontjából? Ez a kérdés vezet végig az állományra vonatkozó folyamatos és reprezentatív statisztika elemzésén. A folyamatos adatszolgáltatás a csoportos leltárnapló megfelelő rovatai alapján mutatja a könyvállomány gyarapodásának, csökkenésének darabszámát és összetételét szak és nyelv szerint. Az állománygyarapodás és fogyás számszerű alakulását

a könyvkiadás,
a beiratkozott olvasók száma,
a kötetforgalom mennyisége,
a könyvtár pénzügyi kerete,
a már meglevő könyvállomány,
a raktározási lehetőségek (polc fm.)

statisztikai összefüggése szempontjából elemezzük.

A közművelődési könyvtárak átlagos 60 % szép- és 40 % ismeretterjesztő irodalomból összetevődő állományához innen nyerik az egyes kerületi könyvtárak viszonyítási adataikat. A 8-as könyvtár felnőtt állományának összetétele 1961. január 1.-én: 54,6 % szépirodalom, 45,4 % ismeretterjesztő irodalom. Az átlagos összetételtől való ilyen fokú eltérés arra enged következtetni, hogy az állományban levő elavult ismeretterjesztő irodalom példányai növelik a százalékot, míg az egyes szépirodalmi kötetek példányszámának emelkednie kellene. Lehetséges, hogy az ismeretterjesztő irodalmon belül a statisztika megnyugtató kötetszámot mutat, s a könyvtárosok elégedettek, holott a művek száma kevés. Mivel a példányok darabszáma szerint vezetett statisztikából nem derül ki a művek mennyisége, a kötetszám könnyen megtévesztő lehet. Így pl. a 8-as könyvtárban a társadalomtudomány és a technikai irodalom

* Danyi Dezső: Olvasói igények egy Szabó Ervin kerületi könyvtárban. — Könyvtáros, 1960. 5. szám. p. 324—327.

kötetszáma a legmagasabb, pedig ebbe a magas példányszámú brosúrák, elavult könyvek is beleszámítanak, tehát minőség szempontjából nem kielégítő.

A nyelvi megoszlás mindazokra az idegennyelvű művek kötetszámára vonatkozik, amellyel a könyvtár rendelkezik. Az orosz, angol, német, francia és legfeljebb az olasznyelvű a legáltalánosabb. Kerületi viszonylatban legmagasabb a németnyelvűek kötetszáma, ami a németül tudó olvasók többségével függ össze. Az egyes nyelvek arányából azonban nem következtethetünk az idegennyelvű kötetforgalom hasonló megoszlására, mivel ez utóbbit külön nem statisztikázzuk. Legfeljebb reprezentativ felvételekből tudhatjuk meg, hogy az idegennyelvű könyvforgalomnak milyen mértékben kell befolyásolnia a szerzeményezést.

Az új oktatási reform szempontjából is igen fontos, a gyermekkönyvtár állományának állandó számszerű figyelése. Szükséges ezeket az adatokat a beiratkozott olvasók számával is egybevetni, nehogy az olvasószervezés következtében kevésnek bizonyuljon a kölcsönözhető állomány. A 8-as könyvtár gyermek-részlegének állománya 1958-tól a következőképpen emelkedett:

1958	100 %
1959	108 %
1960	157 %

1959-ben viszonylag kis mértékben gyarapodott a gyermekkönyv-állomány. 1960. II. negyedében, központi intézkedés értelmében több gyermekkönyvet vásároltunk. A gyermekirodalom megnövekedett kiadási aránya is elősegíti az állomány fejlesztését.

Az egyes szakokon belüli gyarapodás különösen érdekes a további szerzeményezés szempontjából, bár a következtetés mértékét más tényezők is befolyásolják: a könyvkiadás jelleg szerinti alakulása, az olvasók igénye, a kötetforgalom összehasonlítható statisztikai csoportjai, sőt nem utolsó sorban az állomány különböző okokból származó csökkenése az egyes szakokon belül, ami az egyes művek pótlását szükségessé teszi. Megfigyeltük, hogy könyvtárunkban 1960-ban a legtöbb gyarapodás a társadalomtudomány és a művészetek csoportjában volt. A gyarapodás mértékét megnövelte a társadalomtudomány szak heterogén összetétele. A természet- és orvostudomány összevont adatai csak ezután következnek. Természetes, hogy a könyvkiadás adta lehetőségeken belül a szerzeményezést főleg ezeken a területeken kell a továbbiakban fokoznunk.

Csökkenés elsősorban a szépirodalomban, a gyermek- és ifjúsági irodalomban, s a társadalomtudományon belül mutatkozik. Ez annak tulajdonítható, hogy a szépirodalom magasabb forgalmának megfelelően a csökkenés mértéke is magasabb, a gyermekek előbb veszítenek el, vagy rongálnak meg könyvet, a társadalomtudomány szakból pedig több törlés történt. Természetesen lehetnek egyéb okok is, hiszen a fogyatéki napló több rovatban tartja nyilván a törlés okát, s ezek közül az elavult könyvek száma az állomány állandó felülvizsgálatának, duplumtalanításának mértékét mutatja. A rongálódás mértéke a természetes elhasználódáson felüli adatok alapján a könyvvédelem fokozására int, minden eszközzel. (Kiállítások, védőborítékok használata.) Az elveszett könyvek száma az olvasók fegyelmezését kívánja a beiratkozáskor folytatott beszélgetésekkel, komoly anyagi ellenszolgáltatással, stb.

Az olvasók igényének kielégítése és az állomány maximális kihasználása a tervszerű gyarapítás szempontjából akkor lenne teljes mértékben megvalósítható, ha a napi kötetforgalmi statisztika csoportjai jobban egybevethetők lennének a csoportos állománynapló szakbeosztásával. Természetes, hogy az állomány összetétele a statisztikai elemzés szempontjából állandóbb és a közművelődési könyvtárakkal való összehasonlítás miatt egységesebb csoportosítást kíván (szabványnapló). Ugyanakkor a kötetforgalmi statisztika csoportjait a helyi adottságok, speciális szempontok előbb befolyásolhatják. Amíg nem kerül sor a technikai berendezések, újabb egységes bizonylatok, stb. bevezetésével az olvasószolgálati és állomány-statisztikai adatok folyamatos összehasonlíthatóságára, addig a reprezentativ állományelemzés adataiból kell időnként következtetnünk az állomány összetételére, kihasználtságára, a további gyarapítás irányára, sőt a selejtezés mértéke is.

A 8-as könyvtárban 1959. július 30. és augusztus 17. között a nyári zárvatartási idő alatt végrehajtott állományelemzés során a szépirodalmat a napi kötetforgalmi statisztika rovatai alapján csoportosítottuk, hogy az állomány összetétele a könyvek 1959. évi forgalmával egybevethető legyen.

Megoszlás	állomány		Forgalom
	mű %	kötet %	kötet %
Új magyar irodalom	29,6	27,0	24,3
Régi magyar irodalom	17,9	19,7	22,6
Világirodalom	26,2	27,4	35,5
Szovjet irodalom	12,0	13,2	6,1
Egyéb szépirodalom	14,3	13,7	11,5
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%

Ez a tábla jól szemlélteti a folyamatos és a reprezentatív olvasószolgálati, illetve állomány-statisztikai adatok összefüggését. Szembetűnő eltérés a szovjet irodalom adatainál látható, ami egyrészt az 50-es évek elején folytatott szerzeményezés túlságosan magas példányszámára mutat, másrészt arra, hogy az ellenforradalom még ki nem küszöbölt következményeként bizonyos mértékig visszaesett a szovjet könyvek olvasási intenzitása. Nagy előnye ennek a statisztikának, hogy a csoportos állománynapló adataival szemben, a kötetszám mellett a művek számát is mutatja, amiből az egyes szakok példányszámára is következtethetünk. (Az új magyar irodalomból több mű, kevesebb példány, míg a régi magyar irodalomból — Jókai, Mikszáth — kevesebb mű de több példányunk van.) Ezt a megoszlást a következő állományelemzésig jól fel tudjuk használni. Pl. az új magyar irodalom forgalmának elemzésével kapcsolatban az állomány megoszlását összehasonlítottuk az 1960. márciusában kikölcsönzött kötetek forgalmával:

Újmagyar írók kötetforg.: 26,1 % Állomány: 27,0 %
Régi magyar írók kötetforg.: 20,6 % Állomány: 19,7 %

Ezt az arányt megfelelőnek tarthattuk, bár az új szerzőkre jutó állomány-rész a régi köteteknél valamivel kisebb mértékben van kihasználva. Ezt az 1 %-os eltérést a művekkel való számolási egység az előbbiekben megindokolja, mivel a szépirodalom elemzésével feltárultak az egyes szerzők műveire jutó átlagos kötetszámok is:

EGYES SZERZŐK MŰVEIRE JUTÓ ÁTLAGOS KÖTETSZÁMOK

Régi magyar írók	Kötetszám	Új magyar írók	Kötetszám	Külföldi írók	Kötetszám
Mikszáth	5,5	Veres P.	5,1	A. Nexö	6,6
Móricz	4,9	Szabó P.	4,3	Stehndhal	6,6
Jókai	4,6	Thury Zs.	4,0	Thackeray	5,0
Gárdonyi	3,0	Rideg S.	3,7	Gorkij	4,3
Krudy	2,0	Sásdi S.	3,3	Dumas	4,2
		Hegedüs G.	3,0	A. Tolsztoj	4,1
		Palotai B.	3,0	Th. Mann	3,8
		Passuth L.	2,0	Zola	3,3
				L. Tolsztoj	2,9
				France	2,7
				Maupassant	2,4

Sajnos az állományelemzéssel egyidőben nem volt lehetőségünk e szerzők műveinek kötetforgalmát felmérni, s így számszerűen nem tudjuk összehasonlítani keresettségüket a példányszámmal. A következtetéseket könyvtárosi tapasztalataink alapján levonva, az azóta eltelt egy év alatt szerzeményezésünkkel, propagandamunkánkkal az aránytalanságok kiküszöbölésére törekedtünk és törekszünk a továbbiakban is.

Az ismeretterjesztő irodalom területén végzett elemzésünk adatai már több kombinációs lehetőséget adnak az állomány és az olvasás összefüggésére.

AZ ISMERETTERJESZTŐ IRODALOM ÁLLOMÁNYÁNAK SZÁZALÉKOS MEGOSZLÁSA SZAKOK ÉS AZ OLVASOTTSÁG MÉRTÉKE SZERINT 1959. JÚLIUS 30-ÁN

Ismeretterjesztő irodalom kötetben	olvasták			Raktáron	A teljes állomány megoszlása		
	senki	1—10	10—		Raktáron	Kölcs.	Össz
Társadalom tud. ..	25,5	44,3	30,2	100	87,1	12,9	100
Műszaki irod.	20,2	51,3	28,5	100	93,6	6,4	100
Mezőgazdaság	17,0	61,7	21,3	100	92,0	8,0	100
Természettud.	7,2	44,8	48,0	100	89,5	10,5	100
Egyéb	8,1	52,6	39,3	100	77,2	22,8	100
Összesen	16,2	48,9	34,9	100	85,2	14,8	100

Amíg az előbbi tábla az 1959. julius 30-án raktáron levő kötetek számához viszonyítja az egyes szakok kihasználtságának mértékét, addig a következő tábla az olvasottság és a szakok százalékos részesedését mutatja ki a teljes ismeretterjesztő állományból. Ezen kívül az 1959. évi ismeretterjesztő kötetforgalmat összehasonlításként százalékos arányban jelzi.

Ismeretterjesztő irodalom kötetben	Állomány						Forgalom 1959-ben
	olvasták			Raktáron	Kölcs.	Össz.	
	senki	1—10	10—				
Társadalomtud.	51,8	29,7	28,5	32,9	32,1	32,1	12,5
Műszaki irod.	21,5	18,1	14,1	17,3	15,7	15,6	7,6
Mezőgazdaság	4,6	5,5	2,7	4,4	4,1	4,1	2,0
Természettud.	6,3	12,7	19,1	13,9	13,3	13,3	11,8
Egyéb	15,8	34,0	35,6	31,5	34,8	34,9	66,1
Összesen	100	100	100	100	100	100	100

Az egész 1959. évi kötetforgalom arányát az állomány megoszlásához azért viszonyítottuk, mert az állományelemzés nyáron történt, amikor az egyes szakok (politika, műszaki, természettudományos irodalom, stb.) kötetei nagyobbrészt raktáron voltak. Ilyenkor a tanulás, a munka általában nem igényli e kötetek nagy számú kölcsönzését. Az állomány valóságos kihasználtságát ez az összehasonlítás inkább megközelítette.

Ezekből az adatokból sok érdekes következtetést vonhatunk le, különösen az egyes szakok elfekvő könyveinek felfedezése vagy selejtezése szempontjából. Az állományelemzés óta eltelt egy év alatt több kiállítást rendeztünk a kevésbé propagált, méltatlanul elfelejtett szakkönyvekből, pl. ilyen címen: „Nyitott szemmel a nagyvilágban" (308, 325, 327 szakokból). „Barangolás a természetben" (550—590 szakokból). „Út a végtelenbe" (520, 629 szakokból). „Korunk óriása az atom" (520—530, 539, szakokból.). Az állomány összetételének

bizonyos aránytalanságait a további szerzeményezés pótolta, pl. a természettudományos művek esetében. Az állományelemzés tanulságait leginkább egy újabb elemzés adataival való összehasonlítás tárhatná fel.

A kölcsönzőkkel való foglalkozás idejét 100 olvasó esetében vizsgáltuk meg. Az eredmény azt mutatta, hogy egy olvasóval a kölcsönzés idejét számítva, átlag 4 percig foglalkoztunk. (A visszavétel átlag 2 percet vesz igénybe.) 100 olvasó esetében az időfelhasználás a következőképpen oszlott meg:

10	percig	7	olvasóval	foglalkoztunk
8	,,	1	,,	,,
7	,,	2	,,	,,
6	,,	6	,,	,,
5	,,	16	,,	,,
4	,,	24	,,	,,
3	,,	19	,,	,,
2	,,	24	,,	,,
1	,,	1	,,	,,

Ezek a számok természetesen nagyon sokféle tényezőtől függnek. Nem mindig a könyvek kiválasztása jelenti a maximális időt, hanem azok a beszélgetések, amelyek az egyes olvasókkal való foglalkozás, elengedhetetlen részei. Így a József Attila olvasómozgalom propagálása, az új beiratkozók tájékoztatása a könyvtár használatáról, „A mi könyveink" katalógus ajánlása, stb. — mind időbe és energiába kerül, amit csak legfeljebb egyszeri felmérésekkel lehet, szinte kuriozumként érzékeltetni.

A statisztikának az a feladata, hogy felmérje azokat a lehetőségeket, amelyek az olvasót könnyebben kielégíthetik és ami által a könyvtáros idejének nagyobb részét a manuális és adminisztrációs munkák helyett az olvasókkal való beszélgetésre, könyv-ajánlásra fordíthatja. Itt kell utalnunk arra a jelenleg is ható tényezőre, mely szerint a 8-as könyvtárban az olvasók 48%-a a könyvtárosra bízza a könyvek kiválasztását és csak 14% választ önállóan a kirakatból. Érdemes volna számszerűen feltárni az új nyomtatott katalógus előnyeit a könyvtáros tehermentesítése szempontjából. A továbbiakban, ha erre a tárgyi feltételeket biztosítani tudjuk, nagyobb méretű válogató polc felállítását tervezzük, ami az olvasókat az állományban való önálló kiigazodásra nevelné, a könyvtárosokat pedig a magasabb színvonalú ajánló munka számára tehermentesítené.

A könyvtárosok túlterheltségéből a könyvtári adminisztráció lecsökkentésének igénye is következik. Ezek közül már a naptári évre való beiratkozással járó többletmunka problémája is megoldódott, s ezáltal a naprakész beiratkozási statisztika is lehetővé vált. A leltározási munka racionalizálása jelenleg folyik. A napi statisztika elvégzésének mai módszere azonban továbbra is másra fordítható időt és energiát követelő munka marad, ha nem törekszünk mielőbbi egyszerűsítésére. Ahogy a statisztikai jelentések tárgyidőszaka is egyre bővül (havi, negyedévi majd félévi) éppen a központi összesítés felesleges adathalmazának csökkentésére, úgy volna lehetőség a kerületi könyvtárak szépirodalmi és szak szerinti kötetforgalmi statisztikáját időben hetenként 2—3-szorra, vagy havonta egy hétre csökkenteni, a napi olvasó- és kötetforgalom leszámolása mellett. Az így nyert adatok a kötetforgalom minőségi arányát, a nagy számok törvénye alapján, változatlanul érzékeltethetnék. Továbbra is meggyőződésünk, hogy ez a megoldás addig is egyszerűsítené a statisztikai munkát, amíg — remélhetőleg belátható időn belül — megvalósul az elektronikus adatgyűjtés rendszere.

Ezzel a módszerrel a statisztika megszünne csak fárasztó, időt rabló, feleslegesnek látszó munka lenni és ezáltal még inkább előtérbe kerülhetne eredményeinket és hibáinkat feltáró jelentősége.

Horváthné Varsányi Livia

DOLGOZÓINK SZAKMAI, TUDOMÁNYOS ÉS TÁRSADALMI MUNKÁSSÁGA
1956—1960.

BABINDÁK Sándorné (Kósi Gyuláné)

A Fővárosi Szabó Ervin könyvtár dolgozóinak fizetésemeléséről. — A könyvtáros 1957. 4. sz.

— -- — Szőke Tiborné: Hogyan népszerűsítsük a társadalomtudományi-politikai irodalmat. — A könyvtáros 1958. 11. sz.

BALÁZS Emma (1960 májusáig dolgozott könyvtárunkban)

Meseóra a villamoson [Karcolat] — Esti Hírlap 1959.

Elbeszéléseket fordított a Magyar Nemzet, a Népszabadság és a Magyar Ifjúság 1959-es évfolyamaiba.

BÁNK Ferencné (Leloczky Ferencné)

A Könyvtáros szerk. biz. tagja volt 1957/58-ban.

BECSKI Andor (1957 februárjáig dolgozott könyvtárunkban)

A József Attila mozgalom első beszámolóinak tapasztalatai Kispesten — A könyvtáros 1956. 6. sz.

Irodalmi kört vezetett a tanács népműv. oszt. szervezésében.

BECSKI Andorné

„A jövendő kölcsönzési formája?" [Hozzászólás a szabadpolc vitához.] — A könyvtáros 1957. 4. sz.

Gondolatok egy jubiláló könyvtárban. — A könyvtáros 1959. 11. sz.

1957 óta az Országos Könyvtárügyi Tanács tagja.

BENE Lászlóné

— — — Kárász Istvánné: Cirkuszok, artisták, komédiások (Soksz. bibliográfia a Magyar Cirkusz és Varieté Vállalatnak.)

BERZA LÁSZLÓ

Csalóka Péter. Magyar népmese nyomán írta — —. Rajzolta Benkő Sándor. Bp. Magyar Diafilmgyártó 1959. Color 41. kocka.

Juhász Gyula. (Rádióelőadás) 1959.

Hogyan működik a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár kerületi könyvtárainak „központi raktára"? — A könyvtáros 1957. 4. sz.

Gondolatok a politechnikai képzésről. — A könyvtáros 1959. 11. sz.

Irodalmi összeállítások, dramatizálások önállóan és több műsor-összeállításban a Rádiónak.

BIKÁCSI Lászlóné

A József Attila olvasómozgalom a kerületi Szabó Ervin könyvtárakban. — A könyvtáros 1956. 3. sz.

A budapesti kerületi könyvtárak gyermekkönyvtári tapasztalataiból. — A könyvtáros 1957. 5. sz.
Úttörök a gyermekkönyvtárakban. — A könyvtáros 1958. 8. sz.
Gyermekkönyvtárakról a Tanácsköztársaság évfordulója előtt. — A könyvtáros 1959. 2. sz.
Egy készülő gyermekkönyvtári katalógusról. — A könyvtáros 1959. 11. sz.
Rajzverseny az olvasás szolgálatában. — A könyvtáros 1960. 3. sz.
Iskola és könyvtár. — Család és iskola 1959. 1. sz.
Gyermekrajzok között. — Család és iskola 1960. 3. sz.
Előadások különböző könyvtáros tanfolyamokon és kerületi könyvtárak rendezésében.
Az Országos Könyvtárügyi Tanács gyermekkönyvtári szakbizottságának tagja.

BOGNÁR Jánosné

Egy könyvkötő szakkör munkájáról. — A könyvtáros 1956. 1. sz.
Budapesttől — Djakartáig. [Földr. előadássorozat] — A könyvtáros 1958. 10. sz.
— — — Kővári Vali: Kézimunka szakkör a könyvtárban. — A könyvtáros 1960. 3. sz.
MSZBT elnökségi tag a IX. kerületben.

CSOMOR Tibor

Ismeretterjesztő előadások gyermekkönyvtárakban és különböző könyvtáros tanfolyamokon.
Közalkalmazottak Természetbarát Egyesülete, elnökségi tagja.
Testnevelési Tudományos Tanács sporttörténeti szakbiz. tagja

DOBOS Piroska

A magyar népművelés tíz éve. 1945—1954. Válogatott bibliográfia. Szerk.: — — stb. Bp. 1956. Népműv. Min. 1—3. köt.
Probleme der Erforschung der Leseansprüchen in allgemeinbildenden Bibliotheken. — Die Beschaeftigung mit den sozialistischen Arbeitsbrigaden in den allgemeinbildenden Bibliotheken. Ford. Zalai Z. Bp. FSZEK 1960. [Referátum a berlini könyvtáros konferencián.]
A Fővárosi Szabó Ervin könyvtár kerületi könyvtárai könyvállományának összetétele és fejlesztésének problémái. — FSZEK évkönyve 1956/57.
Az olvasószolgálat főbb kérdései a Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtárakban. — Magyar Könyvszemle 1960. 4. sz.
Prágai közművelődési könyvtárakban. — A könyvtáros 1958. 8. sz.
Vita a szabadpolcról a Szabó Ervin könyvtárban. — A könyvtáros 1959. 5. sz.
A szocialista nevelőmunka határozottabb érvényesítéséért. — A könyvtáros 1959. 8. sz.
Könyvek és olvasók. = Népszabadság 1957. 180. sz.
A József Attila olvasómozgalom a XIII. kerületben. — KISz Élet 1960. 3. sz.
Előadások könyvtáros tanfolyamokon.
Az Országos Könyvtárügyi Tanács olvasószolgálati szakbizottságának tagja.

DOBRAVA Jánosné (1957 nov.-ig dolgozott könyvtárunkban.)

Néhány megfigyelés a könyvkirakat hatásáról. — A könyvtáros 1957. 7. sz.

DRASKOVITS Emma

Olasz elbeszélés-fordítások a Magyar Nemzet 1960-as évfolyamában.

FEHÉR Imre

Politikai és orosz irodalmi előadások a XVIII. ker. pártbizottság, tanács, MSZBT rendezésében.
A XVIII. ker. tanács Híradója szerk. biz. tagja
A XVIII. ker. Tanács tagja, a népműv. állandó biz. elnöke.
MSZBT XVIII. ker. szervezete elnökségi tagja.
Lektorálások a Zrínyi könyvkiadónak.

FÉJA Géza (1960 ápr.-tól dolgozott könyvtárunkban.)

A demokratizálódott modern európai regény. [Tolsztoj] — Élet és Irodalom 1960. 47. sz.
Novella és regény-részleteit olvasták fel a Rádióban.
Irodalmi előadások vidéki könyvtárak rendezésében.

FEKETE András

A Közalk. Szakszervezet budapesti sakkbizottságának vezetője.

GASCHLER Rezső

Könyvtári szakmai előadások a KMK rendezésében.
Az Országos Könyvtárügyi Tanács igazgatási és statisztikai szakbizottságának tagja.

GÁTI Istvánné, Pásztor Mária

A Budai Könyvtár-Egyesület története 1891—1919. — FSZEK évkönyve 1956/57.
A Rádióban: Harmath Judith — — : A busuló juhász. A visegrádi találkozó. Az Ősz utcai ház. Árulás Budavárban, A kalitkába zárt madár, A honi literatúráért — rádiójátékok a magyar történelemből és irodalomtörténetből.
Dramatizálások és irodalmi összeállítások önállóan és más műsorok keretében a Rádióban

GERÉB Lászlóné, Nyilas Márta

A budapesti nyomdászkönyvtár. Az első magyar munkáskönyvtár története 1865—1945. — Magyar Könyvszemle 1959. 2. sz.
A Magyar Tanácsköztársaság plakátjai az Országos Széchenyi könyvtárban. [Szemle] — Magyar Könyvszemle 1960. 2. sz.
Hozzászólás a gyermekkönyvtárak ügyéhez. — A könyvtáros 1956. 9. sz.
A Közalk. Szakszervezete könyvtári szakbizottságának tagja.
Az Országos Könyvtárügyi Tanács képzési szakbiz. tagja.

GIMES Romána

Fordítások lengyelből: Fiedler: Ambinanitelo, Táncsics 1960;
Karpinski: Lengyelország iparosítása, Közg. és Jogi Kiadó 1960.
Lektorálások a Táncsics könyvkiadónak.

GÖNCZI Imre

A Ferencváros az irodalomban. — A Ferencváros története.
Szerk. Xantus Zoltán. Bp. 1959.
Mit mutatnak az előjegyzések? — A könyvtáros 1958. 12. sz.
Hogyan foglalkozzunk a természettudományi és műszaki irodalommal? — A könyvtáros 1959. 1. sz.
Hogyan segítenek az olvasók a könyvtáraknak. — A könyvtáros 1959. 4. sz.
Miért maradnak el olvasók könyvtárainkból? — A könyvtáros 1959. 12. sz.
Kulturális munka a IX/5-ös pártkörzetben. — Népszabadság 1960. 309. sz.
A budapesti bizalmiak találkozója a Puskin kertben. — Közalkalmazott 1958. 8. sz.
A Ferencváros története. — Népművelés 1959. 7. sz.
Játsszunk, de hogyan? — Népművelés 1959. 7. sz.
Zugkönyvek, zugárusok, zugkölcsönzők = Népművelés 1960. 5. sz.
Családi könyvtárak egy ferencvárosi bérházban. — Népművelés 1960. 11. sz.
Könyvismertetések a Népművelés c. lapban.
Városnéző séták vezetése a IX. ker. tanács rendezésében, előadások kerületi könyvtárakban a József Attila olvasómozgalomról.
Lektorálások a Kiadói Főigazgatóság kérésére.

GÖRGÉNYI Ottó (1959 dec.-ig dolgozott könyvtárunkban.)

A közművelődési könyvtárak könyvállományának védelme. — A könyvtáros 1958. 8.sz.

GYŐRI Endre

Hidat építek. [Karcolat] — Esti Budapest 1956. 191. sz.
A bűvös malac. [Elbeszélés] — Élet és Irodalom 1958. 28. sz.
Sötétedik. [Elbeszélés] — Magyar Nemzet 1959. 50. sz.
Rövid karcolatok az Ország Világ 1958—59—60-as évfolyamaiban.

GYŐRI György (1960. jul.-ig dolgozott könyvtárunkban)

A számok tükrében. Hozzászólás Irányi Lujza és Révész Ferenc cikkéhez. — A könyvtáros 1957. 4. sz.
A Postás Szakszervezet levelező könyvtári hálózatáról. — A könyvtáros. 1958. 8. sz.
A kassai városi (kerületi) könyvtárban. — A könyvtáros 1958. 11. sz.
Nemzetközi politikai plakátkiállítás. — A könyvtáros 1960. 1. sz.

HORVÁTH Pálné, Varsányi Livia

Az új magyar szépirodalom forgalma a 8. sz. Szabó Ervin könyvtárban. — A könyvtáros 1960. 10. sz.

IRÁNYI Lujza, Borsos Józsefné

Kiev, Moszkva, Leningrád könyvtáraiban. — A könyvtáros 1956. 10. sz.
Mit várnak a kerületi könyvtárosok a központi irányítástól?
— A könyvtáros 1957. 2. sz.
A Csipkerózsika álmú könyvek. — A könyvtáros 1958. 4. sz.
1957-ig az Országos Könyvtárügyi Tanács tagja.
A néprajzi mese- és monda-munkaközösség munkatársa.

KÁRÁSZ Istvánné, Andrássy Mária

Hogyan foglalkozunk a társadalmi-politikai irodalommal? — A könyvtáros 1959. 11. sz.
Bene Lászlónével végzett közös munkáját l. az utóbbi neve alatt.

KALMÁR GYULA

1959 májusig az Országos Könyvtárügyi Tanács osztályozási szakbizottságnak tagja

KEPES Ágnes

Szász Eta — — — : Beszélő könyvtár. Az ifjúsági irod. ajánló bibliográfiája. Bp. Móra Ferenc kiadó 1958.
Az Országos Könyvtárügyi tanács gyermekkönyvtári szakbiz. tagja

KERTÉSZ Pál

Az Országos Könyvtárügyi Tanács katalogizálási szakbiz. tagja.

KONDOR Miklósné, Drechsler Ágnes

— — Molnár Lajosné: A kerületi Szabó Ervin könyvtárak ismeretterjesztő anyagának átszakozásáról — FSZEK évkönyve 1956/57.
Molnár Lajosné — — : A kerületi Szabó Ervin könyvtárak ismeretterjesztő anyagának átszakozásáról. — A könyvtáros 1957. 6. sz.
Egységes szakozást a nyomtatott katalóguscédulákon. — A könyvtáros 1957. 7. sz.
Két író—olvasó találkozó a gyermekkönytárban. — A könyvtáros 1960. 5. sz.

KONDOROSI Sándor

1958. dec.-ig az Országos Könytárügyi Tanács raktár- és állományvédelmi szakbizottságának tagja.

KŐVÁRI Józsefné

Az embernevelés teszi hivatássá a könyvtáros munkáját. — A könyvtáros 1959. 10. sz.
Bognár Jánosnével írt közös cikkét l. az utóbbi neve alatt.

KRUDY Gyula

80 éve született Szabó Ervin — A könyvtáros 1957. 4. sz.
Megemlékezések Krudy Gyuláról a Hazafias Népfront rendezésében, interju a Rádióban.

LÁNG Judit (1960 szept. óta dolgozik könyvtárunkban)

Kisebb írások a Budapesti KISZ Élet c. folyóiratban.

LUX Lászlóné

Milyen a szabadpolc a genfi Városi Könyvtárban. — A könyvtáros 1959. 1. sz.

MARÓT Miklós

Könyvtárunk tájékoztató szolgálata. — FSZEK évkönyve 1955.
— — Szalai György: Könyvtárunk 1955. évi felmérésének eredményei. — FSZEK évkönyve 1955.
A Fővárosi Szabó Ervin könyvtár helyzete az Országos Könyvtárügyi Tanács előtt. — FSZEK évkönyve 1956/57.
Tanulmányutakon. — FSZEK évkönyve 1956/57.
Emlékezés Szabó Ervinre halálának 40. évfordulója alkalmából. — Magyar Könyvszemle 1959. 1. sz.
Index translationum 1959. [Szemle] — Magyar Könyvszemle 1959. 4. sz.
Vonzóan, érdekesen ajánljuk a József Attila mozgalom könyveit. — A könyvtáros 1956. 1. sz.
Új feladatokat keres a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár. — A könyvtáros 1957. 5. sz.
Minden kérdésre felel a telefon Prágában. Létesítsenek Budapesten is tájékoztató szolgálatot. — Magyar Nemzet 1957. 62. sz.
Megvalósulás útján a zenei népkönyvtár. — Muzsika 1958. 5. sz.
A prágai városi és néhány nagyobb csehszlovák könyvtárban. — Külföldi tanulmányutak 1957. Bp. OKT. 1958.
Budapesti tájékoztató. Felülvizsgálta — —. Bp. 1956. Főv. Idegenforg. Hivatal.
Hutchins, M.: Bevezetés a könyvtári felvilágosító munkába. Szerk. Szentmihályi János. [Ford. — — Pálvölgyi E.] Bp. 1961. OSZK.
Könyvtári és irodalmi előadások az OSZK, a budapesti és vidéki közművelődési könyvtárak, művelődési otthonok, társadalmi szervezetek, TIT stb. rendezésében.
Tanulmányutak vezetése a TIT és a Szabó Ervin Kör rendezésében.
1956—1960-ig a Budapesti Műsorkalauz „szellemi olimpia" rovatának szerkesztője.
Irodalmi összeállítások és dramatizálások a Rádió műsorában.
Lektorálások az Írószövetségnek.
A Közalk. Szakszervezete budapesti választmányának tagja.
Az Országos Könyvtárügyi Tanács olvasószolg. szakbiz. tagja.

MEISZNER Tamásné

Lektorálások az Európa könyvkiadónak.

MENTES Béláné

Ein Beitrag zur beschleunigten Buchbearbeiterung. — Zentralblatt für Bibliothekswesen 1960. H. 4.

MIKÓ Zoltán :

A Magyar népművelés tizenöt éve c. bibliogr. szerkesztője. (Részletesebb adatait l. Dobos Piroska nevénél.)
A könyvtári meseórák tartalmáról és módszeréről. Bp. KMK. 1960.
Előadások, fejtörők vezetése könyvtárakban, művelődési otthonokban, általános iskolákban.
Az Országos Könyvtárügyi Tanács gyermekkönyvtári szakbiz. tagja

MÓD Péter (1956 jun-ig dolgozott könyvtárunkban.)

— — — Gaschler Rezső: Képek a lengyel könyvtárak életéből. — A könyvtáros 1956. 5. sz.

MOLNÁR Imre (1960 szept. óta dolgozik könyvtárunkban.)

Katona Tamás — — : Hárun Arrasid gyűrűje. Marokkói népmesék. Vál. ford. jegyz. és utószóval ellátta — — . Bp. Európa 1960.
Hat fordítás a Mai arab elbeszélők c. kötetben. Európa 1960.
Lektorálások az Európa kiadónak.
Az Irodalmi Alap tagja.

MOLNÁR István (1959 dec. óta dolgozik könyvtárunkban.)

Kisebb cikkek a Nők Lapja 1960-as évfolyamában.
A Magyar Újságírók Szövetsége és a Magyar PEN Klub tagja.

MOLNÁR Lajosné

Kondor Miklósnéval közösen írt cikkeit l. az utóbbi neve alatt.

NAGY Emilné

A Fővárosi Szabó Ervin könyvtár aldinái [Összeáll.] — FSZEK évkönyve 1956/57.
Látogatás a lipcsei Deutsche Bücherei-ben. — A könyvtáros 1959. 10. sz.

PÁLYI Éva

Népi ülnök a Fővárosi Gyermekbíróságon 1959 óta.

PATAKI Ferenc

A Közalkalmazottak Szakszervezete Budapesti Választmányának tagja.
Lektorálások az Írószövetségnek, Zrínyi kiadónak stb.

PELEJTEI Tibor (1959 okt.-ig dolgozott könyvtárunkban)

Tájékoztató szolgálat a kerületi könyvtárakban. — FSzEK évkönyve 1956/57.
Angol közművelődési könyvtárakban. — A könyvtáros 1959. 4. sz.
Új létesítményünk: az Olvasó-klub. — A könyvtáros 1959. 5. sz.
Tóth Dezsőnével írt közös cikkét l. az utóbbi neve alatt.
Könyvtári és irodalmi előadások társadalmi szervek, könyvtárak, TIT stb. rendezésében.

PENDER Ferenc

A III. ker. Hazafias Népfront elnökségi tagja.

POGÁNY Zsuzsa

Pest-Budai krónika. [Új beszerzés ism.] — FSZEK évkönyve 1955.

POLÓNYI Péter

Mark Twain Budapesten. — Élet és Irodalom 1960.
Mark Twain és a magyarok. — Ország Világ 1960.
A Citadella története. — Lobogó 1960.
Mexikó forradalma. — Lobogó 1960.
Irodalmi előadások a TIT rendezésében.
Lektorálások a Szépirodalmi Kiadónak.

REMETE László

Irodalom — forradalom 1917—1919. Az orosz és magyar forradalmak egykorú dokumentumok tükrében. Az anyagot felkutatta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta — —. Előszót írta Komját Irén. Bp. Magvető 1956. 455 p.
Így látták a kortársak. Az 1917—1918-as magyarországi sajtó az orosz proletárforradalomról. Szerk. — —. Bp. Kossuth 1957. 248 p.
A Szabó Ervin könyvtár a Tanácsköztársaság alatt. — FSzEK évkönyve 1955.

A Tanácsköztársaság irodalma. Előadásvázlat TIT előadók számára. Bp. Tud. Ismeretterj. Társ. 1959. 26 p. [Soksz.]
A magyar sajtó a polgári demokratikus forradalom hónapjaiban.
Bp. Magyar Újságírók Szöv. 1959. 10 p. [Soksz.]
Móra Ferenc Szabó Ervinről. — Tiszatáj 1956. 2. sz.
Hogyan látták a kortársak Lenint? = Irod. Újság 1956.
Egy vers születésének ötvenedik évfordulójára (Ady Endre: A vörös csillag.) — Magyarország 1957.
Ady a szocialista forradalomról.(Adalék) — Magyarország 1957.
Magyar májusok. — Magyar Nemzet 1958.
A Tanácsköztársaság irodalma — Valóság 1959 2. sz.
Magyar írók a Nagy Októberi Szocialista Forradalomról. — A könyvtáros 1958. 11. sz.
Magyar költők a Tanácsköztársaságról. — A könyvtáros 1959. 3. sz.
Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság irodalmához. — Magyar nyelv- és irodalomtanítás 1959. 2. sz.
Szabó Ervin. — Élet és Tudomány 1960.
Előadások és összeállítások a Rádió műsorában: Fejezetek Pest-Buda zenetörténetéből (három részből álló sorozat); Brahms Budapesten; Magyar májusok; A Tanácsköztársaság irodalmáról; Szini Gyula; Az emigráció irodalma.
Munkásmozgalmi, történelmi és irodalmi előadások szakszervezeti iskolák, az Újságírószövetség, a TIT, művelődési otthonok, könyvtárak stb. rendezésében.
Antológiák, regények és szociográfiák lektorálása az Akadémiai kiadó, az Irod. Tört. Intézet és a Magvető könyvkiadó megbízásából.

RÉVÉSZ Ferenc

Milyen feladatok várnak a kerületi könyvtárakra a központosítás után. — A könyvtáros 1957. 2. sz.
Politikai, munkásmozgalmi, művelődés- könyvtár- és várospolitikai alőadások az MSZMP, tömegszervezetek, iskolák stb. felkérésére, tanfolyamokon, előadássorozatokon, tanácstagi beszámolók keretében stb.
A Magyar Szocialista Munkáspárt Budapesti Bizottságának tagja.
Budapest Főváros Tanácsának tagja. A Tanács Idegenforgalmi Állandó Bizottságának elnöke.
A Magyar UNESCO Bizottság könyvtáros csoportjának tagja.
A Közlekedéstudományi Intézet idegenforgalmi bizottságának tagja.
Az Országos Könyvtárügyi Tanács tagja.
A Magyar Tud. Akadémia könyvtári bizottságának tagja.
Az „A könyvtáros" szerkesztőbizottsági tagja.
A magyar könyv 15 éve c. kiállítás rendezőbizottságának vezetője volt.

ROMÁN József (1960 májusáig dolgozott könyvtárunkban.)

Eposzok könyve. Bp. Gondolat 1959. 334 p.
A Fővárosi Szabó Ervin könyvtár kultúrális munkájáról. — A könyvtáros 1958. 4. sz.
A Fővárosi Szabó Ervin könyvtár ismeretterjesztő munkájáról. — Népművelés 1958. 1. sz.
Irodalmi és művészeti előadások kerületi könyvtárak, művelődési otthonok, iskolák stb. rendezésében.
Lektorálások a Gondolat kiadónak.

ROZGONYI Györgyné

A magyar népművelés 10 éve 1945—1954. Bibliográfia. Szerk.: — — . (Részletes adatait l. Dobos Piroska nevénél.)

ROZSNYAI Károly

A Közalk. Szakszervezete könyvtárosi szakbiz. tagja
A XIV. ker. Tanács népműv. állandó bizottsága albiz. tagja.

RUDAS Klára (1959 szept. óta dolgozik könyvtárunkban.)

Újságrajzok 1919. Forradalmi szatíra az egykorú újságok rajzaiban. Összeáll. Gábor Imréné — — —. Bp. Képzőműv. Alap kiadó 1959.
A Magyar Tanácsköztársaság humoros sajtójáról. — Magyar Könyvszemle 1959. 2. sz.

SALEK Ferencné

A VIII. ker. Tanács népműv. állandó bizottsága albiz. tagja.

SCHEIBER Mária (1959 márc.-ig dolgozott könyvtárunkban.)

A régi Pest-Buda az egykorú újságok hirdetéseiben és kishíreiben. — FSZEK évkönyve 1955.
Régi pesti korzók. — FSZEK évkönyve 1956/57.
Az olasz renaissance hatása a magyarországi könyvművészetre. — Papír és Nyomdatechnika (Magyar Tipográfia) 1956. 5. sz.
A klasszicizmus korának magyar könyvművészete. — Papír és Nyomdatechnika (Magyar Tipográfia) 1956. 6. sz.
Treue: Kunstraub. [Szemle] — Magyar Könyvszemle 1959. 1. sz.
Hübscher: Hundertfünfzig Jahre Brockhaus. [Szemle] — Magyar Könyvszemle 1959. 2. sz.
Könyvismertetések: Műv. Tört. Ért. 1958. 4. sz. 1960. 4. sz. A könyvtáros 1956. 8. sz.
A Képző- és Iparművészeti Szövetség tagja.

SIMON Lászlóné

A XV. ker. MSZBT ker. titkára.

SUGÁR Jenőné

Terveink a felszabadulás 15. évfordulójának megünneplésére. — A könyvtáros 1960. 3. sz.
— — — Tóth Dezsőné: Több munka, de nagyobb eredmény. Az angyalföldi Szabó Ervin könyvtár kísérlete a válogatópolccal. — A könyvtáros 1960. 7. sz.

SZALAI György (1959 okt.-ig dolgozott könyvtárunkban)

Dienes László (1889—1953). — A könyvtáros. 1956. 9. sz.
Marót Miklóssal írt közös cikkét l. az utóbbi neve alatt.
Irodalmi és politikai előadások kerületi és vidéki közművelődési könyvtárak, művelődési otthonok, TIT stb. rendezésében.

SZALAY István

A könyvállomásoktól a saját kezelésű kölcsönző állomásokig. — A könyvtáros 1959. 10. sz.
A könyvtáros c. lap tudósítója a Szabó Ervin könyvtárból.
Az Országos Könyvtárügyi Tanács építési szakbizottságának tagja.

SZÁNTÓ Lászlóné

Az Országos Könyvtárügyi Tanács olvasószolgálati szakbiz. tagja

SZÁSZ Károly

Berliner Titeldrucke. [Szemle] — Magyar Könyvszemle 1958. 1. sz.
Az Országos Könyvtárügyi Tanács katalogizálási szakbiz. tagja

SZÉLES Klára

Pilisvörösvári jegyzetek. — Pestmegyei Hírlap 1959. 231. sz.
Előadások és összeállítások a Rádióban: Petrőczy Kata, Vidéki fiatal írók, főiskolás műsorok.

SZELESTEY Gyuláné

A Tanácsköztársaságról való megemlékezés nem zárul le március 21-én. — A könyvtáros 1959. 3. sz.
Természettudományos előadássorozat a Szabó Ervin könyvtárosok szakoktatásában. — A könyvtáros 1960. 3. sz.
Fiatalok a világnézetről — erkölcsről. [Egy kvtári vitáról.] — A könyvtáros 1960. 6. sz.
1957-ig a VIII. ker. Tanács, azóta Budapest Főváros Tanácsának tagja.

SZŐKE Tiborné

Tanácsköztársasági szavalóverseny a Szabó Ervin könyvtárban. — A könyvtáros 1959. 8. sz.
Kósi Gyulánéval közösen írt cikkét l. Babindák Sándorné nevénél.

TISZAY Andor

Ráth-Végh István — Agárdi Ferenc — — — : Hasznos mulatságok. 1—5 füzet. Bp. Bibliotheca 1957—58.
Ötven éves a magyar kabaré. Összekötő szöveg és jegyz. Gál István — — —. Bp. Táncsics 1960.
A magyar Tanácsköztársaság plakátművészete. — Magyar Könyvszemle 1959. 2. sz.
Szabó Ervin hagyatéka. — A könyvtáros 1958. 10. sz.
A Szabó Ervin könyvtár készülő kiadványairól. — A könyvtáros 1958. 12. sz.
Két tanácsköztársasági kiállítás. — A könyvtáros 1959. 4. sz.
Negyven év a munkáskultúra hőskorából. — Népművelés 1959. 3. sz
Bibliográfiákat készített A könyvtáros c. lap irodalmi tájékoztató rovatába 1956-ban.
A Magyar könyv 15 éve c. kiállítás rendezője.
Az Országos Könyvtárügyi Tanács bibliográfiai szakbiz. tagja.

TÓBIÁS Áron (1960. máj. óta dolgozik könyvtárunkban)

Az élő Tolsztoj. — Nagyvilág 1960. 12. sz.

TOLNAI György (1957 ápr. óta dolgozik könyvtárunkban.)

A parasztipar kialakulása és tőkés iparrá fejlődése Magyarországon. — Századok, 1956. 4—6. sz. 709—735 p.
U. az szlovák nyelven. — Historicky časopis, Bratislava, 1957. 3. sz. 335—356.; 4. sz. 451—466. p.
Lenin műveinek bibliográfiája. — A könyvtáros 1960. 6. sz.
Politikai és történelmi előadások a TIT rendezésében.
A Magyar Történelmi Társulat tagja.
Az Országos Könyvtárügyi Tanács statisztikai szakbiz. tagja.
1959-től a történettudományban önálló aspirantúrán.

TOMANN Lajosné

A XIX. kerületi Tanács tagja.

TÓTH Dezsőné

— — — Pelejtei Tíbor: Olvasószolgálat egy angyalföldi könyvtárban. — A könyvtáros 1959. 9. sz.
Sugárnéval közösen írt cikkét l. az utóbbi neve alatt.

TÓTH Endréné

Tudomány és vallás. — A könyvtáros 1960. 5. sz.

URAY Béla

Mit olvasnak a délbudai olvasók? — A könyvtáros 1958. 12. sz.
Közművelődési vonatkozású cikkek a Délbuda c. folyóirat 1957. 3., 1958. 1. számában.
Az MSZMP XI. ker. P. B. kultúrpolitikai bizottságának és könyvtári bizottságának tagja.

VARJÚ Gézáné

A XVIII. ker. Nőtanács és Hazafias Népfront vez. tagja.

VASVÁRI István (1960. febr. óta dolgozik könyvtárunkban.)

Hat vers az Együtt c. antológiában. Bp. Zrínyi K. 1960.
Versei: az Élet és Irodalom, Kortárs, Népszabadság, Népszava, Magyar Nemzet, Szabad Föld, Nők Lapja, Képes Újság, Ország Világ, Film Színház Muzsika stb. c. lapokban. — A Leninszkoje Znamja és a Szovjetszkij Voin c. napilapban, illetve folyóiratban orosz fordításban. — Cikkei: az Élet és Irodalomban és a Népszabadságban.
Versei: a Magyar Rádió-ban.
A Magyar Írók Szövetségének, a Magyar Újságírók Szövetségének és a Magyar PEN Clubnak tagja.

VÉGH Ilona

Tanfolyamok vezetése a Pedagógus Szakszervezet háziipari oktató sorozatain.

ZALAI Zoltán

A hitleri hadvezetés néhány polgári mű tükrében. [Doktori dissz. Saját soksz.] 1960.
Természet- és társadalomtudományi előadások ker. könyvtárak és a TIT rendezésében. 1960-ig az Országos Könyvtárügyi Tanács könyvtárpolitikai, jelenleg az osztályozási szakbiz. tagja.

ZOLTÁN József

Buda visszavívása évfordulójának megünneplése. — FSZEK Évkönyve 1955.
A 250 éves Martinelli tér. — FSZEK Évkönyve 1956/57.
A régi céhek életéből. — A régi Pest-Buda. Bp. Bibliotheca 1957. (Hasznos Mulatságok.)
A barokk Pest-Buda élete. A Fővárosi Tanács 1958. évi nagybudapesti néprajzi pályázatán első díjjal jutalmazott munka. Sajtó alatt.
Népi szórakozások a reformkori Pest-Budán. A Fővárosi Tanács 1859. évi nagybudapesti néprajzi pályázatán első díjjal jutalmazott munka.
Schwartner Márton. — A könyvtáros 1959. 6. sz.
A „Sächsische Landesbibliothek" Drezdában. — A könyvtáros 1959. 6. sz.
Legnagyobb helyismereti gyűjteményünkről. — A könyvtáros 1960. 1. sz.
Előadás az OSZK továbbképző tanfolyamán.
Az Országos Könyvtárügyi Tanács bibliográfiai szakbiz. tagja.

ZOLTÁN Józsefné

Német gyermekkönyvtárak propaganda munkájáról. — A könyvtáros 1959. 12. sz.

I. kerület

11. sz. könyvtár. Krisztina krt. 87—89.
20. sz. könyvtár. Szilágyi Dezső tér 5.

II. kerület

37. sz. könyvtár. Török u. 7—9.
Kölcsönzőállomásai: 1. Pesthidegkút, Dimitrov u. 80.
2. Szilfa u. 4.

III. kerület

8. sz. könyvtár .Fő tér 2.
21. sz. könyvtár. Csillaghegy, Mátyás király út 15.
Kölcsönzőállomásai: 1. Rómaifürdő, Keve u. 41.
2. Rómaifürdő, Kalász u. Ált. isk.
33. sz. könyvtár. Békásmegyer, Fő. u. 41.

IV. kerület

28. sz. könyvtár. Bajcsy-Zsilinszky út 8.
41. sz. könyvtár. Káposztásmegyer, Váci út 65.

V. kerület

1. sz. könyvtár. Vadász u. 42.
14. sz. könyvtár. Királyi Pál u. 11.

VI. kerület

10. sz. könyvtár. Népköztársaság útja 52.

VII. kerület

2. sz. könyvtár. Rottenbiller u. 10
22. sz. könyvtár. Lenin krt. 32.

VIII. kerület

9. sz. könyvtár. Gutenberg tér 3.
44. sz. könyvtár. Kulich Gyula tér 12.
3. sz. könyvtár. Szörény u. 3.

IX. kerület

39. sz. könyvtár. Boráros tér 2.
26. sz. könyvtár. Mester u. 53—55.
23. sz. könyvtár. Illatos út 2—4.
Kölcsönzőállomása: Gyáli út 28.

X. kerület

12. sz. könyvtár. Füzér u. 13.
Kölcsönzőállomásai: 1. Sibrik Miklós telepi Kult. Otthon
2. Városszéli telepi Kult. Otthon
3. Bihari úti Kult. Otthon

XI. kerület

6. sz. könyvtár. Karinthy Frigyes út 9.
Kölcsönzőállomásai: 1. Albertfalva, Gyékényes u. 45.
2. Kelenvölgy, Alabástrom u. 9.

XII. kerület

38. sz. könyvtár. Böszörményi út 34/a
Kölcsönzőállomása: Szabadsághegy, Hollósi u. 5.

XIII. kerület

7. sz. könyvtár. Vág u. 12.
19. sz. könyvtár. József Attila tér 4.
Kölcsönzőállomás: Olvasó klub és gyermek könyvtár, Tomori köz 17
4. sz. könyvtár. Lehel u. 31.

XIV. kerület

5. sz. könyvtár. Ilka u. 36.
18. sz. könyvtár. Bosnyák u. 1/a.
Kölcsönzőállomásai: 1. Fogarasi u. 113.
2. Kun Béla u. Ált. isk. 935. sz. u.

XV. kerület

29. sz. könyvtár. Rákospalota, Arany János u. 29.
Kölcsönzőállomása: Ófalu, Fóti u. 65.
34. sz. könyvtár. Pestújhely, Mosolygó Antal u. 36.

XVI. kerület

32. sz. könyvtár. Sashalom, Bajcsy-Zsilinszky Endre u. 29.
Kölcsönzőállomásai: 1. Rszentmihály, Rákos u. 124.
2. Cinkota, Kultúrház

XVII. kerület

36. sz. könyvtár. Rákoskeresztúr, Pesti út 78.
Kölcsönzőállomásai: 1. Rákoshegy, Széchenyi u. 17.
2. Rákosliget, Hősök tere 2.
40. sz. könyvtár. Rákoscsaba, Zrínyi u. 14.
Kölcsönzőállomása: Rákoskert

XVIII. kerület

24. sz. könyvtár. Pestlőrinc, Ságvári Endre u. 7—9.
Kölcsönzőállomásai: 1. Pestlőrinc, Áll. lakótelep
2. Pestlőrinc, Szemere lakótelep
31. sz. könyvtár. Pestimre, Marx Károly u. 13.

XIX. kerület

25. sz. könyvtár. Kispest, Kossuth Lajos u. 8.
Kölcsönzőállomásai: 1. Wekerle telep, Fő tér 1.
2. Nagyenyed telep
3. Zrínyi u. 145.

XX. kerület

27. sz. könyvtár. Pesterzsébet, Kossuth Lajos u. 24.
Kölcsönzőállomása: Pesterzsébet, Erkel Kult. otthon
35. sz. könyvtár. Soroksár, Marx Károly u. 122—124.
Kölcsönzőállomásai: 1. Soroksár, Péteri major
2. Soroksár, Sodronyos u. Ált. isk.

XXI. kerület

42. sz. könyvtár. Csepel, Fürst Sándor u. 40.
30. sz. könyvtár. Csepel (Királyerdő) Kalamár József u. 196.
Kölcsönzőállomása: Csepel, Csillagtelep, A épület

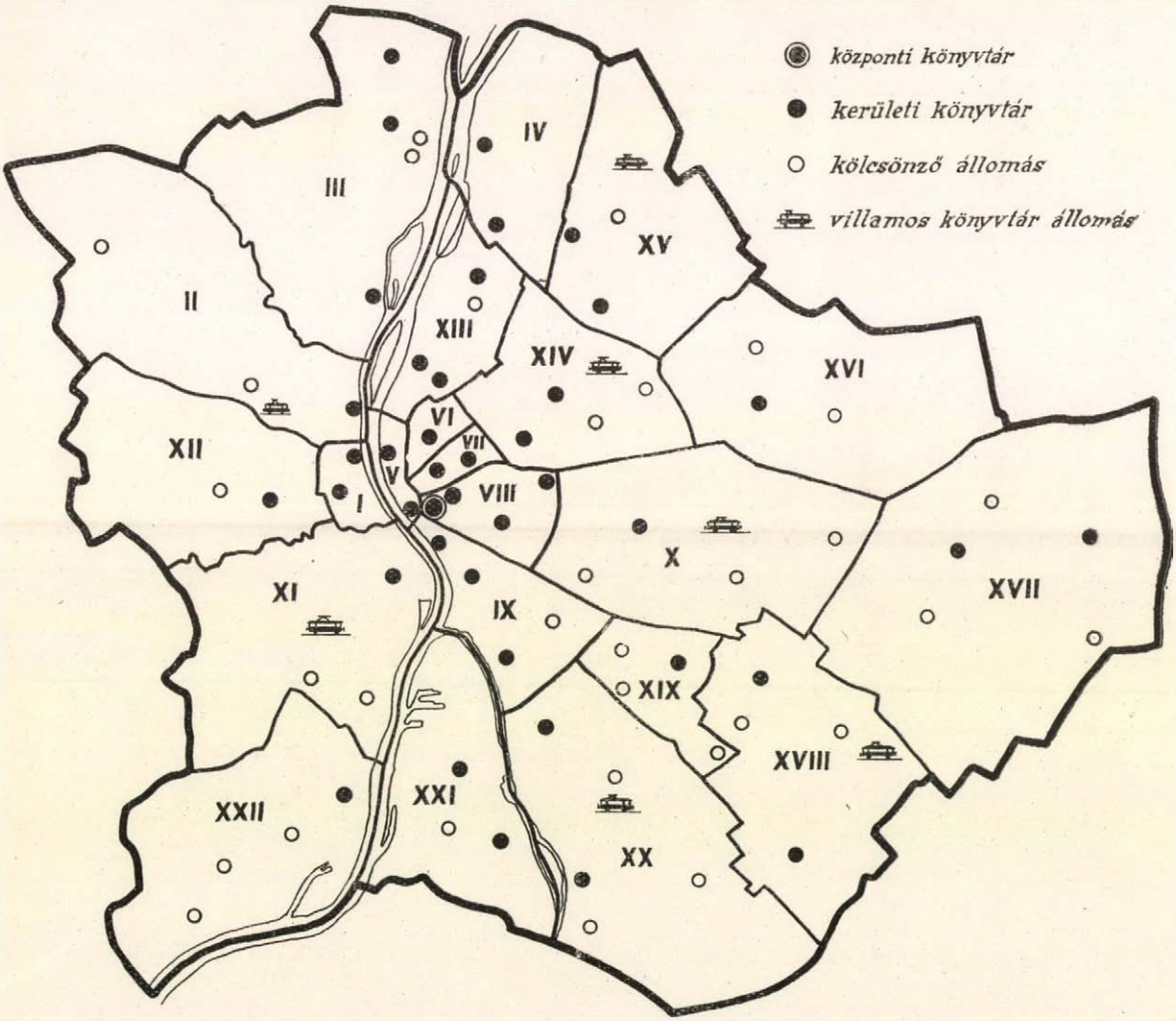
XXII. kerület

13. sz. könyvtár. Budafok, Tóth József u. 36.
Kölcsönzőállomásai: 1. Nagytétény
2. Budatétény
3. Baross telep, Ált. isk.

Villamos mozgókönyvtárak

15. sz. mozgókönyvtár Pestlőrinc végállomás és Füredi u.
Rákospalota végállomás
17. sz. mozgókönyvtár Pesterzsébet, Pacsirtatelep, Akna u.
János kórház, Kelenföld pu.

A budapesti kerületi könyvtárhálózat 1960-ban

TARTALOMMUTATÓ

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1960 évi jelentése 3

I. A központi könyvtár tevékenysége 7
Feldolgozó munka 8
Olvasószolgálat 14
Tájékoztató munka 21
Bibliográfiák és egyéb kiadványok készítése 22
Propagandamunka 24
A kerületi könyvtárak irányítása; módszertani munka 29

II. Kerületi könyvtárak 32
A hálózati könyvállomány és szerzeményezés 35
Beiratkozott olvasók 39
A kölcsönzők száma 41
A kölcsönzött kötetek száma 43
Diafilm kölcsönzés 46
Olvasószolgákat, propagandamunka 47

III. A könyvtár gazdasági szervei 50
Gazdasági osztály 50
Könyvkötészet 53

IV. A könyvtár szervezeti és személyi ügyei 54

Halottaink 58
A fővárosi könyvtár az ellenforradalom első éveiben (Dr. Remete László) 59
Állományfejlesztés és kölcsönzés a kerületi könyvtárakban (Király Lászlóné) 104
A kerületi könyvtárak gyermekkönyvállományáról és olvasószolgálatáról (Bikácsi Lászlóné) 122
Ifjúsági olvasószolgálati munka a 8-as könyvtárban (Gálné Ballagi Ágnes) 135

Kiegészítő katalógusok a kerületi könyvtárakban (K. Drechsler Ágnes) 142
Felszabadulásunk tizenötödik évfordulója: új eredmények serkentője (Mikó Zoltán) 160
Az évenkénti könyvtárrevízió problémái (Kondorosi Sándor) 166
A statisztika szerepe a kerületi könyvtárak munkájában (Horváthné Varsányi Lívia) 172
Dolgozóink szakmai, tudományos és társadalmi munkássága 184
A budapesti kerületi könyvtárak és kölcsönzőállomások 194
Содержание 201
Sommaire 202
Contents 203
Inhalt 204

Содержание

Годовой отчет о работе Столичной Библиотеки им. Эрвина Сабо в 1960 г. 3

I. Деятельность Центральной библиотеки 7

II. Деятельность районных библиотек 32

III. Хозяйственная работа библиотеки 50

IV. Организационные и кадровые дела библиотеки 54

Некролог 58

Столичная библиотека в первых годах контрреволюции (Д-р Ласло РЕМЕТЕ) 59

О развитии книжних фондов и о выдаче книг в районных библиотеках (Роза КИРАЛЬ) 104

О фондах детских книг и об обслуживании читателей в районных библиотеках (Йоланта БИКАЧИ) 122

Об обслуживании юных читателей в районной библиотеке № 8. (Агнеса ГАЛ) 135

О дополнительных каталогах в районных библиотеках (К. Агнеса ДРЕКСЛЕР) 142

Пятнадцатилетие освобождения — ободрение к новым успехам (Золтан МИКО) 160

О проблемах годовой библиотечной ревизии (Шандор КОНДОРОШИ) 166

О роли статистики в работе районных библиотек (Ливия ХОРВАТ) 172

Деятельность наших библиотечных работников в профессиональной, научной и общественной областях 184

Районные библиотеки и выдачные пункты Столичной Библиотеки им. Эрвина Сабо 194

Содержание 199

SOMMAIRE

Rapport de la Bibliothèque Municipale „Szabó Ervin" 1960. 3

I. L'activité de la bibliothèque centrale 7

II. L'activité des bibliothèques de réseau 32

III. Les affaires économiques de la bibliothèque 50

IV. Les affaires de l'organisation et du personnel 54

Nécrologie 58

La Bibliothèque Municipale de Budapest pendant les premières années de la contre-révolution hongroise (L. Remete) 59

Le développement du stock et le prêt dans les bibliothèques de réseau (R. Király) ... 104

Le stock des livres pour les enfants et le service des lecteurs enfantins dans les bibliothèques de réseau (J. Bikácsi) 122

Le service des jeunes lecteurs dans la bibliothèque filiale N° 8 (A. Gál) 135

Les catalogues complémentaires dans les bibliothèques de rèseau (A. Drechsler)... 142

Le quinzième anniversaire de notre libération: une exhortation aux résultats nouveaux (Z. Mikó) 160

Les problèmes de la révision annuelle dans la bibliothèque (A. Kondorosi) 166

Le rôle de la statistique dans le travail des bibliothèques de réseau (L. Horváth) 172

L'activité professionelle, scientifique et sociale des employés de la bibliothèque ... 184

Registre d'adresses des bibliothèques de réseau et des succursales régionales 194

Sommaire 199

CONTENTS

Report of the Szabó Ervin Municipal Library 3

I. Activity in the Central Library 7

II. Activity in the Branch Libraries 32

III. Economic work of the Library 50

IV. Rules of organisation and personal matters 54

Obituary 58

The Municipal Library in the first years of the counter-revolution (By László Remete, D.Ph.) 59

Development of the stock of books and lending in the Branch Libraries (By Rosa Király) 104

Stock of children's book and reader service (By Jolán Bikácsi) 122

Reader service for the youth in the Branch Library No 8 (By Ágnes Gál) 135

Supplement of the catalogues in the Branch Libraries (By Ágnes Drechsler) 142

The 15th anniversary of the Liberation: the most effective tonic for new results (By Zoltán Mikó) 160

Questions of the annual revision in the Library (By Sándor Kondorosi) 166

Role of the statistics in the Branch Libraries (By Livia Horváth) 172

Professional, scientific and social activity of the staff. 184

The Branch Libraries and the Lending Stations of the Szabó Ervin Municipal Library 194

Contents 199

INHALT

Bericht der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek über das Jahr 1960 3

I. Tätigkeit der Zentralbibliothek 7

II. Tätigkeit der Bezirksbibliotheken 32

III. Die wirtschaftliche Arbeit der Bibliothek 50

IV. Organisations- und Personalangelegenheiten 54

Nekrologe 58

Die Hauptstädtische Bibliothek in den ersten Jahren der Konterrevolution. (Von dr. László Remete) 59

Bestandsentwicklung und Ausleihe in den Bezirksbibliotheken (Von Rosa Király) 104

Über den Kinderbuchbestand und den Leserdienst der Bezirksbibliotheken (Von Jolán Bikácsi) 122

Leserdienst für die Jugend in der 8. Bezirksbibliothek (Von Ágnes Gál.) 135

Ergänzungskataloge in den Bezirksbibliotheken (Von Ágnes Drechsler) 142

Der fünfzehnte Jahrestag unserer Befreiung: ein Ansporn zu neuen Ergebnissen (Von Zoltán Mikó) 160

Die Probleme der jährlichen Bibliotheksrevision (Von Sándor Kondorosi) 160

Die Rolle der Statistik in der Arbeit der Bezirksbibliotheken (Von Livia Horváth) ... 172

Die fachliche, wissenschaftliche und gesellschaftliche Tätigkeit unserer Mitarbeiter ... 184

Die Bezirksbibliotheken und Ausleihstationen der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek 194

Inhalt 1 9